

Dainora Eigminienė
Asta Karaliūtė
Vida Lisauskienė
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Daiva Vaitkevičienė
Jurga Sadauskienė

Skaitiniai

9 klasė

I knyga

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Vilnius, 2016

UDK 821.172-82(075.3)

Sk-07

Redakcinė kolegija: Jurga Dzikaitė,
Dainora Eigminienė Darius Kuolys,
Aušra Martišiūtė-Linartienė, Gytis Vaškėlis

© Autoriai, 2016

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016

ISBN 978-609-425-182-5

Mielos gimnazistės, mieli gimnazistai,

skaitydami ir nagrinėdami šio vadovėlio tekstus, mėgindami kurti patys, Jūs tęsite senas Lietuvos ir Europos gimnazijų tradicijas – mokysitės suprasti save ir Jus supantį kultūros pasaulį.

Pastebėsite – nagrinėjami kūriniai susiję, jie jungiasi į prasmingą literatūros ir kultūros visumos vaizdą. Suvoksite, kokia turtinga, daugiabalsė ir įdomi savo grožiu ir prieštaravimais yra Lietuvos kultūros tradicija, kaip ji sudera su europine ir pasauline. Pajusite, kad joje slypi Jūsų pačių, Jūsų senelių ir tėvų tapatybės, orumo ir pasitikėjimo savimi šaknys. Patirsite, kaip kultūros tradicija kuria Jus, augindama lyg augalą, kaip stiprina, daro vis savarankiškesnius ir laisvesnius, teikdama atramų ir užuovėjos.

Ką dar svarbu Jums žinoti pradedant dirbti su šiuo vadovėliu? Svarbu pasitikėti tiek skaitomais tekštais, jų autoriais, tiek savo jėgomis šiuos tekstus aiškintis, suprasti, vertinti. Jūs galite tapti išmintingais kūrinių pašnekovais – ir kūriniai atsivers Jums netikėtomis reikšmėmis, idėjomis, vaizdais.

Kalbėdamiesi su tekštais Jūs susidarysite savo nuomonę, kursitės savo pasaulėžiūrą, savo poziciją. Įgysite ir stiprinsite dvasios nu-garkaulį.

Tačiau rimtas pokalbis nėra lengvas. Jam reikia intelektualinių pastangų ir darbo, atidaus dėmesio skaitomam tekstui, atvirumo iššūkiams ir nuotykiams.

Šis vadovėlis leis Jums išbandyti savo jėgas ir kurti save.

Kaip vadovėlio medžiaga atrinkta ir išdėstyta, ko ir kokiais būdais mokysitės, yra paaiškinta temų pratarmėse.

Bet visų svarbiausia verčiant vadovėlio puslapius išgirsti, ką gaudžia mūsų – Lietuvos – kultūros tradicija. Panašiai kaip jūros kriauklėje galime išgirsti galingą jūros ošimą.

Ir dar – svarbu mokytis apie įvairias tekštais išreikštas žmogaus patirtis kalbėti savo žodžiais.

1

Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį

*Broliai, seserys, imkit mane ir skaitykit,
ir tatai skaitydami permanykit...*

MARTYNAS MAŽVYDAS, 1547 m.

Kodėl knygų skaitymo tema pradedamas Jūsų, gimnazistų, vadovėlis?

Žmogaus santykis su knyga, su raštu buvo svarbus visada. Nuo tada, kai išrastas raštas.

Kokia skaitymo prasmė, paskirtis? Kokia nauda? Kokį vaidmenį knyga vaidina, galėtų vaidinti mano ir visuomenės gyvenime? Šiuos senus klausimus pamėginsime aptarti žvelgdami nauju žvilgsniu, pasitelkę į pagalbą rašytojus ir filosofus.

Sužinosime, kad tekstai gali būti skaitomi skirtingai. Aiškimsimės, kokie gali būti skaitymo būdai, kaip rimtų knygų skaitymui reikia pasiruošti, kad jos teiktų džiaugsmo ir malonumo.

Nagrinėsime, kaip meno kūriniai, pirmiausia grožinė literatūra, kiti informacijos šaltiniai padeda mums kaupiti gyvenimo patirtį ir išmintį, plėsti akiračius, kaip formuoja mūsų pasaulėžiūrą ir ugdo santykį su kitais žmonėmis.

Susipažinsime su Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus, dėstyčio ir kituose pasaulio universitetuose, filosofo Leonido Donskio mintimis. Perskaitysime viešą anglų rašytojo Nylo Geimeno paskaitą.

Atidžiau nagrinėsime lietuvių rašytojos Vandos Juknaitės esė apie apleistą ir Vilniaus gatvėse vaikataujančių vaikų gyvenimą, apie suaugusiųjų patirtis bendraujant su jais. Pamatysime, kokia jautri ir jaudinanti gali būti apie tikrą gyvenimą kalbanti knyga. Taip pat atsiversime visame pasaulyje skaitomą anglų prozininko Marko Hadono romaną „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“. Jame į pasaulį žvelgiama penkiolikmečio autisto akimis ir pasakojama intriguojanti detektyvinė istorija.

Perskaitytę ir išnaginėję šios temos medžiagą, Jūs jau patys savarankiškai sugebėsite paaiškinti, kuo šie tekstai ir kūriniai Jums reikšmingi, įdomūs, ką padėjo giliau pajusti, išgyventi, suprasti.

Ši tema Jums padės pasirengti reikšmingesniems savosios, Lietuvos ir Europos, kultūros atradimams, įvesdins Jus į nesenstančių knygų pasaulį.

Tad būkite atviri, geranoriški ir atidūs.

- Knyga kviečia pokalbio su savimi.
- Kodėl visuomenei verta skaityti knygas, arba kaip Jungtinėse Amerikos Valstijose apskaičiuojama, kiek kalėjimų reikės ateityje?
- Ar Albertas Einšteinas teisus?
- Kodėl gyvenant greitai skaityti reikia lėtai?
- Ko būtumėte nežinoję, jeigu būtumėte neperskaitę šių knygų?

Apie knygos ir skaitymo vertę

Susipažinkime su Leonido Donskio (1962–2016) mintimis apie skaitymo vertę. L. Donskis – Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, filosofas, eseistas, daug rašęs žiniasklaidoje apie knygos ir skaitymo vertę. Jo knygos išverstos į daugelį pasaulio kalbų.

LEONIDAS DONSKIS. Svarbu nuolat skaityti pačias geriausias knygas

[...] Nuolat skaitau tų rašytojų knygas, kuriuos laikau savo draugais ir palydovais. Lygiai kaip žmogus iki galo nepažinus, taip ir knyga yra begalinė. Visuomet egzistuoja stiliaus arba turinio interpretacijos galimybės, kurias kartais surandi tik prabėgus daugeliui metų. Kadangi aš tikiu žmogaus nepažinumo idėja, tikiu, kad neegzistuoja absoliutus knygos pažinumas.

Yra laikas skaityti knygai

[...] Internetu skaitau greitai, o gerą literatūrą skaitau lėtai. Juk mes vienaip bendraujame su žmonėmis, su kuriais mus sieja techninis, epizodinis, nelabai prasmingas santykis, o visai kitaip mes bendraujame su draugais. Šiuo atveju svarbiausia ne ką tu kalbi, bet kaip kalbi ir bendrauji. [...] Lygiai taip pat su knyga. Stengiuosi prie knygos prieiti ne pavargęs, ne suirzęs – tam turi būti skirtos ypatingos valandos. [...] Svarbu nepainioti didžiosios literatūros su dienos naujienomis. Kiekvienoje kultūroje tie dalykai atsiskiria labai aiškiai. Literatūra gali būti profesionali, bet neapti tikru įvykiu. Svarbu nuolat skaityti pačias geriausias knygas.

[...]

Nelabai noriu tikėti, kad kompiuterinės technologijos gali pakeisti ir išstumti knygą. Esu girdėjęs tokių prognozių, bet nelabai noriu jomis tikėti. Kodėl? Ogi todėl, kad tuomet visiškai keistūsi mūsų estetišės tikrovės suvokimas ir pats estetišės išgyvenimas. Ar mes įsivaizduojame save susižavėjusius Diego Velaskeso arba Jano Vermejerio darbų tobulomis reprodukcijomis kompiuterio ekrane? Galima pasiekti tobulą vaizdo rezoliucijos lygį, bet kodėl gi tuomet žmonės vis dėlto lanko muziejus? [...]

Taip pat ir su knyga. Knygos skaitymo ir išgyvenimo dalis yra jos lietimasis, o ne vien tik matymas ir vizualinė percėpcija¹: svarbu, kad ji kvepia, ją galima liesti, kad knyga truputį dėvisi, ir tu jauti tą jos trapumą. Visa tai susiję. Žmonės, sukūrę genialius kūrinius, kūrė ne tik meistrišką vaizdą ar metaforų kombinaciją – jie sukūrė ir medžiagą, ir formą, ir mūsų santykį su ja. Prisimenu vieną Ingmaro Bergmano frazę, kada jis, jau būdamas garbaus amžiaus, pasakojo senatvėje labai norėjęs daugiau skaityti, ir aštriai pajutęs knygos galią pasipriešinti laiko destrūkcijai². Suvo- kus, kad tau liko mažai laiko, nori kuo daugiau gauti iš pasaulio ir knygos. Bergmanas labai daug skaitė ir žiūrėjo senus filmus, dažniausiai senuosius nespaltvotus filmus, ir per seną kino aparatūrą. Kodėl jis tą darė? Suprato, kad skaitmeninėmis technologijomis neišvalyti garso netobulumas ir pašaliniai garsai yra išgyvenimo dalis – lygiai kaip ir juodai balto vaizdo **estetika**. [...]

Bernardinai.lt 2010-01-18

LEONIDAS DONSKIS. Alternatyva: lėtojo skaitymo atgimimas

Greitasis skaitymas

Šiandien pasaulyje išsilavinusių ir skaitančių žmonių yra gerokai daugiau nei kada nors anksčiau. Pakanka apsilankyti didžiosiose knygų mugėse (Gėteburgo, Jeruzalės ar Vilniaus), kad suprastum, jog gedulinga muzika knygos erai XX amžiuje nuskambėjo per anksti.

Knygos vaidmuo žmonių gyvenime šiandien toks didelis, kad bet koks pesimizmas skaitymo atžvilgiu atrodo veikiau įaudrintos vaizduotės, o ne tikrovės stebėjimo pasekmė.

Bet ar iš to išplaukia, kad knyga ir skaitymas nebeatiria rimtų problemų ir grėsmių? Anaipatol ne. Viena didžiausių grėsmių knygos pasauliui – greitasis skaitymas. Tik šiukštu nepainiokime greitojo skaitymo su bėgliu skaitymu ar greitu informacijos įsisavinimu, be kurio mes neišgyventume informacijos perprodukcijos³ amžiuje.

Greitasis skaitymas yra ne tiek skaitymo tempas, kiek orientacijos knygų pasaulyje būdas (tiksliau, jo nebuvimas). Tai skaitytojo nuostata, atimanti iš knygos jos sakralumą⁴, paslaptį ir gilų skaitytojo susitikimo su ja išgyvenimą. Tai panašu į greitą maistą. Lygiai kaip egzistuoja *junk food*, esama ir to, ką būtų galima pavadinti *junk literature* (arba *pulp literature*).

Greitas maistas yra ne tik prastas, bet ir pakerta sprendimo galią – ilgiau jį vartojant galima prarasti kokybės ir skonio kriterijų pojūtį. Lygiai tas pats galioja greitajam skaitymui – jo žala laipsniškas skirtumų nutrynimasis tarp didžiųjų tekstų ir grafomānijos⁵.

¹ **Percėpcija** – suvokimas.

² **Destrūkcija** – ko nors sandaros irimas arba ardymas.

³ **Perprodukcija** – produkcija, viršijanti prekių realizavimą.

⁴ **Sakralūmas** – sąsaja su religijos šventenybėmis.

⁵ **Grafomānija** – menkaverčiai tekstai.

T. Vrublevskio butas-biblioteka Universiteto g. 9. Jano Bułhako nuotrauka. Apie 1920

Turiu omenyje ne kokį deklaratyvų klasikos atmetimą [...], o gebėjimo skaityti didžiuosius tekstus tylų užgesimą. Problema yra ne nenoras skaityti didžiąją literatūrą, o jos skaitymas lygiai taip pat, kaip skaitoma masinė literatūra.

Tad viena pagrindinių greitojo skaitymo ir apskritai masinės edukacijos pasekmių – šalia formalaus visuotinio raštingumo kaip epidemija plintanti masinė kultūrinė mažaraštystė. Kažkada mane šokiravo JAV leidžiamos V. Šekspyro knygos, kuriose nebuvo nė vienos autentiškos jo frazės – XVI amžiaus anglų kalba buvo pakeista nūdienos anglų kalba.

Pasibaisėjęs žurnalistine puskalbe, Dž. Orvelas „1984-uosiuose“ aprašė Okeanijos totalitarinio režimo vykdomą kalbos politiką – Naujakalbės kūrimą tam, kad dingtų visa kada nors egzistavusi ir žmoniją dvasiškai vienijusi referencijų⁶ sistema. Kasdien naikinant dalį anglų kalbos žodžių, reikėjo pasiekti pakopą, kada žmonės nebegalėtų skaityti V. Šekspyro.

Tiesą sakant, aš ilgai maniau, jog [tai yra] yra specifinė anglų kalbos problema, kol nesužinojau, kad net dabartinėje Vokietijoje jauni žmonės nebepaskaito J.V. Gėtės ir F. Šilerio jų kalba, todėl jiems būtinos adaptacijos⁷.

Sykiu greitis skaitymas veda ir į negebėjimą ilgiau išlaikyti estetinės bei intelektualinės įtampos, tad didžiuosius kūrinius tenka neišvengiamai trumpinti ir pateikti viso labo kaip ištraukas.

[...]

⁶ **Referncija** – rekomendacija, nuoroda, sąsaja.

⁷ **Adaptacija** – kūrinio teksto supaprastinimas.

Mes naiviai tikime savaimine žmogaus galia atsirinkti vertingą literatūrą ir ją atskirti nuo menkaverčio skaitalo, kažkodėl užmiršdami, jog tai yra jokių būdu ne spontaniškas ir savaiminis, o organizuotas ir pačios kultūros palaikomas dalykas.

Gyvenant laikotarpiu, kai politikos, popmuzikos ir kino žvaigždžių memuarai, išpažintys ar net poezijos mėginimai patenka į literatūros teritoriją, anaipol nėra aišku, ar visa tai tėra nekalti rinkodaros triukai ir ar ilgainiui jie nepradės užimti didžiųjų tekstų vietas. Juk finansinę ir politinę galią turinčiųjų grafomanija gali į paraštę nublokšti bet ką.

Viešojo erdvė, kaip yra pastebėjęs Zygmuntas Baumanas, vis labiau tampa garsių žmonių privataus gyvenimo sklaida. Todėl tokioje erdvėje didžiuosius tekstus ir apskritai vertingą literatūrą gali išgelbėti tik kitoks santykis su ja. Tai ir yra lėtasis skaitymas bei jo atgimimas.

Lėtasis skaitymas

Kas yra lėtasis skaitymas [...]? Tai žinojimas, ką skaitai. Sykiu ir kruopštus pasirengimas susitikimui su mėgstamu tekstu. Tai kūrinio interpretacijos tobulinimas bei savųjų interpretacinių galių atvėrimas. Jie neįmanomi be detalės studijų.

[...] Lėtasis skaitymas yra sąmoningas skaitytojo santykis su tekstu. Aukščiausia jo forma yra toks rašytojo ir skaitytojo simbolinės bendraautorystės ryšys, kai kūrinys yra išgyvenamas kaip nuolat modernus, aktualus ir atliepiantis skaitytojo dabarčiai.

Muziejaus dulkių nupūtymas nuo teksto, archyvinio santykio atmetimas, išsižadant iliuzijos, kad iš tikrųjų artima yra tik tai, kas chronologiškai yra arčiausiai mūsų, kad kažkokia paslaptinga empātijos⁸ galia [...] padės mums perprasti XIV ar XVI amžiaus žmogaus pasaulėjautą, ir galiausiai didžiojo autoriaus pavertimas savo amžininku, nuolatinė jo aktualizacija – štai kur slypi lėtojo skaitymo esmė.

Lygiai kaip tikra draugystė paprastai nieko bendra neturi su vienmečiais ar kartos sąsaja, taip ir socialūmas⁹ bei jautrumas negali būti suvesti į gyvenimą sensacijomis, vienadienėmis banalybėmis ir žinojimą visko, ką mums mėgina įpiršti medijų ir reklamos pasaulis.

Lėtasis skaitymas mums gali padėti suvokti save ir savo aplinką, savo jausmus ir estetinius išgyvenimus. Jis mums leidžia atverti paprastą tiesą, kad Dantė, Viljamas Šekspyras, Migelis de Servantesas ar Džonatanas Sviftas yra gerokai modernesni už absoliučią daugumą nūdienos autorių.

Bernardinai.lt 2007-02-26

⁸ **Empātija** – įsijautimas į kito asmens emocinę būseną

⁹ **Socialūmas** – visuomeniškumas.

Klausimai ir užduotys

1. Surenkite pokalbį klasėje, remdamiesi šiais klausimais:
 - a) Kodėl kai kurių knygų laikas neįveikia?
 - b) Ar kompiuterinės technologijos pakeis knygą? Kokie Jūsų ir kokie straipsnio autoriaus argumentai?
 - c) Kodėl knyga yra paslaptis?
 - d) Kas lemia kūrinio vertę?
2. Kūrinys yra ir turinys, ir forma. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra kūrinio turinys? O kas yra forma? Kas svarbiau kūrinyje? Ar svarbiau? Ar vienas be kito gali egzistuoti?
3. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra kūrinio interpretacija. Ar galime kūrinio turinį interpretuoti skirtingai. Pasirinkite vieną Jums visiems žinomą literatūros kūrinį ir pateikite skirtingos interpretacijos pavyzdžių. Ar turinio interpretacijų skaičius yra beribis?
4. Perskaitytę straipsnį, atsakykite į klausimus raštu.
 1. Kodėl greitis skaitymas kelia grėsmę knygoms ir skaitymui? Kas yra greitis skaitymas? Kuo jis skiriasi nuo greito informacijos įsisavinimo arba bėglaus skaitymo? Kodėl jis palyginamas su greituoju maistu?
 2. Visuotinio raštingumo laikais plinta masinė kultūrinė mažaraštytė. Kaip paaiškintumėte šį paradoksą¹?
 3. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra estetinė ir intelektualinė įtampa? Kodėl gebėjimas ją atlaikyti, anot autoriaus, yra vertybė?
 4. Išrašykite, kas yra lėtas skaitymas.
 5. Savais žodžiais užbaikite sakinį: Lėtas skaitymas yra...
 6. „Dantė, V. Šekspyras, M. de Servantesas ar Dž. Sviftas yra gerokai modernesni už absoliučią daugumą nūdienos autorių“, – teigia autorius. Paaiškinkite, kodėl taip galvojama, juk jie gyveno ir rašė labai seniai.
5. Parašykite rašinį pasirinkta tema: „Ką man padėjo atrasti knygos“, „Man vakaras – knyga“ (R. M. Rilke).

¹ **Paradòksas** [gr. *paradoxos* – netikėtas]: neįprastas, netikėtas, aforistinis teiginys, kuris pirmu žvilgsniu prieštarauja sveikam galvojimui.

Nylas Geimenas (Neil Gaiman, g. 1960) – rašytojas, žurnalistas, kilęs iš Didžiosios Britanijos, šiuo metu gyvenantis JAV.

Susipažinkime su Nylo Geimeno Londone skaityta paskaita. Ten nuo 2012 metų organizuojama kasmetinė konferencija, kurioje rašytojai dalinasi savo idėjomis, susijusiomis su skaitymu ir bibliotekomis.

NYLAS GEIMENAS. Kodėl mūsų ateitis priklauso nuo bibliotekų, skaitymo ir svajojimo.

Labai svarbu pasakyti žmonėms, kieno pusėje esi, pateikti savas priežastis ir aiškiai atskleisti savo poziciją, kaip viešą deklaraciją¹ visuomenei. Šiandien kalbėsiu apie skaitymą. Apie tai, kad bibliotekos labai svarbios. Ir tvirtinsiu, jog įvairiausių romanų skaitymas savam malonumui yra vienas iš svarbiausių dalykų, kuriais galite užsiimti. Aš į pagalbą pasitelksiu įtikinamų argumentų žmonėms, kurie supranta, kas yra bibliotekos ir bibliotekininkai, kodėl šitaip svarbu juos išsaugoti.

Greičiausiai akivaizdu, jog esu labai šališkas šiuo klausimu: esu rašytojas, rašau tiek suaugusiems, tiek vaikams. Jau 30 metų prasimaitinu iš savo žodžių galios, dažniausiai vaizduotės pašnibždėtų man į ausį. Žinoma, esu suinteresuotas, kad žmonės nenustotų skaityti, vaikščioti į bibliotekas ir puoselėtų meilę literatūrai. Taigi, esu šališkas kaip rašytojas. Bet dar labiau – esu šališkas kaip skaitytojas. [...]

Kartą viešėjau Niujorke ir klausiausi paskaitos apie privačių kalėjimų statymą – didelę augančią industriją JAV. Jiems reikia žinoti, kiek kalinių bus po gero dešimtmečio, kiek vienučių jiems prireiks. Ir tokius dalykus jie gali apytiksliai numatyti pasitelkdami labai paprastą algoritmą – apskaičiuavę, koks procentas 10–11 metų vaikų nemoka skaityti. Ir tuo labiau, kiek jų neskaito savo malonumui.

Žinoma, negalime radikaliai teigti, jog raštinga ir išsilavinusi tautos dalis visai nenusikalsta. Bet procentų skirtumas labai ryškus ir rodo, kad tarp neraštingumo ir nusikalstamumo egzistuoja tam tikras ryšys. Kai kurios koreliacijos² labai paprastos – raštingi asmenys skaito grožinę literatūrą.

Grožinė literatūra turi du panaudojimo būdus. Pirmiausia – tai lyg narkotikas, padeda išsiugdyti priklausomybę nuo skaitymo įpročio apskritai. Pradedame susidomėti knygos turiniu, įdomu, kas nutiks toliau – tai dažnai paveikia ir mūsų emocijas. Nenustodami skaityti, esame priversti

¹ **Deklaracija** – viešas, iškilmingas pranešimas.

² **Koreliacija** – tarpusavio ryšiai, santykiai.

išmokti naujų žodžių ar terminų. Fikcija³ padeda pajusti skaitymo malonumą. Ir kai pradėdame jį jausti – valandų valandas sėdėdami ir versdami puslapį po puslapio – pradėdame vertinti skaitymą ir nenorime nustoti skaityti. Prieš kelerius metus buvo pradėjusi sklisti idėja, jog gyvename *polite-ratūriniam* pasaulyje, kur rašytiniai žodžiai tėra atgyvena. Bet iš tiesų dabar žodžiai dar svarbesni, nei buvo kada nors: mes valdome pasaulį padėdami žodžių, sekame jų dėka ir lyderiaujame. Tie, kurie nesupranta vienas kito, negali keistis savo idėjomis, bendrauti ir tarpusavyje augti.

Pats paprasčiausias būdas užauginti raštingus ir visapusiškai protingus vaikus – išmokyti juos skaityti ir parodyti, jog skaitymas yra malonus užsiėmimas. Tiesiog padėti jiems atrasti tokių knygų, kurios juos domintų, ir leisti jiems jas skaityti. Nemanau, kad egzistuoja toks dalykas kaip bloga knyga vaikams. Kartkartėmis pasikeičia mada ir būna nusprendžiama, jog vienos ar kitos knygos nėra tinkamos vaikams, kad reikia neleisti jų skaityti ar kad jos tiesiog nevertingas skaitalas. Enida Blaiton (Enid Blyton), R. L. Stainas (L. R. Stine) ir dar daug kitų buvo pradėti laikyti prastais rašytojais, nes jų stilius, pasirinkti žanrai „išėjo iš mados“. Komiksai daugybę kartų buvo nuteisti kaip bukinantys ir prasti skaitalai.

Mano galva, tai nesąmonė. Tai tėra kvailumo ir snobizmo išraiškos. Nėra blogų rašytojų vaikams – kiekvienas vaikas yra labai unikalus ir skirtingas, kiekvienas ieško kitokio pobūdžio istorijų ir nori skirtingų dalykų. Leiskite vaikui laisvai pasirinkti literatūrą, kuri jam įdomi. Ar tai būtų pasakos, ar nuotykių knygos apie indėnus, ar komiksai, ar... Jūsų atžalos skonis literatūrai gali gerokai skirtis nuo jūsiškio. Leiskite jam skaityti tai, kas patinka. Nes brukdami, jūsų manymu, teisingesnes, geresnes knygas, kurios jo nedomina, tik atpratinsite vaiką nuo skaitymo.

Mums reikia leisti vaikams kopti literatūrinėmis kopėčiomis – viskas, ką jie skaitys, padės jiems geriau pažinti pasaulį ir išjudins juos.

Antras dalykas, ką daro grožinė literatūra – pakloja empātijos pamatus.

Kai žiūrime TV laidą ar filmą – tiesiog stebime svetimų žmonių gyvenimus, kurie su mumis visai nesusiję. Skaitant viskas vyksta šiek tiek kitaip. Kiekvienas skaitytojas susikuria savo istorijos interpretaciją, veikėjas ir visą knygos pasaulį, kuriame gyvena ir jis pats. Kai skaitai, atrodo, kad visa tai vyksta tau. Tu buvai tose vietose, apie kurias skaitai. Tu sutikai tuos žmones. Kartais net pavirstame kitu žmogumi, išgyvename naują gyvenimo istoriją, pereiname per jų patirtį. **Skaitymas padeda suvokti, kad kiekvienas žmogus yra toks kaip aš.** Toks pat tikras, nešiojantis ant pečių savo jausmus ir istoriją. Kiekvieną kartą, kai pabuvę kitu grįžtame į save, būname jau šiek tiek pasikeitę. Empātija – tai įrankis, padedantis žmonėms burtis drauge, funkcionuoti vieniems kartu, o ne vien kiekvienam atskirai, apsitvėrus devyniomis sienomis.

Taip pat skaitydamas išmoksti, jog pasaulis gali būti kitoks, nei yra.

Tarkim, jei gyveni aplinkoje, kurioje niekas nesupranta tavęs, bendraminčių gali surasti literatūros kūriniuose. Egzistuoja pasaulis, kuriame gali jaustis visai kitaip. Labai svarbu tai žinoti.

2007 metais lankiausi Kinijoje, pirmajame pripažintame mokslinės fantastikos ir *fantazy*⁴ žanro mėgėjų susibūrimo. Man kilo klausimas: kodėl seniau tai nebuvo leidžiama? Man buvo

³ **Fikcija** – pramanytas dalykas; grožinės literatūros kūrinys.

⁴ **Fantazy** (fentezi) žanras – maginė fantastika, fantastinės literatūros atmaina.

atsakyta labai paprastai – Kĭnija garsĕjo daiktų gamyba, bet ne idĕjų išgalvojimu, jų sukūrimu. Jie puoselĕjo gamybą, bet ne vaizduotĕ. Jie nusiuntĕ savo delegaciją į JAV, lankĕsi *Apple, Microsoft, Google* organizacijose ir kalbĕjosi su žmonĕmis, domĕjosi, kas suformavo juos kaip asmenybes. Ir jiems pavyko išsiaiškinti, kad praktiškai visi kūrĕjai skaitĕ ir mėgavosi moksline fantastika, kai buvo paaugliai.

Grožinė literatūra gali parodyti tau visai kitą pasaulį. Ji gali padĕti nukeliauti ten, kur niekada nesi buvęs. Kai būsi paragavęs fĕjiško skonio mango vaisiaus, kai būsi paviešĕjĕs kituose pasauliuose – jau niekada nesugebĕsi vien paviršutiniškai stebĕti savojo pasaulio ir gyvenimo. Nepasitenkinimas savo pasaulio paprastumu dažnai gali duoti teigiamų rezultatų: stengiamasi palikti savo pasaulį geresnį, pamatyti jame daugiau, pakeisti jį ir vesti toliau.

Dar norĕčiau tarti žodį apie *atitrūkimą nuo tikrovės*. Esu girdĕjęs, jog šis pasakymas dažnai turi neigiamą atspalvį. Tarsi tai tebūtų pigus opiatas, sukuriantis iliuzinę tikrovę ir verĕiantis nususukti nuo svarbių realybės komponentų. Tokiu atveju vertos skaityti laikomos tik tos knygos, kurios atspindi blogąjį pasaulio dalį, visą žmonijos purvą, kuris yra realus ir egzistuojantis.

Jei būtum įkalintas nemalonioje situacijoje, iš kurios neįmanoma pabĕgti, ir kas nors pasiūlytų bent trumpam pabĕgti išorĕn, kodĕl juo nepasinaudotum? Tokia ir yra fikcija, visa fantastinė (ir net nebūtinai) literatūra: ji atveria duris, parodo šviesą, kuri buvo už jų, leidžia susirasti saugią asmeninę erdvę, kurioje gali kontroliuoti situaciją, kur esi su žmonĕmis, su kuriais ir nori būti. Knygos yra tikros egzistuojanĕios terpĕs, vietos – prisiminkite tai. *Atitrūkus nuo tikrovės*, galima labai daug išmolti apie tikrovę. Knygos padeda išmolti ne tik kokius ginklus naudoti, kaip juos naudoti, bet ir kodĕl ir prieš ką reikia juos naudoti.

J. R. R. Tolkinas (J. R. R. Tolkien) yra sakęs, kad vieninteliai žmonĕs, kurie šitaip trokšta pabĕgti, yra kaliniai. Jei nesijaustum kaip kalinys – nebūtų to noro atitrūkti, išsilaisvinti.

Kitas būdas, padedantis išugdyti vaiko antipatiją knygoms, tai slĕpti įvairiausias knygas ir neleisti jiems rasti tokios vietos, kur galĕtų jas skaityti. Man pasisekĕ, augdamas turĕjau nuostabią vietinę biblioteką šalimais. Turĕjau tokius tėvus, kurie sutikdavo mane pakeliui į darbą užvežti į biblioteką. Ir mane supo bibliotekininkĕs, kurios visai neprieštaravo, kad mažas berniukas kiekvieną rytą vartydavo knygų katalogus ir ieškodavo kažko apie vaiduoklius, raketas, magiškas būtybes ar keliautojus. Ir kai perskaiĕčiau viską, kas ten mane domino, pradĕjau lankytis suaugusiųjų bibliotekoje – man tai atrodĕ reikalinga ir akivaizdu.

Šie žmonĕs buvo geri bibliotekininkai. Jie mėgo knygas ir nuolat džiaugĕsi, kad kiti jas skaito. Būtent tie darbuotojai išmokĕ mane, kur atrasti įvairiausių kūrinių, kaip užsisakyti jų internetu. Jie nebuvo snōbai⁵, niekada nepeikĕ ir nekommentavo mano skaitymo pasirinkimų. Jiems buvo gera matyti akis išplĕtusį berniuką, kuris myli knygas, ir jie visados noriai padĕdavo ar patardavo. Visada jauĕčiau, kad su manim elgiasi kaip su bet kuriuo kitu skaitytoju, jauĕčiau jų pagarbą, man buvo gera ten būti. Nebuvau įpratęs prie pagarbumo būdamas aštuonerių.

Bibliotekos reiškia laisvę. Laisvę skaityti, laisvę skliti idĕjoms, bendrauti. Bibliotekos ugdo (ir šis procesas tikrai nesibaigia ir neturĕtų baigtis baigus mokyklą ar universitetą). Bib-

⁵ **Snōbas** – tuščias, paviršutiniškas žmogus, pretenduojantis į rafinuotą skonį, manieras.

Stokholmo viešoji biblioteka, Švedija

liotekoje nebūtinai turi būti nuobodu, žmonės, atradę skaitymo malonumą, čia visada jaučiasi pakiliai. Taip pat biblioteka suteikia galimybę surasti įvairiausios informacijos (net ir tos, kurios nepavyks atrasti *google*) ir suteikia asmeninę erdvę saviems tyrinėjimams.

Man tikrai neramu, kad XXI amžiuje žmonės nesupranta bibliotekų reikšmės ir svarbos. Jei biblioteką suprasi tik kaip lentyną, pilną knygų, tai atrodys kaip seniena, atgyvena (ypač, kai dauguma jų jau turi savo elektronines versijas). Bet toks požiūris neatskleidžia fundamentalios⁶ bibliotekų reikšmės.

Biblioteka parodo informacijos kilmę. Informacija yra vertinga, o reikiama informacija – neįkainojama. Buvo laikas, kai informacijos itin trūko, o jos reikėjo visuomet. Informacija visada buvo vertinga bei reikalinga, ir tie, kurie ją turėjo, galėjo įkainoti ją ir savo paslaugas.

Per pastaruosius metus mes iš informacijos stygiaus pasistūmėjome informacijos pertekliaus link. Pasak *Google* darbuotojo Eriko Šmito (Eric Schmidt), kas dvi dienas žmonija sukuria tokią kiekį informacijos, kokį buvo sukūrusi nuo civilizacijos pradžios ligi 2003-ųjų. Dabartinė mūsų užduotis pasikeitė: ieškome vertingo augalo ne dykumoje, o džiunglėse. Mums reikia pagalbos, kad galėtume atrasti tai, ko mums iš tiesų reikia, ir nepaskęsti informacijos jūroje.

Bibliotekos – vieta, kur žmonės ieško informacijos. Knygos tėra informacinio kalno dalelė, bibliotekose galima rasti legaliai ir prienamai reikiamos informacijos.

Vis daugiau vaikų skolinasi knygų iš bibliotekų – tiek paprastų, tiek elektroninių ar įskaitytų balsu. Bibliotekos puiki vieta tiems žmonėms (taip, tokie egzistuoja), kurie neturi asmeninio kompiuterio ar prisijungimo prie interneto. Bibliotekos gali padėti tokiems žmonėms naršyti po pasaulį ir stiebtis aukštyn.

Netikiu, kad absoliučiai visos knygos atsidurs (ar turėtų atsidurti) kompiuterių ekranuose. Duglas Adamsas (Dougl Adams) kartą man paaiškino (tai buvo dar likus dvidešimčiai metų ligi *Kindle* pasirodymo), kad knygos yra kaip rykliai. Rykliai seni – jūrose jau buvo jų, kai pa-

⁶ **Fundamentalūs** – pagrindinis esminis.

sirodė pirmieji dinozaurai. Ir priešastis, kodėl vis dar yra ryklių, ta, kad tik rykliams geriausiai sekasi būti rykliais. Popierinės knygos yra sunkiai sunaikinamos, atsilakančios tiek prieš vonios muiliną vandenį, tiek saulės kaitrą, jas gera laikyti rankose ir pirštais versti puslapį po puslapio. Knygoms sekasi būti knygomis, ir visada joms atrasime vietas.

Jų reikia bibliotekoms, lygiai taip pat, kaip ir visų garso, DVD ir kitų naujovių.

Biblioteka tai vieta, kurioje telpa informacija, kur kiekvienam piliečiui suteikiamos lygios teisės ją pasiekti. Interneto neturintis asmuo gali surasti reikiamos medžiagos apie ligą, kuria serga jo žmona. Gali išsiaiškinti teisinius ar pilietinius reikalus. Gali susisiekti su prarastais draugais. **Tai saugiausia vieta šioje žemėje. Savo rojų įsivaizduoju kaip milžinišką biblioteką.**

Raštingumas yra svarbesnis nei kada anksčiau. Mes susisiekiame žinutėmis, elektroniais laiškais kasdien. Turime skaityti ir rašyti tam, kad būtume globalūs šios planetos gyventojai, patys atsakingi už savo pasitikėjimą įvairiais šaltiniais, pačia informacija, galėtume ja dalintis.

Biblioteka – vartai į ateitį.

Liūdna matyti, kad valdžia visame pasaulyje mažina tiek bibliotekų skaičių, tiek finansavimą likusioms. Jie nesupranta, jog vagia iš ateities, kad sumokėtų už dabartį. Jie uždaro vartus, kurie turėtų būti vis plačiau atveriami.

Knygos padeda užmegzti dialogą su mirusiaisiais. Mes galime išmokti pamokas iš tų, kurių nebėra su mumis šioje Žemėje, tobulėti. Yra istorijų, kurios senesnės už valstybes, kurios pergyveno kultūras, kurios jas pirmiausia papasakojo.

Manau, kad esame atsakingi už ateitį. Turime jausti atsakomybę už savo vaikus ir ateinančias kartas. Turime stengtis dėl pasaulio, kuriame jos užaugs ir bandys gyventi ir mokytis. Mes visi – kaip rašytojai, skaitytojai, piliečiai – turime įsipareigojimų.

Manau, kad esam įsipareigoję skaityti savo malonumui tiek viešose, tiek privačiose vietose. Jei skaitysime besimėgaudami, rodysime pavyzdį kitiems ir kartu mankštinsime savo vaizduotę.

Mes įsipareigoję remti bibliotekas, jomis naudotis, skatinti ten eiti savo palikuonis. Jei tildome praeities balsus – kenkiame ateičiai.

Esame įpareigoti naudotis savo kalba. Mokytis naujų žodžių, kitokių būdų pasakyti dalykus, kuriuos norime išreikšti.

Taip pat turime garsiai skaityti savo vaikams. Skaityti tai, kas jiems patinka, net jei mums nusibosta. Keisti intonacijas, kartu išgyventi smagias istorijas – net jei vaikas jau geba skaityti pats. Išnaudokite šį laiką ne tik meilės knygai skiepijimui, bet ir bendravimui su vaiku, artimo ryšio palaikymui.

Mes, būdami rašytojai, – ypač vaikų rašytojai, bet apskritai visi – esame įsipareigoję savo skaitytojams. Turime rašyti tikrus dalykus, net jei išgalvojame naujus žmones ar svetimus pasaulius – turime pademonstruoti, kad tiesa yra ne tai, kas nutinka istorijoje, bet tai, kas atskleidžia mums, kas patys esame, apnuogina mūsų sielos daleles. Fikcija – tai melas, sakantis tiesą. Mes esame įsipareigoję stengtis dėl skaitytojų, sukelti norą versti puslapį po puslapio ir skaityti toliau. Ir kol mes esame įsipareigoję sakyti tiesą, suteikti reikiamą apsaugą ar ginklus, kartu esame įsipareigoję ir nepamokslauti, neteisti ir negrūsti moralų skaitytojams į gerklę. Ir, žinoma, esame įsipareigoję niekada nerašyti vaikams to, ko nenorėtumėme skaityti patys.

Turime suprasti, kad, būdami vaikų rašytojais, atliekame svarbų darbą. Jei vaikams nepatiks mūsų knygos, jie praras norą skaityti ir neatras savyje meilės skaitymui. Mes prisiimame didžiulę atsakomybę.

Mes visi – vaikai ir suaugusieji, skaitytojai bei rašytojai – esame įsipareigoję svajoti, įsivaizduoti, kurti. Lengva apsimesti, kad niekas negali nieko pakeisti, kad gyvename visuomenėje, kurioje vienas individas tėra nereikšmingas ir nesvarbus dėmuo. **Bet tiesa ta, kad pavieniai paprasti žmonės keičia pasaulį nesustodami. Jie kuria ateitį. Dažniausiai – pradėdami nuo įsivaizdavimo, kad gali būti kitaip.**

Apsidairyk. Akimirką sustok skaitęs ir pasižiūrėk į kambarį, kuriame esi. Aš pasakysiu tau tai, kas yra akivaizdu, bet labai dažnai užmirštama. Viskas, ką gali matyti dabar, įskaitant ir sienas, kažkada buvo tiesiog vaizduotės darinys. Kažkas įsivaizdavo, kad būtų patogiau sėdėti ne ant žemės ar pagalvių, ir išrado kėdę. Kažkas stovėjo lietuje ir įsivaizdavo lietsargį. Šis kambarys ir visi jame esantys daiktai, visi mieste ar pasaulyje esantys daiktai dabar egzistuoja todėl, kad žmonės įsivaizdavo kažką naujo.

Mes esam įsipareigoję kurti gražius dalykus. Ne palikti pasaulį bjauresnį, nei radome, ne ištuštinti vandenynus ir palikti savo problemas ateities kartoms. Mes esam įsipareigoję kuopti savo šiukšles ir palikti pasaulį švaresnį, nei radome.

Albertas Einšteinas kartą buvo paklaustas, kaip galėtume užauginti savo vaikus protingus, intelektualius. Jis atsakė taip: „Jei norite, kad jūsų vaikai būtų protingi, skaitykite jiems pasakas. Jei norite, kad jie būtų dar protingesni – skaitykite dar daugiau pasakų.“

Jis suprato skaitymą kaip vertybę, vaizduotės reikšmingumą. Būtent A. Einšteinas teigė, jog vaizduotė gali nuvesti mus bet kur.

Aš svajoju apie pasaulį, kuriame vaikai skaitys, jiems bus skaitoma, jie įsivaizduos ir supras.

Pagal <http://www.theguardian.com/> parengė Dominyka Navickaitė

Bernardinai.lt 2015-09-09

Klausimai ir užduotys

Jūs, kaip mokiniai, turite gebėti mokytis įvairiais būdais – ir tradiciniais, ir moderniais. Šaltinio studijavimas ir konspektavimas yra vienas senesnių mokymosi būdų. Išbandykite, kaip galima susisteminti ir pasirinkti svarbiausią dalykinę informaciją.

Perskaitykite viešosios kalbės – paskaitos – pavyzdį ir, atsakydami į klausimus raštu, parenkite konspektą.

1. Kaip JAV apskaičiuojama, kiek kalėjimų reikės ateityje? Paaiškinkite, kaip supratote, kodėl knygų skaitymas vaidina šiuo klausimu svarbiausią vaidmenį?
2. Kas yra literatūrinės kopėčios?
3. Kas yra biblioteka? Išrašykite visas apibrėžtis.
4. Kuo svarbios knygos, kokią naudą jos duoda? Išrašykite visas apibrėžtis.

5. Kodėl šiuolaikiniame pasaulyje raštingumas nepaprastai svarbus?
6. Ar galima pakeisti pasaulį? Ar pavienio žmogaus pastangos ką nors reiškia?
7. Ką patarė A. Einšteinas, paklaustas, kaip išugdyti intelektualius vaikus? Ar Jūs pritariate jo požiūriui? Kodėl?

Pasamprotaukite

1. Kokia mintis šiame straipsnyje Jums buvo netikėta?
2. „Dabartinė mūsų užduotis pasikeitė: ieškome vertingo augalo ne dykumoje, o džunglėse. Mums reikia pagalbos, kad galėtume atrasti tai, ko mums iš tiesų reikia, ir nepaskesti informacijos jūroje.“ Paaiškinkite, kaip supratote šią mintį. Kodėl ne dykumoje, o džunglėse? Ko pasikeitusi situacija reikalauja iš dabarties skaitytojo?
3. Ką autoriui padeda atskleisti pasitelktas paradoksas: „Fikcija yra melas, sakantis tiesą“. Ar literatūra yra melas, ar tiesa? Savo požiūrį argumentuokite.
4. Ar mokydami literatūros mokykloje turime skaityti tas knygas, kurios atlaikė laiko išbandymus? Kodėl?
5. Atraskite tekste paminėtas skaitytojo amžiaus nuorodas. Pasamprotaukite, kokie reikalavimai yra keliami vis vyresniems skaitytojams. Ar jūs dar vis vaikai, ar ūgtelėję jaunuoliai? O gal jau suaugusieji? Kaip manote, kodėl jūs to klausiamo?
6. Kokių mes, anot N. Geimeno, turime įsipareigojimų ir kaip skaitytojais, ir kaip piliečiais? Kodėl autorius skiria skaitytoją ir pilietį? Suformuluokite išvadą.

Nagrinėsite paskaitą⁷ – viešąją kalbą

Klausimai ir užduotys

1. Įvardykite N. Geimeno viešosios kalbos **tikslą**.
2. Kokią **poziciją** jis atskleidžia?
3. Kokį **teiginį** kalbėtojas įrodinėja? Išrašykite jį.
4. Kokiais **argumentais** grindžia savo požiūrį? Kiek jų? Perskaitykite argumentus garsiai.
5. Kokią **išvadą** formuluoja? Kuo ji yra įdomi?
6. Paaiškinkite, kuo kalbėtojas **sudomina** klausytoją.

Pabandykite patys parengti viešąją kalbą tema „Kaip man augant keitėsi mano knygos, jų pobūdis“.

⁷ **Paskaita** – viešųjų informacinių kalbų rūšis.

Pabandykite mokytis kiek kitaip:

„Esame įpareigoti naudotis savo kalba. Mokyti naujų žodžių, kitokių būdų pasakyti dalykus, kuriuos norime išreikšti.

Taip pat turime garsiai skaityti savo vaikams. Skaityti tai, kas jiems patinka, net jei mums nusibosta. Keisti intonacijas, kartu išgyventi smagias istorijas – net jei vaikas jau geba skaityti pats.“

? Klausimai ir užduotys

1. Pasirenkite raiškiai perskaityti pirmojo lietuvių lyriko Antano Strazdo eilėrašį „Strazdas“. Paskaitykite eilėrašį klasėje garsiai. Antrą kartą skaitydami pakeiskite intonaciją. Pasidalykite įspūdžiais, ką jums kaip skaitytojui padėjo suprasti ir pajusti garsinis skaitymas. O ką skaitymas garsiai suteikia klausytojui?

ANTANAS STRAZDAS. Strazdas

Ei tu tu tu, strazdelis,
Tujei mandrus paukštelis,
Kur tu tupėjai lazdynų krūmė?
Ar lazdyną ūginai,
Riešutėlį brandinai,
Ar kalnuose uogas sirpinai?
Nei lazdyno ūginau,
Riešutėlio brandinau,
Nei kalnuose uogas sirpinau.
Kur aš tiktai nukanku,
Reiškiu aukščiausio ranką,
Kurs lapeliais medžius aprėdė.
Reiškiu, giedu, linksminu,
Smūtnų žmogų raminu,
Tiešydamas gražioms giesmelėms.
Skrisdamas viršum medžių,
Pačioj viršūnėj sėdžiu,
Leidžiu balsą par tamsias girias.
Sparniukėliais klėsdamas,
Brudną žiemą bardamas,
Pranašauju pavasarėlį.
Jau saulelė kaitresnė,
Ir pievelė linksmesnė,
Ir berželis sprogti pradėjo.

Upelė linksmiai plaukia,
Verpetas vivat šaukia,
 Ir sulelė beržo prateko.
Žiedai iš žemės pinas,
Pilnas paukščių karklynas,
 Siaudžia, griaudžia lizdus pindami.
Pučia saldus vėjelis,
Krenta lengvas lietus,
 Visa žemė linksmiai pradžiugo.
Artojėliai jūs mano,
Kodėl piemuo negano,
 Kodėl nevaro žalion girelėn?
Ten karvelės pasganys,
Naują darbą prasmanys,
 Gėriukėliai linksmiai pasišoks.
Piemenėliai aveles,
Triūbuodami triūbeles:
 Škin, kur eista, žalamargėlės?
Ei tu tu tu, strazdelis,
Čilbėk, mielas paukštelis,
 Paklausysma gražių giesmelių.
Niekam škadros nedarau,
Miškan jaučių nevarau,
 Nei mažiausio grūdo gadinu.
Viršum medžių sėdėdams,
Aplink save gruzdėdams,
 Siaudžiu, griaudžiu, svietą linksminu.
Jau saulelė pastirpo,
Aštrų sniegą pakirpo,
 Ir kalneliai žaliuot pradėjo.
Paversmėliai prakiuro,
Džiaugias visa natūra,
 Visi lieknai rožėm pražydo.
Štai sparneliais suklojau,
Klausyk, mielas artojau,
 Klausyk, taisyk stiprią žagrelę.
Sujunk žalamargėlius,
Versk, ark aukštus kalnelius:
 Kur, šio, vaga, žalamargėliai!

O išaręs tuojau spėk,
Kviečius, miežius, žirnius sėk
 Ir linelių neužmiršk.
O kad kluonuos sukrausi,
Šimtą patiekų gausi.
 Čia tau linksmybės, čia tau ir džiaugsmi.
Papenėsi vaikelius,
Pakviesi kaimynėlius,
 Linksmindamas Dievą garbinsi.

Tupei – tu; mandrus – linksmas, gyvas, judrus; ūginai – auginai; nukanku – nukeliauju, patenku; reiškiau – skelbiu; aprėdė – apvilko, papuošė; smūtnų (smūtną) – liūdną; tiešdamas – guosdamas, ramindamas; gražioms giesmelėms – gražiomis giesmelėmis; klėsdamas – plasnodamas, plazdendamas; brudną – nešvarią, purviną, bjaurią; linksmiai – linksmai; vivat – valio, tegyvuoja (lot.); prateko – pradėjo tekėti, sunktis; siaudžia – čiulba, gieda; griaudžia – gaudžia; gėriukėliai – ėriukai; eista – eisite; čilbėk – čiulbėk; škados – nuostolio, žalos, eibės; gruzdėdams – čežėdamas, krutėdamas, dairydamasis; pastirpo – pakilo, užtekėjo; aštrų – šaltą, žvarbų; paversmėliai – šaltiniai, versmės; natūra – gamta, prigimtis; lieknai – lanka, šlapia pieva, bala; žalamargėlius – žalmargius jaučius; patiekų – paguodų, džiaugsmų; linksmindamas – džiaugdamašis, puotaudamas.

? Klausimai ir užduotys

2. Literatūra – žodžio menas, vadinasi, svarbu ne tik tai, **kas** pasakya, **kodėl** pasakya, bet ir **kaip** pasakya. Literatūros kūrinio kalba yra estetiška, specialiai organizuota – žodžių išdėstymas, deriniai, pauzės... yra labai svarbu. Klausydami garsinio skaitymo, atraskite ir pakomentuokite klasėje kūrėjo pavartotus žodžius, žodžių junginius, kurie nuskambėjo kitaip, naujai, neįprastai, buvo jums labai gražūs.
3. Paklausykite, kaip A. Strazdo eilėraštyje „Strazdas“ interpretuoja aktorius Algirdas Latėnas. Pasidalykite išpūdžiais, kuo jums patiko, buvo netikėtas eilėraščio perskaitymas. Ką suteikia tarmės mokėjimas? Pabandykite įvardyti, kuo profesionalus skaitymas skiriasi nuo mėgėjiško?

Pabandykite kurti patys

1. Sukurkite savo LITERATŪRINES KOPĖČIAS (jeigu norite, nupieškite ar kitaip vizualizuokite) ir jas pristatykite klasėje.
2. Nufotografuokite savo KNYGŲ LENTYNĄ namuose ir ją pristatykite klasėje. Pasitelkę fantaziją galite sukurti įsivaizduojamą savo knygų lentyną.
3. Gal jūs jau esate ką nors sukūrę? Pristatykite klasėje savo kūrybos pavyzdį – „Iš mano kūrybinių dirbtuvių“.

Vanda Juknaitė

Ten, kur aš ilgą laiką buvau prie vaikų, ten jau buvo dugnas. Visiškas dugnas. Šitie vaikai buvo nepaliesti kultūros, išniekinti, sumaitoti, nesocializuoti, dažnai beraščiai, [...] bet veriamai ir jau tikru balsu jie pradėdavo klykti tik tada, kai jų akyse žemindavo ar dviprasmiškai elgdavosi su kitu, nesvarbu, vaiku ar suaugusiu. Gal tiksliausias jo apibūdinimas būtų toks: tai šauksmas dėl kito iš pačių prigimties gelmių, susiejantis mus su žmonėmis ir pasauliu.

VANDA JUKNAITĖ

Kūrinys visada yra kreipimasis į kitą – tvirtina rašytoja, pedagogė, daugelio premijų laureatė Vanda Juknaitė (g. 1949 m.). Kūrėja atveria žmogiškųjų ryšių, žmogaus santykio su aplinka ir aplinkiniais bei per tai išryškėjančio orumo, savigarbos, pagarbos kitam vertę.

Iš realios socialinio darbo patirties su apleistais vaikais kilusi esė „Išsiduosi. Balsu“ pasakoja apie gatvės vaikus. Mes randame tikrus jų vardus – pažįstame Vasią, Vitią, Gediminą, Alioną, Dovilę ir kitus, pažįstame jų stovyklos organizatorę ir esė pasakotoją tetą Vandą. Atpažįstame XX a. pabaigos Lietuvos istorinę tikrovę. Tačiau tai – ne vien realistinis, o daugiaplanis, daugia-reikšmis kūrinys. Jis kaip iššūkis ar slenkstis rimtesnės literatūros link. Provokuoti mėgstanti, būties paradoksalumą, savaiminį dramatiškumą fiksuojanti rašytoja teigia, jog per silpną, apleistą, dažnai nuskriaustą, paliktą ar pažemintą žmogų (kaip tik tokie ir yra vaizduojamos tikrovės vaikai) dažniausiai atsiveria giliosios būties paslaptys. Pasakotoja liudija: „Kai sakau, kad tikiu žmogumi, iš karto pagalvoju apie juos“. Skaitydami atsakykime: kodėl? Ko vaizduojami gatvės ar stoties padaužos turi DAUGIAU už tvarkingose šeimose užaugintus, dažnai išlepintus vaikus? Kodėl ranką neregei mergaitei pirmas ištiesia silpnaprotris Vitia? Kodėl šalia esantys kiti, šiaip guvūs ir kūrybingi, gerai besimokantys vaikai be paraginimo, patys nesusipranta to padaryti?

V. Juknaitė mėgsta eksperimentuoti su žodžiu, kūrinio forma, yra minėjusi, kad jai, smagu gerai „sukalti“ sakinį, pastraipą, parinkti neįprastą, netikėtą pasakojimo toną ar ritmą (kaip tik tai ir pastebėtume, ėmę gilintis į esė stilių, struktūrą). Tačiau kūrėja perspėja, jog svarbiausias visada yra kalbėjimo turinys, ne jo forma, nes literatūros paskirtis – išryškinti, atverti žmogaus gyvenimo esmę, megzti giluminius ryšius su skaitytojais. Galima sakyti, kad Vandos Juknaitės kūrinių skaitytojas rizikuoja tapti savotiška literatūros auka: knygoje atsiveriantis pasaulis įtraukia, nustebina, įskaudina, priverčia mąstyti ir ginčytis, kelti klausimus, tiesiogiai nesusijusius su tuo, kas vaizduojama kūrinyje. Taip autorė pasiekia savo tikslą: per kūrinį išvesti mus į patį tikriausią gyvenimą, kuriame nieko nebelemia aplinkos primestos ar pačių susikurtos kaukės, asmenukėse užfiksuotos pareigingos šypsenos; kur esame priversti susitikti su savimi nuogais, išsiilgusiais artumo, rūpesčio, ryšio su kitais.

VANDA JUKNAITĖ. Išsiduosi. Balsu

Mes buvom du įtariamieji. Ne. Gal du labai įtartini. Septynerių metų mažas berniukas, atrodantis kaip ketverių. Tamsiai mėlyna, vietomis įplyšusia striuke. Ir aš, padoriai apsirengusi, keturiasdešimties metų moteris. Ne močiutė ir ne mama. Buvo labai šalta. Nespėtas nuvalyti sniegas gulėjo gatvėje. Šaltas vėjas užsausdamas pakeldavo jį kaip dulkes. Mes stovėjome susikibę rankom. Kitą ranką vaikas buvo įkišęs į striukės kišenę. Į mus žiūrėjo. Kiekvienas skubrus, bet nužvelgiantis abu nuo galvos iki kojų žvilgsnis veikė tarytum smūgis. Į paširdžius. Jo išvengti reikėjo nedaug. Leisti vaikui ir tą ranką įsikišti į kišenę, pasitraukti nuo jo per žingsnį, nutaisyti globėjišką veidą, kad visiems stotelėje būtų aišku – mes ne pora. Dėl to, kad vaikas neprižiūrėtas, aš nesu kalta. Jis ne mano. Liesas, murzinas jo veidelis, nors prausėsi išeidamas, buvo pamėlęs nuo šalčio. Mes stovėjom stotelėje tvirtai susikibę rankomis, ir aš žinojau, kad nepaleisiu jo rankos, net jei į mus imtų mėtyti ne tik žvilgsnius, bet ir akmenis.

Tačiau švelniai ir tvirtai spausdama vaiko ranką savojoje, aš tapau tos stotelės aferiste. Jei taip meiliai laikau jo ranką, tai kodėl vaikas perbalęs ir apiplyšęs? Jei jis iš patvorio, man svetimmas, tai kodėl taip beatodairiškai vienas kitu pasitikėdami, taip neišskiriamai laikomės už rankų? Ar aš tik kuo neapsimetu? Ar šitas vaikas nėra išnaudojamas? Tada nežinojau, kad paėmusi už rankos Vasią, aš visiems laikams, o norėčiau sakyti, vienam dešimtmečiui, peržengiu saugaus pasaulio ribas. Aš, moteris, iš saugios aukštosios mokyklos auditorijos žengiu kelis laiptelius žemyn. Į patį dugną. Ten, kur sunaikinamas beveik kiekvienas. Nors tuo metu man tai neatėjo net į galvą.

Mes važiuom abu. Į „Lėlės“ teatrą. Iš miesto savivaldybės netikėtai paskambino, kad į teatrą pas Kalėdų senelį galėtų ateiti dvylika vaikų. Surinkti vaikus iš gatvės per pusę dienos buvo neįmanoma. Pasakiau, kad mūsų ateis tiek, kiek pasiseks surasti. Kitiems dovanėles perduosim. Vasios brolis Artūras važiuoti su mumis atsisakė. Porą vaikų suradom prie stoties. Po spektaklio Kalėdų senelis pradėjo dalinti dovanėles. Šaukė pavardes. O dovanėlių atsiimti vis ėjo Vasia. Ir aš vėl pajutau. Į mus žiūri.

Jie atsirado gatvėje, tie vaikai, gal 1993-aisiais. Jau be priežiūros. Bet dar iš namų. Lakstė apie kioskus. Trynėsi palei stotį. Nuo ryto iki vakaro. Bet dar neelgetavo. Nebuvo tokios patirties. Prieš Kalėdąs mes netikėtai gavome labdarą. Drabužių, šimtą keturias plyteles šokolado. Ir man šovė į galvą mintis surengti stotyje jiems eglutę. Kreipėmės į Vilniaus miesto Švietimo skyrių. Pasakėme, tuos, kurie apie stotį, mes susirinksim. Bet gal skyrius turėtų daugiau tokių vaikų adresų. Pagyvenusį darbuotoją pakėlė ranką. Ir trenkė kumščiu į stalą.

– Mes neleisim daryt gėdos Lietuvai!

Adresų vis dėlto gavome. Po keleto apsilankymų. Aštuoniasdešimt trijų landynių adresus. Išsirūpinome geležinkelio stoties administracijos leidimą rengti eglutę. Antrajame aukšte. Laukiamojoje salėje. Tačiau kai atėjome su muzikantais, daiktais ir vaikais, mus užpuolė. Na, poli-

cininkas. Jis vilkėjo uniformą, tačiau jo elgesys neturėjo nieko bendra su pareigūno elgesiu. Jis rėkė, grasino nušauti. Kam keliamo triukšmą.

Po eglutės. Tą žiemą. Apsisprendėme vasarą rengti stovyklą gatvės vaikams. Jų daugėjo. Jie atrodė labai varganai. Rausėsi šiukšlėse, ieškodami maisto. Valgė bananų žievelės. Rinko butelius ir kartonus. Programą pradėjome vykdyti porą mėnesių prieš stovyklą. Pasiskirstę po du, eidavom du kartus per dieną į stotį. Rytą ir vakare. Stengėmės sukiotis prie vaikų, kad jie įsidėmėtų mūsų veidus. Elgėmės labai atsargiai. Nekalbinome. Užkalbinti, kodėl jie čia, ką jie čia veikia, vaikai žaibiškai dingdavo. Kelias dienas jų nesutikdavai toje vietoje.

Buvo aišku iš karto. Į stovyklą imsime mažuosius. Labiausiai sunykusius. Susirašėme į sąrašą trisdešimt vieną vaiką nuo ketverių iki trylikos metų. Laikėme savaime suprantamu dalyku apie tai, kad išsivešime vaikus, pranešti tėvams. Paprašėme adresų. Lukas iš karto atsisakė:

– Vežkitės, kur norit. Niekas manęs neieškos.

Daugelio jų tėvų neradome namuose nei dieną. Nei anksti rytą. Nei vėlai vakare. Eriko tėvai bendrabutyje neįsileido manęs į kambarį. Pro duris išėjo tik Erikas.

– Mamai skauda galvą.

– Pasakyk mamai, kad aš ateisiu kitą dieną. Šeštadienį.

Erikas buvo įspėjęs. Kad jo neišleis. Kiauras dienas, nuo ryto iki vakaro, su broliuku prie stoties jis rinko kartonus. Paroduodavo juos. Turėdavo kasdien parnešti patėviui penkis litus. Už išlaikymą. Vienuolikos metų vaiko veidas buvo raukšlėtas. Pilkas. Pagalvojau, jei man tėvai jo neatiduos, kreipsiuosi į policiją.

Kai tėvų paieškos nedavė apčiuopiamų rezultatų, paprašėme vaikų nurodytu laiku ateiti su mamomis ant stoties laiptų. Atėjo Sanios ir Kolios kaimynė. Pasakė, galite vežtis.

Stovykloje iš anksto pasirūpinome vaistų. Nuo niežų. Utėlių. Priemonių pūliniams gydyti. Žinojom, jog pirmomis dienomis teks griežtai riboti maistą. Kad išbadėję vaikai nesusirgtų. Reikėjo susitikinėti su jais kasdien. Jie neskyrė dienų. Nepažino valandų. Sutartą dieną – RYTOJ. Kai abi stoties laikrodžio rodyklės turėjo būti viršuje, prie autobuso atėjo dvidešimt šeši vaikai. Kelias mergaites atvedė sąvartyne uždariaujančios moterys. Julia su motina ir gyveno sąvartyne.

Visą kelią autobuse buvo mirtina tylą. Įtempta, nuščiuvusi tylą. Tik Kęstas Gediminas drąsindamasis mėgino juokauti:

– Jei jūs mane ten mokysite skaityti, aš pabėgsiu.

Jau vėliau. Paklausėme, ko gi jie autobuse taip tylėjo. Atsakė kaip vaikai:

– Mes bijojom. Mes nežinojom. Ką jūs mums darysit. Kur jūs mus vežat. Gal į policiją.

Tačiau tai buvo tylą prieš audrą. Pietus pavalgėm dar tyliai. Po pietų išmaudėme juos karštoje pirtyje. Ramiai. Perrengėm švariais drabužiais. Pavakare nuėjom prie upės. Ten buvo iš anksto sukrautas laužas. Užkūrėme jį. Ir ramybė sprogo. Sprogo, kaip atominė bomba. Jie puldinėjo nuo skardžio. Vertėsi per galvą. Stumdėsi. Griuvo. Jų siautimas buvo kažkoks klaidus. Nuožmus. Laukinis. Buvome tikri, kad bent vienas sunkiai susižeis. Ar žus. Jie visiškai nemokėjo savęs saugoti. Nebuvo išmokę. Arba buvo pamiršę. Ir dėl to jie nemokėjo saugoti kitų.

Kitą dieną jie sulaužė visus mūsų žaislus. Kiek turėjome. Buvome priversti užrakinti modernius, pjuvenomis aptarnaujamus mūsų tualetus. Jie šokdavo ant jų. Stačiai lipo per sienas. Tikrąja šių žodžių prasme. Visa mūsų parengta stovyklos programa pirmąjį vakarą išlėkė į orą šipuliais. Supratome, kad norėdami išlaikyti juos gyvus, turėsime suorganizuoti jiems didelį fizinį krūvį. Kuris išseikvotų jų energiją. Ir nuramintų. Programą per naktį pakeitėme, sugalvoję daug orientacinių žaidimų. Bėgimą su kliūtimis. Kopimą į medžius. Šliaužimą upės vaga. Suprantama, visas estafetes turėjome bėgti kartu su jais. Tai vaikus nuramindavo porai valandų. Kai mes, nebepavilkdami kojų, buvome beveik pasliki, gaivališkas siautimas prasidėdavo su nauja jėga. Ir buvo aišku. Dar kelios tokios dienos – jie išardys ir išsinešios po lentelę visą mūsų namą.

Teisybė, viena iš anksto suplanuota programa sėkmingai veikė. Niežų tepimo ir pūlinių gydymo. Aleksandras, stovėdamas ant namo laiptų, susirūpinusiu veidu pasiskundė:

- Teta Vanda, o Deimantė man niežų nepatėpė.
- Deimante, – sušukau nedvejodama, – kodėl nepatėpei Aleksandro?
- Tepiau, – iš kažkurio šono atsiliepė Deimantės balsas.

Ir Sania išsišiepė. Apgavęs. Rodydamas ką tik išdygusius, per didelius jo veidui, arkliškus dantis. Plačia, saulėta vaiko šypsena iki ausų.

Visus pūlinius vaikams staiga pradėjo skaudėti. Ką bekalbėti apie supūliavusius dantis. Pradėjo nepakeliamai skaudėti mažus, vos įžiūrimus įbrėžimus. Reikėjo tepti žaluma ir tas vietas, kur buvo neaišku:

- Ar čia man įbrėžta? Ar taip kas nors?

Tas „taip kas nors“ vis tiek skaudėjo. Reikėjo tepti. Vaikai pradėjo karščiuoti. Tikriausiai tai buvo vasaros virusas. Tačiau prisėdus prie lovos, padėjus ranką ant kaktos, antrą kartą įkišus termometrą, kažkokiu būdu temperatūra nukrisdavo iki normalios.

Jau neberibojome maisto. Ir išsipūtusiais pilvukais, dideliais apvaliais veidais vaikai pradėjo blogti. Iš pradžių nieko negalėjome suprasti. Kas gi čia yra? Kuo daugiau jie valgo, tuo daugiau blogsta. Kol susivokėme. Jie buvo ištinę iš bado. Ir pradėjo augti. Mūsų akyse. Kasdien. Iš po nakties. Lyg būtų žiemkenčių daigai. Visiems jiems ryškiai, pastebimai trūko ūgio. Vasia ir Aleksandras buvo per pusę mažesni, nei turėtų būti pagal metus. Ir Eriko raukšlėtas, aštriais išsišovusiais skruostikauliais veidas pradėjo apvalėti ir vėl įgavo vaikiškų bruožų.

Vaikai tikrai buvo sotūs. Tačiau nuo ryto iki vakaro tik ir tegirdėjome:

- Ar šiandien dar pietausim?

Net sėdint prie pietų stalo:

- O kada vėl pietausim?

Paskui paaiškino. Mieste jie valgo vieną kartą. Taigi, pasitarę vieną dieną nusprendėme leisti jiems. Valgyti tiek, kad jau nebekiltų klausimų. Kai kurie sustojo prie penkių dubenėlių tiršto daržovių ir mėsos šiupinio. Paskutinisysis pasisotino suvalgęs septynis. Ir ketvirtį kepaliuko duonos. Tai buvo Erikas. Net dvyliktą valandą nakties – ne pagal taisykles sueidavo keli kepalai duonos.

Vaikai į stovyklą atsivežė savo taisykles. Norėdami nors kiek jiems padėti, turėjome prisitaikyti. Nebuvo kitos išeities. Žinojome, kad po stovyklos vėl paleisim juos į gatvę. Tik prisitaikyti.

Viskas buvo taip nauja. Visi jie rūkė. Mes paskyrėme rūkymui vietą. Kad vaikai nepadegtų miško. Pavyko pasiekti tik tiek. Sumažinti dienos rūkymo normą. Nuo pakelio. Iki keturių cigarečių. Kartu su vaikais apsvirtė aukštyr kojoms stovyklos para. Mes pradėjome gyventi naktimis. O miegoti dieną. Eidavome gulti rytui auštant, praleidę naktį prie laužo ugnies. Skaičiuodami danguje žvaigždes.

– Kai mes numirsime, mes ten, tikriausiai, būsime visai nuogi, – pasakė kartą Dima.

– Eik tu, – suniekino jį Kęstas. – Su baltais kostiumais!

Nuo visiško chaoso mus išgelbėjo paprasta naminė taisyklė: stovykloje viskas galima, tik reikia paklausti. Tai buvo paprasčiausias būdas sužinoti, ko vaikas nori. Ir padėti jam laikytis tvarkos.

Bet mūsų vaistai nuo utėlių stovėjo neliesti. Daug buteliukų ant nekūrenamos kaimiškos duonkepės krosnies. Sauginame kampe. Nors atsivežę išmaudėme vaikus karštoj pirty, sudeginome nesilankstančius nuo purvo jų drabužius, matėme. Tikrai turėtume kur vaistus panaudoti. Tačiau mūsų santykiai su vaikais buvo tokie trapūs. Kad mes nediršom sakyti. Vaikai, mes dabar tikrinsime jūsų galvas. Žmogiškasis vaikų orumas buvo taip pažeistas. Užteko vieno neatsargaus judesio. Ir mūsų globotiniai būtų išnykę miške kaip dūmas.

Pirmom dienom jie bėgo. Pabėgo pirmas, rodos, Stasiukas. Jį atvežė atgal miške uogavę žmonės. Staiga prasidėjo tikra bėgimo epidemija. Pabėgdavo iš karto po tris. Mes suplukę lėkdavom į visas puses. Su mašina šukavom mišką. Ir tai vaikams nepaprastai patiko. Epidemija tik augo. Mes nusiplūkėme negyvai, kol Jorūnė pasakė:

– Jie bėga todėl, kad mes juos vejame. Nebesivykim – ir nebebėgs.

Tai buvo tiesa. Vieną pusdienį ištvėrėme, ir bėgimą nuėmė kaip ranka.

Taigi buvome taip nusikalę su estafetėmis, lipdami į medžius, šliauždami ir bėgte. O čia dar su bėgliais. Kad utėlių problema mums nebeatrodė labai svarbi. Kol patys pajutom, jog mūsų galvose atsiranda naujų gyventojų. Nepasakytume, kad tai mus labai pradžiugino. Tačiau mes buvome išvaduoti iš keblios situacijos. Dabar galėjome drąsiai sakyti:

– Vaikai, mūsų galvos pilnos utėlių. Ar jūs jų neturit?

Iš pradžių kilo sąmyšis. Mergaitės ėmė rodyti pirštais į Juliją. Ji, ji. Julia mus užkrėtė. Julia su motina gyveno sąvartyne. Sėdėjau per pietus prie jos ir mačiau, kad jos plaukų pašakny ne utėlės, o gyvių luobas. Delsti ar atidėlioti valymą nebebuvo galima. Savo ir mergaičių galvas ištepėme vaistais. Tada pradėjome kirpti berniukus. Iš pradžių žirklemis, paskui skustuviu – neturėjome kirpimo mašinėlės. Mūsų vaikai netikėtai nurimo. Pasidarė švelnūs lyg avinėliai. Nukirpti vis ėjo rатаis, glaustydami, siūlydami pažiūrėti, lenkdami, tiesdami prie rankų savo nuskustas galvas. Kad dar kartą prisiliestum.

Tado galvos oda skutant buvo keliose vietose įbrėžta. Jis kelis kartus buvo atnešęs man savo galvą. Nelygiai nuskustą. Didelę, duriančią. Braukiau jam per pakaušį sakydama:

– Jau nebėra, jau tavo galva švari, jau nieko nebėra.

Niekada nepatirtas, ar seniai pamirštas motiniškas rūpestis pavertė laukinius žvėriūkščius švelniausiais vaikais. Rūpestis yra esminė meilės savastis. Nesupainiojama su niekuo. Ten, kur

nėra rūpesčio, niekada nėra buvę nė šešėlio meilės. Ak, kaip nuskaidrėdavo tokiom valandom širdis. Kokios aiškios ir paprastos tapdavo mintys.

Rytojau rytą prie pusryčių stalo neatėjo nė vienas. Kviečiami jie nėjo iš palapinės. Keikėsi. Spjaudėsi. Stumdėsi. Gaudomi bėgiojo į visas puses. Vaizdavo, kad jie dedasi daiktus. Nors kokie gi galėjo būti jų daiktai. Elgėsi iššaukiančiai, grubiai, atžariai. Kėstas fisharmoniją sulaužė, žinoma netyčia. Bet išlūžusias lentas kažkur paslėpė, be jų nebebūtume galėję ją susitaisyti. Turėjome žūtbūt atgauti lentas. Teisybę pasakius, tuo metu nežinojom, nei kas tą fisharmoniją sulaužė, nei kur tos lentos. Visai pasimetę, nebežinodami, ko griebtis, sugalvojome institucinę egzekuciją, kokią visi atsiminėme iš pionierių stovyklų. Niekas geresnio neatėjo į galvą. Visai nebuvom pasirošę juos bausti. O čia prirėkė atgauti lentas.

Rengdami stovyklos programą, buvome susitarę, kad visi bendraus su vaikais kaip draugai. O aš būsiu griežtas žmogus. Reikalaujantis vaikų laikytis aiškių ir kietų taisyklių. Nenoriai prisiėmiau tą pareigą. Sakant vaikams, taip pat ir saviems, pamokslus, mane dažnai suima juokas. Tačiau niekas kitas nenorėjo tokios pareigos. Vaikščioti rūstoku veidu niekam neatrodė patrauklu. Bet mes bijojome, kad be „kietos rankos“, bent vienos, nepajėgsime palaikyti stovykloje drausmės.

Taigi jau sutemus, po siaubingos isteriškos dienos ir dingusių fisharmonijos lentų, vakare išrikiavom juos į dvi eiles. Aš pasakiau prakalbą apie netinkamą elgesį. Būtinai mums lentas. Ir pasiūliau prisipažinti, kas tai padarė. Pasakiau, kad stovėsime tol, kol kas nors neprisipažins. Mes stovėjome tyloje gal penkiolika minučių. Rikiuotė vaikams buvo didelė naujiena, matyt, iš nuostabos jie laikėsi ramiai, nesistumdė ir nesikeikė. Penkiolika minučių gavome atsikvėpti. Buvo jau vėlus vakaras. Taip, didžiausio jų jaudrumo laikas. Mūsų vaikai jau buvo nakties paukščiai. Man reikėjo elgtis griežtai ir kaip nors toliau palaikyti stovėjimą. Buvom sutrikę ir pasimetę. Nuo jų sužvėrėjimo. Na taip, kitokio žodžio čia nepasakysi. Ir tai buvo po vakarykštės dienos! Jautėmės pervargę, išsekę, sunaikinti. Supratom, kad ėmėmės darbo ne pagal pečius. Kad šitiems vaikams niekas negali padėti. Kad gražiausios mūsų pastangos buvo sutryptos į purvą. Iki Kėsto prisipažinimo dar buvo pora minučių. Ir kažkas iš tamsos riktelėjo:

- Kodėl jūs mums neleidžiat išvažiuoti?
- O ar jūs turit, kur važiuoti?
- Mes čia nebenorim būti.
- Kodėl?
- Todėl, kad jums už mūsų buvimą moka pinigus.
- Kokius pinigus?
- Kuo mes čia ilgiau būsim, tuo jums daugiau mokės.

Visi mes buvom savanoriai ir niekas iš mūsų jokio atlyginimo už darbą apskritai negavo.

Dabar aš jau nebeapsimetinėju pikta. Mane pagavo toks įtūžis, kad nedvejodama atsakiau:

– Gerai. Rytoj iškviesim autobusą, ir kur tik norit, ten ir važiuokit. Nors ir po vėlnių. O šiandien mums reikia atgauti lentas.

- Aš netyčia, aš nenorėjau... – Tamsoje nesimatė, kuris vaikas verkia.

- O kur lentos?
 - Ten, fisharmonijoj. Aš jas įkišau.
 - Autobusas bus rytoj trečią valandą.
- Ir mes išsiskyrėm.

Rytojaus rytą vaikai pusryčiavo nepakeldami galvų. Kai kurie pavalgė, greitai pakilo ir nuėjo ruoštis. Erikas ėjo su jais, bet sakydamas:

- Kvailiai jūs, kvailiai. Ką jūs rasit stoty? Čia miškas, uogos, čia nors pavalgė.

Kiti sėdėjo prie stalo, nuleidę galvas ir visai neatrodė, kad jie trokštų kuo greičiau iš čia išvykti. Mes jų neįkalbinėjom. Nebematėm prasmės. Įkalbinėdami jau nebebūtume turėję gali-mybių kelti jiems nors nedidelius reikalavimus. Be kurių bendras žmonių buvimas yra visiškai neįmanomas. Vadinasi, mūsų planas žlugo, ir nebelieka nieko, tik su tuo susitaikyti.

Nors buvo baisu į juos žiūrėti, vis dėlto laikiausi to, kas įvyko. Tik paklausiau:

- Iš kur jūs ištraukėt, kad mums už darbą su jumis moka pinigų?
- Mums Tadas sakė.

O Dieve, Tadas! Tai jo duriančią galvą vakar glosčiau kelis kartus. Nors turėjo praeiti keletas metų, kad iki galo suprasčiau tos dienos vaikų agresijos priežastį. Rūpesčiu mes juos sužeidėm. Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies. Mes palietėm žaizdą, kurią taip skauda, kad gindamasis gali užmušti. Smogti mirtinai, kad nebeliktų abejonių. Jie visą laiką, visus tuos metus mus patikrindavo. Jie turi priemonių. Žiaurių. Norėdami sužinoti, ar tikrai reikalingi, jie eis iki paskutinės ribos. Kartais tai gali būti peilis į nugarą. Jei supras, kad esi silpnas, ar kad ieškai sau naudos.

Išvykimo dieną vis dėlto atidėjom. Tačiau vieną kartą ji vis tiek atėjo. Atėjo su tylia slepiama baime. Mes jos nerodėm vieni kitiems. Tačiau ir vaikai, ir mes žinojom, kad turėsime parvežti juos į miestą ir vėl paleisti į gatvę. Nupirkom saldainių, sausainių. Daug. Kad užtektų kelionei. Lydėjom juos abi su Vida. Atsiveikinome tylėdami. Sulipome į autobusą. Pasiliekančys sutvarkyti stovyklos mums mojo. Jiems mojo. Ar mojo vaikai, negaliu atsiminti. Jie tvarkingai sėdėjo autobuso sėdynėse, ir mes su Vida skubiai ėmėme dalinti saldainius ir sausainius. Dėjome juos į delnus, bet niekas nevalgė. Stovykloje saldainis ar sausainis – daug jų neturėjom – būdavo praryjamas pakeliui į burną. Jie dingdavo ore žaibo greitumu. Nuvažiavom iki kapinių, įsukom į mišką, iš kur nebesimatė stovyklos. Ir tada tyla dar kartą sprogo. Pirmasis užbaubė keturmetis Ruslanas. Jo atkištas delnas su sausainiais styrojo kaip medinis. Jis rėkė baisiu balsu:

- Aaaa!.. Aaaa!..

Kitą akimirką baisus raudojimas perplėšė visą autobusą.

Žinau, kad daugiau gyvenime to niekada neišgirsiu. Ir kitais metais po vasaros su tais pačiais vaikais važiavom į miestą tyliai, gal šiek tiek pašliurpčiodami. Vaikai jau pažinojo gyvenimą, jau žinojo savo likimą ir elgėsi atitinkamai. Bet dabar jie rėkė paklaikę, iš visos širdies. Iš saugios, ramios aplinkos jie grįžo į Vilniaus stotį. Mes parodėme, mes atvėrėme jų akis į jų nelaimę, kurią jie ir taip žinojo, bet ji nebuvo tokia skaudi. Neištėvėrė vairuotojas. Jis visu garsu pasuko radiją. Bet muzikos nesigirdėjo. Tik po valandos, gal apie Maišiagalą, riksmas išsikvėpė,

buvo girdėti tik tylūs šliurpčiojimai. Tada mes jas išgirdome. Banalias estrados dainas. Ėmėme jų klausytis beveik džiaugdamiesi. Netrukus pasirodė miestas, ir vaikai atkuto. Kažkaip keistai, tyčia džiaugsmingai, lyg patys save erzindami. Tada. Iš magnetofono pasigirdo toji. Dainelė. Nuolat tais metais skambėjusi iš vieno kiosko prie stoties. Rusiškas šlageris. Vienu akimirksniu lyg vėjo gūσιο pakelti vaikai pasičiupo pažįstamą melodiją:

Ja moriačka, ty moriak.
Ja rybačka, ty rybak.
Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.

Aš jūreivė, tu jūreivis.
Aš žvejė, tu žvejys.
Aš sausumoje, tu jūroje.
Mes nesusitiksime niekaip.

Tai buvo mums skirta daina.
Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.

Autobusas leidosi Ukmergės gatve žemyn, ir vaikai kartu su radiju, plodami rankomis, taip šaukė, kad atrodė, autobusas ištikš. Važiuojant pro „Krasnuchą“, paklausiau Eriko ir Vasios:

– Ar jūs čia lipsit?
Mes važiuom pro jų namus.
Vaikai niūriai šūktelėjo:
– Į stotį!

Užrašėme jiems savo telefonų numerius. Sakydami, vaikai, kai jus ištikis nelaimė, paskambinkite mums. Tadas pasuko galvą ir pašaipiai pažvelgė į mane. Supratau, kad kalbu iš sausumos jūrai. Kokia gi nelaimė dar galėjo juos ištikti? Kas gi galėjo būti dar blogiau jiems, numestiems kaip šiukšlėms gatvėje likimo valiai.

Sugrįžau į namus ir neturėdama jėgų net nusirengti, atsiguliau. Man pakilo temperatūra ir aš tris dienas pragulėjau, nepajėgdama atsikelti, nors stovyklavietėje buvo daug darbo.

Netrukus, gal po poros savaičių. Rugsėjo mėnesį. Mane iškvietė į policiją. Gavau šaukimą. Pas tardytoją. Nujaučiau, dėl ko. Praėjus po stovyklos keletui dienų, vėlų vakarą, gal apie 12 valandą. Anykščių policijos komisariato vaikų skyriaus inspektorė atvežė į stovyklą Joną ir Kostią. Pasakė, kad vaikai patys atėjo į poskyrį. Paprašė vežti juos. Į Inkūnus. Sugrįžusius iš stovyklos vaikus kiemo kaimynas apkaltino, kad jie prieš kelias dienas pavogę iš jo automobilio magnetolą. Vaikai pasakojo. Kaimynas ir policininkas nusivežė juos į mišką. Mušė „bananais“ ir vertė prisipažinti.

– Mes jiems sakėme, kad mes buvome stovykloje, o jie sakė, kad jūs atsivežėte mus iš stovyklos į Vilnių. Liepėte mums pavogti magnetolą. O paskui visi linksminomės bokšto kavinėje.

– Mes jus atvežėme į Vilnių pavogti magnetolą?

Vaikų kalbos buvo panašios į kliesdus. Tačiau ant jų šlaunų ir sėdynių buvo bananų formos mėlynės. Jie prašė mūsų patvirtinti. Kad buvo stovykloje. Turėjo pasiėmę su savim motinų pasus. Abiejų padėtis šeimoje buvo tragiška. Jono mama buvo pirmos grupės invalidė. Nesikėlė iš lovos. Ją ir mažesnius vaikus prižiūrėjo šešiolikmetė sesuo. Kuri neseniai iš namų pabėgo. Už leidimą išsivežti Kostią į stovyklą jo tėvai pareikalavo iš mūsų dviejų butelių degtinės.

Trupučiuką sutrikome. Kaip tik tą dieną, kai vaikai buvo kaltinami, jie abu buvo išvažiuavę pasivažinėti dviračiais. Ir kelias valandas nebuvo stovykloje. Buvo aišku, kad per tokį laiką vaikai jokiū būdu negalėjo atsirasti Vilniuje. Tačiau kažkuriam iš mūsų atėjo į galvą mintis. O jeigu kas nors buvo atvažiuavęs jų pasiimti. Nusivežė į Vilnių. O paskui parvežė. Kol supratom, kad klidime. Automobilio magnetola būtų buvusi mažiau verta už visas šias pastangas. Taigi parašėme. Vaikai nuo tokios iki tokios dienos buvo stovykloje. Ir pasirašėme. Tie, kurie turėjome pasus.

Bet vis tiek eidama į poskyrį. Nesijaučiau labai tvirtai. Pasiėmiau asmens dokumentus. Stovyklos nuotraukų. Poskyris buvo Mindaugo gatvėje, prie dabartinės „Maximos“. Pirmą kartą gyvenime ėjau pas tardytoją. Tardytoja, jauna moteris, buvo baigusi pedagoginį universitetą. Rusistė. Prisistatė.

– Kodėl jūs čia dirbat?

– Tardytojų labai trūksta.

Ji paaiškino, kad yra gautas pareiškimas apie plėšimą. Atsakiau, kad vaikams tikrai tenka dalyvauti tokiuose reikaluose. Bet šį kartą vaikai nekalti. Jie buvo pas mus stovykloje. Išsiėmiau nuotraukas. Bet į jas niekas nekreipė dėmesio. Nė nežvilgtelėjo.

– Automobilio savininkas sako, jog jis turi raštiškus vaikų prisipažinimus, kad jie pavogė magnetolą.

– Jus padaužytų miške „bananais“ ir jūs prisipažintumėt.

Tardytoja atsilošė kėdėje, prisimerkė ir iš lėto. Stebėdama. Taip. Stebėdama mano veidą. Paklausė:

– O kur šiuo metu būtų galima rasti Joną ir Kostią?..

Ir aš susivokiau. Vis dėlto pagaliau susipratau. Kad esu ne liudininkė. O kaltinamoji. Esu įtariama ir apklausama. Kaip nusikaltimo organizatorė. Atvežusi iš stovyklos į Vilnių vaikus plėšti. Aš netekau žado. Iš tikro. Kaip keista. Kad visišką teisinę suirutę, su išgalvota byla buvau tardoma. Kai policijos nebuvo galima prisikviesti į įsilaužimo. Ar net žmogžudystės vietą.

Gatvė keitėsi. Taip pat audringai. Kaip keitėsi gyvenimas. Ten vyko tokie patys transformacijos procesai, kaip ir visuomenėje. Vaikus. Taip. Mažas bejėgės būtybes. Užgriuvo klėjai, narkotikai, prostitucija, reketas. Vieną kartą pamatėme gatvėje Kęstą su užrašu ant kaklo: „Aš esu toks ir toks, padėkit man...“ – nors visi žinojom, kad jis yra beraštis. Tai buvo jo darbo vieta. Jį kažkas kontroliavo. Į vieną pasimatymą vaikus atlydėjo kokių septyniolikos metų paauglys. Kol kalbėjomės su vaikais, jis laikė užkėlęs ant Kęsto peties koją. Kad mes žinotume, kam jis priklaus-

so. Pasijutom nedrąsiai. Nors vaikai tai labai slėpė. Iš nuogirdų mes vis tiek žinojom, kad juos vyresnieji panaudodavo kišenių kraustymui, o gal ir kitokiems plėšimams.

[2*] Netrukus jie paskambino. Kęstui pakilo temperatūra, ir jie keturi sugužėjo į mūsų namus. Dar nebuvo nei dienos centro, nei nakvynės namų, nieko. Pamatavom jam temperatūrą. Buvo 39°. Suradom penicilino tablečių. Aprengėm keliom striukėm. Ir pasakėm, kad nakvoti pas mus ir eiti pas mus į namus nereikia. Turėjau jiems pasakyti:

– Vaikai, mes bijom jūsų. Ne jūsų vaikai. O tų, kurie už jūsų.

Aš taip ir pasakiau. Suaugusi moteris. Karščiuojančiam dešimties metų berniukui.

Jie iš karto suprato. Palingavo galvomis. Taip, teta Vanda. Net nenusiminė.

Tikrovė buvo tokia.

Mes galėjom jiems padėti labai nedaug. Naikinančioj laiko suirutėj tik būti šalia. Palaikyti ryšį. Mums visiems lygiai reikėjo mokytis gyventi naujoje realybėj. Kur kiekvienas pasirūpina savimi laukiniu būdu. Kažkaip nejučia išnirio iš minios ta kvadratinų žmonių veislė. Niekada nematyta. Kampuotais pečiais. Skustom galvomis. Taip panašiais vienas į kitą neapibūdinamais veidais. Lyg būtų pasikeitęs genetinis kodas.

Buvom patys silpniausi. Tokie žmonės kiekvienoje visuomenėje yra vaikai, seneliai, ligonys. Rengiant stovyklų programas, reikėjo rasti sprendimą, sąlygas, būdą, parodyti vaikams gyvenimo vertę. Nuogu pavidalu. Atvira, pačioj gyvenimo sąrangoj slypinčia forma. Tais metais buvo mūsų veiklos penkmetis. Ir mes nutarėme surengti didelę integracinę stovyklą. Pakviesti visus buvusius stovyklautojus. Gabius vaikus iš normalių šeimų. Akluosius ir silpnaregius. Ir gatvės vaikus. Gatvės vaikus nusprendėme paimti anksčiau. Pora savaičių. Kad galėtume parengti juos didžiai stovyklai.

Vežėmės juos autobusu. Savo transporto tada neturėjome. Nebeatsimenu, kuriuos vaikus atsivežėme pirma, bet tiksliai žinau, tarp jų buvo Mindaugas. Gatvėje per metus pasikeitė epocha. Vaikai išmoko elgetauti. Ką jie dar išmoko. Sužinojome vėliau. O tuo tarpu jie atbėgo linksmi pas mane į pušyną, kur rinkau žemuoges. Ir Mindaugas šviečiančiu kiek sutrikusiu veidu paklausė:

– Argi tikrai stovykloje viskas galima?

– Viskas galima, – atsakiau jam. – Tik reikia paklausti.

Jie susižvalgė tarpusavyje. Raimondas įsikišo ranką į kišenę ir ištiesė man dvidešimt aštuonis litus.

– Čia jums.

– Jokių būdu, vaikai. Nereikia. Turėkit savo pinigus.

– Imkit, teta Vanda. Mes turim.

– Kiekgi jūs turit?

– Po šimtą turim.

Vaikai neturėjo bendravimo su žmonėmis įgūdžių. Kuo pasitikėdavo, pasitikėjo besąlygiškai, iki galo.

– Iš kurgi tiek pinigų?

Jų veidai tapo mįslingi.

– Susiubagavot?

– Taip, teta Vanda.

Man sugniaužė gerklę. Žinoma. Na, kurgi ne.

– Neverkit. Imkit. Agurkų nupirksit.

Kai važiuoju į turgų, jie pasiprašė kartu. Ir apsipirko. Be abejo, treningus su „Adidas“, ke-dus, kepures. Kaip tikri sėkmės džentelmenai.

Paskui sužinojom, tuos pinigus jie buvo pavogę. Autobuse, pakeliui į stovyklą. Iš neblaivaus vyriškio. Kažkuris jį kalbino. Sania kraustė kišenes. O Mindaugas, visa suorganizavęs, sėdėjo atokiai. Kaip niekur nieko.

Vaikai pirmą kartą atsivežė į stovyklą klijus. Paklaustas, kas gi būna, kai juos uosto, Sania atsakė:

– Na, viskas griūva. Ant manęs virsta namai ir medžiai.

– Spalvoti?

– Ne. Pilki.

Pilki. O buvome girdėję gandų. Kad jie mato spalvotus paveikslėlius. Klijus tuoj pat besą-lygiškai konfiskavome. Kartu su vaikais viešai sudeginome. Sakydami, kad jie labai kenkia svei-katai. Klijai vaikus veikė kaip haliucinogenai. Ir visi buvom girdėję, kad yra toks dalykas, kaip abstinencija. Kuo ji pasireišk, kaip reikės veikti, neturėjome jokio supratimo.

Netrukus kažkas palapinėje pastebėjo degtinės butelį. Svaigintis vaikams mes negalėjome leisti. Jokiu būdu. Mūsų darbas būtų tapęs visai beprasmišku. Tačiau ką turėjome daryti? Insti-tuciniai ordinariniai metodai čia buvo visai bejėgiai. Beprasmiai. Iš vaiko gali reikalauti tvarkos, kai jis gyvena tvarkingoje, normalioje tikrovėje. Kai turi jam ką pasiūlyti, kad jis pajęgtų laikytis taisyklių. Žinojome, kad jie turi pinigų. Kad visada atsiras, kaip jie paskui sakė, koks nors „die-das“. Kuris nupirks jiems butelį. Barimas ar gėdinimas būtų atsigręžęs tik prieš mus pačius. Mes taip pat negalėjome pamiršti, kad yra ir toks dalykas, kaip abstinencija. Neviltis labai paaštrina vaizduotę. Kartais priverčia griebtis beprotiškų sprendimų. Nusprendėme eiti ir išgerti butelį kartu su jais. Žinoma, be manęs. Ir pasakyti, kad tai paskutinis kartas. Visus sudėjus į krūvą, gė-rėjų būtų septyniolika. Vadinasi, kiekvienam išėtų šiek tiek daugiau nei po šaukštą. Toks kiekis mūsų negąsdino.

Padarėm taip, ir jokių klijų. Ir jokių abstinencijos problemų stovykloje nebesam turėję. Nors pati negaliu suprasti, koku būdu.

Tada, tą vasarą, atsivežėme Vitią. Radau jį, kaip ir kitus, stoties pusrūsyje. Prie žaidimų auto-matų. Užkalbinau, paklausiau, ar nenorėtų su mumis važiuoti į stovyklą.

– Taip, noriu, – atsakė jis iš karto.

Ištiesiau jam ranką. Ir jis iš karto nuėjo su manim. Jis buvo kokių aštuonerių metų. Supratau, kad šitas vaikas yra pats nelaimingiausias iš visų. Kuriuos buvau sutikusi. Stoties vaikai bijojo žmonių. Nepasitikėjo. Nesileido kalbinami. Vitia iš karto nuėjo su manim, pirmu užkalbinusiu žmogum. Nueiti su pirmu sutiktu žmogumi stotyje vaikui buvo daugiau negu pavojinga. Vitia turėjo šiokį tokį intelekto atsilikimą. Tokie vaikai vadinami sulėtinto vystymosi vaikais. Jis žuvo

kitais metais. Vaikai sakė, kad užduso klijais. Aš tuo nelabai tikiu. Jį rado negyvą. Kažkur ant stogo. Jis gyveno pusrūsyje, neregistruotas, su praradusiais butą tėvais ir mažamete sesyte. Iš stovyklos jis vis norėjo namo ir sakė, kad sesutė tikriausiai nevalgiosi. Kai jo nėra namie, tėvai ja nesirūpina.

Per Angelo dieną jo angelė sargė silpnaregė Jolanta padovanojo jam dešimt litų. Į angelų pareigas įeidavo daryti globojamiems gerus darbus. Darė kas ką sugalvojo. Vaisino sausainiais, skalbė rūbus, rinko žemuoges ar ką nors dovanavo. Vitia atbėgo pas mane nepaprastai laimingas. Pasakė, kad jau nebenori važiuoti namo. Bet norėtų važiuoti į Anųkščius.

- Ko? – paklausiau.
- Noriu nusipirkti.
- Mes galime tau nupirkti. Sakyk, ko reikia.

Jis paklausė manęs, kiek kainuoja margarino pakelis, kiek duonos kepaliukas ir paprašė juos nupirkti, klausdamas, ar jam dar liks pinigų cigarečių pakeliui.

- Vitia, – pasakiau, – ar tau čia maža duonos ir margarino? Einam į virtuvę nors ir dabar.
- Jis pasižiūrėjo į mane ir atsakė:
- Aš savo valgysiu.

Ak, vaikai! Patys silpniausi visuomenės žmonės, kuriuos taip tragiškai užgriuvo permainų laikas. Turbūt buvau dar silpnesnė už juos, kad laikiausi jų. Mes kartu išgyvenom pasaulių griūtį. Iš pradžių džiaugsmingas, o paskui žiauriai traiškančias permainas. Mes buvom pasmerkti, laiko lyg iš „Estonijos“ kelto išmesti į šaltą, audringą jūros vandenį. Visam gyvenimui įsidėmėjau žurnalisto žodžius. Išliks stiprūs. Sveiki. Vieniši.

Reikėjo ko nors laikytis. Ir tas kas nors buvo vaikai. Jie į gera atsakydavo geru, į tiesą – tiesa, ir kai sakau, kad tikiu žmogumi, iš karto pagalvoju apie juos. Darbas buvo pragariškas. Viktorija Daujotytė, pasikviesta į didžiąją integracinę stovyklą, kartą po užsiėmimo pasakė, einam pasivaikščioti.

- Atsimenu tą vietą už posūkio prie šaltinio. Ten ji ištarė kietai, seseriškai. Po ilgos tylos:
- Vanda, kaip tu drįsti su savimi šitaip elgtis?

Ką gi aš jai galėjau atsakyti?

- Jei nenori taip elgtis, reikia čia nebūti. Kai esi čia, pasirinkimo nebeturi.

Ji atsakė tik tiek:

- Eik, bent kol aš čia, atsigulk. Dviejų profesorių jiems tikrai nereikia.

Reikėjo viską mesti ir išeiti. Sėsti prie popierių. Bet buvo Vasia. Baltapūkis. Dar čiuplesnis už keturmetį Ruslaną. Jis su Artūru bandė rinkti kartonus, bet tai jiems sekėsi kur kas blogiau nei Eriku. Pirmąją stovyklą visi jį nešiojo ant rankų, dažniausiai ant sprando, menkutį, peršviečiamą. Mes su juo eidavom pas kaimynę Anelę Šukienę pieno. Kartą Vasia prisėdo ant malkų. Aplink malkų rietuvę vaikščiojo dvejų metų kaimynės anūkas, vis pakeldamas aukštyn galvą ir kalbėdamas:

- Dvasia... Dvasia...

Parėjusi į stovyklą, aš papasakojau šitą nutikimą, ir visi suūžė kvatodamiesi. Vasia tik susigūžė, pamačiau, kad vaiko akys pilnos ašarų. O, teta Vanda, pagalvoju, ne visiems taip linksma, kaip tau. Pasilenkiau prie jo ir pasakiau tyliai:

– Vasia, tai nieko bloga. Dvasia yra tai, kas neturi kūno. Tai beveik kaip Dievas.

Nežinau, ar jis manim patikėjo, jis tik atkakliai įdėmiai žiūrėjo man į veidą. Kartą naktį, grįžtant nuo upės, Vasia pritykino prie šono. Pušų jaunuolynas augo kartu su mumis. Kai atvažiom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supratau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:

– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?

– Yra, Vasia, tikrai yra.

Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pamatyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko šnabždesys:

– Ir viskas čia jo?

Pamačius tą vaiką, man ištirpdavo širdis. Labai nedemonstravau, bet ir neslėpiau nuo vaikų savo meilės. Nors žinau, kad taip elgtis nepedagogiška ir iki šiol nesuprantu, kodėl vaikai man tai atleido. Maniau, kad visų blogiausia bus, jei pradėsiu apsimetinėti. Apsimetinėti man sekasi prastai. Be to, tame fronte apsimetinėti nebelikdavo nei laiko, nei galimybių.

Kartą išvažiavau keliom dienom į Obeliūs. Pasakiau, kurią dieną grįšiu. Važiuodama atgal slapta tikėjausi, kad prie autobuso ateis gauja pasitinkančių. Tokia buvo mūsų tradicija. Mes išlydėdavom ir pasitikdavom atvažiuojančius. Laukdavom jų kaip šventės. Tačiau Mikiėrių stotelėje nebuvo nė gyvos dvasios. Ir man smilktelėjo širdį. Kiekvienas žmogus yra šiek tiek savanaudis. Na va. Tikrai nuliūda. Pasukau namo. Po kelių žingsnių iš pakelės krūmų kaip žvirbliai stryktelėjo vaikai ir spiegdami pasipylė į visas šalis. Žinoma, nuo savęs žmogus niekur negali pasislėpti. Aš nevalingai susiradau akimis patį mažiausią ir uždainavau:

– Vasia! Vasia!

Ir čia visas choras visokiais balsais pasigavo tą mano „Vasia, Vasia“. Jie mėgdžiojo, šaipėsi iš manęs. Siausdami. Lakstydami aplink, ir susidrovėjęs Vasia rimtai ištarė:

– Na kaip čia ta teta Vanda sako. Vasia, Vasia. Kažkokiu specialiu balsu.

Vietoj specialiu turėtume įdėti žodį „meiliu“. Tačiau jis jiems buvo nežinomas. Tik tarp savęs susiginčiję, sukirtę lažybų jie ištardavo kaip paskutinį užkeikimą: prisiekiu motinos širdim. Tarp baisiausių keiksmazodžių, grubiausių įžeidinėjimų, pvz., „eik tu čiulpti“ arba „tu pederastas kaziolas“ iš palapinės, iš miško pasigirsdavo įtemptu balsu. Prisiekiu motinos širdim. Toks beribis. Toks neišmatuojamas. Buvo jų nelaimės gylis. [2*]

Tą vasarą mes dažėme bažnyčią. Stovyklų metu su vaikais mes nuolat ką nors dirbdavome. Ravėjome daržą. Darėm suoliukus. Pjovėm medžius, vežėm kalades, kapojom malkas ir krovėme jas į pašiūrę.

Mes nuomojom kleboniją nykstančiame kaime. Visos mūsų stovyklos vyko šalia medinės bažnyčios. Nudažyti ją savo jėgomis, žinoma, būtų buvę neįmanoma. Bet su mumis jau dirbo Volkeris. Antrus metus mes vykdėme bendras programas su Vokietijos „Jugend Hilfe Verbund“. Kažkurią vasarą į Inkūnus buvo atvažiavusi mano bičiulė iš Berlyno, menotyrininkė Eleonore Ditzen–Schaefer. Ji pasižiūrėjo į mūsų plėšinius ir pasakė:

– Aš tau padėsiu, Vanda. Dabar aš dar nežinau, kaip aš galėčiau tau padėti. Bet aš noriu tau padėti.

Taip Inkūnuose atsirado Volkeris. Atsargos kariškis. Švelnus, jautrus žmogus. Ir visos viny, raktai, spynos, kibirai, vandens žarnos, šulinio dangtis kaipmat atsistojo į savo vietas. Pirmą vasarą jis atvažiavo su dviem chuliganais. Statyti mums prausyklų. Gerai imitūsiais chuliganais. Nusikaltę jaunuoliai su pedagogu buvo siunčiami darbui į kitą šalį. Kad pamatytų tikrą vargą. Ir pradėtų vertinti tai, ką turi. Mums tai buvo būtina pažintis su profesionaliu socialiniu darbu. Nuostabi darbu. Volkerio auklėtiniai po trijų dienų naktį neblaivūs įsilaužė į jo mašiną. Mėgindami išvažiuoti, nurovė vairą. Teko iškviešti policiją.

Ypatingas socialinio darbo žavesys ir savitumas yra tai, kad visa su auklėtiniais turi daryti kartu. Žinoma, jei pavyksta kartu. Tai meistriškumo viršūnė. Prausyklų statyba vyko taip. Volkeris kasė pamatus. Rojus ir Oliveris gulėjo hamake. Ir laidė jo adresu pastabas.

Tą vasarą Volkeris atvažiavo su dviem nusikaltusiais paaugliais iš Rytų Vokietijos. Normanu ir Saimonu. Normanas, grubus, agresyvokas, buvo šiek tiek atsilikęs protiškai. Taip. Jis. Normanas. Pamatęs mūsų pirmuosius vaikus iš gatvės, sustingo vietoje. Sukrėstas ir išsigandęs, paklausė:

– Kodėl jie tokie murzini?

– Jie iš gatvės. Jie gyvena gatvėje, – pasakiau jam.

Jis dar pastovėjo. Paskui nubėgo į namą. Atnešė savo drabužius ir ištiesė Saniai:

– Aš jam atiduodu. Nuprausk jį ir pasakyk, kad nevaikščirotų murzinas.

Laukdami atvažiuojančių, gatvės vaikai labai jaudinosi. Kasdien vis labiau įsitempdami. Nugirdau. Kelis kartus.

– Žinai, kas mes esam. Mes šiukšlės.

Jie laukė paniekos. Nieko daugiau juk nebuvo patyrę. Tačiau paprastas, sakytume socialus kitų vaikų elgesys, jų baimes ir agresiją iš karto ir be pastangų ištirpdė.

Nudažyti bažnyčią buvo labai sunku. Bet sunkiau buvo kas kita. Stovyklose mes organizuodavome veiklą taip, kad vaikas pats susiprastų prisidėti prie darbo. Pasisiūlytų. Padėti kitam. Na, imtųsi iniciatyvos. Mes rūpinomės aklaisiais patys. Nieko nekviisdami į pagalbą. Neįprastoj miško vietovėj orientuotis savarankiškai jie nemokėjo. Mes niekam nesakėm, kad reikia jiems padėti. Tik darėme tai patys. Ir keistas dalykas. Silpnaregiams pasisiūlė padėti gatvės vaikai. Nėraginti. Mes tik buvom mokę juos, kad iš aklųjų negalima vogti. Jokiu būdu. Vitia pirmas. Sulėtinto mąstymo Vitia lipančiai žemyn laiptais Dovilei ištiesė rankas. Sakydamas:

– Čia laiptas, čia laiptas...

Vaikų iš normalių šeimų laukėm savaitę. Kai nesulaukėm, paklausėm. Kodėl jie mums nepadedą. Jie supyko.

– Kodėl jūs mums nesakėt?

Klausimai ir užduotys

1. Pristatykite perskaitytą esė: įvardykite pasakojimo temą, siužetą, nurodykite veikėjus, paminėkite, kokios literatūros rūšies, žanro yra šis kūrinys paaiškinkite, kuo autorės pasirinkta tema yra svarbi. Pristatymą užrašykite 5–6 sakiniais.

2. Ar ši istorija yra tikra, ar autorės išgalvota? Ar ir kiek tai svarbu?
3. Aptarkite pasakotojos poziciją, vaidmenį, kalbėjimo toną (kokią nuotaiką kuria jos balsas, kiek pasakotoja dalyvauja vaizduojamose situacijose, kuriais atvejais tik vaizduoja veiksmą ar pristato veikėjus, kuriais – įsiterpia ir komentuoja?). Raštu keliais sakiniais pristatykite pasakotoją.
4. Grupėse aptarkite atskirus pasakojimo epizodus ir pakomentuokite. Visa grupė kartu parašykite apibendrinamąją pastraipą, kurioje paaiškinsite, kas svarbaus atskleista Jūsų aptartame epizode. Apibendrinimus pateiksime pamokos pabaigoje.

[1 grupė]

- a) Ištraukoje vaizduojami temperamentingi ir judrūs vaikai. Kokia yra jų tokio elgesio priežastis? Kaip stovyklos rengėjai juos suvaldo?
- b) Kuo ir kodėl vaikai stovykloje stebisi? Kaip jų elgesys keičia suaugusiųjų elgesį, gyvenimo būdą? Kodėl?
- c) Kurios pasakojimo detalės rodo, kad vaikai priima stovyklos tvarką, leidžiasi „prijaukinami“? Kas ir kodėl stovykloje jiems patinka?
- d) Kodėl vadovai nediršta tepti vaikų galvų utėlių naikinimo skysčiu? Kokią taktiką pasirenka vėliau ir kaip ji veikia? Kuo reikšminga utėlių naikinimo scena?
- e) Kaip paaiškinti tai, kad kitą rytą vaikai sukyla ir ima maištauti?
- f) Kaip paaiškinti tai, kad maištą suorganizavo Tadas?

[2 grupė]

- a) Kurios epizodo detalės atskleidžia gatvės vaikų gyvenamos realybės žiaurumą, dramatiškumą?
 - b) Kaip vaikai sprendžia jiems iškylančias problemas?
 - c) Kaip stovyklos vadovams pavyksta įgyti gatvės vaikų pasitikėjimą?
 - d) Aptarkite epizodą apie Vitią: kodėl jis nenori likti stovykloje? Kokia yra tokio elgesio priežastis?
 - e) Kodėl besisvečiuojanti profesorė Viktorija Daujotytė bara pasakotoją? Ką apie pasakotoją sužinome iš profesorės klausimo?
 - f) Kuo reikšminga ir kuo žaisminga Vasios atsiradimo stovykloje istorija? Kodėl pasakotojai atrodo smagi paralelė Vasia – Dvasia? Kokios pasakojimo detalės atskleidžia Vasios sielos jautrumą ir gilumą?
 - g) ar ištraukoje atskleistas kitų vaikų gilumas?
5. Paaiškinkite, kodėl Vitia padavė ranką neregėi Dovilei, o „vaikai iš normalių šeimų“ to nesusiprato padaryti.
 6. Kuo meilė ir rūpestis yra svarbus kiekvienam žmogui? Remdamiesi mintimis, kilusiomis analizuojant esė, parašykite apie tai pastraipą.

Tą dieną skalbiau. Kad atvažiuo „Respublikos“ mašina, mačiau. Bet galvojau, pabaigsiu skalbti ir nueisiu. Stovyklautojų pilnas kiemas. Žurnalistams yra ką veikti. Prabėgo gal dešimt minučių, ir staiga aš išgirdau baisų riksmą. Keiksmus. Raudojimą. Eidama link namo pamačiau, kad ant namo laiptų sėdi vaikai iš gatvės. O į jų vidurį vedama sėstis Dovilė. Nuo pat gimimo akla mergaitė.

Taip. Čia buvo istorija. Laikraštis buvo rašęs apie mūsų stovyklas. Aš pasakojau apie mūsų darbą. Apie integracinę stovyklą silpnaregiams kartu su sveikaisiais. Taip pat apie stovyklą gatvės vaikams. Straipsnyje kažkokiu būdu Dovilė tapo akla gatvės mergaite. Publikacija galbūt įgavo ugnies. Bet Dovilė turėjo mamą. Rūpestingą mylinčią mamą. Jei ji skaitė straipsnį, ką ji galėjo apie mus pagalvoti? Pirmą kartą ji atlydėjo dukrą iki pat stovyklos. Norėdama įsitikinti, ar čia jai bus saugu. Kitus silpnaregius mes pasiėmėme iš Anykščių autobusų stoties. Tada, po publikacijos, pagalvojau. Gal neaiškiai ką nors pasakiau. Tačiau dabar režisuojama nuotrauka išskleidė abejones. Juos visus kartu. Sodino fotografuoti.

Gatvės vaikai šios istorijos, žinoma, nežinojo. Dovilės, aklių vaikų iki šios stovyklos nebuvo matę. Bet jų riksmas buvo laukinis. Jie lakstė kaip sužeisti žvėreliai. Įkautusiais, ašarotais veidais, šaukdami.

– Mes jums padangas supjaustysim! Jei ne čia, tai stoty. Mes jums vis tiek supjaustysim!

Reikėjo gesinti ugnį. Vaikus šiaip taip nuraminom. Suėjom visi į kambarį. Kalbėjomės. Tačiau mūsų kelis kartus buvo paklausta:

– Ko vaikai taip rėkė? Gal galėtųmėt paaiškinti.

Aš tylėjau. Tada paklausė vaikų:

– Na, vaikai, tai jūs pasakykit, ką mes tokio padarėm.

Tylėjo ir jie. Taip ir išsiskyrėm. Žinojau, ką vaikai atsakys.

Bet norėjau būti tikra.

– Tai ko gi nieko nesakėte žurnalistams?

Atsakė Mindaugas. Už visus.

– Paima aklą žmogų. Sodina jį su nežinia kuo. Nežinia kam jį fotografuoja. O paskui dar klausia mūsų. Ko mes raudam.

Jie gynė ne save. Gynė Dovilę. Ne. Gal ne. Paklausti, ką jie gina, jie to niekada nebūtų galėję pasakyti žodžiais. Bet nedvejodami būtų dėl to paguldę galvas. Ne perkeltine prasme. Žmogiškasis orumas! Net 1996-aisiais metais iš skilties, parašytos „Literatūrai ir menui“, Nepriklausomybės penkmečio proga, žodžius „žmogiškasis orumas“ man išbraukė iš visų sakinių. O patį tekstą taip perdirbo, kad net pati negalėjau suprasti, apie ką jis. Iš to, kaip jis buvo sudorotas, šiandien visiškai akivaizdu viena. Darbą atliko profesionalas. Įgudęs specialistas „taisyti“ žmonių mintis ir sąmonę. Penktaisiais laisvės metais! Taip. Jis buvo dar čia.

Patys netikėdami, bažnyčią mes vis dėlto nudažėme. Pasitelkę talkininkus, nudažėme net aprūdijusį skardinį bažnyčios bokštą. Dieną dirbdami. Naktį mėnesienoje šokdami „Bremeno muzikantus“. Turėjome multiplikacinio filmo plokštelę. Aliona buvo princesė. Auksiniais, mėnesienoje šviečiančiais plaukais. Tą vasarą visi Alioną nešiojo ant rankų. Volkeris išvažiuoti susiruo-

šė, kaip visada, naktį. Antrą valandą. Lėnkijos keliai buvo neramūs. Jis norėdavo pervaziuoti juos iki vakaro. Jis atsisveikino su visais iš eilės. Kai priėjo prie Vasios. Vaikas apsikabino jo kojas. Ir pasikūkdiodamas pravirko. Pirmą ir vienintelį kartą mačiau Vasią verkiantį. Neskaitant autobuso.

Po didžiųjų stovyklų mes visada pasilikdavome nedidelį vaikų būrelį. Šį kartą buvome nusprendę bandyti įkalbinėti vaikus. Grįžti į normalų gyvenimą. Aiškinome, kas jų laukia beraščių. Ir dėl gyvenimo būdo. Kurį jie gyvena stotyje. Gatvėse buvo ir daugiau valkataujančių. Bet mūsų vaikai buvo stoties. Šis žodis reiškė labai daug. Mes aiškinome jiems, kad dėl nuodų, klijų, cigarečių ir alkoholio jie mirs nesulaukę trisdešimties metų. Kad taip gyvendami pateks į kalėjimą. Niekur kitur. Jie klausėsi. Klausėsi tylėdami. Neprieštaraudami. Buvo aišku, kad jie tai supranta ir be mūsų kalbų. Tačiau kai paskutinę dieną lydėjom juos mišku iki autobuso, Sania staiga kažkaip nenatūraliai garsiai, bravūriškai ištarė:

– Aš liksiu stoty!

– Aš tai eisiu iš stoties. – Mindaugas, nusikaltėlių atamanas, ėjo nuleidęs galvą.

– Aš ne, – atšovė jam Sania.

– Eikit jūs, durniai, – Mindaugas visą laiką kalbėjo su sprendžiančiojo teise. – Jei mes dabar neišeisim iš stoties, žinokit, mes niekada iš ten nebeišeisim.

Ir tikrai. Jis išvažiavo į Bīržus. Pas močiutę. Nusipirko knygas ir pradėjo lankyti mokyklą. Jis paskambindavo kas savaitę. Kad mokslas sekasi gerai. Kad uždirbo 20 litų. Padėdamas kaimynams kasti bulves. Gal po poros mėnesių, kai jis paskambino, telefono ragelyje už jo nugaros išgirdau muziką.

– Tu skambini iš Vīlniaus, Mindaugai?

– Ne, iš Bīržų.

– Betgi aš girdžiu stoties muziką.

– Čia taip sau, radijas groja.

Tačiau grojo ne radijas.

Ak, Mindaugas! Drabužius stovykloje jis skalbdavosi kasdien. Ką ten drabužius. Mes dažnai klausdavome jo patarimo. Koks puikus iš jo galėjo išaugti premjeras. Apgalvojantis kiekvieną savo žingsnį. Pajėgus numatyti perspektyvą. Valingai eiti į priekį.

Nebeišmanydami, kaip jam tokiam padėti, susilaikyti nuo vagiliavimo, paskyrėme jį raktininku. Atidavėm visus rakinamų kambarių raktus. Kur buvo mūsų daiktai. Pinigai. Maistas. Jie visi, bet šitas vaikas aštriausiai žinojo pagarbos ir pasitikėjimo vertę. Tai buvo jo nelaimė. Jis bliviausiai suvokė savo padėtį. Pirmas, gal vienuolikos metų, pradėjo vartoti narkotikus. Jį pirmą pamatė Gytis užrakintą stoties policijos geležiniam narve. Spardantį grotas. Raudantį. Pasakė:

– Negaliu, mama.

Gytis tempė jį kaip galėdamas. Bendravo su tėvu. Įkalbinėjo jį rūpintis vaiku. Dalyvavo Mindaugo teismuose. Vis sušvelnindamas sprendimą. Surado jam mokyklą. Kuri sutiktų jį, keturiolikmetį, priimti į trečią klasę. Tėvas atsisakė nupirkti jam drabužius ir knygas. Jo tėvai tai gyveno kartu, tai skyrėsi. Kartais gėrė. Nepaprastų gabumų vaikas jiems buvo nereikalingas. Mūsų palaikymo jam neužteko.

Grįžusi į Vilnių rugpjūčio pabaigoje, iš karto nuėjau į Švietimo ministeriją. Susiradau reikiamą skyrių. Pasakiau, kad yra tokių vaikų grupė. Kad daugiau aš jų į gatvę nebepaleisiu. Jei nebus rasta išeitis, aš juos atvesiu į šitą kabinetą. Ministerijoje sėdėjo žmonės. Sprendimas buvo rastas iš karto. Po poros savaičių vaikai buvo paimti į globos namus prie Antavilių. Mes eidavom jų lankyti du kartus per savaitę. Prašydami, kad jie iš ten nebėgtų. Prievartaučiams, pardavinėtiems, uoščiams klįjus, nuo apsinuodijimo alkoholiu pabuvojusiems reanimacijoje vaikams reikėjo gydymo. Socialinės terapijos. Elgesio korekcijos. Kas pasiekama tik specialia taktika. Apie tokią taktiką niekas dar neturėjo jokio supratimo. Ką apie taktiką. Kartą, kai Vida su Jorūne buvo nuėjusios lankyti, atvežė dar vieną mūsiškių. Budinti auklėtoja paklausė:

– Kažin, ar jis neturi utėlių?

Vida atsakė:

– Taigi galima pažiūrėti.

Auklėtoja paprašė:

– Gal jūs pažiūrėtumėt.

Prapuolė Vasia. Kol buvome užsiėmę globos namais. Daugiau kaip mėnesį jo niekas nebuvo sutikęs. Net matęs. Nei stoty. Nei „Krasnuchoj“. Šitaip vaikai vadino Savanorių prospektą. Savaitgalį Gytis su Dalium nusprendė važiuoti jo ieškoti. Į sodus. Bijojom, ar vaikui nebus atsitikusi kokia nelaimė. Penktadienį, taip, tikrai penktadienį, po pietų kažkas paskambino. Prašė Gyčio. Kažkas iš mūsiškių. Bet aš nepažinau balso. Paaškinau, kada bus Gytis. Ir vis dėlto paklausiau:

– O kas čia skambina?

Išgirdau ragelyje tą patį kietą, svetimą:

– Čia Vasia.

– Vasia! Vasia! Kur tu pasidėjai!? Mes jau ruošiamės važiuot tavęs ieškoti į sodus.

Ragelyje buvo tylu. Ir aš pajutau. Kaip juokingai pakibo ore mano „Vasia, Vasia!“

– O ko jūs norėjot?

– Kaip ko mes norėjom? Ką tu čia dabar kalbi? Mes juk tavęs pasiilgom.

Tačiau iš ten, iš kur atskrido vaiko balsas, pasigirdo šaltas, nepaliekantis abejonių:

– Viso gero.

Nieko sau. O ko jūs norėjot. Ne, jau tikrai.

Jis paskambino kitą rytą. Paprastai. Kaip visada. Ir pasakė:

– Teta Vanda, aš noriu su jumis susitikti.

– Gerai, – atsakiau. – O kur?

– Prie baseino.

– O kelintą valandą?

– Trečią.

– Gerai, trečią prie baseino.

Baseine dirbo jo motina. Tėvai buvo išsiskykę. Abu gėrė. Vaikas blaškėsi tarp abiejų. Nei vienam, nei kitam jis nebuvo reikalingas.

Nuėjau trečią valandą prie baseino. Vis žiūrėdama, kada pro jo duris išeis Vasia. Tačiau joks Vasia nesirodė. Palaukiau dešimt, penkiolika, dvidešimt minučių. Prisiminiau vakarykštį po-

kalbį. Pagalvoju, tikriausiai vaikas pradėjo vyti iš manęs virves. Na, krėsti pokštus. Ir kaipgi jis galėtų ateiti trečią valandą, kai daugelis iš mūsų vaikų nepažįsta valandų. Pasidairiau dar dešimt minučių. Buvo jau pusė keturių. Pasukau namų pusėn link požeminės perėjos. Ir tą pačią akimirką jį pamačiau. Einantį. Prie buvusio kino teatro. Išblyškusį išblyškusį. Jei jis nebūtų buvęs toks murzinas, jo veidas būtų švietęs kaip popierius. Netardami nė žodžio, mes susiėmėm už rankų. Jis padavė man savąją. Ant jo pirščiukų nebuvo jokios mėsos. Oda kabėjo lyg paukščio. Tylėdami parėjome abu namo. Išviriau arbatos. Jis valgė labai nedaug. Buvo akivaizdu, koks jis išbadėjęs ir išsekęs. Ir kiek jam kainavo jėgų vakar nepasakyti:

– Teta Vanda, aš labai noriu valgyti. Aš atvažiuosiu pas jus.

Vakar jis mane patikrino. Pasitikslino, ar ne žaislas. Apsisprendęs nesisiūlyti, jei nėra reikalingas. Jis gynėsi. Ne. Sunykęs iš bado. Ne. Šitas vaikas. Nebeturėjo jėgų gyventi nemylimas.

Vasia, Vasia! Pirmaisiais permainų metais, kai mes, kaip ir dauguma intelekto žmonių, gyvenom už skurdo ribos, paprasčiau studentų valgyklos moteris, gal jos galėtų per žiemą pamaitinti Artūrą ir Vasią. Bijojau, kad jie abu neišgyvens žiemos. Vasios kaklas buvo plonesnis, nei mano riešas. Jos širdingai sutiko. Tačiau Vasia su Artūru valgyti ėjo tik tris ar keturis kartus. Mėginau eiti valgyti kartu su jais. Ir vis tiek Vasia pasakė. Kad daugiau nebeateis.

– Bet kodėl, Vasia? – paklausiau vos neverkdamas.

– Į mus visi žiūri.

Nuo tada žinau. Žmogui lengviau numirti bado. Nei būti pažemintam. Jis išgyveno pas mus dvejus metus. Kol sutiko eiti į globos namus. Ateidamas. Negalėjome jo palikti vieno. Jis, kaip ir visi gatvėje augę vaikai, vagiliaudavo.

Kaip tik tą rudenį buvau pakviesta į Vilniaus licėjų. Pokalbiui su paskutiniųjų klasių gimnazistais. Žinojau, ką jie man atsakys. Buvau tikra. Bet vis dėlto papasakojau apie Vasią. Apie jo keistą skambutį ir paklausiau:

– Kaip jums atrodo? Kodėl vaikas taip pasielgė?

Atsakė moksleivių prezidentas:

– Aš jums netikiu. Jūs šitą istoriją paprasčiausiai išsigalvojot.

Tą rudenį subyrėjo darbo grupė. Kai jie atėjo į mano namus. Tie išsilavinę jaunuoliai, pristatę savęs ieškančiais žmonėmis. Pasakė, yra žmonių grupė. Yra vieta. Ar negalėčiau padėti surasti jiems prasmingą veiklą. Aš labai apsidžiaugiau. Gyčio gydymui, kad galėtume išvežti jį gydyti į Vokietiją, 1991-ųjų metų žiemą žmonės mums suaukojo pinigus. Tą sausį. Taip.

Tačiau, nors Utopija buvo ką tik sugriuvusi. Visi mes tebebuvom jos vaikai. Žodžiai ir darbai tebesiskyrė taip, kaip dangus ir žemė. Žinau, kaip tai atrodė žiauru. Aukštus polėkius, gilius filosofijas pakeisti primityviomis taisyklėmis:

1. Paėmei daiktą, padėk į vietą.
2. Pradėjai darbą, baik.
3. Pats susirask sau darbą.

Kaip vis dėlto skaudžiai. Mums teko mokytis. Kartu su vaikais. Visa ko iš naujo. Įstatymų. Kuriuos žmogus prisiima savo noru. Beveik instinktyviai. Kurie galioja net gyvūnų pasaulyje:

jei silpnesnysis atsistoja nuolankia poza, stipresnysis jo nebeuoja. Būtų kažkas panašaus į žmogiškaį „gulinčio nemuša“. Mes aiškinome apie juos vaikams. Nesuprato. Ne iš karto suprato. Ir šiandien matau nustebusias, išplėstas Raimondo akis:

– Kodėl gi nemušti?

Žiemą aš įsipjoviau pirštą. Tvarkydama prieš Kalėdąs Volkerio atvežtą labdarą. Labdaros sutvarkyti atėjo padėti tik Dalius ir Jorūnė. Įsipjoviau nesmarkiai. Bet neišsipjoviau žaizdos. Iš karto. Po trijų dienų apie žaizdą atsirado juodas ratas. Man pakilo temperatūra. Ir aš išėjau iš rikiuotės. Ilgam.

Viskam sugriuvus. Paskutinę akimirką. Gytis ir Dalius perregistravo jaunimo organizacijos dokumentus. Už sutaupytus pinigus nupirko rusišką „Nivą“ ir pradėjo organizuoti vasaros stovyklą. Be komandos. Be patirties. Gytis tuomet buvo dvyliktokas. O Dalius krovininės mašinos vairuotojas. Nežinau, kodėl jie abu tą pačią vasarą įstojo į universitetus studijuoti socialinio darbo. Matyt, sugriuvo kažkas daugiau. Ko kitaip nebebuvo įmanoma atitaisyti.

Rengiant stovyklą, didžiausias darbas būdavo surinkti iš gatvės vaikus. Tačiau tą žiemą globos namai prie Antavilių patys pasiūlė paimti į stovyklą dvidešimt penkis vaikus. Gytis iš karto sutiko. Juk tai buvo mūsų vaikai. Mes padarėme didelę klaidą. Nepasirašėme sutarties. Visko dar tik mokėmės. Pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir visai buvom pamiršę, kad niekas nesilaiko žodžio. Po sunkios ligos aš į stovyklą važiuoti nebesirengiau. Tačiau naujieji vadovai panikavo. Jie neprašė mano pagalbos. Jie prašė tik pabūti stovykloje.

– Kai jūs būsit stovykloje, vaikai savaime bus daug ramesni.

Turėjau pagalvoti. Juk puikiai žinojau. Tokioj stovykloj, kur kas valandą reikia nenuspėjamų sprendimų. Tik pabūti yra neįmanoma. Nors ne. Aš kaip tik apie tai pagalvojau. Per daug gerai žinojau, ką reikė girdėti. Visus vaikus. Ir po vieną. Kad galėtume juos suvaldyti. Nenaudodami jėgos.

Sutartą dieną globos namai mums atvežė vienuolika vaikų vietoj dvidešimt penkių. Ir sąrašą. Taip. Tikrai labai keistą. Penkiolikos vaikų sąrašą.

– O kur tie keturi?

Man neatsakė. Visas mūsų parengtas stovyklos darbo planas apvirto aukštyn kojom. Mes buvom pasirengę penkiolikos savanorių grupę. Kad būtų įmanoma nors kiek pakoreguoti pažeistą vaikų socialinį elgesį, darbui su dvidešimt penkiais toks žmonių skaičius buvo būtinas. Taip. Mes pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir staiga tapome atsakingi už tai, kas nuo mūsų nepriklausė. Tačiau jau po valandėlės dvylika Gavrošų, Vasia buvo dvyliktas, sugebėjo visą stovyklą sukelti ant kojų. Kas yra dirbęs su tokiais vaikais, tas žino, kad pasiteisina ir yra veiksmingos tikrai mažos grupelės. Dvylika nusikalsti linkusių vaikų buvo kaip tik tiek, kad tą pačią akimirką įvestų stovykloje kovinę parengtį.

Tai buvo mūsų kadrai. Savi. Įsūnyti. Jau paaugliai. Juos atvežė iš karinio dalinio. Susitvarkyti su jais jau nebebuvo paprasta. Išbuvę metus globos namuose, jie neatpažįstamai pasikeitė. Tai nebebuvo vaikai, kurie už kiekvieną duonos riešę, kiekvieną rūbelį dėkodavo kelis kartus. Tik ir girdėjai:

– Teta Vanda, duokit man batus! Duokit man maike! Duokit! Duokit!..

Per vienerius metus!

Po vieno „duokit“ aš pakėliau aukštyn savo medžiaginius pradilusius batelius ir sušukau:

– Skubiai duokite man naujus! Greičiau, ką!

Jie pasižiūrėjo į mane, ir mes visi kartu pradėjom juoktis.

Vaikams, jie buvo berniukai, patiko kariniame dalinyje. Griežta drausmė nuėmė nuo jų pečių atsakomybę. Jų vienu atsakomybę. Per sunkią jų vaikiškiems pečiams. Už jų pačių gyvenimą. Jie pasakoję išpūdžius. Nuo ryto iki vakaro.

– Teta Vanda, mes ten visur žygiuodavom.

– Kurgi visur?

– Ir į valgyklą. Ir į tualetą.

– Visi kartu?

– Taip. Žinoma.

Aš nutaisydavau nepatiklų ir nustebusį veidą. Kažkodėl jiems to ir tereikėjo.

– O kaipgi jūs ten žygiuodavot?

– Mes jums parodysim, teta Vanda.

– Gerai, kai eisim maudytis.

Jie susirikiavo. Prie bažnyčios. Ten buvo lygi aikštelė. Sustoję po du. Tomą pastatė į priekį. O mane šalia rikiuotės. Pavedė už rankos. Kaip vaiką. Jonukas atsistojo gretoje į savo vietą:

– O dabar, teta Vanda, jūs sakykit: „žengte marš!“

– O kaip man sakyti?

– Štai šitaip: „ŽEENGTEEE MARŠ!“

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Keldamas koją Tomas, jis stovėjo priekyje, sušuko:

– Viens! Viens! Viens du trys!

Ir kertanti basom rikiuotė sugriaudėjo iš visų plaučių:

– Bėga sakalų būrys!

– Viens! Viens! Viens du trys!

– Priešui siaubą įvarys!

Nuo griausmingo riksmo kilnojosi pušynas. Ir dabar matau rudas, basas, kertančias į taktą Sanios kojas. Švytuojančias aštrias jo alkūnes. Išsimaudę, stumdydamiesi, šlapi jie neraginti susirikiuodavo į gretą. Na, tikrai. Koks gi kareivis, kuris nesvajoja tapti generolu. Aš pasistengdavau iš visos širdies.

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Tą vasarą mes visą laiką taipėjom maudytis. Aš neprašiau.

Nedrausminau jų. Jie patys su džiaugsmu laikėsi tvarkos. Ir vieną kartą, jų riksmui drebinant pušyną, pagalvojau. Ar patikėsiu. Kai visi jie bus išsivaikščioję po kalėjimus. Už baisius nusikaltimus. Kad nepakeldama balso, dviem piršteliais galėjau juos suvaldyti.

Nors tai buvo visai paprasta. Norint ką nors duoti šiems vaikams, reikėjo su jais dalintis gyvenimu. Besąlygiškai. Dėl pedagogikos jiems buvo nei šilta, nei šalta. Tą vasarą keletas vaikų jau sirgo džiova. Sania su Raimondu – atvira. Kad neužsikrėstume patys, atsargumo dėlei nutarėme

pasižymėti savanorių indus. Ir plauti juos atskirai. Vaikams apie tai nieko nesakėme. Tik dengdami stalą vis paversdavom dubenėlius dugnu į viršų. Ir sėsdavom visi į vieną pusę. Anksčiau už stalo įsitaisydavom kaip papuola. Pamažu vaikai apsiniaukė. Pradėjo šnairuoti. Į mūsų pusę. Klausiami, kas atsitiko, suko akis. Atsisakė vakarais eiti į Vaiduoklių namelį.

– Na, kas gi yra? – prispyrėme per vienus pietus.

Jie tylėjo. Dairydamiesi abuojuis žvilgsniais.

– Ne vaikai. Mes šitaip nežaidžiam. Kas atsitiko?

Paklausė Sania. Po niūrios pauzės.

– O kas yra indams?

Trauktis nebebuvo kur.

– Nieko jiems nėra. Mes pasižymėjome juos, bijodami užsikrėsti džiova.

Jie sujudo.

– Ak taip, tai nieko. Gerai, gerai.

Ir aš staiga pamačiau Sanios akis. Apvalias. Pasprogusias. Jis sirgo. Ko gero tik dabar, iš mūsų baimės, suprato, kokia ta liga pavojinga. Jis buvo jūroj. O mes sausumoj. Taip. Mes bijojome užsikrėsti. Bet kažkaip visai nebeliko prasmės vargti. Žvelgiant bukais žvilgsniais vieniems į kitus. Pagalvojom. Yra daug saulės. Gryno oro. Tokiomis sąlygomis užsikrėsti tikimybė nėra didelė.

Ir Jorūnė, kitą dieną dengdama stalą pasakė:

– Tiek to. Dabar mirsim visi kartu.

Vaikai sparčiai augo. Darėsi pavojingi. Ne tik patys sau. Reikėjo galvoti apie rytdieną. Ji buvo beveik nulemta. Ir vis dėlto. Mes pradėjome pokalbius. Vaiduoklių namelyje. Apleistoje belangėje trobelėje ant kalvos. Aš nežinau, ar tai buvo pedagogiška. Paklausti.

– Ar galėtumėt nužudyti?

Klausti anksčiau. Kol dar niekas su tokiu uždaviniu neįdavė jiems į rankas peilio. Šitie vaikai dėl gilaus, pastovaus ryšio su kitu žmogumi bado buvo visiškai priklausomi nuo kitų. Čia slėpė didžiausias pavojus. Jiems patiems. Ir aplinkiniams. Jie neturėjo valios atsispirti. Tai suprato. Kai Vasios paaugusio paklausiau, kas yra žmogaus valia, jis atsakė:

– Savo valia, tai kaip gyvybė. Turi pats save valdyt.

Taigi aš paklausiau.

– Policininką galiu užmušt nors ir dabar. – Pirmas buvo Mindaugas.

– Eik tu! Policininkas irgi žmogus. – Raimondas pasipriešino savo geriausiam draugui.

– Ne žmogus.

– Jis dirba savo darbą.

Atsiliepė dar kažkuris.

– Paskui sėdėk kalėjime. Oi ne!

– O jeigu jus po to kur išvežtų? Duotų pinigų. Ir jums už tai nereikėtų atsakyti.

Valandėlę buvo tylu. Staiga Julius iškėlė į viršų sunertas rankas. Lyg būtų laimėjęs varžybas. Ir supdamas jas virš galvos, sušuko:

– Galiu!..

Ir vėl buvo tylą. Su paabejojimais. Po ilgos pauzės Jonukas pasakė tvirtai:

– Aš vis tiek negalėčiau.

– Kodėl?

– Kitas žmogus irgi nori gyventi.

Kitą vakarą dalijomės išpūdžiais, kaip jautėmės. Kai mus apvogė. Jie pritrilo. Tai buvo jų kasdienis amatas. Sakėme, buvo liūdna. Jautėmės nuskriausti. Išsigandę. Atvirumas juos nuginklavo. Jie visai nesigygnė.

– Vaikai, o kodėl tas, kuris puola, puola iš užpakalio?

– Tas, kuris puola, bijo.

O mums atrodė, tas, kuris puola, drąsus. Bijom tik mes.

Iki aukštojo pedagoginio pilotažo buvo belikę visai nedaug. Tereikėjo susieti teoriją su praktika. Kitą dieną po pietų nuo upės į stovyklą atėjo du žmonės ir pasakė, kad jiems, kol maudėsi, iš palapinės dingo pinigė. Piniginėje buvę trys šimtai litų.

– Kas po pietų buvo prie upės?

Beveik visi. Jie įsižeidė iki ašarų.

– Vis mes. Ką, kiti negalėjo pavogti? Jeigu tik kas, tuoj mes.

Taip. Teisybė. Prie upės visada būdavo žmonių. Visi vaikai gynėsi. Įtūžę. Atkakliai. Pradėjo organizuoti vidinę paiešką.

– Mes tuoj, – pasakė Jonas.

Nors jis pats buvo vienas geriausių šios srities specialistų.

– Mindaugas su Raimondu?

Jis linktelėjo. Užvirė juoda košė. Visi įtarinėjo vieni kitus. Ruošėsi muštis. Pavakare Mindaugas, Raimondas ir Alioša pabėgo. Kai tai pastebėjome, buvo jau visai prietema. Leidomės bėgti mišku. Per upę į vieškelį. Tokiu paros metu mašinų važinėja nedaug. O pėsti jie negalėjo toli nueiti. Policininkas su vaikais išniro iš tamsos. Mes beveik užbėgom ant jų. Iš pradžių nesu-sigaudėme, kas atsitiko.

– Pamatėme einančius keliu. Paklausėm, kur eina. Sakė, į stovyklą. Galvojam, naktis, pavėžėsim.

– Ačiū, – pasakiau, – labai ačiū. Mes jau eįome jų ieškoti.

Pasukom į stovyklą. Ir staiga išsekę visi susėdom pakely ant žolės. Sėdėjom ir tylėjom. Ir visa kažkaip, be žodžių, tapo aišku.

Dalimis. Nenoriai. Rytojaus dieną jie mums atidavė šimtą litų. Tačiau žmonės sakė, kad piniginėje buvo trys šimtai. Kur kiti pinigai? Vaikai gynėsi. Jie sakė, piniginėje buvo šimtas litų. Taip, jie ją paėmė. Bet buvo tik šimtas. Gynėsi karštai, žiūrėdami man į akis. Mačiau. Buvo aki-vaizdu. Nemeluoja. Nejaugi melavo žmonės? Nusprendėme pasikalbėti su kiekvienu atskirai.

Pradėjau nuo Aliošos. Skubiai persikvalifikavau į tardytojas. Kaip ta rusistė. Jo visai nepažinojau. Maža, kad nepažinojau. Pirmą kartą pamačiusi, aš jo instinktyviai išsigandau. Jis buvo už visus didesnis. Mano ūgio. Lakstančiom juodom akim. Atvežusi vaikus auklėtoja mus išpėjo, kad Alioša yra pavojingas. Jam užėina agresijos priepuoliai.

– Ar jūs jį imsit?

– Mes imam visus, – atsakiau.

Paprastai, stovykloje mes pasiskirstydavom po du vaikus, kurių niekada neišleisdavom iš akių. Paprašiau Daliaus, kad man nereikėtų būti su Alioša. Ne dėl to, kad bijau. Kad jis nepajustų mano baimės. Už erškėtrožių. Ten, kur jį suradau. Jis mane pastūmė.

– Nelįskit. Aš vis tiek čia nebūsiu.

Jo akys buvo pasrūvę krauju. Ir aš nuėjau ieškoti Daliaus. Raimondas su Mindaugu pasivijo mane.

– Mes nenorim bėgti, – pasakė pašnabždom, – bet jis mums liepia.

– Tai ką daryti?

– Mes eisim į mišką ir pasislėpsim. Vienas jis nebėgs. Jūs sakykit, kad išėjome uogauti.

Mindaugas su Raimonu dingo miške. O Alioša pradėjo eiti keliuku palei stovyklą. Į priekį ir atgal. Kažkaip linguodamas. Ėjo ir ėjo pusę dienos. Nė karto nevalgė. Kiekvieną nuėjusį kviesti vijo šalin. Po pietų visi išėjo į estafetes. Stovyklavietė liko tuščia. Staiga pro virtuvės langą pamatčiau, kad jis eina prie šulinio. Skubiai sudėjau į lėkštę kotletus, bulvių košę, daržovių. Ir išnešiau jam. Vaikas stūmė lėkštę atgalia ranka.

– Aš vis tiek išeisiu.

Vis dėlto ranka judėjo nelabai ryžtingai. Pasakiau ramiai. Kaip galėjau ramiau.

– Eik, kur nori. Tik pavalgyk.

Ir palikau jį prie šulinio. Tuščią lėkštę jis tylėdamas atnešė į virtuvę. Paskui išsinešė iš verandos į lauką žolės biliardą. Pradėjo žaisti. Aš „nemačiau“ jo. Nekalbinau. Jau žinojau, kad Alioša nekaltas. Vaikai pasakė. Jis nevagia. Mindaugas su Raimonu vedžiojasi jį kaip asmens sargybinių. Alioša stiprus. Jo visi bijo.

Taigi reikėjo sulaukti iš miško Mindaugo su Raimonu. Ir neleisti jiems susitikti su Alioša. Trijų šimtų litų klausimas buvo atviras. Kai tik tie išlindo iš pušyno, pasakiau, kad noriu pasikalbėti. Apie Aliošą.

– Mes jo bijom. Jis durnas. Debilas. Jis mums liepė bėgti. Stoty jis mums atkeršys.

– Ar tu kalbi tiesą?

– Tai aišku.

– Ne, Mindaugai. Tu suorganizavai vagystę. Ir pabėgimą. Ir pasiėmei Aliošą asmens sargybiniu.

– Bliamba, – jis sušnabždėjo. Visai nutilo. Tik lūpos krutėjo be garso.

Ir aš jam pasakiau. Mušti aš jo negalėjau. Vis tiek nebūtų padėję. Kad patikėtų. Iš bejėgiškumo.

– Jei tu kurstysi Aliošą, nepaliksi jo ramybėje, aš tave perplėšiu. Va, štai šitom rankom.

Antrą kartą to pakartoti nereikėjo. Tačiau kaip su pinigais? Kas meluoja? Kuo turėjau tikėti? Gal tie žmonės apsiriko? Na, susimaišė. Galvojo, kad pasiėmė pinigus, o paliko namie. Kodėl gi taip negalėtų atsitikti? Bijojau suklysti nepasitikėdama vaikais. Kartą per griežtai subariau savo jaunesnįjį sūnų. Ir jis prisipažino. Ko nebuvo padaręs.

- Piniginėj buvo tik šimtas litų.
- O kur ta piniginė?
- Mes išmetėme ją į upę.
- Eime prie upės.

Taip, tikrai. Netoli kranto. Žolėse. Pamatėme piniginę. Ištraukėme ją. Atskleidžiau vieną skyrelį. Kitą. Trečiajame buvo du šimtai litų. Paskambinome žmonėms, kad galime gražinti jiems pinigus. Ir pagaliau atsikvėpėme.

Ir Alioša pradėjo karučiu vežt kalades. Mes ruošėme su vaikais žiemai malkas. Vežėme tuopų kalades prie pirties. Ten jas skaldydavome. Kraudavome eilėmis į pašiūrę. Padirbėję eidavome maudytis. Alioša nėjo nei maudytis, nei žaisti. Vis vežė ir vežė. Mes susėdome pietų. O jis visas šlapias nuo prakaito įsirežęs krovė kalades į karučius. Ir vežė. Prie malkų krūvos. Nuėjau jo subarti.

- Kodėl neini valgyti?
- Aš atidirbsiu.
- Už ką?
- Kad bėgau.

Aš pažvelgiau jam į akis.

- Aš atidirbsiu.

Jo akys vis dar buvo paklaikusios. Vaikas buvo sužvėrėjęs iš skausmo. Prieš metus jo motiną nutrenkė skalbimo mašina. Penki vaikai liko našlaičiais. Tėvas iš nevilties prasigėrė. Mušdavo juos ir varydavo iš namų. Policija Aliošą rado gatvėje. Atvežė į globos namus. Kiek pabuvęs, jis parėjo namo ir atsivedė į globos namus savo brolius ir seseris. Norėjau jį apkabinti. Bet susilaukiau. Brūkštelėjau ranka per šlapią nugarą.

- Einam valgyti.
- Aš pabaigsiu. Ateisiu tuoj.

Aš nemačiau. Buvau virtuvėj. Kai ji atvažiavo. Ta mašina. Kaip iš jos, lyg kriminaliniame dektejve iššoko žmonės. Ir puolė prie vaikų. Sania ir Mindaugas žaibo greitumu atskuodė į namą.

- Bliamba, teta Vanda, kokia komisija! Jie klausia mūsų, vaikai, gal jums čia valgyt neduoda?
- Taip ir klausia?
- Taip.
- Meluojat.
- Nemeluojam. Ir dar klausė, kuris iš jūsų auklėtojas yra blogiausias.
- O kuris geriausias, neklausė?
- Ne, neklausė.
- Eikit, jūs, eikit.
- Ne, tikrai.

Aš išėjau su vaikais ant laiptų. Ir mes susitikom. Niekas man neprisistatė. Niekas nepaklausė mano vardo, nei pavardės. Kažkas iš jų, taip, ta moteris juodais akiniais. Atkreipė dėmesį į kabančią prie durų darbotvarkę.

- Čia darbotvarkė? Tik parašyta, ar pagal ją tikrai dirbama?

– Štai prieš jus stovi dvi gyvos darbotvarkės, – parodžiau į Sanią ir Mindaugą. – Klauskit vaikų, ką jie veikė iš ryto, ką veiks po pietų. Ir sužinosit.

Kažkas iš jų pamatė, kad vaikai prie pirties kapoja malkas.

– Jūs duodate vaikams kirvį?

– O kodėl gi neduoti?

– Kirvį?!

– O peilį tarpuvartėje į rankas jiems imti galima?

Jie atidarinėjo kambarių duris. Šeimininkai buvo jie. Aš sekiau jiems iš paskos. Nuėję į virtuvę, jie staiga pareikalavo iš visų sveikatos pažymėjimų. Virtuvėje mes dirbome visi iš eilės. Ir vaikai. Ir aš pakėliau balsą. Po tokios sunkios ligos joks gydytojas nebūtų leidęs man tą vasarą dirbti stovykloje. Kad jie pamatytu. Jog esu. Gyvas žmogus, ant kurio pečių daugelį metų visiškai savanoriškai laikėsi šitas darbas. Važiuodami tikrinti, jie privalėjo tai žinoti. Jie atsakė riksmu. Į veidą.

– Kur vadovai?

Taip. Mes šaukėm vieni ant kitų. Ir aš staiga atsiminiau. Rudens istoriją. Kad formaliai. Taip. Visai formaliai. Nebesu darbo vadovė. Tik projekto kuratorė. Dalius buvo išvažiavęs į Anýkščius maisto. Ir su apskaitos dokumentais pas buhalterę – niekas iš mūsų tokio darbo nemokėjom. Dvyliktokas Gytis komisarams buvo ereliui musė.

Buvo pietų metas ir aš pakviečiau komisiją į pietų palapinę.

Prašom prie stalo. Ir jūs galėsite savo akimis įsitikinti, kaip mes vaikus mariname badu. Komisijos nelaukėm. Specialių pietų neparuošėm.

Tačiau jie nėjo į palapinę. Kodėl nėjo? Jei buvo atvažiavę tikrinti. Jeigu to klausė vaikų. Iššokę iš mašinos. Kodėl jie norėjo vaikų akyse mus pažeminti? Pietus atnešėme į kambarį. Tačiau ėmė valgyti tik vyras. Nė viena moteris neprisilietė prie maisto.

– Ach, tai jūs neturit dokumentų?

– Mes turime Vilniuje visus dokumentus. Čia, miške, nelaikom jų dėl to, kad nesaugu. Jokio seifo mes čia neturim.

Mes kalbėjomės pakeltais balsais. Visi stovyklautojai tuo metu pietavo palapinėje. Čia pat prie namo. Maistą į palapinę paduodavome per virtuvės langą. Komisija nurodė datą ir pareikalavo pristatyti dokumentus į Vilniaus apskrities Švietimo skyrių. Su tokiu skyriumi mes niekada nebuvome turėję reikalų. Mūsų vaikai buvo iš Vilniaus miesto. Mes dirbome Utenės apskrityje. Nieko nesupratau. Kas jie? Kodėl jie taip elgiasi? Kodėl man nepavyksta jų akyse įgyti savo vardą ir pavardę? Komisarai pakilo. Išsilenkė manęs. Kaip taburetės. Nuėjo per kiemą prie mašinos. Taip. Abi užpakalinės automobilio padangos buvo nuleistos.

Tai buvo mūsų komisija. Ir kada tik jie suspėjo? Juk visi valgė pietus. Taip. Tikrai mes ją turėjom. Savo kontrolę. Nesulyginamą su valstybės. Plačiom akim sekančią kiekvieną mūsų žodį ir judesį. Mažiausia dviprasmybė kiekvieną akimirką galėjo atsigręžti prieš mus žiauriom pasekėm. Iš kilnios vaikų gelbėtojų misijos oras buvo išleistas žaibiškai. Tikraja tų žodžių prasme.

– Ką jie padarė! Jie supjaustė padangas!

– Gal nesupjaustė. Gal tik išleido orą.

– Jie supjaustė. Aišku, supjaustė. Čia toookie vaikai!

Ach, dabar jau vaikai! Paaiškėjo, kad komisarai neturi pasiėmę pompos. Pučiant orą į padangas, būtų galima sužinoti, kas padaryta. Ir kaip toliau veikti. Jei supjaustyta, kviesti iš Vilniaus kitą mašiną. Jei išleistas oras, vadinasi, tik prisipūsti. Bėgti ieškoti pompos. Tai nebuvo lengvas uždavinys. Mes gyvenome miške. Iki artimiausio kaimo buvo keletas kilometrų. Ieškoti pompos supjaustytomis padangoms visai nesinorėjo. Mes visi trypčiojom apie sutūpusią mašiną.

– Ką daryti? Ką dabar daryti?

– Gerai. Aš paklausiu vaikų. Ką jie padarė.

– Jie jums nesakys. Žinoma, nesakys.

– Man pasakys.

Besąlygiškas vaikų pasitikėjimas turėtų būti laikomas aukščiausiu pedagoginiu pasiekimu. Tačiau su tokiu pasitikėjimu po komisijos kojom aš prasmegau skradžiai žemės. Aš, gaujos vadė, Teta Vanda, Kietoji ranka, Riebioji sriuba, Didysis utėlių priešas, nuėjau prie vaikų ir tyliai pasakiau:

– Kalbėkimės ramiai, vaikai. Ką jūs padarėte? Ar supjaustėte padangas? Ar išleidote orą?

Atsakė Jonukas. Na, kas gi daugiau. Aš ir stovėjau prie jo.

– Išleidom orą. Bet kitą kartą supjaustysim.

Ir Gytis išbėgo į kaimą. Pompos. Stovykloje vyko įprastas gyvenimas. Vaikai su savanoriais bėgo eilinę estafetę. Grįžo murzini. Didžiausias malonumas buvo jiems šliaužti upeliu.

Nusiprausė. Nusiprausę apsėdo mus ratu. Komisija paklausinėjo apie kariuomenę. Apie Girulius. Paklausė, kur geriau valgydina.

– Visur gerai, – atsakė Raimondas, – bet Giruliuosė yra porcijos, o čia valgai kiek nori.

Jo žodžių niekas neišgirdo. Ir net tada. Nesupratau. Jog tai jokia komisija. Jie atvažiavo mūsų likviduoti.

Rytojaus rytą Raimondui pakilo temperatūra. Jis miegojo verandoje. Pasilenkiau prie jo. Už ausų ir po žandikauliais buvo iššokę limfmazgių guzai. Jis taip pat sirgo atvira tuberkulioze. Reikėjo skubiai vežti vaiką pas gydytoją. Išvažiavo Dalius. Jis vienas dar laikėsi ant kojų. Gytis neatsikėlė. Po kelių valandų maratono. Baisioj kaitroj. Ieškant pompos. Kaime jos niekas neturėjo. Nunešiau jam arbatos. Į palapinę. Jis tylėjo. Tylėjom abu.

– O jeigu mes šitaip elgtumėmės su vaikais? – Jis pats tuomet dar buvo vaikas.

Tą pačią dieną. Po pietų. Pas mus atvažiavo dar viena komisija. Sanitarinė epideminė. Dvi moterys. Iš Anykščių. Jos prisistatė. Kalbėjo mandagiai. Tačiau paprašė, kad darbas šiandien pat būtų nutrauktas. Ir stovykla uždaryta.

– Bet mes juk neturime jokių sanitarinių incidentų.

– Bet jūs neturite stovyklos paso.

– O kas jis yra?

– Knygelė su mūsų parašu.

– Kokia knygelė?

– Kad mes jums leidžiame dirbti.

– Bet mes daug metų rengiame čia stovyklas. Jokių pasų iš mūsų niekas niekada nereikalavo. Kalbėjomės ramiai. Susitarėm, kad jos leis mums užbaigti programą. Atrodo, iki stovyklos pabaigos buvo likusios keturios dienos.

Sekmadienį. Taip. Sekmadienį. Pas mus atėjo bažnyčios klebonas. Mes kartais pasikvišdavom jį pas vaikus. Jis aiškino vaikams Evangeliją, pasakodamas apie triušius, viščiukus ir nutrijas.

– Turiu jums naujienų.

– Ir mes turim blogų naujienų.

Jis palingavo galva.

– Skambina. Klausia iš kur jūs čia atsiradot. Kas jus čia įleido.

– Juk žinot, mes turim nuomos sutartį su Vyskupija.

– Aš pasakiau.

– Ir ką?

– Labai jus puola.

– Bet už ką?

Komisija išvadose pateikė tokius kaltinimus. Kad vienam vaikui palapinėje nėra penkių m² ploto. Noriu tik pasakyti. Kad šiukšlių konteineryje, kur vaikai nakvodavo užsikloję kartonais, ar šiluminėj trasoj. Kvadratiųjų metrų yra dar mažiau. Taip. Kad stovykloje nėra tekančio karšto vandens. Mes turėjome šulinį. Šaltą dušą. Kaimišką pirtį. Upę. Svarbus nusikaltimas buvo vaikų sąrašas. Jis nuo mūsų nepriklausė. Patį didžiausią nusikaltimą padariau aš. Nors Gytis mane įspėjo. Pavadinau. Savanorių moksleivių ir studentų grupę ne stovyklautojais. O darbo grupę. Rengti savanorius darbu su tokiais vaikais buvo stovyklos programos viena sudedamųjų dalių. Aš turėjau sumokėti trijų tūkstančių litų baudą. Iš balansuojančio ant skurdo ribos mūsų šeimos biudžeto.

Įsikišo ministras Kornelijus Platelis. Stovyklą finansavo Švietimo ministerija. Kad jokie pažeidimo nėra. Kad tai formulavimo apsirikimas. Mus gynė ministerijos vyriausioji buhalterė. Sakė, jei yra kokie nors tvarkingi organizacijų dokumentai, tai jie yra mūsų. Ją aprėkė. Taip. Ji pasakė. Rėkė rėkte. Kodėl? Šantažas vyko trejus metus. Metų pradžioje. Mokėkite baudą. Pabaigoje. Gal atidėsim.

Man pasirodė. Aš suklydau. Man pasirodė. Kad tai niekada nesibaigs. Kol nepasitrauksiu. Žmogus labai trapus. Nenutrauksiu ryšių. Su Vasia. Ir su Alioša. Visiems laikams. Visais. Sukan-dau dantis. Kitaip nebūčiau pajėgusi.

Žinoma, vaikams to nepasakiau. Bet tas, kas buvo išduotas mylimųjų. Žino. Sakyti nereikia. Pamažu nutilo telefono skambučiai. Ryškiausiai Naujųjų naktį. Po dvylikos.

– Aš Raimondas, sveikinu...

– Aš Sania, teta Vanda, aš jus sveikinu!

– Čia Sergejus...

– Koks gi Sergejus?

– Jūs sakėt, vasarą mane paimsit. Argi neatsimenat?

Nutilo. Išnyko dovanos. Meškiukai. Krokodiliukai. Lėlės. Piešiniai. Atvirukai. Kėstas kartą užrašė mokyklinį vadovėlį: „Nuoširdžiai svekinu su gimimo diena“. Dovanas iš globos namų atveždavo Alioša. Mūsų gimimo dienas skyrė pora savaičių. Mes švėsdavome jas kartu. Jis atvažiuodavo su jaunesniuoju broliuku Jura. Visada pabučiuodavo. Vaikiškai. Kaip mamą.

Nereikia. Ne. Aš užvėriau širdį. Išmokau nematyti vaikų gatvėje. Neužkalbinti. Nepažinti. Neduoti centų. Mirė Alionos mama. Jie abu su Ženia kažkur dingo. Išnyko net tas namas. Abu jie susirgo džiova. Ženia plaučių. Aliona kaulų. Vis paskambindavo iš ligoninės. Nutilo. Tik į sutrupintą diskelį kairėj krūtinės pusėj liko įrašyti jų balsai.

– Teta Vanda, na, duokit buterbrodą.

– Ne, Ženia. Reikia palaukti pietų.

– Na, teta Vanda, tik vieną, duokit.

– Kad aš tau vieną ką tik daviau.

– Na teta, dar vieną. Na, paskutinį!

Aliona, atvažiavusi į stovyklą, pasigavo mane prie prausyklų.

– Naktimis man atsitinka nelaimė. Gal duotumėt klijuotę? Kad nesugadinčiau patalynės.

– Tuoj duosiu. Ačiū, Aliona, kad pasakei.

Jos motina man skambino. Kelis kartus. Ir priekaištavo. Kad per mažai rūpinuosi. Jos vaikais. Mūsų vaikai išsivaikščiojo po kalėjimus. Tadas, Tomas, Raimondas, Aurimas. Ar specializuotus globos namus. Pirmasis ten atsidūrė Dailius. Dešimties metų. Į gatvę jis išėjo ketverių. Tėvas pradėjo verslą ir žlugo. Slapstydamasis nuo skolintojų pabėgo į Rūsiją. Butas buvo įkeistas. Motina liko gatvėje su dviem vaikais. Mažajai buvo keli mėnesiai. Dailius jas išlaikė. Keletą metų. Elgetaudamas. Pradžioj visi vaikai parnešdavo pinigų į šeimą. Paskui liovėsi. Sakė:

– Duonos tai nuperkam. Bet pinigų neduodam.

Lyg tėvai būtų buvę jų vaikai.

Iš specializuotų globos, iš globos namų vaikai atsinešė į stovyklą keistą įprotį. Griebti iš lėkštės buterbrodus. Ir sėdėti apsikabinus juos ranka. Mes įtikinėjom šitaip nedaryti. Sakėm, duosim, kiek norit. Tegu jie būna lėkštėje. Tebematau Kolios alkūnė. Jo glėbį. Tai jo motina atsiuntė kaimynę. Ant stoties laiptų. Pasakyti, kad galime vežtis vaikus. Sanią ir Kolią. Visą stovyklą broliukai vaikščiojo susikibę rankomis. O pasimetę vėl greit susikabindavo. Kolia buvo jautresnis. Švelnesnis už kitus. Vaikų paerzintas pravirkdavo. Jis vienintelis atbėgdavo man skūstis. Kad vaikai mušasi. Po pirmos stovyklos į namus abu jie nebegrįžo. Gatvė brolius išskyrė. Per metus. Žiauri kova už išlikimą. Kolia pirmas. Taip jautėme. Buvo pradėtas išnaudoti seksualiai. Jis atvažiuodavo pas mus kas vasarą. Aptekęs nežais. Utėlėmis. Net tada, kai jau buvo galimybių vaikams išsiplauti ir pasikeisti drabužius. Jo neturtas. Jo vargas. Buvo baisiausias.

Kolia pasikorė. Dar vis paskambindavo. Iš šiluminių trasų. Sulaukęs aštuoniolikos metų.

Paskui vaikus Gytis ėjo jau vienas. Į specializuotus globos namus. Į kalėjimą. Jis pradėjo dirbti su vaikais, padariusiais nusikaltimus. Ėjo taip atkakliai. Kėsdamas pažeminimus. Jis sugalvojo rehabilitacijos centro idėją tokiems vaikams. Kaip alternatyvą įkalinimui. Nuošalioj vietoj. Su gyvuliais, gyvūnais. Kad vaikai mokytųsi užmegzti ryšį. Per juos. Su kitu žmogum. Ir su pačiu

savimi. Inkūnuose mes sužinojom iki galo. Socialinių žaizdų negydo niekas. Tik žmogaus ryšys su žmogum. Gyčio projektą rėmė Dānijos ambasada. Niekas neparėmė iš Lietuvos. Ir vis dėlto jis neatlaikė. Sugniužo. Kai Mindaugas apvogė Tomą. Pirmame kurse apakusį jo kurso draugą. Jie dirbo kartu. Mindaugas du kartus atėjo pas Tomą į svečius. Trečiąjį kartą išeidamas išsinešė mobilųjį. Kai policija jį atvedė akistatai. Mindaugas neištarė nė žodžio. Pirštu rodė. Kur buvo telefonas. Iš kur jį paėmė. Nepamiršo. Žinojo. Kol jis tyli. Neregiiui Tomui jo nėra.

Vieną vasarą reikėjo Gytį išleisti į kelionę. Aš likau viena su jais. Penkiais vaikais. Padariusiais nusikaltimus. Mes žaidėme kvadratą. Nugriūdami iš juoko. Kepėm cukinijų blynus. Su Ženia. Jis „mokė“ mane. Kepti dviem keptuvėm. Ir ne tik. Mokė apversti blyną ore. Krestelėjus keptuvę aukštyn. Man nepavyko. Tai buvo vaikas, kurio per pusantrų metų nė karto niekas nebuvo atėjęs aplankyti. Ir dėl „bjaurumo“ neėmė į jokią stovyklą. Ženia pasakojo man viską. Apie save. Geriantį tėvą. Mirusią mamą. Dvi suaugusias seseris. Kaip jis iš kaimynų pavogė du indelius troškinių. Iš dujinės. Nepatikėjau.

– Taigi buvo labai karšta.

– Aš taip, – jis užvertė marškinių sterblę.

Pasakojo man savo vaikišką tikrovę. Kitokios neturėjo.

Kartą mes išėjome uogauti. Aš, Sania ir Ženia. Visas avietais iš artimiausių pakraščių buvom jau nurinkę. Nuėjom gal penkis kilometrus. Susėdome kalvelėje. Šnekėjomės. Ir staiga išgirdome, kad mūsų žodžius kartoja aidas.

– Teta Vanda!..

– Ženia!..

– Sania!..

– Kas tu?

– Kur tu?

– Atnešk ledų!

Sania suplojo rankomis į smėlėtą žemę ir staiga atsistojo.

– Aš nekaltas!..

Aš krūptelėjau. Tačiau per daubą atgal jau skriejo jo žodžių aidas.

Ženia pakartojo tuos pačius žodžius. Nors licėjaus prezidentas vis tiek manimi nepatikės.

Mes neatsisakėme svajonės įkurti centrą. Alternatyvą vaikų įkalinimui. Gal kas nors panorės mums padėti. Kad nusikaltę vaikai turėtų nors nedidelę galimybę pasirinkti. Tie, kurie norės kabintis gyvenimo. Kaip mažas Mindaugas. Aš negaliu pamiršti.

Nors Gytis sako. Mūsų vaikai buvo vargo vaikai. Dabar jau dirbi su tuo, kas žmoguje iš tiesų yra pikta. Teisybė. Mes vis dažniau išgirstame. Apie nebesuvokiamą vaikų žiaurumą. Nenoriu nieko supaprastinti. Protu aš suprantu. Bet širdimi. Tosios. Kuria jie prisiekdavo. Žinau. Tai neadekvatus. Iškreiptas. Ir vis tiek. Pagalbos šauksmas.

2002 kovas–balandis

? Klausimai ir užduotys

1. Literatūros sąsiuvinyje užrašykite savo mintis ar įspūdžius, kilusius perskaičius esė. Pastraipas pradėkite tokiais teiginiais: Sutinku su autore, jog..., Nesutinku su autore, jog... Parašę abi pastraipas, apibendrinkite jas dar 2–3 sakiniais.
2. „Rengiant stovyklų programas, reikėjo rasti sprendimą, sąlygas, būdą, parodyti vaikams gyvenimo vertę. Nuogu pavidalu.“ – tai yra pasakotojos žodžiai, paaiškinantys vieną iš situacijų. Tačiau svarbiausia ir paradoksaliausia yra tai, kad gyvenimo vertę, žmogaus orumą, savigarbą kūrinyje parodo ir paaiškina ne suaugusieji, o kaip tik vaikai. Išrinkite ir paaiškinkite momentus, kuriuose atsiskleidžia vaizduojamų vaikų savigarba, vertybės, žmogiškasis išdidumas.
3. Paaiškinkite Vasios elgesį: kodėl jis atžariai kalba su teta Vanda telefonu, o vėliau neina valgyti į valgyklą. Koku tikslu tai pasakojama?
4. Pasiskirstę grupėmis išsirinkite po vieną epizodą ir aptarkite, kaip jame parodyta, kad gatvės vaikai yra savaimė moralūs ir orūs. Kuo pasireiškia beglobių vaikų atsakingumas, savarankiškumas?
5. Kaip pakinta vaikų elgesys jiems pabuvus globos namuose ir kitose institucijose? Kodėl jis pakinta? Koks visuomenės požiūris į šiuos vaikus? Paaiškinkite priežastis ir pasekmės ryšį.
6. Visoje esė epizodiškai vaizduojami pikti, stovyklautojais nepasitikintys, jiems kliūtis kuriantys suaugusieji. Pasvarstykite, ko suaugusieji siekia, kodėl pasakotoja apskritai apie tai kalba?
7. Visoje V. Juknaitės kūryboje svarbus motinos, globėjos vaidmuo. Pasvarstykite, kaip šis kūrinys atskleidžia motinos meilės svarbą. Parašykite apie tai pastraipą.

Kadras iš Giedrės Beinoriūtės filmo „Pokalbiai rimtomis temomis“

**Apibendrinimo
ir įsivertinimo
užduotys**

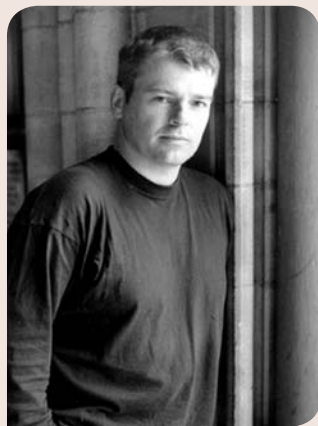
1. Remdamiesi esė parašykite argumentuotą samprotavimą pasirinkta tema:
„Rūpestis yra tikroji meilės savastis“
Tam, kad išgyventų, žmogui reikia paramos, supratimo
Ko žmogų gali išmokyti gatvė?
Ar tikrai gulinčių nemuša?
Pasirinkdamas žmogus atsiskleidžia.
2. Atkreipkite dėmesį į esė dokumentiškumą: kūrinyje vaizduojama XX a. 10 dešimtmečio Lietuva. Kokias jos realijas atpažįstate? Pasirenkite pristatymą tema „XX a. pabaigos Lietuva V. Juknaitės esė „Išsiduosi. Balsu.“
3. „Kai atvažiuom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supratau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:
– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?
– Yra, Vasia, tikrai yra.
Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pamatyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko šnabždesys:
– Ir viskas čia jo?“
- 3.1. Kodėl galėtume teigti, kad Vasia, šią žvaigždėtą naktį Inkūnuose išgyvena, anot Vytauto Mačernio, savo „aukštąsias akimirkas“?
- 3.2. Apšvietos epochos filosofas Imanuelis Kantas rašė: „Du dalykai, kuo dažniau ir ilgiau apie juos mąstau, man kelia vis didesnę nuostabą ir pagarbą – žvaigždėtas dangus virš manęs ir moralės dėsnis manyje.“ Paaiškinkite, kas sieja filosofo mintį su pateikta V. Juknaitės citata. Remdamiesi I. Kanto mintimi ir V. Juknaitės esė įvardykite, ką jūs supratote apie žmogaus prigimtį.
- 3.3. Kokių minčių jums kelia žodžių junginiai „netaisyklingumo grožis“, „bjaurumo estetika“. Sutinkate ar nesutinkate su šiomis prieštaromis? Savo požiūrį pagrįskite kūrinio ir asmenine partirtimi.
- 3.4. Kokią ŽINIĄ rašytoja siunčia skaitytojui? Suformuluokite vienu sakiniu.

Markas Hedonas

Šiuolaikiniame pasaulyje ypač vertinamas žmogaus gebėjimas žvelgti keliais rakursais iš karto, reikalui esant, gebėti kaitalioti mąstymo ir vertinimo perspektyvas. Todėl iš skirtingų perspektyvų žvelgdami į romane atskleistą autizmo temą, mokysimės naudotis skirtingais informacijos šaltiniais, suprasti, kad gilesnis savęs, žmogaus ir pasaulio pažinimas randasi iš gebėjimo susieti skirtingą informaciją, visapusiškiau mąstyti jos pagrindu.

Mokysimės, kaip pasirengti knygos skaitymui. Aiškinimės, kaip pirmosios knygos ištraukos sudomina, koks jų ryšys su visu kūrinio ir kaip jos atskleidžia viso kūrinio esmę ir pagrindinę mintį, kaip dalis atspindi visumą. Nagrinėsime knygos anotaciją, recenziją, autizmą paaiškinantį specialisto tekstą. Jums parengėme ir pluoštą labai neįprastų užduočių – veiklų, kurias galima atlikti tik perskaičius visą knygą ir išnagrinėjus visus siūlomus informacijos šaltinius.

Markas Hedonas (Mark Haddon, g. 1962 m. gimė Anglijoje) rašo televizijos bei kino scenarijus, kūrinius vaikams ir suaugusiems. Išgarsėjo sukūręs romaną „**Tas keistas nutikimas šuniui naktį**“ (2003). Knyga pelnė keletą literatūros premijų Anglijoje ir Pasaulio rašytojų apdovanojimą.

MARKAS HEDONAS. Tas keistas nutikimas šuniui naktį

Knygos anotacija¹

Penkiolikmetis Kristoferis – labai neįprastas knygos pasakotojas. Skaitytojas tiki ir tuo pat metu negali juo patikėti. Kristoferiui patinka skaičiai, schemas ir formulės, jis domisi matematika ir svajoja tapti mokslininku. Bet jis neatpažįsta melo, nesupranta metaforų ir juokų. Berniukas nesuvokia emocijų ir nemėgsta būti liečiamas – visa tai lemia Aspergerio sindromas, bet pats pasakotojas atskleidžia savo pojūčius be medicininių terminų.

Vieną vakarą Kristoferis kaimynės sode randa šake persmeigtą šunį. Kadangi jam patinka šunys ir detektyvai, berniukas nusprendžia išsiaiškinti, kas nutiko pudeliui. Taip prasideda drašos ir išbandymų kupinas nuotykis.

Itin originali ir nuoširdi knyga pasakoja apie visuomenę, žmones ir jų santykius. Tarp Kristoferio ir jo tėvų, tarp Kristoferio ir kiekvieno iš mūsų plyti paslaptinga bedugnė, nors pagrindinis veikėjas atrodo keistai artimas.

„Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ britų rašytojui M. Hedonui pelnė tarptautinę šlovę. Knyga sužavėjo milijonus skaitytojų visame pasaulyje, pagal ją statomi spektakliai, rašomi scenarijai televizijai, rengiamasi kurti filmą.

Klausimai ir užduotys

1. Ką iš anotacijos sužinojote apie autorių ir apie knygą?
2. Kas anotacijoje lemia jūsų apsisprendimą knygą skaityti arba neskaityti?
3. Ar ši anotacija gerai parašyta? Ar jus sudomino?
4. O dabar pabandykite parašyti patys anotaciją. Vadovėlyje skaitėte tik vieną V. Juknaitės esė. Savarankiškai perskaitykite visą knygą „Išsидуosi. Balsu“ ir parašykite anotaciją.
5. Aptarkite keletą anotacijų klasėje ir pakomentuokite, kokie skirtumai ir panašumai išryškėjo rašant apie tą pačią knygą. Ar tai privalumas, ar trūkumas? Požiūrį pagrįskite.

¹ **Anotacija** – knygos ar publikacijos apibūdinimas.

Paanalizuokime keletą pirmųjų knygos ištraukų, kad pasirengtumėte skaityti visą knygą.

Ištraukos

2

Buvo 7 minutės po vidurnakčio. Šuo gulėjo pievelės viduryje ant žolės priešais ponios Šiers namą. Jo akys buvo užmerktos. Gulėjo ant šono, todėl atrodė pasiruošęs bėgti, kaip šunys lekia, sapnuodami, kad vaikosi katę. Bet šuo nei bėgo, nei miegojo. Šuo buvo negyvas. Iš šuns kyšojo šakė. Tikriausiai virbai persmeigė jį kiaurai, iki pat žemės, nes šakė styrojo stačia. Nusprendžiau, kad šuo ja tikriausiai buvo nudobtas, nes jokių kitų žaizdų nesimatė, ir nemanau, kad kas nors smeigtų šakę į šunį po to, kai jis jau yra negyvas dėl kokios kitos priežasties, pavyzdžiui, vėžio ar suvažinėtas automobilio. Bet nebuvo dėl to tikras.

Įėjau pro ponios Šiers vartelius uždarydamas juos paskui save. Perėjau pievele ir atsiklauptau prie šuns. Uždėjau ranka ant snukio. Jis buvo dar šiltas.

Šuns vardas buvo Velingtonas. Jis priklausė poniai Šiers, kuri buvo mūsų draugė. Ji gyveno kitoje gatvės pusėje, dviem namais kairiau.

Velingtonas buvo pudelis. Didelis pudelis, ne iš tų mažųjų, kurie puikuoja puošniomis šukuosenomis. Jo kailis buvo juodas ir garbanotas, bet kai prieidavai arčiau, po gaurais matydavai odą, šviesiai geltoną, lyg viščiuko.

Paglosčiau Velingtoną ir susimąščiau, kas jį užmušė ir kodėl.

? Klausimai ir užduotys

1. Jono Biliūno „Kliudžiau“ ir Marko Hedono „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ pasakojama apie nužudytą gyvūną. Palyginkite, kokių išgyvenimų ir minčių kyla ir vieno, ir kito kūrinio pasakotojui.
2. Jau pirmojoje knygos dalyje suformuluojamas klausimas: „Kas jį užmušė ir kodėl“. Kaip manote **kas** ir **kodėl**? Kai perskaitysite visą knygą, sužinosite.

3

Mano vardas Kristoferis Džonas Francis Bunas. Aš žinau visas pasaulio šalis ir jų sostines, ir kiekvieną pirminį skaičių iki 7 507.

Prieš aštuonerius metus, kai pirmą kartą sutikau Siobenę, ji man parodė tokį piešinuką:

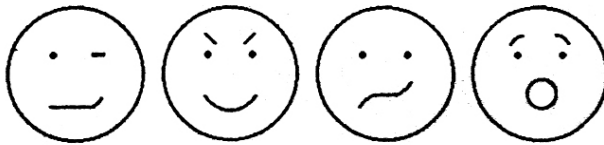

ir sužinojau, kad tai reiškia „liūdnas“. Kaip tik taip ir jaučiausi radęs negyvą šunį. Tada ji parodė šitokį piešinuką:

ir sužinojau, kad tai reiškia „laimingas“. Šitaip jaučiuosi, kai skaitau apie „Apolono“ kosminio laivo skrydžius arba kai vis dar nemiegu trečią ar ketvirtą valandą ryto ir vaikštau gatve pirmyn atgal, apsimesdamas, kad esu vienintelis žmogus visame pasaulyje.

Tada ji nupiešė keletą kitų piešinukų:

bet aš negalėjau pasakyti, ką jie reiškia.

Aš primygtinai prašiau Siobenę nupiešti daug tokių veidų ir greta užrašyti, ką jie tiksliai reiškia. Popieriaus lapą su tais veidais laikydavau kišenėje ir išsiimdavau, kai nesuprasdavau, ką žmonės man sako. Bet vis tiek labai sunku nuspręsti, kuris piešinukas labiausiai atitinka kalbančiųjų veido išraišką, nes žmonių veidai juda labai greitai.

Kai Siobenei papasakojau, ką darydavau, ji paėmė pieštuką, dar vieną popieriaus lapą ir nupiešusi veidelį pasakė, kad tikriausiai žmonės jausdavosi labai

ir nusijuokė. Tada aš suplėšiau ir išmečiau pirmąjį popieriaus lapą. Ir Siobenė atsiprašė. O dabar, jeigu nežinau, ką žmonės man sako, paklausiu jų, ką turi galvoj, arba nueinu sau.

Klausimai ir užduotys

1. Ką Kristoferis žino?
2. Kodėl Kristoferis galėjo tiksliai paaiškinti, ką reiškia pirmasis ir ant-rasis piešinukai, o kitų veidukų reikšmių, deja, negalėjo paaiškinti? Kuo 3–6 veidukų reikšmės kitokios, kuo jos skiriasi nuo pirmųjų dviejų?
3. Ką Kristoferio gebėjimas paaiškinti tik kai kurių veidukų reikšmes kalba apie jį patį? Kuo tai svarbu?

Knygų skyriai dažniausiai žymimi kiekiniais skaitvardžiais: 1, 2, 3, 4, 5, 6 ir 1.1. Bet aš nusprendžiau savo knygos skyrius žymėti pirminiais skaičiais 2, 3, 5, 7, 11, 13 ir 1.1., nes man patinka pirminiai skaičiai.

Štai kaip galima išsiaiškinti, kurie skaičiai yra pirminiai.

Pirmiausia reikia užrašyti visus pasaulyje egzistuojančius sveikuosius teigiamus skaičius:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	43	43	44	45	46	47	48	48	ir t. t.

Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 2-jų kartotiniai. Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 3-jų kartotiniai. Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 4-ių kartotiniai, ir taip – 5 ir 6, ir 7, ir t. t. Likę skaičiai ir yra pirminiai:

1	2	3		5		7			
11		13				17		19	
		23						29	
31						37			
41		43				47			ir t. t.

Pirminių skaičių radimo taisyklė yra visai paprasta, bet dar niekas nesugalvojo paprastos formulės, pagal kurią būtų galima pasakyti, ar labai didelis skaičius yra pirminis, arba koks bus kitas pirminis skaičius. Jeigu skaičius tikrai labai labai didelis, kompiuteriui gali tekti metų metus skaičiuoti, ar tas skaičius yra pirminis.

Pirminiai skaičiai yra naudingi kodams užrašyti, ir Amerikoje jie laikomi kariniais duomenimis, ir jeigu surandi pirminį skaičių iš daugiau nei 100 skaitmenų, turi pranešti CŽV, ir jie nuperka jį iš tavęs už 10 000 dolerių. Bet nepasakytum, kad tai labai geras būdas užsidirbti pragyvenimui.

Pirminiai skaičiai yra tai, kas lieka atmetus visus modelius. Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas. Jie labai logiški, bet niekaip neišeitų sugalvoti jiems taisyklių, net jeigu nuolat apie tai galvotum.

? Klausimai ir užduotys

1. Šis skyrius – lyg koks galvosūkis, kurį reikia išspręsti. Kas yra pirminiai skaičiai? Kodėl jie svarbesni už antrinius? Kaip tai susiję su Kristoferio gyvenimu?
2. Pirminiai skaičiai palyginami su gyvenimu („Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas“). Kodėl? Pasamprotaukite raštu ir savo pamąstymus perskaitykite klasėje.

3. Ką šis palyginimas („Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas. Jie labai logiški, bet niekaip neišeitų sugalvoti jiems taisyklių, net jeigu nuolat apie tai galvotum.“) leidžia daugiau suprasti apie gyvenimą? Suformuluokite teiginį ir užrašykite.
4. Kokia šio palyginimo simbolinė prasmė romane? Kokios minėtojo palyginimo sąsajos su drąsos ir išbandymų kupinu Kristoferio gyvenimo nuotykiu?

Perskaityt visą knygą atsakykite į šiuos klausimus:

1. Kas lemia gero pasakojimo **intrigą**?
2. Kuo neįprastas **pasakotojas**? Kuo tai svarbu? Ką leidžia suprasti **pasakojimo perspektyva**?
3. Ar pasikeistų pasakojimas, jeigu pasakotų kitas veikėjas? Kokios **pasakojimo perspektyvos** dar galimos šitoje knygoje? Kuo remdamiesi tai sakote?
4. „**Pasaulyje pilna akivaizdžių dalykų, kurių niekas nepastebi**“, – rašoma knygoje. Pagrįskite šį teiginį, remdamiesi siužetu.
5. Problema – spręstinas, apmąstytinas klausimas kūrinyje. Raštu suformuluokite 3 svarbiausias šios knygos problemas klausimo forma.
6. Ką perskaitę šią knygą naujo ar daugiau supratote apie save, apie tėvų ir vaikų santykius, apie žmones, apie pasaulį? Suformuluokite ir užrašykite tezes, išdėstydami jas pagal svarbumą Jums.
7. Apie ką ši knyga? Apie nužudytą šunį? Apie penkiolikmetį? Apie įvairovės vertę? Apie meilę?.. Kuri tema yra pagrindinė?
8. Kokia yra kūrinio pagrindinė mintis? Užrašykite vienu sakiniu.
9. Kodėl ši knyga viltinga? Parašykite samprotavimo rašinio baigiamąją pastraipą.

**Kūrybinė
užduotis**

Pasirinkite epizodą, pakeiskite jame pasakotoją. Parašykite savo pasakojimo variantą. Ar kuo nors pasakojama istorija pasikeitė? Pasvarstykite, kaip pasakojama istorija priklauso nuo pasakotojo. Kuo tai svarbu kuriant siužetus?

Knygos recenzija¹

Ar jūs kada nors matėte garsius Holivudo filmus – „Lietaus žmogų“ su Dustinu Hoffmanu bei „Forestą Gampą“ su Tomu Hanksu? Ar patiko? Jeigu į šiuos klausimus atsakysite teigiamai – spėju, kad ši knyga jums irgi patiks. Nemaža tikimybė, kad ji patiks ir tiems, kurie minėtų filmų nematė. Kodėl? Ogi todėl, kad tai – bestseleris, gavęs prestižinę „Whitebeard“ premiją, ruošiamas ekranizacijai, verčiamas į visas kalbas. Tokiam populiarumui – visos sąlygos: pagrindinis veikėjas – berniukas Kristoferis Bunas, sergantis autizmu; Kristoferio pasaulis atskleistas taip, kad juo neabejoti nė akimirkos (tam taip pat pasitarnauja ir dėja vu su „Lietaus žmogumi“, kuris į autizmą žvelgė kitu rakursu – žmogaus iš išorės); be to, šalia berniuko pasaulio dar įsipina ir mūsų, normalių pasaulis, atstovaujamas berniuko tėvų, kuriems auginti tokį vaiką – sunki našta, gimdanti įvairiausius konfliktus.

Turiu pasakyti, kad su tokiu užmanymu autorius turėjo visus šansus nuslysti į, pirma, politikorektišką pasakėčią, kaip reikia užjausti vaikus su psichikos sutrikimais ir kad jie – taip pat žmonės, antra, į sentimentalią pasaką apie nuostabius tėvus, kurie aukojasi dėl vaiko, trečia, į populiariąją filosofiją, kokia sunki našta yra neįgalumas, už kokias nuodėmes ji skirta, koks tai nuostabus išbandymas tėvams ir kaip jie gali atsiskleisti, kaip žmonės, aukojantys savo asmenines legendas kito labui... Bet to neįvyko! Ir vien už tai autoriui reikia paploti.

Taigi, Kristoferis – neįprastas vaikas. Turbūt daugeliui teko girdėti, kad sergantys autizmu turi fenomenalią atmintį, taip pat labai išvystytus matematinius sugebėjimus (bent jau populiarioji literatūra dažniausiai tai akcentuoja). Kristoferis – irgi toks pat. Jis viską vertina labai logiškai, jis puikiai sprendžia sudėtingus matematikos uždavinius, jis žino aibę tokių dalykų apie jį supantį pasaulį, apie kuriuos jo bendraamžiai net nesusimąsto. Tačiau jo maloniausi sapnai – tai sapnai, kur jis likęs vienintelis pasaulyje, o kiti žmonės jau išmirę; jam labai gerą dieną reiščia

Kadras iš
filmo „Lietaus
žmogus“

¹ **Recenzija** – literatūros kritikos žanras, kurio paskirtis – naujo kūrinio kritinis įvertinimas.

penki raudoni automobiliai, o labai blogą – penki geltoni. Jis nevalgo maisto, jeigu šis lėkštėje liečiasi. Jis nemoka meluoti, jis nesupranta metaforų, jis bijo bendrauti su svetimais žmonėmis. Bet jis nesijaučia nuskriaustas. Ir skaitytojui retai kyla noras tarti „Viešpatie, koks tas vaikas vargšelis, kaip man jo gaila!“, ne. Jis tiesiog toks yra – nesunkiai susidorojantis su tomis problemomis, kurios kitam jo bendraamžiui (ir ne tik) atrodys neįkandamos (cha, pamėginkite išspręsti kurią nors Kristoferio narpliojamą lygtį...), tačiau suklumpantis ten, kur „normaliems“ iš viso nekyla jokių problemų – pvz., labai skaudžiai tikroviška kelionė į Londoną istorija. Paklauskite – o ką čia veikia šuo iš pavadinimo? Deja, šuo nudvėsė persmeigtas šake – būtent šis žiaurus poelgis, pradėtas berniuko tirti kaip Šerloko Holmsa vertas detektyvas, ir sudrebina Kristoferio pasaulį, lemdamas daug įvairiausių pokyčių.

Vis dėlto, knyga liktų tik dar viena istorija autizmo tema (įdomu, kiek autorius turėjo perskaityti knygų apie autizmą, su kuo bendrauti, kad sukurtų tokį įtikinamą veikėją (bent jau tiems, kas apie šį psichikos sutrikimą nieko neišmano)), jeigu ne Kristoferio tėvai. Būtent čia autorius įrodo, kad jis sugeba ne tik mus panardinti į neįprasto vaiko pasaulį, bet taip pat paprastai, natūraliai ir nepigiai prašnekti apie tokio žmogaus santykius su kitais, pasiryžusiais dalintis jo buvimo našta. Man ypač patiko Kristoferio tėvo – TIKRAI mylinčio tėvo paveikslas. Taip pat ir drama tarp tėvų bei Kristoferio sukurta puikiai.

Knyga įtraukia nuo pirmųjų puslapių. Nepaleidžia iki pat pabaigos, kurios, tenka papriekaištauti, kaip ir nėra. Arba tai – sąmoningas atvirumas tėsinui (juk Kristoferis dar neužaugo), arba – užbaigimas kaip papuola. Ką gi, niekas nėra tobulas.

Neabejotina – knyga tikrai verta jūsų dėmesio, nors dėl to didžiulio apie ją keliamo ažiotažo ir atsargiai suabejočiau. Ir dar – autoriui bus labai sunku išvengti gundymų rašyti tęsinį, taigi, gal greitai sulauksime „Tas keistas nutikimas [gyvūną įsirašykite patys] naktį“.

Justinas Žilinskas

Skaityta.lt 2004-06-06

? Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite šios knygos recenziją ir padiskutuokite, kuo ji įdomi, kas kelia abejonių, su kuo nesutinkate.
2. Pažiūrėkite kino filmą „Lietaus žmogus“ (rež. Barrys Levinsonas) ir (arba) „Forestas Gampas“ (rež. Robertas Zemeckis). Paaiškinkite, kas sieja kino filmą (-us) su M. Hedono romanu „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“.
3. Kritinis mąstymas skiriasi nuo kritikavimo. Kuo skiriasi?
4. Iš įvairių informacijos šaltinių išrinkite kritinio mąstymo požymius. Juos užsirašykite.
5. O dabar pabandykite patys parašyti pasirinktos knygos recenziją. Rašydami būtinai atskleiskite, kaip gebate kritiškai mąstyti.

Interviu, padedantis giliau suprasti knygoje keliamas problemas

„Autizmas – ne liga: tiesa ir mitai“. Interviu su Lina Sasnauskiene,
Lietuvės autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ prezidente

Ištraukos

Autizmas – ne liga. Tai neurologinis sutrikimas. Šie vaikai nemoka žaisti su žaislais taip, kaip jų bendraamžiai, dažnai jie mažai kalba, vengia akių kontakto, nereaguoja į savo vardą. Tačiau jie geba išspręsti sudėtingas matematikos lygtis, iš atminties braižyti žemėlapius, gvildinti kosmoso dėsnius, kurti fizikos teorijas. [...]

Lietaus vaikai. „Lietaus vaikai“ – taip kartais pavadinami autistiškų bruožų turintys vaikai, kurie, sakoma, pasaulį mato tarsi pro stiklą, aprasojusį nuo lietaus. Šį pavadinimą galima sieti su 1988 m. amerikiečių režisieriaus Barry Levinsono sukurtu vaidybiniu filmu „Lietaus žmogus“, kuris vienas pirmųjų visuomenei plačiau nušvietė, kas yra autizmas, parodė autistų ir juos auginančių bei globojančių artimųjų kasdienybę.

Autizmas nėra gydomas. Kristine Barnett, JAV edukologė, neseniai lietuvių kalba pasirodžiusios knygos „Mano mažasis genijus“ autorė rašo, kad „**Gydyti nuo autizmo būtų tas pats, kas „išgydyti“ nuo mokslo ar meno**“.

JAV edukologė pasakoja apie savo patirtį auginant ir auklėjant autistinių savybių turintį bei išskirtiniais protiniais gabumais apdovanotą sūnų Džeiką. Kai berniukui buvo treji, jis jau skaitė. Sulaukęs aštuonerių pradėjo lankyti matematikos, astronomijos ir fizikos paskaitas. Po metų buvo priimtas į universitetą, o šiandien kuria naują fizikos teoriją, kuri jam gali pelnyti Nobelio premiją.

K. Barnett pasakoja, kad išskirtiniai sūnaus talentai pradėjo sleistis dar ankstyvoje vaikystėje, nors tada dauguma Džeiko veiksmų jai atrodė nereikšmingi. „Kai Džeikas dar nemokėjo skaityti, jis tiesiog spoksodavo į šešėlius ant sienos. Nemanėme, kad jau tada jis darė tikrus mokslinius atradimus. Nesuvokėme, koks potencialas glūdėjo jame“, – sako knygos „Mano mažasis genijus“ autorė.

Kiekvienas autistiškas vaikas yra unikalus, nėra dviejų vienas į kitą panašių autistiškų vaikų. Ji pažymi, kad kiekvienas toks vaikas yra unikalus, todėl ir ugdymo metodai ir terapijos, kurios galėtų padėti vystyti autistiškų vaikų gebėjimus, yra labai individualūs. Štai K. Barnett, užuot samdžiusi ekspertus tam, kad Džeikas gautų tinkamą lavinimą, pradėjo daryti viską, kad sūnaus gabumai atsiskleistų. Motinos užsispyrimas ir griežtų auklėjimo metodų atsisakymas ilgainiui davė neįtikėtinų rezultatų. „Nuėjome toli – nuo mokyklos specialiųjų poreikių vaikams mokytojų, kurie nemanė, kad Džeikas kada nors išmoks skaityti, iki universiteto fizikos profesoriaus, kuris mato neribotą mano sūnaus potencialą“, – pasakoja K. Barnett. Pasak jos, ugdant išskirtinių gabumų turintį vaiką svarbu nuolat skatinti jo pomėgius, nuolat kurstyti jo vidinę ugnelę. „Nuo mūsų pačių priklauso, ar gebame nusitiesti tiltą iki savo vaikų“, – sako K. Barnett. [...]

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite medžiagą apie autizmą iš trijų skirtingų informacijos šaltinių: iš M. Hedono knygos „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“, iš šio interviu ir iš amerikiečių režisieriaus Bario Levinsono (Barry Levinson) sukurto vaidybinio filmo „Lietaus žmogus“ (1988). Ką sužinojote naujo?
2. Kodėl yra svarbu naudotis įvairiais informacijos šaltiniais.
3. Šiuolaikiniame pasaulyje ypač vertinamas žmogaus gebėjimas mąstyti keliais rakursais¹ iš karto. Paaiškinkite, kodėl?
4. Remdamiesi M. Hedono knygos herojaus matematiniais svarstymais, pagrįskite mintį, kad Kristoferis mąsto originaliai.
5. Kodėl originalumas yra ugdytinas?
6. Klasėje surenkite improvizuotą spaudos konferenciją apie autizmą, vaikų autistų ugdymo ypatumus mokykloje ir namuose. Pasiskirstykite į dvi grupes:

1 grupė – visos klasės mokiniai kaip skirtingų žiniasklaidos priemonių atstovai pateikia sudėtingus, „nepatogius“ klausimus apie būtinybę puoselėti skirtingus žmonių gabumus, apie vaikų ugdymo ir lavinimo problemas,

2 grupė – spaudos konferencijos dalyviai (menininkas, mokslininkas, pedagogas, psichologas, gydytojas, motina, auginanti autistą vaiką, autisto vaiko brolis ar sesuo) atsako į žiniasklaidos atstovų klausimus.

Pastaba – kad konferencija būtų Jums įdomi, iš anksto turite sukaupti medžiagos ir pasiruošti vaidmeniui; mokytoja (-as) gali būti tik tylus spaudos konferencijos stebėtojas.

Darbas grupėse po spaudos konferencijos. Aptarkite ir parašykite raštu rekomendacijas:

1 grupė – kaip atpažinti autistą vaiką mokykloje.

2 grupė – kaip elgtis su autistu sūnumi ar dukterimi tėvams, broliams ir seserims?

3 grupė – kaip elgtis su autistu mokytojams.

4 grupė – kaip elgtis, jeigu Tavo klasės draugas yra autistas.

5 grupė – parašykite šešiolikmečio autisto laišką draugui.

¹ Rākursas – žiūros kampas, taškas.

Apibendriname temą „Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį”

1. Santykis su skaitomu kūriniumi gali būti emocinis, estetinis bei racionalus.
 - 1.1 Parašykite V. Juknaitės esė emocinę ir estetinę refleksiją:
 - a) kas gražu,
 - b) kas netikėta,
 - c) ką pajutau...
 - 1.2 Parašykite M. Hedono knygos racionaliąją refleksiją:
 - a) ką sužinojau,
 - b) ką supratau,
 - c) kur tai galėsiu pritaikyti...
 - 1.3. Sujunkite šiuos abu aspektus ir įvertinkite abiejų knygų poveikį.

I tema. Įsivertinimo užduotys

Iš dvyliktokų pokalbio „Kodėl verta skaityti knygas?“, „Ar literatūra padeda formuotis Jūsų vertybėms?“

Literatūra atskleidė, kad pasaulis ne toks paprastas, jis įvairus, jis margas.

Man literatūra buvo skaudi patirtis, skaudesnė net už gyvenimą, nes atradau daugiau negu galėjau atrasti kasdienybėje.

Kiekvienas kūrinys kaip smūgis.

Literatūra išmokė per žvilgsnį į kitą pažinti save.

Literatūra išmokė mąstyti už klišių, už stabų ribų.

1. Remdamiesi šiomis mokinių mintimis paaiškinkite, ką apie save ir pasaulį padeda suprasti knygos.
2. Pasirinkite vieną savarankiškai skaitytą kūrinį ir išsamiai paaiškinkite, kuo jums svarbi literatūra.
3. *Kai kurį laiką neskaičiau, atrodė, kad pradėjau pūti iš vidaus. Pilkumas kažkoks, kai neskaitai. Drumzlės. Ir tu atsiverti knygą, atrandi pasaulį ir grįžta spalvos... Pasijauti, lyg būtum atsigėręs vandens.*

Kodėl neskaitymas palyginamas su puviu? Kodėl su pilkumu? Su drumzlėmis? O skaitymas su spalvomis, numalšintu troškuliu, su gurkšniu gryno vandens?

4. Ar patinka šios mokinių mintys? Kuo patinka /nepatinka?
5. Pasiklausykite pokalbio įrašo ir pabandykite nusakyti, kas yra kalbėtojo (žmogaus) autentiškumas?
6. Pasirinkite tris perskaitytas knygas ir savarankiškai suformuluokite, kuo jos savitos temų, problemų, idėjų, stiliaus požiūriu, – bet galite šios pastabos nepaisyti ir rašyti taip, kaip Jums norisi – visai laisvai. Stenkitės samprotauti originaliai, kitaip.
7. Pabandykite menine forma (piešiniu, grafikos, tapybos, keramikos darbu, fotografija, instaliacija, sukurta muzikine kompozicija ir pan.) išreikšti pasirinktos knygos ar autoriaus savitumą.
 - a) Pristatykite klasėje jūsų sukurta meninę formą; išklauskite, kaip kiti mokiniai interpretuoja jūsų kūrinį; išklausę interpretacijų, paaiškinkite, kodėl tai knygai ar autoriui jūs pasirinkote būtent tokią išraiškos formą.
 - b) Palyginę savo kūrimo intencijas ir kitų klasės mokinių interpretacinius komentarus, paaiškinkite, kas – autorius ar kūrinio skaitytojas (žiūrovas, klausytojas) sukuria kūrinio prasmę. Ar kūrinio interpretacija gali būti tik viena?
 - c) Meninė forma, grožinės literatūros, muzikos, dailės, teatro kūrinys, turi potekstę – paslėptą mintį. Pasirinkite vieną meninį vaizdą iš klasėje aptartos knygos ir atskleiskite potekstę – paslėptąją mintį. Užrašykite.
8. Palyginę dvyliktokų ir N. Geimeno mintis, atraskite, kurios išvalgos sutampa, nors ir išreikštos skirtingais žodžiais. Kurios mintys, mokinių ar straipsnio autoriaus, Jums atrodo įdomesnės? Kodėl? Argumentuokite.

Iš N. Geimeno, straipsnio autoriaus, minčių:

Viskas, ką jie skaitys, padės jiems geriau pažinti pasaulį ir išjudins juos.

Grožinė literatūra – pakloja empatijos pamatus.

Savo rojų įsivaizduoju kaip milžinišką biblioteką.

*Tik skaitomos knygos praturtina ir keičia pasaulį.
Todėl mes negalime Jų išsižadėti, palikti dūlėti
bibliotekų lentynose, pasmerkti skaudžiai vienatvei,
kaip yra rašęs poetas Raineris Marija Rilke.*

PRANAŠAS

2

Žmogus ir Tėvynė

Žmogus, stengdamasis suprasti, kas jis yra, paprastai ieško, kam jis priklauso, kokios jo šaknys, su kuo galėtų tapatintis. Jis ima svarstyti, koks jo ir tėvų žemės, tėvynės ryšys. Ar juo galima pasitikėti ir pasiremti?

Jūsų proseneliai, seneliai ir tėvai kurį laiką neturėjo laisvos tėvynės, todėl jos ilgėjosi, jos siekė, dėl jos kovojo. Jų išgyventos patirtys gali būti svarbios ir Jums. Šiandien, globalizacijos amžiuje, žmogaus ir tėvynės santykiai tampa vis sudėtingesni, tačiau ne mažiau svarbūs.

Skyriuje pateikti tekstai tarsi ginčijasi tarpusavyje. Jiems būdingi skirtingi požiūriai. Jie kviečia Jus įsitraukti į dialogą, ieškoti savo atsakymų ir savo santykio su tėvyne, su tėvų ir protėvių palikimu.

Skaitydami Sigito Gedos, vieno talentingiausių XX a. poetų, eilėraščių „Giesmė apie pasaulio medį“, nagrinėsite, koks poeto požiūris į kultūros tradiciją, istoriją, į šioje žemėje gyvenusias protėvių kartas, į kitų Lietuvos tautų žmones. Aiškinsitės, kokius vaizdinius, simbolius poetas kuria, atskleisdamas žmogaus ir tėvynės santykį, ir kuo šie vaizdiniai yra svarbūs Jums.

Skaitysite ir filosofą, rašytoją Vydūną. Jis svarbus mums ir kaip Mažosios Lietuvos kultūros tradicijos puoselėtojas, ir kaip XX a. mąstytojas, brėžęs prieškario jaunuoliams dvasinio gyvenimo orientyrus. Vydūno idėjų aktualumą apmąstysite ir Jūs. Svarstysite, ar jos nepaseno, neprarado reikšmės šių dienų pasaulyje, ar vis dar svarbios Jums ir Lietuvos visuomenei. Skaitydami Vydūno tekstą „Tėvynė ir žmogus“, lyginsite, kuo skiriasi žmogaus ir tėvynės santykis skirtingų autorių kūriniuose, aiškinsitės, ar jis kinta.

Ričardas Gavelis – vienas skaitomiausių lietuvių rašytojų, jį neseniai atrado prancūzai, skaito amerikiečiai ir britai. Mėginsite atrasti ir

Jūs. Gavelis mūsų literatūroje išsiskiria intelektualumu ir ironija, skvarbiu kritišku žodžiu. Skaitydami jo *Jauno žmogaus memuarų* ištrauką, lavinsitės kritinio bei savarankiško mąstymo įgūdžius.

Nagrinėdami trijų skirtingų lietuvių autorių – Sigito Gedos, Vydūno ir Ričardo Gavelio – tekstus, juos lygindami, išsamiau susipažindami su Gedos ir Vydūno asmenybėmis, aptarsite sudėtingus žmogaus ir tėvynės santykius, atskleisite skirtingus požiūrius į lietuvių kultūrą, lietuvybę. Ieškosite savo santykio, pamėginsite apibrėžti ir išsakyti savo požiūrį.

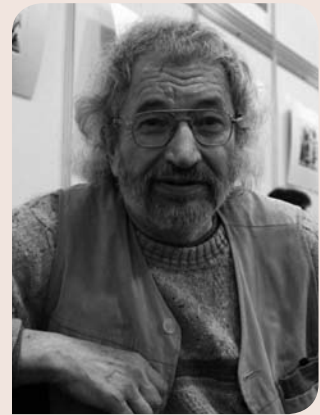
Sigitas Geda

Kaip arti jūs, Protėviai mano!

Sigitas Geda

*Poetas – iš Dievo (ar Gamtos) malonės.
Visa kita – po to.*

Viktorija Daujotytė

Sigito Gedos asmenybė

Sigitas Geda sukūrė unikalų meninį pasaulį, kuriame susilydė mitas, religija, kultūra, literatūra, gamta, istorija ir žmogaus kasdienybė. Jo poezijoje jaučiamas nuolatinis ryšys tarp to, kas buvo, ir šiandienos.

Geda modernizavo lietuvių lyriką, atsigręždamas į seniausius lietuvių ir pasaulio kultūros šaltinius. Į lietuvių kalbą išvertė Vakarų kultūros genijus – Dantę (Dante), Viljamą Šekspyrą (William Shakespeare) ir kitus svarbiausius tekstus ir šventraščius – „Psalmių knygą“, „Giesmių giesmę“, „Koraną“. Labai svarbūs Gedai buvo didieji Lietuvos kultūros vardai: Kristijonas Donelaitis, Antanas Strazdas, Maironis, Adomas Mickevičius, Krėvė, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Jau pačioje kūrybos pradžioje sukuriamas Strazdo įvaizdis – pusė paukščio, pusė žmogaus. Strazdas – poeto įsikūnijimas, naujųjų laikų mito herojus. Jis ir maištingas kunigas-poetas Antanas Drazdauskas, ir virš Lietuvos sparnus išskleidęs paukštis. S. Geda žmogaus paukščio metaforą perima iš tradicijos – ir iš Antikos (Ikaro mitas), ir iš senosios baltų pasaulėjautos (deivė paukštė) ir šią tradiciją kūrybingai pratęsia.

Sigitas Geda (1943–2008) gimė Paterių kaime (Lazdijų apskrityje), mokėsi Veisiejų vidurinėje mokykloje, Vilniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Debiutavo eilėraščių rinkiniu „Pėdos“ (1966) ir poema „Strazdas“ (1967).

Baigęs universitetą dirbo laikraščių ir žurnalų redakcijose, dėl politinių pažiūrų buvo atleistas iš darbo. Nuo 1992 m. – kultūros savaitraščio „Šiaurės Atėnai“ literatūros skyriaus redaktorius.

S. Geda daug eilėraščių ir dramos kūrinių yra parašęs vaikams. Bendradarbiavo su daugeliu kompozitorių: Broniumi Kutavičiumi, Viačeslavu Ganėlinu, Kęstučiu Antanėliu. S. Gedos poezijai iliustracijas sukūrė dailininkas Petras Repšys. Pagal S. Gedos sukurtas dramas, inscenizacijas spektaklių sukurta lėlės teatre.

Atėjus Atgimimui, S. Geda buvo Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys. Sakė uždegančias kalbas 1988 m. mitinguose Vingio parke Vilniuje.

Poetas pelnė daug įvairių premijų, siūlytas Nobelio premijai.

Susipažinkime su poeto Sigito Gedos interviu, viešomis kalbomis

Klausimai ir užduotys

1. Pasirenkite papasakoti apie Sigito Gedos asmenybę – „Kada įgyja prasmę likimai“. Pasakodami remkitės savo papildyta poeto biografija, užrašais, pasirinktomis citatomis.
2. Sukonstruokite poeto Sigito Gedos asmenybės paveikslą, remdamiesi žemiau pateikta medžiaga. Kurios poeto įžvalgos Jums buvo netikėtos, naujos? Užsirašykite jas ir pacituokite pasakodami apie S. Gedos asmenybę. Gal jums padės šie klausimai:
 - 2.1. Kokias gyvenimo patirtis poetas apmąsto? Kuo jis yra tipiškas ir kuo savitas?
 - 2.2. Kuo poetui yra svarbi vaikystė?
 - 2.3. Kuo poetui svarbi jo aplinka? Kas ją sudaro?
 - 2.4. Kaip S. Geda apibūdina poeziją? Pateikite poezijos apibrėžimą, remdamiesi S. Gedos įžvalgomis.
 - 2.5. Kokius kultūros argumentus už nepriklausomybę kovojančiai Lietuvai pateikia S. Geda? Kaip šie argumentai parodo jo išpažįstamas vertybes?
 - 2.6. Ar S. Geda yra turtingos vaizduotės? Iš ko sprendžiate? Savo nuomonę pagrįskite citatomis.
 - 2.7. Kokio jis temperamento? Ar temperamentas lemia kūrybos pobūdį?
 - 2.8. Ar S. Geda yra laisvas žmogus? Iš ko sprendžiate? Savo nuomonę pagrįskite citatomis. Kuo tai svarbu mums visiems?
 - 2.9. Iš ko atpažįstate asmenybę? O iš ko atpažįstate talentingą kūrėją? Ar poetas S. Geda yra charizmatiška asmenybė?

Charizma (gr. dovana) turi dvi reikšmes: 1) užburiantis patrauklumas ar žavesys galintis kituose įkvėpti atsidavimą, 2) Dievo duotas sugebėjimas ar talentas.

Iš interviu su Sigitu Geda

– *Kas, Jūsų manymu, yra poezija? Be to, kad ją galima vadinti ir profesija?*

– Mano draugas tai formuluoja taip: poezija yra menas kalba pasakyti tai, kas yra anapus kalbos.

– *O kas yra anapus kalbos?*

– Metafizika¹. Tai, kas neįmatoma, kas yra už informacinės kalbos, už kasdienės kalbos, už laikraščių kalbos. Žmonės dabar neskaito poezijos todėl, kad jos nesupranta, kad nemoka skaityti. Laikraščių skaitymas – tai bėgimas akimis į priekį ir į priekį. O skaitant poeziją reikia grįžti ir grįžti atgal. [...]

– *Jums kas nors užduoda tokį klausimą: ar šiandien poezija dar reikalinga?*

– Durni žmonės užduoda, o protingi – ne, nes jei poezija buvo reikalinga du tūkstančius metų, jei ji Lietuvoje buvo reikalinga Donelaičio laikais ir emigracijoje, tai, matyt, tebėra tokia pat ir šiandien. Lygiai taip tada galima klausti: o kultūra dar reikalinga? Tai visiškai nesuprantama tiems, kurie, sakykime, žudo žmones pakelėse; jie sako, pasikarkit jūs su savo poezija. Bet jei ji nereikalinga jiems, tai gal bus reikalinga jų vaikams arba kokios nors krizės metu? Čia kaip religija, filosofija. Ar jos kam nors reikalingos? Kokia iš jų nauda? Tiesioginės – jokios, bet tam tikrais atvejais jų prireikia kiekvienam žmogui.

– *Kodėl Jums gražus varnėnas arba žuvis?*

– Paukščiai ir žuvis man patys mieliausi dalykai, nes su jais aš užaugau. Jie nepaprasti. Žuvis gyvena vandenyje, tai visai kita stichija, ypatinga. Jei kalbi apie žuvis, tai kalbi apie gyvūnus, kurie yra anapus. Žmogus mirdamas turi pereiti per vandenį, perplaukti Letos upę ar būti apipraustas. Taigi žuvis – savaimė švarus padaras. O paukštis yra tarpininkas tarp žemės ir dangaus, jis gyvena keliose stichijose. Ir kai jis nusileidžia ant žemės ar ant šakos, tu gali jį stebėti.

– *Mėgstate stebėti?*

– Daug laiko praleidžiu namuose, su knygomis. Žiūriu pro langą. Kai gyvenau Lazdynuose, po mano langu buvo beržas, o tame berže yra inkilas. Dabar, kai aš sėdžiu namie Antakalnyje, pro langą matau upę ir topolius, ir varnas, ir balandžius. Jeigu taip pasižiūrėsi pirmą, antrą sykį, tai nieko nereiškia. O paskui pamažu susikaupia patirtis, kuri susijusi su tave supančiais daiktais. Taip ir su tuo beržu ir varnėnais. Prisirišau prie jų, jie man tapo brangūs, o jei brangūs, tai ir gražūs. Ir su žuvim tas pats. Kai buvau kokių penkerių metų, motina eidavo skalbti prie ežero, ir aš tas žuvis mačiau. Nežinojau, kaip jos vadinasi, bet žiūrėdavau, kaip juda, kokie pelekai, kokie

¹ **Metafizika** (gr. *meta* ,po; už' ir *physis* ,gamta') – filosofijos šaka. Ji nagrinėja klausimus apie gyvenimo prasmę, mūsų egzistenciją, Dievo buvimą, domisi, ar žmogaus protas pajėgus suprasti visatą, ar galbūt tikroji jos esmė mums neprieinama; yra amžinybė ar nėra jos; ar mūsų stebėjimai ir eksperimentai atskleidžia tikrovę, ar paprasčiausiai ją kuria.

meldynai, kokia spalva, kaip viskas keičiasi nuo saulės apšvietimo. Nieko gražesnio aš neturėjau. Ir dabar patys gražiausi mano sapnai – iš vaikystės.

– *Ką dažniausiai sapnuojate?*

– Save mažą. Sapnuoju pirmąją mūsų trobelę, kurioje gyvenome visa septynių vaikų šeima ir iš kurios dabar likęs tik vienas slenksčio akmuo. Sapnuoju tėvą, motiną, kolchozo arklides. Aš ganiau 94 kolūkio arklius ir žinojau jų visų vardus. Buvo piktų arklių, kurie karpė ausimis ir galėjo įspirti vaiką. Tai tą dažnai ir sapnuoju. Dar savo ežerus, Snaigyną, Samanį, Teirų, Trikóji, Vėpryną, Ilgį... Aš gimiau prie Teiraus, tarp Léipalingio ir Veisiejų, Pietų Lietuvojė.

– *Ir dabar turite sodybą netoli Drūskininkų?*

– Taip, anapus Nėmuno už Liškiavės. Ten, kur Senóji Varėna ir kur vargonininku dirbo Čiurlionio tėvas.

– *Kada sukūrėte pirmąjį savo eilėrašį?*

– Trečioje klasėje, tada dar vadindavo skyriais. O paskui taip ir gadinau visą gyvenimą popierių. Velniai žino, kodėl man šovė mintis trečiame skyriuje parašyti tą eilėrašį, juk svajojau būti teisėjas, advokatas. Pirmasis mano eilėrašis buvo apie paukštelį, kuris atsitūpė ant medžio šakos ir pradėjo dainuoti.

– *Ar tai, kad debiutinio Jūsų eilėraščio herojus buvo ne žmogus, ką nors sako?*

– Nežinau, bet pasaulyje gyvena ne vien žmogus, o dar daugybė visokių padarų. Blogiausia, kai žmogus mano, kad jis gyvena vienas. Tada prasideda tai, kas vadinama savidieva, savęs sudievinimu. Kai žmogus sudieviną save, tai jau didybės manija, kuri veda į beprotybę.

Kamanė.lt 2005-06-10

Iš interviu su Sigitu Geda

Kokį savo būdo bruožą labiausiai vertinate ir kokio norėtumėte atsisakyti?

Poetas Sigitas Geda: Labiausiai vertinu užsispyrimą. Jeigu būčiau neturėjęs užsispyrimo, būčiau sudužęs, kaip daugelis mano kartos žmonių. O atsisakyti nenoriu nei vieno savo būdo bruožo. Tegu visi būna...

Kaip Jūs manote, ar šiandieninė Lietuva turi veiklos įkvėpėją – Mūžą²?

Poetas Sigitas Geda: Turėtų būti tokia mūza, kuri duotų žmonėms jėgų gyventi. Kartais man susidaro toks įspūdis, kad žmonės neturi jėgų gyventi. Reikia jėgos, kuri mums duotų gerų impulsų. Kartais manęs klausia, ko man trūksta, tai aš sakau: man šiandien niekas nedavė

² **Mūžà** – poetinio įkvėpimo šaltinis, poeto kūryba su savo skiriamosiomis ypatybėmis, jo kūrybiškumas.

gero impulso. [...] priešais mus visada yra uždanga. Kūryba, turbūt, ir yra bandymas atidengti uždangą. Poezija man – improvizacijos, metaforos, rimo, neišsakytos vaizduotės galimybių menas. Kūryba – vienas iš būdų, kaip atsirakinti dureles į nežinomybę. Kūrybos prigimtis yra labai didelė kančia, nes iš tikrųjų žmogus nelabai daug durelių atrakina.

Mūsų gimnaziją Poezijos ir folkloro šventės proga papuoš daugybė gimnazistų darytų žuvų. Papasakokite apie žuvies įvaizdį savo kūryboje, ką norite įprasminti šiuo simboliu.

Poetas Sigitas Geda: Jeigu ne žuvis, tai mes seniai jau būtume išmirę. Aš augau prie ežerų, ir žuvis buvo mūsų maitintojos. Kai aš išleidau savo antrąją knygą „Poema apie Strazdą“, ant aplanko reikėjo ką nors parašyti, tai aš rašiau, kad dar nemokantį kalbėti mane motina vesdavosi prie ežero. Ten mačiau visokių žuvų, kaip jos plaukioja. Ir kai dar nežinai, kaip jos vadinasi, tai yra pati įdomiausia būseną. Tu susiduri su kažkokia būtybe, kuri neturi vardo. Man poezijos esmė ta, kad reikia įvardyti tuos daiktus, kuriuos matei. Matai nendres, vandeny siūbuojančias, jos meta atšvaitus, ir tau atrodo, kad čia prasideda stebuklas, mistika ir magija, ir kitas pasaulis, ir dangus. O vėliau, po karo, kai tėvas plaukdavo kratyti venterių, mane, kaip jauniausią šeimos berniuką, pasiimdavo kartu. Sėdėdavau valtys gale ir matydavau, kaip saulė teka ir visa gamta nubunda. Šie mano patyrimai – patys didžiausi ir brangiausi. Aš su žuvimis pirmiau susidūriau, negu su kitais padarais.

Žuvis simbolizuoja sielą. Juk siela yra žmogaus paslaptis, ne iki galo atskleista ir atrasta. Tiek daug žuvų mano poezijoje, matyt, dėl to, kad man kažkas buvo labai neaišku. Ir dabar dar neaišku. [...]

Kuo lietuvių tauta unikali?

Poetas Sigitas Geda: Mūsų geografinė padėtis, gamta, istorija, kalba yra sukūrusi mus tokius, kokie mes esame dabar. Aš džiaugiuosi, kad esu lietuvis. Mus užaugino senoji baltų mitologija. Tik per mitologiją poezija grįžo į savas tradicijas. Visi geriausi pasaulio poetai yra mitologiški. Jeigu jie nesiremia tautos mitologija, jie remiasi graikų, romėnų kultūra arba savo vaikystės įspūdžiais.

Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi Eglė Šimukėnaitė (Glue) ir Vilma Šniukštaitė. Rašyk.lt 2005-05-30

Iš Sigito Gedos kalbų Sąjūdžio mitinguose

Sigitas Geda „Žodis Lietuvai“

Vilnius, Vingio parkas, 1988 m. liepos 9 diena.

Mieli lietuviai ir visi, kuriuos svetingai laiko Lietuvos žemė! /Audringi plojimai/.

[...] O dabar pradėkime nuo to, kad kiekvienas iš mūsų, turime ar neturime didesnį ar mažesnį butą, namus, stogą viršum galvos, kampą ir kiemą, į kurį turėsime grįžti šį vakarą arba rytoj pas savo tėvus, brolius ir seseris, vaikus, artimuosius. Ką pasakysime jiems, ką pasakysime patys sau likę vieni su savim, ką pasakysime tiems, kurie atgulė amžino poilsio šiandien, vakar

ar užvakar, kurie guli šventoje lietuviškoje žemėje ir dar toliau – visuose pasvieto: Jakūtijoje ir Udmūrtijoje, netoli Árkties rato ir čia pat neteisingai sušaudyti tamsiuose ir klaidžiuose Vilniaus kiemuose ir pusrūsiuose. /Plojimai/.

Pasakysime jiems tai, kad esame viena iš seniausių tautų, kad turėjome didžiulę valstybę ir nepajėgėme jos išsaugoti, kad išgyvenome begalę tautinių išniekinimų, okupacijų, sukilimų, tremčių ir prisikėlimų. Ar taip reikia kalbėtis su gyvais ir mirusiais? Visa tai būtų graži ir liūdna poezija. Bet svarbiau nūnai yra pasakyti jiems, kad ir tas paskutinis žemės lopas po mūsų kojomis nėra tvirtas, ir mes pabandysime tvirčiau įsispirti į jį, kad gražiai, tauriai ir paprastai galėtume gyventi ir mirti, jeigu taip pasisuks, sykiu su visu pasauliu, su visomis tautomis, kaip garbinga tauta, kaip napanikuojančios paskutiniai skęstančios Nojaus arkos plaukikai. /Plojimai/.

Mums yra daugybė šansų išplaukti, tiktai reikia susirinkti tai, kas priklausė mūsų tėvams ir seneliams, mūsų daiktus ir žaislus, mūsų vėliavas, mūsų knygas, mūsų bažnyčias ir visas mūsų relikvijas. /Audringi plojimai/. Ir tegul mums niekas netrukdo. Nes galutinėje sąskaitoje visi esam tokie pat vargšai.

O svarbiausia kiekvienam mūsų reikia prisiminti, kad mes turime nepakartojamas ir nemirtingas, unikalias sielas. Aš nesakau, kad kiekvienas mūsų išaugintas kaip ateistas ir indiferentas, cinikas, pragmatikas ar nihilistas nuo rytdienos imti tikėti į Dievą, tačiau viena iš didžiųjų priežasčių, kodėl šiandien lietuviai tokie baikštūs, skeptiški, pasimetę, apatiški yra ta, kad mes visi išaugom šetono paunksmėje. /Audringi plojimai/. Tiktai aukštesne, nebijokime pasakyti – kosmine žmogaus pašauktim tikint yra sukrovusios žiedus ir išsiskleidusios visos pasaulio kultūros, tautos ir civilizacijos. Aukštesne, dvasine, žmogaus prigimtimi tikint, sukurti nemirtingi meno kūriniai, pastatytos bažnyčios, rūmai, dvarai, tėvų pirkios. Nebijota numirti vardan savo tautos. Aukoti ir pasiaukoti. [...]

Mes turime ieškoti savo kelio, laikytis savo papročių ir tradicijų, savo kultūrinio palikimo, turime dar sykį sugrįžti į tvirčiausias iš tvirčiausių pilių ir tvirtovių – į lietuviškas galvas, kad išsilaikytume ne kaip trečiarūšė, o unikali tauta tarp tautų, suvereni valstybė tarp tokių pat suverenių valstybių. /Audringi plojimai/.

Ne kartą esu kalbėjęs ir rašęs, kad man nepatinka aborigeno statusas, kad nenoriu gyventi Lietuvoje kaip kokiame zulusų rezervate. /Juokas, plojimai/.

Saugokitės tų, kurie nuolat pabrėžia, kad esam žemdirbių šalis, kurie nori priminti, kad mums nereikalinga aukštoji žmogiška sąmonė, savi politikai ir kariniai veikėjai, savi įmonių, institutų, susivienijimų direktoriai, savi lakūnai ir savi šturmanai, savi atominių jėgainių specialistai ir kosmonautai.

/Audringi plojimai/. Šimtmečiais prieš Ciolkovskį³ lietuviai turėjo Simanavičių⁴, o 1933 – Darių ir Girėną /audringi plojimai/, įrodžiusius, kad mes pajėgūs ne vien imt iš pasaulio, bet ir duoti jam proto, taurumo, jėgos ir garbės pavyzdžius.

³ **Konstantinas Ciolkovskis** (1857 – 1935) – Rusijos mokslininkas, kosmonautikos pradininkas.

⁴ **Kazimieras Simonavičius** (kartais **Semenavičius**; 1600–1651 m.) – artilerijos inžinierius, raketų išradėjas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoras ir karininkas.

Išvykite iš rimtų ir nerimtų, mokytų ir nemokytų mūsų vyrų ir moterų žodyno idiotišką pasiguodimą – „esam maža tauta“. Nėra mažų ir didelių tautų. /Plojimai, skandavimas „Lietuvą“/.

Dar prieš karą B. Sruoga yra pasakęs, kad jeigu didelė tauta, tai joje yra daug durnių /Juokas, plojimai/. O jeigu maža... jeigu netgi taip? Šioje pasaulio būsenoje tektų prisiminti indų pasaką apie pelę ir dramblių – čia jau ne mano, o mano vieno gyvo ir mirusio draugo išmintis. – „Pelė niekad nepuolė dramblio, tačiau lemiamu momentu jiniai gali įlįsti į straublį ir tada pakudenti /Juokas/, kad šita išpampusi rupūžė pradės baisiai čiaudėti“. /Juokas/ Arba japonų išmintis: „ar gali nupiepus vyriokas, tarkime Lietuvą, įveikti milžiną?“ Taip, be abejonės taip, tiktai reikia nutaikyti momentą, kad milžinas atsistos ant mažojo kojos pirštelio /Juokas, plojimai/!

Ir dar. Lietuvoje jau prieš karą vienas rimčiausių mūsų istorikų Ignas Jonynas suformulavo, kam Lietuvai reikalingas Vilnius. Ar tiktai tam, kad „mes be Vilniaus nenurimsim?“ Ne – su Vilnium mes paveldim Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės kultūrinę tradiciją, su Kaunū atsiduriam tiktai tokiaime statuse kaip Lātvija ir Ēstija. Štai kodėl Vilnius, Oskaro Milašiaus⁵ žodžiais tariant, yra Šiaurės Atėnai; štai kodėl vengras mūsų bičiulis ir bendraamžis A. Boitaras⁶ gali ramiai atsidusti – „per Lietuvos istoriją tegalima pilnai atsekti ir paaiškinti daugelio Vidurio ir Rytų Europos istorijas, kadangi tai pilniausias ir savaimingiausias istorinis modelis /Plojimai/. Lietuvai reikalingas Vilnius su kiekviena savo plyta, kiekviena savo bažnyčia ir vienuolynu, cerkve, madresa⁷ ir kinese⁸. Ir be jokios abejonės – su sinagoga ar sinagogomis, nes Vilnius yra ir kitos amžinoj diasporoj⁹ spurdančios tautos – žydų šventasis miestas. Vienas iš 6 Europoje, gal gražiausias prieš ar po Amsterdāmo. Vilnius yra mums ir pasauliui. [...]

Bet prieš tai mums reikia naujų mokytų vyrų ir moterų, naujų diplomatų, juristų ir ekonomistų. Mums reikia atvertų durų į visą pasaulį – Krókovos, Berlyno, Miuncheno, Fráiburgo ir Frýburgo, Grenoblio, Rómos ir Parýžiaus universitetus /Plojimai/. Jų reikia ir rusams, ir latviams, ir ukrainiečiams. Tai visos didžiulės valstybės kuo skubiausiai tvarkytinas reikalas. [...]

Mums reikia tiesos, širdies ir meilės, o pirmiausia naujo, gilaus fundamentinio tikėjimo žmogaus pašaukimu žemėje.

Tokioje šviesoje aš norėčiau matyti tuos, kurie stovi čia jauni ir gražūs, kurie gyvens po mūsų, o mes ramia širdžia galėsime iš čia pasitraukti /Plojimai/. Pasitraukdamas noriu apgarsinti pasiūlymą tylos minute pagerbti tuos, kurie ilsisi Sibiro, Jakutijos platybėse.

„Sąjūdžio Žinios“ (Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio leidinys, Nr. 10) 1988 m. liepos mėn. 19 d.
Surinko Saulius Lapienis.

⁵ **Oskaras Milašius** (Oscar Vladislav de Lubicz-Milosz, 1877–1939) – lietuvių kilmės prancūzų poetas.

⁶ **Andre Boitaras** (Endre Bojtár) – vengrų rašytojas, žurnalistas.

⁷ **Medrèsė** [arab. madrasa < darasa – mokytis]: 1. vidurinė ir aukštoji musulmonų mokykla, rengianti dvasininkus, mектебиų mokytojus, adm. tarnautojus; 2. musulmonų mokyklos pastatų kompleksas, dažn. su mečete, minaretu.

⁸ **Kenesà** (arba *kinesé*) – karaimų maldos namai.

⁹ **Diaspora** (iš graikų k. διασπορά – „išsisėjimas“) – tautos dalis, gyvenanti ne savo istorinėje tėvynėje.

? Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite S. Gedos kalbą. Savarankiškai ar mokytojo padedami išsiaiškinkite istorijos ir kultūros realijas.
2. Kokias vertybes viešojo kalboje iškelia poetas? Kurios poeto *įžvalgos* buvo netikėtos, naujos? Užsirašykite jas ir pacituokite pasakodami apie S. Gedos asmenybę.

Iš Mindaugo Nastaravičiaus pokalbio su filosofu Arvydu Šliogeriu

Apie Sigitą Gedą

„Sigitą galiu vadinti savo draugu. Mūsų draugystė, švelniai tariant, buvo kebloka. Nei Sigitas, nei aš nebuvo tie personažai, kuriems galima lipdyti angelo sparnelius, o kai du tokie, velnių priėdę, susitinka, dažnai žyra kibirkštys. Nežiūrint to, jį laikau geniausiu mūsų poetu. Sigitas buvo kaip ugnikalnis, iš kurio veržėsi neįtikėtino grožio kalbos lava. Kalba jam buvo tokia pat natūrali kaip upeliui čiurlenimas, kaip paukščiui giesmė, kaip gėlei – žydėjimas.“

Apie meilės lauką

1985-aisiais pasirodo Sigito Gedos eilėraščių ir poemų knyga „Mamutų tėvynė“. Joje – „Eilėraštis Arvydui“. Jo pradžia: „Arvydai, meilės laukas – tai aš, / trejų metų gulintis prie Teirus ežero / ant šlapių senos drobės marškinių, / išaustų mano motinos, kuomet mes gyvenom / mažoj ir nykioj trobelėj...“ Filosofas pasakoja, kad su Sigitu Geda daug diskutuodavo apie tą „meilės lauką“ – apie prisirišimą prie savo tiesioginės gamtiškosios aplinkos, taigi vėl prie to paties lietuviško kaimo, kaip tėviškės. Apie poeto-filotopo¹⁰ likimą. „Prisimenu, Sigitas sakydavo, kad jeigu statytų savo bažnyčią, ji būtų ant kalnelio prie Teirus ežero. Net neabejoju, kad galvoje jis turėjo konkretų kalnelį, ant kurio sėdėdavo ar žaisdavo vaikystėje.“

www.15min. 2012-05-07

¹⁰ **Filotopas** – sudurtinis žodis: fil(o)... [gr. philos — bičiulis, mėgėjas, phileō — myliu, mėgstu], pirmoje sudurtinių žodžių dalis, reiškianti meilę, pomėgį; ...topas [gr. topos — vieta] – mylintis vieta.

Susipažinę su Sigito Gedos asmenybe, atsiverskime jo „Giesmę apie pasaulio medį“. Kad geriau suprastume kūrinio idėjas ir jo reikšmes, skaitydami tekstą nagrinėsime pasaulio medžio vaizdinį, aiškinsimės giesmės žanrines ypatybes.

SIGITAS GEDA. Giesmė apie pasaulio medį

Iš ciklo „Septynių vasarų giesmės“

Liudvikui Rėzai ir Petruui Repšiui

Tą vakarą, besėdint ant slenkančiosios kopos,
Siūbavo marių bangos ir, vėjui virš galvos
Taip graudulingai ūkiant, kažko širdis susopo, –
Pasijutau kaip niekad žmogus iš Lietuvos.

Čia protėviai klajojo, jie briedžiais žemę arė,
Jų moterys žiūrėjo akim dangaus spalvos,
O saulė tyliai grimzdo į prieblandą vakarę,
Tenai esu aš buvęs žmogum iš Lietuvos.

Iš ąžuolo kariūnai pilis ant kalno rentė,
Torunėje ir Kulme, čia pat prie Vėluvos,
Augino Krišnai arklus, išjodavo į šventę,
O jeigu mirs, žinojo – esą iš Lietuvos.

Ar meldavosi girių gaudimui begaliniam,
Paskui į jūras plaukė, pilni šviesos gyvos,
Jie nekartoją niekad, kad Lietuva tėvynė,
Bet jeigu srūva kraujas, žinojo – Lietuvos.

Iš Lietuvos bekrastės – aidžios kaip baltų jūra,
Lig pat Juodųjų marių linguodavo keliai,
Paskui jų pilys griuvo, aukšti dievai paniuro,
Bet dar žydėjo rūtos, kvepėjo dobilai.

Tiek sykių gimę, mirę, išraižę jūras buvo
Ir pragarą, ir dangų, ir šviesulius savus,
Turėjo, – visą žemę ir žemėj nepražuvo,
Kartodami tik vieną: mes – žmonės Lietuvos.

Ir aš buvau atėjęs, girdėjau Donelaitį,
Man Baranauskas sakė, taip progiesmiu vos:
Kur būtum, ką darytum, sūnau, Aušrinė teka
Ir Saulė, ir Mėnulis – tautoms iš Lietuvos.

Bandykime čia ramūs gyventi ir numirti,
Ir prisikelt bandykim po vasaros žalsvos,
Nujausdami, kad niekad nereiks mums išsiskirti,
Vieni kitiems dėkokit, nes esam – Lietuvos.

Čia nemirtingos žvaigždės ir kregždės nemirtingos,
Dangus čia nemirtingas ir ažuolo šerdis,
Čia savo šviesią galvą gulda vaizduos didinguos,
O tu girdi, kaip plaka aukojama širdis.

Tai ne gegutės balsas, apverkti pasiruošęs,
Tai marių vėjai neša melodijas skaisčias,
Į vieną ima jungtis dangaus ir žemės grožis,
Simfonijoj prapuola viršus ir apačia.

O kartais regis skaidriai žydroj padangėj medis,
Virš Baltijos išskėtęs pražydyusias šakas,
Lai jį apspinta žmonės, vilties dar nepraradę,
Ir tiesia į aukštybę palaimintas rankas.

1985

? Klausimai ir užduotys

1. Kūrinys turi **dedikaciją**. Kam ji skirta? Kodėl?
2. Savarankiškai pasidomėkite Liudviko Rėzos asmenybe, jo gyvenimo istorija. Paaiškinkite, kaip tai susiję su kūrinio tema ir idėja?
3. Palyginkite P. Repšio freską „Metų laikai“ ir S. Gedos „Giesmę apie pasaulio medį“. Kokį atradote tarp jų bendrumą?
4. Kuo svarbi vietos ir laiko nuoroda pirmojoje eilėraščio strofoje? Kaip ji susijusi su eilėraščio idėja? Kokiomis aplinkybėmis lyriniam subjektui „susopo širdis“?
5. Kas lyrinį subjektą susaisto su Lietuva? Su kuo jis susitapatina?
6. Kokie senosios Lietuvos ir lietuvių tradicijos vaizdiniai iškyla antroje–penktoje strofose?

Klausimai ir užduotys

7. Kokias įvaizdžiais perteikiama senovės lietuvių pasaulėvoka? Kokie jos bruožai išryškunami?
8. Koks yra protėvių ir lyrinio „aš“ santykis su Lietuva? Koks protėvių ir lyrinio „aš“ ryšys?
9. Kokios istorinio lietuvių likimo aliuizijos išskyla penktoje eilėraščio strofoje?
10. Penktoje strofoje Lietuva apibūdinta kaip „bekraštė“, „aidi kaip baltų jūra“, o jos keliai – linguojantys „lig pat Juodųjų marių“. Šeštoje strofoje apie protėvius sakoma: „Tiek sykių gimę, mirę, išraižę jūras buvo / Ir pragarą, ir dangų, ir šviesulius savus“. Kodėl Lietuvos erdvė siejama su jūros, marių, dangaus šviesulių įvaizdžiais, nuolat besikartojančiais šiame eilėraštyje?
11. Kaip paaiškinti subjekto žodžius septintojoje strofoje: „Ir aš buvau atėjęs, girdėjau Donelaitį, / Man Baranauskas sakė, taip progiesmiu vos...“? Kodėl minimi K. Donelaitis ir A. Baranauskas, kodėl svarbi jų kūrybos atmintis? Kokią žinią subjektas čia išgirsta?
12. Kaip pasikeičia kalbėjimo pobūdis aštuntojoje strofoje? Į ką kreipiamasi, kam kviečiama? Kaip suprantama gyvenimo Tėvynėje pilnatvė?
13. Kokia potekstė numanoma eilutėse: „Čia savo šviesių galvą guldaivaizduos didinguos, / O tu girdi, kaip plaka aukojama širdis“? Kas ir kodėl čia aukojasi?
14. S. Geda eilėraštyje kuria surrealistinius vaizdus, laiką tarsi suspaudžia, ilgi istoriniai šimtmečiai sukasi kaip koks kaleidoskopas. Tokiu būdu jis vaizdą suintensyvina, sutirština, aprėpia visą visų laikų Lietuvos išgyventą patirtį. Pagrįskite šią mintį išsamiai aptardami bent tris eilėraščio vaizdus, susiedami juos su Lietuvos ir pasaulio istorija, kultūra.
15. Koks poeto požiūris į kitas tautas, gyvenančias Lietuvoje? Ar jos svarbios? Kokia lietuviškumo samprata atskleidžiama eilėraštyje? Pagrįskite, kad tapatybės samprata brandi ir moderni.
16. Kaip poetas suteikia kuriamiems vaizdams universalumo? Kuo tai svarbu?
17. Nagrinėdami pasaulio medžio įvaizdį, galite remtis Gintaro Beresnevičiaus studijos „Lietuvių religija ir mitologija“ skyriumi „IV.2. Medžio funkcijos“ (ypač poskyriais „Kosmogoninė funkcija“, „Ideologinė medžio funkcija“, p. 202–204, 212–213).
18. Kokia Lietuvos erdvės vizija išskyla dešimtoje strofoje? Kaip suvokiame dangaus ir žemės jungties bei simfonijos, kurioje „prapuola viršus ir apačia“, metaforas?

19. Kaip paaiškintumėte paskutinį poetinį vaizdą – žydintį medį virš Baltijos? Kodėl toks pasaulio medžio pavidalas čia iškyla? Kodėl žmonių telkimasis ties juo apibūdintas veiksmoždžiu „apspinta“? Ką simbolizuoja žmonių tiesiamos į aukštybę rankos?
20. S. Gedos „Giesmėje apie pasaulio medį“ yra išretintos kelių strofų baigiamosios eilutės. Kodėl jos išryškintos? Kaip jomis nusakomas ryšys su Tėvyne? Kodėl jomis pabrėžiama, kad Tėvynei priklauso žmogus, žmonės, tautos?
21. Apibendrinkite, ką šiame eilėraštyje reiškia būti „žmogumi iš Lietuvos“?
22. Giesmė yra lyrikos žanras. Kas jam būdinga? Kuo ji skiriasi nuo eilėraščio? Kuo giesmė skiriasi nuo dainos? Aptardami žanro ypatumus susiekite su kūrinio prasmėmis.

Vydūnas

Svarbiausia ir esmingiausia kiekvienos tautos jėga yra jos savigarba.

Vydūnas

Vydūno asmenybė

Vydūnas – rašytojas, filosofas, Mažosios Lietuvos¹ kultūros veikėjas. Vizionierius ir mąstytojas, į jogos ir Rytų išminties paslaptis įsigilinęs intelektualas ir aktyvus visuomenininkas, plataus kultūrinio sąjūdžio Mažojoje Lietuvoje organizatorius, choro dirigentas ir teatro režisierius. Vydūnas, veikdamas įvairiuose kultūros baruose, siekė ugdyti sąmoningų ir laisvų žmonių tautą, kuri būtų iš esmės, o ne paviršiaus dalykuose laisva.

Asmenybės ugdymą Vydūnas susieja su tauta ir žmonija – žmogus sau, tautai, žmonijai. Šį tikslą pasiekti, anot Vydūno, galima tik ugdant dvasinę kultūrą, – mokslą, meną, dorovę. Tarp tautinio atgimimo asmenybių Vydūnas išsiskiria tvirtu įsitikinimu, kad tautiškumas yra ne tikslas sau, o žmoniškumo ugdymo sąlyga.

Vydūnas pagrindiniu uždaviniu pasirinko moralinio atsparumo ugdymą savo tautoje. Vasario 16-sios Respublikoje jaunajai kartai imponavo Vydūno atskleistas *ne sau žmogaus* dramatismas (mokyklose buvo skaitoma Vydūno drama „Probočių šešėliai“, – jos antra dalis pavadinta „Ne sau žmonės“). Vydūno iškeltą žmogaus *sau* idėją rašiniuose svarstė moksleiviai, tarp jų, – ir pasaulinį pripažinimą pelnusi archeologė Marija Alseikaitė Gimbutienė. Vydūno mintis stiprino pokario partizanų tikėjimą kovos prasmingumu, – išlikusiose partizanų maldose² greta

¹ Mažoji Lietuva, arba Prūsų Lietuva – istorinis-etnografinis regionas, kuriame gyveno lietuvininkai – iš sulietuvėjusių prūsų ir kitų baltų genčių susidariusi savita lietuvių etninė grupė (dar vadinami mažlietuviais). XIII a. Pabaigoje – 1525 m. Mažoji Lietuva priklausė Kryžiuočių ordinui. 1952–1701 metais – Prūsijos kunigaikštystei, 1701–1871 metais – Prūsijos karalystei, 1871–1945 metais – Vokietijos imperijai. Nors priklausė svetimoms valstybėms, lietuvininkai viešajame gyvenime vartojo lietuvių kalbą. Kultūrinę padėtį Mažojoje Lietuvoje paveikė Reformacija: dėl liuteronybės nuostatos viešajame gyvenime vartoti vietos žmonių kalbą jau XVI a. čia veikė keliolika lietuviškų parapinių mokyklų, laikytos pamaldos lietuvių kalba. „Mažosios Lietuvos“ sąvoka pirmą kartą paminėta XVI a. Šiuo metu jo dauguma teritorijos priklauso Kaliningrado sričiai, dalis – Lietuvai (Klaipėdos kraštas) ir Lenkijai. Siaurąja prasme taip vadinamas ir tik Klaipėdos kraštas, esantis vienu iš penkių dabartinės Lietuvos etnokultūrinių regionų.

² „Ženkime su malda: LLKS (Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio) partizano maldos ir apmąstymai“, padaugino LLKS Prisikėlimo apygardas, 1950.

Maironio strofos perfrazuojama ir Vydūno mintis – „Žmogus tėvynėje tiek gyvs yra, / Kiek ji jame, jo širdyje gyva“.

XX a. antroje pusėje Vydūno puoselėtos taikaus priešnimosi idėjos atgimė kaip etnokultūrinis judėjimas, dainuojančioji sąjūdžio revoliucija 1988-aisiais, taikus visos tautos pasipriešinimas agresijai ginant nepriklausomybę 1991 m. sausio 13-ąją.

Vydūno humanistinėms idėjoms ypač artima yra Indijos nacionalinio išsivadavimo judėjimo lyderio, filosofo, rašytojo, pedagogo Mahatma Gandžio³ pasaulėžiūra ir filosofija. Kaip ir M. Gandis, Vydūnas žmoniškumo vertybei suteikė pasaulį perkuriančią galią.

³ **Mahatma Gandis** (1869–1948) – Indijos tautinio išsivadavimo judėjimo lyderis, nesmurtinio pasipriešinimo politinės taktikos pradininkas. M. Gandis yra laikomas trijų pagrindinių XX a. revoliucijų katalizatoriumi, – revoliucijos prieš kolonializmą, prieš rasizmą, prieš prievartą tarp žmonių ir tarp tautų. 2015 m. Rusnėje atidengtas paminklas M. Gandžiui ir jo bendražygiui, kilusiam iš Rusnės Hermanui Kalenbachui.

Klausimai ir užduotys

1. Skaitydami pateiktus tekstus apie Vydūną, sudarykite svarbiausių žodžių, kurie atskleidžia Vydūno asmenybę, – raktažodžių⁴ – sąrašą. Skaitydami Vydūno biografiją, tekstų ištraukas, savarankiškai pasirinktus tekstus, parašykite raktažodžių paaiškinimus (pvz., *žmogus sau* – sąmoningas, laisvas, save gerbiantis žmogus; priešinga reikšmė – *ne sau žmogus*). Remdamiesi raktažodžiais, jų paaiškinimais, parenkite pasakojimą arba parašykite rašinį apie Vydūno asmenybę.
2. Sukurkite Vydūno asmenybės paveikslą, remdamiesi žemiau pateikta medžiaga. Kurios Vydūno įžvalgos Jums buvo prasmingos? Užsirašykite jas ir pacituokite pasakodami apie Vydūno asmenybę. Gal jums padės šie klausimai:
 - 2.1. Kokiose kultūros srityse reikėsi Vydūnas? Kuo jis yra tipiškas ir kuo savitas?
 - 2.2. Išvardykite Vydūnui svarbias vertybes. Ar jos yra svarbios Jums? Savo nuomonę pagrįskite pavyzdžiais.
 - 2.3. Kokius argumentus mažos tautos ir mažos valstybės žmonėms prieš šimtmetį pateikia Vydūnas? Ar šie argumentai yra svarbūs dabar?
 - 2.4. Kodėl netapęs *žmogumi sau*, negali tapti *žmogumi tautai*?
 - 2.5. Kodėl netapęs *žmogumi tautai*, negali tapti *žmogumi žmonijai*?
 - 2.6. Ar Vydūną galime pavadinti *žmogumi sau*, tautai, žmonijai? Iš ko sprendžiate? Savo nuomonę pagrįskite kitų kultūros asmenybių pavyzdžiais.
3. Paaiškinkite, kodėl, jūsų nuomone, skaitytojui yra svarbu pažinti literatūros kūrinio biografinį, kultūrinį kontekstą. Savo užrašuose (aplanke) kaupkite medžiagą apie Mažosios Lietuvos kultūros savitumą. Sukaupta informacija galėsite remtis šiais mokslo metais skaitydami ir nagrinėdami Kristijono Donelaičio, Ievos Simonaitės kūrinius.

Vydūnas (Vilhelmas Storostas, 1868–1953) gimė Jonaičiuose (Šilutės r.), Vokietijai priklausiusios Rytų Prūsijos lietuviškojoje dalyje. Tėvo gyvenimo istorija būsimajam Vydūnui atvėrė už Europos esančių kultūrų akiračius. Tėvas Anskis Storostas (1837–1903) buvo mokėsis Berlyno evangelikų misionierių seminariją. Dėl silpnos sveikatos, – sirgo džiova, kurią paveldėjo ir sūnus Vilius, – negalėjo vykti į Afriką misionieriauti. Klaipėdos krašte ir Žemaitijoje rinko aukas misijoms, mokytojavo. Motina – Marija Ašmontaitė (1836–1907), turtingų *ūkininkų* duktė, ugde

⁴ **Raktažodis** (angl. *keywords*) – vienas svarbiausių paieškos duomenų bazėse įrankių arba kelio pradžia, įvardijanti paieškos tikslą ir leidžianti greitai pasiekti ieškomus duomenis.

gausios šeimos, kurioje augo keturi berniukai ir dvi mergaitės, meninius pomėgius. Remdamasis motinos pasakojimu, Vydūnas save kildino iš Krivių Krivaičio giminės. 1907 m. pasirinkta literatūrinė pavardė – Vydūnas – reiškia išmintį, tai, ką esmingo asmuo yra supratęs, *išvelgęs*, – išvydęs. Vydūno dramose prasmė atsiskleidžia vizijose⁵, paslėptą prasmę atidengiančiuose reginiuose. Jo dramose pagrindinių veikėjų vardai taip pat turi dalelytę „vyd“ – Grožvyda, Tautvyda ir kt.

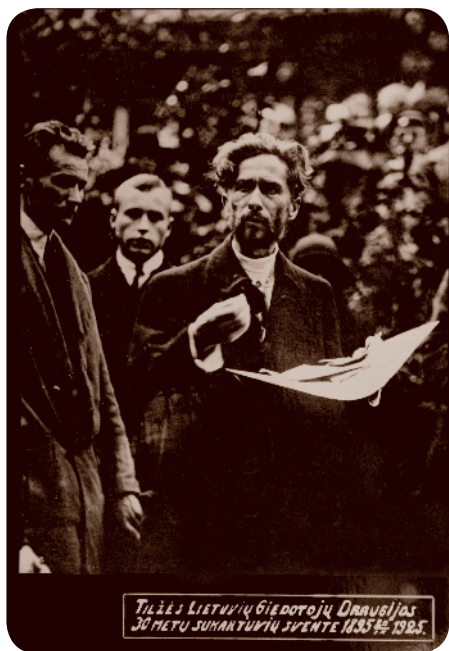
Vilhelmas Storosta mokėsi Ragainės mokytojų seminarijoje, ją baigęs mokytojavo Kintų pradinėje mokykloje, Tilžės devynklasėje berniukų mokykloje. Gyvendamas Kintuose *įstengė* pažaboti džiovą, tais laikais nepagydomą ligą, kuri nusinešė daug jaunų gyvybių, – tapo vegetaras, išmoko rūpintis sielos ir kūno sveikata. Savo patirtį apibendrino knygoje „Sveikata, jaunumas, grožė“ (1928).

Mokytojaudamas Vilhelmas Storosta dėstė vokiečių, anglų, prancūzų, lietuvių kalbas, geografiją, istoriją, kūno kultūrą. Jis pasinaudojo mokytojams suteikta galimybe per atostogas laisvo klausytojo teisėmis studijuoti Vokietijos universitetuose. Keletą vasarų praleido Greifšvaldo, Hālės, Leipcigo, Berlyno universitetuose, čia studijavo filosofiją, literatūrą, meną, sociologiją, gamtos mokslus, teisę, mokėsi senosios sanskrito⁶ kalbos. Vydūnas iš sanskrito į lietuvių kalbą išvertė vieną svarbiausių indų religinių tekstų – „Bhagavadgytą“⁷ (išsp. 1947).

⁵ **Vizija** (lot. *visio* – vaizdas, reginys) – 1. vaizduotės paveikslas, vaizdinys, 2. Ateities uždavinių, idealo numatymas, svajonė (LKŽ).

⁶ **Sanskrito kalba** – indoeuropiečių kalbų šeimai priklausanti kalba. Daug indoeuropiečių prokalbės elementų išlaikė sanskrito ir lietuvių kalbos. Sanskritas, kaip liturginė kalba, nepakito nuo pat sukūrimo, o lietuvių kalba dėl istorinių ir kultūrinių aplinkybių taip pat pakito palyginti nedaug. Nuo XIX a. senąsias kalbas norintiems tyrinėti mokslininkams buvo privalu mokėti sanskrito ir lietuvių kalbos pagrindus. Sanskrito ir lietuvių kalbos asmenuotės, įvardžiai ir giminystės terminai, kūno dalių pavadinimai yra labai panašūs ar net vienodi. Daugybės sanskrito žodžių struktūra panaši į lietuvių kalbos žodžių struktūrą. Pvz., *agnis* – ugnis, *vajus* – vėjas, *aśru* – ašara, *kūrmis* – kurmis, *ratha* – ratas, *devas* – Dievas, *madhu* – medus, *svapnas* – sapnas, *sanas* – senas, *sravati* – srovena, *sūnus* – sūnus ir daug kt. Žymiausi indų tekstai, užrašyti sanskritu – Vedos, Upanišados, epai, Bhagavadgyta ir kt.

⁷ **Bhagavadgyta** (dieviškoji giesmė) – indų epo „Mahabharata“ dalis, sukurta apie III a. pr. Kr. Pirmasis iš sanskrito į lietuvių kalbą „Bhagavadgytą“ išvertė Vydūnas (1940, išleista 1947 m.).

Vydūnas 1899 m. *įkūrė* „Tilžės lietuvių giedotojų draugiją“, jai vadovavo iki 1935 m., kai Vokietijoje buvo uždrausta visų nevokiškų kultūros draugijų veikla. Giedotojų draugija kasmet Tilžėje, Klaipėdoje ir kitose vietose rengdavo šventes, tapo kultūrinio Prūsų lietuvių gyvenimo centru, iš kurio išsižiebė daugelis naujų kultūros židinių įvairiose Mažosios Lietuvos vietose.

Mažosios Lietuvos kultūros gyvybingumą teigė ir Vydūno raštai. Svarbiausi Vydūno veikalai skirti ugdyti nepriklausomos valstybės piliečius: „Mūsų uždavinys“, „Tautos gyvata“⁸ ir kt.

Vydūnas rašė ne tik lietuvių kalba. Knygą „Lietuva praetyje ir dabar“ išleido vokiečių, prancūzų, lenkų, rusų kalbomis. Knygoje teigiama, kad lietuvių tauta jau keli dešimtmečiai yra pabudusi ir įrodė savo kūrybinį gyvybingumą, o drauge – teisę į laisvą apsisprendimą, politinį savarankiškumą.

Problemiškus lietuvių ir vokiečių santykius atskleidžia du Vydūno veikalai – tragedija „Pasaulio gaisras“ (1928) ir vokiečių kalba parašyta istorinė-filosofinė knyga „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (1932, liet. k. 2001). Abi Vydūno knygos buvo pripažintos kenksmingomis Reicho interesams ir konfiskuotos.

Vydūnas garsėjo ramiu elgesiu, kuris dažniausiai nuslopindavo kitų agresiją. Tačiau septyniasdešimtmetį Vydūnas 1938-aisiais sutiko kalėjime, iš kurio paleistas tik pasigirdus Lietuvės ir kitų rašytojų, intelektualų, tarptautinių organizacijų protesto balsams. Savo patirtis aprašė knygoje „Kalėjimas – laisvėjimas“.

1944 m. su Tilžės gyventojais evakuotas į Vokietijos gilumą. Nuo 1946-ųjų gyveno Detmolde. Rašė straipsnius, išleido keletą knygų, – tarp jų – lietuvių ir vokiečių kalbomis „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis“. Esminga, kad itin sunkiu pokario metu – 1948-aisiais Vydūnas atsigręžia į didžiojo Mažosios Lietuvos rašytojo Donelaičio epą „Metai“ ir aiškina jį kaip tautos išlikimo programą.

Vydūnas mirė Detmolde 1953 m. vasario 20 d., likus mėnesiui iki 85-ojo gimtadienio. 1991 m. spalio 19 d. Vydūno palaikai visam laikui atgulė Bitėnų kapinaitėse prie Rambyno.

Siūlome aplankyti Kintų Vydūno kultūros centrą, susipažinti su Vydūnui skirta ekspozicija.

<http://www.vydunocentras.lt/apie-mus>

⁸ **Gyvata** – 1. gyvybė, buvimas, 2. Gyvenimas, amžius, 3. Gyvenimo būdas, 4. Gyvenama vieta, sodyba, ūkis (LKŽ). Baltų kalbose „gyvenimas“ nusakomas žodžiais, kilusiais iš būdvardžio „gyvas“ (LKEŽ).

Kad geriau pažintume ir suprastume Vydūno asmenybę, kultūrinį Mažosios Lietuvos kontekstą, plačiau susipažinkime su rašytojo publicistika, laiškais, tekštais apie jį, Mažosios Lietuvos kultūra.

Iš Vydūno raštų

Mes iš tikro esame nepaveikiamos galybės, o tą auginkime. Negali būti mūsų uždavinys pasidaryti galingais tarp didžiųjų valstybių. Mes galime būti galingais toje galybėje, kuri jokių paprastų galybių nepaveikiama. Mes galime doroje milžinai pastoti.

Vydūnas „Didysis mūšis“, 1910.

Laikas auginti žmoniškąją didybę ir išreikšti ją žodžiu, veikimu ir gyvenimu. Lietuvių tauta turi prisidėti prie bendrojo žmonijos kilimo. Ji turi įnešti į žmonijos gyvenimą tam ypatingus akstinus. Tik tuomet ji turi teisę išlikti. Tik tuomet ji yra gyva žmonijos šaka.

Vydūnas „Mūsų uždavinys“, 1921.

Niekuomet neturėtų būti klausama, ar išliks tauta, ar ne, bet visuomet: *kaip auginsime tautą*. Augančioji tauta išliks savaime.

Vydūnas „Mūsų uždavinys“, 1921.

Čiurlionis buvo regėtojas. Ir jis pastebėjo slėpiningųjų gyvenimo galių veikimus ir sąveikmus. Juos prieiti protavimu negalima.

Vydūno pasisakymas „Vilniaus žiniose“, 1911.

Man rūpėjo, kad lietuvių mąstymas ir visas jų sąmoningumas švytėtų, kad [jie] esmiškai taptų visokios pagarbos verti.

Vydūnas „Tautinė mano amžiaus veikla“, 1937.

Žmogus tėvynėn tenuein per širdį.

[...]

Tu nori gauti sau tėvynę,
bet reikia ją savyj sutverti.

Vydūnas „Probočių šešėliai“, 1908.

Apie Vydūno knygos „Septyni šimtmečiai lietuvių ir vokiečių santykių“ likimą

„Neseniai mūsų dienraščiai pranešė trumpą žinutę. 7 ½ eilutės. Vokiečiai konfiskavę Tilžėje Vydūno knygą.

– Kažin, ar sudegins, ar ne? – gal dar pagalvojo kurs smalsesnis skaitytojas. Taip, mielas skaitytojau, vokiečiai šią Vydūno knygą sudegins. Pačioj kaitriausioj neapykantos ugnį sudegins ir pelenus paleis visais keturiais vėjais“.

Kazys Binkis, „Literatūros naujienos“, 1934.

Iš atsiminimų

Vydūno kraštietė rašytoja Ieva Simonaitytė pasakoja

Vydūnas? Savotiškas – ale kurgi... Daug Vydūnas ir gero padarė. Chorus organizavo, draugijas, ruošė vaidinimus. Visą Klaipėdos kraštą išjudino, subūrė. Mane tai ir išgelbėjo. Jo! Pasijutau reikalinga esanti. Rodos, sparnus įgavau. Už tai jam dėkinga. [...]

O kaip jis atrodė? Na, liesutis, smulkutis, čiuplūtis, vėjo perpučiamas. Bet dvasia – tvirtas. Prisimenu: kartą didžiulis jaunimo būrys dviem garlaisiais iš Tilžės, iš Klaipėdos atplaukėm į Rambyną. Tiesa, buvo ir iš Kauno. O čia Joninių laužas, kalbos, rateliai, dainos. Iš tų žmonių – minios ant piliakalnio. O Vydūnas – ohoho – jis tada kalbėjo pakiliai, uždegamai, lyg pranašas.

Naje... Į atmintį įstrigo grįžimas. Namu. Į priplauką nuo kalno Vydūnas pasileido bėgte. Ale lengvai taip, pasišokinėdamas. Lyg vaikas. Tilžiečiai išplaukė pirmi. O kai mes pukšėjom pri Tilžę, jų garlaisis jau stovėjo. Žmonės skirstėsi. Tik Vydūnas dar laukė, kad mus praleistų. Hitlerinikai užkabinėjo lietuvininkus, bet Vydūno nelietė. Stovėjo jis ant kranto. Stovėjo vienas. Ir kaip šiandien atsimenu: plaukai balti draikėsi vėjyje, o jis lyg pranašas stovi sau, pasitikintis, drąsus, tvirtas. Stovi! Kol mūsų garlaisis praplaukė, Vydūnas vis mojo, mojo, mojo...

Taip, šitoks buvo Vydūnas.

1974, kovo 9 d.

Vydūno mokinys, kalbininkas Viktoras Falkenhanas pasakoja

Sykį į Giedotojų draugijos repeticiją įsiveržė uniformuoti nacistai ir liepė giedotojams giedoti vokiečių himną „Deutschland Deutschland über alles“. Taip jie ieškojo priekabių, galvodami, kad giedotojai atsisakys giedoti. Daugelis iš tiesų spaudė kumščius, piktindamiesi tokiu nacistų elgesiu. Tačiau Vydūnas labai ramiai pasakęs, kad šis himnas bus pagiedotas. Šio himno melodija yra iš tikro labai graži, švelni ir didinga. Muzikos autorius yra Haidnas. Tik XIX a. viduryje vokiečių poetas Hoffmann von Fallerslebenas pritaikė tai melodijai žodžius. Vydūnas ėmė diriguoti. O diriguodavo jis kerinčiai, valdingai. Čia jis sukaupe, rodos, visas dvasios jėgas. Salėje švelniai ir tiesiog dangiškai liejosi Haidno muzika. Įsibrovėliai buvo priblokšti tokios jėgos. Jie

padėkojo, atsiprašė ir išėjo. Taip Vydūnas liko nugalėtoju. Nacistai irgi buvo gudrūs – jie neprašė giedoti hitlerininkų himno, o liepė giedoti Vokietijos himną. Atsisakymas dainuoti būtų buvęs traktuotas kaip Vokietijos, o ne nacių partijos įžeidimas.

V. Falkenhanas, 1971.

Apie Vydūno apsilankymą Vilniuje 1930 m.

Maloniai vietas lietuvių sutiktas rašytojas automobiliu buvo nuvežtas į gydytojų Veronikos ir Danieliaus Alseikų namus dabartinėje Jogailos gatvėje, kur šeiminingų rūpestingai globojamas jaukiai toms trims dienoms apsigyveno. [...]

Ar nebus tada dar vaikiškai filosofu susidomėjusi devynmetė Alseikų dukra Marija, būsimoji pasaulinio garso archeologė Gimbutienė, kuri 1939 m. Vilniaus universitete parašys pro-seminarinį darbą „Tautosakos elementai Vydūno kūryboje“. Įžymiajai pasaulinio masto archeologei, etnologei profesorei Marijai Gimbutienei tas studentiškas darbas buvo vienas iš pačių pirmųjų takelių į šlovingą, bet sunkų mokslo kelią. [...] Šis darbelis įdomus paliudijimu to, kad jau nuo pirmųjų studijų žingsnių būsimoji mokslininkė koncentruojasi būtent į etninę kultūrą, kad ir naujosios literatūros seminare suranda būtent su tąja kultūra susijusį objektą.

Tokių objektų anuometinėje lietuvių literatūroje būta ne vieno, tačiau M. Alseikaitė pasirinko būtent Vydūno kūrybą. [...] Toji trumpa vaikiška būsimos mokslininkės su Vydūnu pažintis buvo lemtinga ir tuo, kad jos dėka nuo pat vaikystės Mariją Alseikaitę patraukė vydūniškoji *sau* žmogaus idėja, švietusi kelyje į didžiąsias mokslo aukštumas. Tos idėjos įkvėpta, ji pasirinko ir rašinio temą per baigiamuosius egzaminus Kauno „Aušros“ gimnazijoje. Tame rašinyje ji kalbėjo apie savarankiško galvojančio žmogaus reikalingumą Lietuvai.“

Vacys Bagdonavičius „Vydūnas ir Vilnius“, 2016.

Iš Marijos Alseikaitės Gimbutienės kalbos

Vytauto Didžiojo universitete 1993 m.

Stiprybės – gyvybės vanduo man visuomet buvo Lietuva ir mano vaikystė. Ir jeigu šiandien turiu pirmą ir paskutinę progą tarti ačiū, tariau aš šitą šventą žodį su giliausiu pietizmu: ačiū Lietuvai ir jos stipriems žmonėms, išnešusiems lietuviybę per knygnešių ir vargo mokyklos laikus ir per paskutiniuosius penkiasdešimt sovietinio teroro metų. Ačiū už tą mėlynąją ugnelę, kuri degė mūsų šeimoje kaip negėstanti Lietuvos ir žmonijos meilė, kaip tikėjimas geresne ateitimi. Ačiū tėvams, šeimos bičiuliams (ypač Basanavičiui, Vydūnui, Vaižgantui) ir kitiems nuostabiems žmonėms, įkvėpusiems meilę praeičiai, liaudies kūrybai ir menui.

? Klausimai
ir užduotys

1. Palyginkite dvi giesmes – Vydūno „Lietuvių giesmę“ (1909) ir Vinco Kudirkos „Tautišką giesmę“ (1898).

Vydūnas „Lietuvių giesmė“

Mes Lietuvos vaikai
stovėsim vienširdžiai
tvirta dora,
rankoj ranka
visi už Lietuvą,
Tėvynę Lietuvą.

Ir seksim Probočius
į šviesą tikinčius.
Akis šviesop,
širdis Dievop,
gražiai nušvis visa
Tėvynė Lietuva.

Skaisčiu tikėjimu,
galingu veikimu
gyvensime
ir švęsime
iš Bočių mylimą
Tėvynę Lietuvą.

O meilė, ką yra
pati aukšta šviesa,
lai šventina
ir laimina
visus ir Lietuvą,
Tėvynę Lietuvą.

Vincas Kudirka „Tautiška giesmė“

Lietuva, Tėvyne mūsų
Tu didvyrių žeme,
Iš praeities Tavo sūnūs
Te stiprybę semia.

Tegul Tavo vaikai eina
Vien takais dorybės
Tegul dirba Tavo naudai
Ir žmonių gėrybei.

Tegul saulė Lietuvoj
Tamsumas prašalina,
Ir šviesa, ir tiesa
Mūs žingsnius telydi.

Tegul meilė Lietuvos
Dega mūsų širdyse,
Vardan tos Lietuvos
Vienybė težydi!

2. Įvardykite, kokios vertybės Vydūno ir V. Kudirkos kūrinuose susieja žmogų ir tėvynę. Aptarkite giesmėse pastebėtus skirtumus, savo įžvalgą pagrįskite citatomis.
3. Paklauskite Vydūno giesmės garso įrašo.
<http://www.llkc.lt/index.php?3646015525>
4. Pasvarstykite, koks turi būti tekstas, kad galėtų pretenduoti į valstybės himną.
5. Pasvarstykite, kuo Vydūno mintys, požiūris į žmogaus ir tėvynės ryšį yra aktualus Lietuvai šiandien. Pasirinkite Vydūno citatą, suformuluokite temą, problemą ir parašykite samprotavimo rašinį.

**Susipažinę su Vydūno asmenybe, paskaitykime ištrauką iš knygos „Septyni šimtmečiai vo-
kiečių ir lietuvių santykių“ ir pažinkime, kaip apie žmogaus ir tėvynės ryšį mąsto Vydūnas.**

VYDŪNAS. Tėvynė ir žmogus

Taip nepaprastai skamba, kai kas nors kalba apie tėvynę. Regi sugrįžus pereitas erdves ir praėjusį laiką. Užmiršti įvykiai ir daiktai atgyja. Vėl pasigirsta seniai nuaidėję garsai ir žodžiai, vėl prabyla į žmogų lūkesčiai ir abejonės, aimanos ir džiaugsmas. Nušvinta visa būtis ir vėl kaip kadaise dosniai dalija viltis, žadėdama išsipildymą.

Lyg didis slėpinys sielai iškyla tėvynė. Pasaulis be tėvynės – tarsi lengvai ir greitai perskaitomas puslapis. O norėdamas suvokti tėvynės esmę, turi išmokti ramiai susikaupti savyje. Tik tuomet sieloje tyliai suskambės: tėvynė yra mūsų minčių pradžia ir esmė, slaptą žmogaus palaima.

Tačiau tai nelengva suprasti. Tėvynė žmogui tiek daug reiškia tikriausiai todėl, kad jis čia viską patyrė pirmąsyk: pasiaukojamą motinos meilę, rūpestingą tėvo gerumą. Čia pirmąsyk išgirdo žmogaus balsą. Čia motinos širdingumas, tėvo mąslumas pirmąsyk leido jam patirti žmogų.

Taigi tėvynėje žmogų pirmąsyk apsiūtė saulės spinduliai, apgobė nakties tamsa, čia jam pražydo pirmasis pavasaris, nuvyto pirmasis ruduo ir nukūpėjo vešli vasara, su baltais sapnais išaušo žiema.

Visos gėlės, visi medžiai, laukai ir miškai, visa žemės, vandens ir oro gyvybė pirmąsyk žmogui pasirodė tėvynėje. Ir visa tai jam savitai pasireiškė. Čia, tėvynėje, palinko laikas ties erdve, kurioje jis užgimė, ir nuvedė jį į pirmąsias dienas, mėnesius, per metų laikus, nuolatinę jų kaitą ir permaitinimą pro kitų žmonių gyvenimus, leisdamas pražysti jo paties gyvenimui.

Tačiau pirmoji patirtis dar ne viskas. Tik supratę, jog tėvynėje teišsiskleidžia žmogaus gyvenimas, atveriamė tėvynės slėpinį. Tėvyne alsuoja žmogaus dvasia, ir tėvynė alsuoja žmogumi. Ji užtvindė jį visą, o žmogus tada ją įprasmina.

Atklydėlio iš svetur siela alsuoja visai kitaip. Jis negyvena tėvynės gyvenimu, nesuvokia jos turinio nei esmės, nejaučia jos gamtos nei žmonių, o tėvynė negyvena su juo. Jis visuomet lieka nuošaly, gyvena atskirai nuo jos erdvės, nors būtų išgyvenęs šioje žemėje šimtmečius. Išties, tėvynė – tai erdvė tam tikrame laike. Tačiau su ja suvienija žmogaus prigimties ypatumai. Tėvynėje, savo jaunystės erdvėje, žmogus pradeda įsisąmoninti savo būtį. Sąmonei bręstant išauga žmogaus gyvenimo turinys, išauga visas pasaulis. Tėvynėje – augimo ir tapsmo pradžia.

O pati tėvynė? Susikaupęs savy, žmogus regi ją augant iš savo esybės. Kokia žmogaus esybė, tokia ir jo tėvynė. Kad ir kaip į daugelį šių minčių bežiūrėtum, svarbiausia jų prasmė lieka nepakitusi. Tačiau tik tam, kuris pripažįsta, jog žmogus yra dvasinga būtybė, iškilusi virš erdvės ir laiko, tik tam ši mintis nušvis visiškai aiškiai.

Tėvynė neatskiriama nuo žmogaus esmės. Ji yra ta duotybė, kurioje žmogus gali suvokti savo būtis prasmę ir siekti sąmoningumo. Todėl tėvynė dar yra užduotis ir pareiga.

Šis vidinis ryšys atsiskleidžia ilgėsiu, kurį žmogus patiria svetimajame šalyje. Būna tokios dvasinės sandaros žmonių, kurie gyvenimo keliu turi eiti be tėvynės, be jos žemės ir jos dvasios,

kurie nepatiria tėvynės ilgesio, nesiedami su ja savo gyvenimo prasmės. Tai betėvyniai, vargiai nutuokiantys savo gyvenimo prasmę ir tikriausiai niekad nesuvoksiantys savo pačių būties esmės. Tėvynė jiems ten, kur jie gali kaupti turtą ir įgyvendinti savo siekimą valdyti bei priversti. Tėvyniškumas ar betėvyniškumas nėra vien atskiro asmens bruožas. Ir tai, ir tai stiprėja per žmonių kartas, pratęsiama kiekvieno naujai užgimusio. Pirmuoju atveju su kiekviena karta auga darna tarp tėvynės ir žmogaus. Antruoju atveju vis labiau linkstama manyti, kad esą galima perkant ar prievarta įgyti žemės ir ją vadinti tėvyne.

Žinoma, galima ginčytis, kieno iš tikrųjų yra tėvynė. Tik viena aišku, kad prievartos žmonės yra svetimi tėvynei, o tėvynė jiems. Tėvynės žmogus nesirungia dėl jos, jis jai gyvena, ir tėvynė gausiai teikia jėgų, dalija ramybės malonę, bet tik tiems, kurių esybėje ji įsišaknijus, kurie brandina joje savo žmoniškumą.

Tokie žmonės myli ir vertina visas tėvynės apraiškas. Jie yra visų tėvynės paslapčių, skausmų ir džiaugsmų žyniai. Tėvynė jiems yra dirva žmoniškumui ugdytis. Tėvynėje slypi visos jėgos ir kūrybinės galios, Kūrėjo valios nulemtos amžinybėje ir begalybėje.

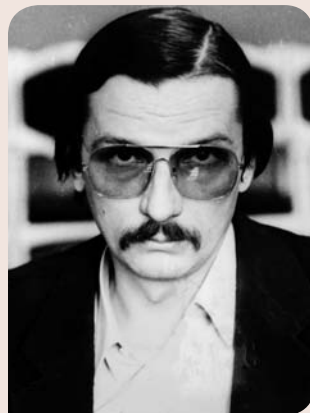
Klausimai ir užduotys

1. Vydūno tekstas „Tėvynė ir žmogus“ buvo paskelbtas jo knygoje „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (Tilžė, 1932). Išskirtinis šios knygos likimas – naciams atėjus į valdžią Vokietijoje, knyga buvo uždrausta kaip kenksminga Reicho interesams.
Kokios šio teksto mintys taip suerzino nacius? Kodėl?
Savarankiškai pasidomėję nurodytu istoriniu kontekstu, glaustai papasakokite klasėje apie nacių vykdytą politiką Europoje.
2. Įsiskaitykite į Vydūno teksto pradžią: „Taip nepaprastai skamba, kai kas nors kalba apie tėvynę. Regi sugrįžus pereitas erdves ir praėjusį laiką. Užmiršti įvykiai ir daiktai atgyja. Vėl pasigirsta seniai nuaidėję garsai ir žodžiai, vėl prabyla į žmogų lūkesčiai ir abejonės, aimanos ir džiaugsmai.“
Atraskite įvaizdžius ar metaforas, kurie patvirtintų šią Vydūno mintį S. Gedos „Giesmėje apie pasaulio medį“. Kaip juose iškyla Lietuvės praeitis, kas ir kodėl atsiminama?
3. Vydūno tekste vartojamos dvi priešingos sąvokos: tėvyniškumas ir betėvyniškumas. Kokias reikšmes, asmens laikysenos bruožus jis priskiria vienam ir kitam poliui? Išrinkite ir surašykite šių sąvokų reikšmes. Apibendrinkite, kuo skiriasi tėvynės žmogus ir žmogus be tėvynės?
4. Kodėl tėvynės ir žmogaus ryšys suvokiamas kaip slėpinys?
5. Paaiškinkite, kaip suprantate, kodėl žmogus pirmiausia save turi sukurti, o paskui dar tėvynės ir savo ryšį.
6. Kaip, koku būdu galima suvokti tėvynės esmę? Kodėl svarbu suvokti?
7. „Tėvynė dar yra užduotis ir pareiga.“ Parašykite šio sakinio interpretaciją.

Ričardas Gavelis

*Niekur neiškeliausi iš gimtinės –
kur bebėgtum, ji seks paskui tave.*

Ričardas Gavelis „Jauno žmogaus memuarai“

Ričardas Gavelis (1950–2002) – prozininkas, publicistas, dramaturgas, kino scenaristas. R. Gavelis gimė 1950 m. Vilniuje, pedagogų – fizikės ir matematiko – Vandos ir Vytauto Gavelių šeimoje. 1973 m. Vilniaus universitete su pagyrimu baigęs fizikos studijas pradėjo dirbti Lietuvos mokslų akademijos Fizikos ir matematikos instituto Teorinės fizikos skyriuje moksliniu bendradarbiu. 1978 m., nusprendęs atsidėti *rašytojaviimui*, R. Gavelis paliko perspektyvas žadėjusį mokslininko darbą ir pradėjo dirbti žurnalų – „Mokslas ir gyvenimas“, „Pergalė“ (dabar „Metai“) – redakcijoje. Nuo 1992 iki mirties 2002 metais jis turėjo savo apžvalgų skiltis dienraštyje „Respublika“ ir žurnale „Veidas“.

R. Gavelio kūrybinis kelias aprėpia daugiau nei ketvirtį amžiaus (1976–2002), aiškiai skyla į du skirtingus ir reikšmingus etapus: iki Sąjūdžio ir Nepriklausomybės paskelbimo, ir po to. Pirmuoju etapu lietuvių literatūros erdvėje aktyviai veikia Gavelis-novelistas, Gavelis-dramaturgas, Gavelis-scenaristas (1981 m. R. Gavelis drauge su Algimantu Puipa parašė kino scenarijų Balio Sruogos „Dievų miško“ motyvais, tačiau sovietmečiu scenarijus buvo uždraustas, filmas sukurtas tik 2005-aisiais). Antruoju etapu veikia Gavelis-romanistas, Gavelis-apžvalgininkas, Gavelis-kritikas. Ričardą Gavelį kaip savitą autorių atranda vis daugiau Vakarų skaitytojų, jo knygų yra išversta į anglų, prancūzų, vokiečių, latvių, lenkų, suomių ir kitas kalbas.

1970-aisias Algirdas Julius Greimas – pasaulyje vienas garsiausių lietuvių – „Prancūzijos lietuvių žiniose“ paskelbė programinį straipsnį „Būti lietuviu“. Atgimimo pradžioje 1989-aisiais žurnalas „Pergalė“ imasi dalimis publikuoti R. Gavelio 14 laiškų romaną „Jauno žmogaus memuarai“ (atskira knyga išleistas 1991). R. Gavelis reikšmingai įsijungia į svarstymus apie lietuviybę. Nors R. Gavelio romanas atskleidžia tapatybės, lietuviškumo supratimo problemas, kurios kyla sovietmečio mokykloje suformuotam jaunam žmogui, tačiau keliami klausimai yra universalūs, – koks yra lietuvis, kas yra lietuviškumas? Ir šiandien neprarado provokuojančio aštrumo R. Gavelio polemika su požiūriu, kad lietuviai – žemdirbių tauta, kad lietuviams yra būdingas jausmas, o ne protas.

RIČARDAS GAVELIS. Jauno žmogaus memuarai

Keturiolikos laiškų romanai

DVYLIKTASIS: apie neegzistuojančią lietuvišką dvasią ir Dievo užkampio sindromą, apie Uošvio lituaniką ir tavuosius kompleksus, taip pat apie gyvenimą ir negyvenimą

Niekur neiškeliausi iš gimtinės – kur bebėgtum, ji seks paskui tave

Nežinau, ar mano siela, kurią pavergė Li, buvo lietuviška. Nesu įsitikinęs, kad lietuviška siela išvis egzistuoja. Nė dabar nežinau, kas yra lietuvis.

Tai vis atsakymai į klausimą, kurį pats sau daug syk uždaviau: o kodėl neatidaviau visų jėgų, visos dvasios lietuvybei?

Nė dabar nežinau, ar buvau tikras lietuvis. Logika teigia, kad vis dėlto buvau, net į visas rytietiškas istorijas panirau grynai lietuviškai. Šitaip turbūt galvoji ir tu – pamenu tavo pasakymą: deja, esam lietuviai, norim to ar nenorim. Net jeigu neigiam savo lietuvybę, sakei tu, darom šitai grynai lietuviškai. Visad žinojau, kad esu grynakraujis lietuvis, bet labai ilgai apie tai nesusi-maščiau. Bene pirmąsyk pajutau keistą dvejonę anais palaimingais bendrabučio laikais, kada tu išdidžiai paskelbei:

– Mano uždavinys – nukalti neegzistuojančią lietuvišką dvasią!

Tik daug vėliau sužinojau, kad mėgdžiojai Džoisą, nors turbūt turėjai pagrindo taip sakyti. Mane tas pasakymas apstulbino. Pirmąsyk giliai krūtinėj sukirbėjo abejonė, ar tikrai esu tautinės bendrijos narys, ar tokia bendrija išvis egzistuoja.

Gera prisimenu dar vieną tavo mintį, taip sakydamas lyg ir nieko nemėgdžiojai:

– Reikia tvirti tautos dvasią, net jei ta dvasia nereikalinga pačiai tautai, net jei ji niekam nerūpi.

Didingi užmojai, beviltiški užmojai, juokingi užmojai!

Gniuždomai nyku yra tvirti dalykus, kurie niekam nereikalingi. Studijuodamas įdėmiai žvalgiausi po fakultetą, bet nei lietuvybės, nei jos ilgesio neįžvelgiau. Mes visi buvom betaučiai – kaip kad sliekai būva belyčiai. Apie lietuvybę nevalia buvo šnekėti garsiai, o visi tylūs šnekėjimai man nieko nepaaiškino. Nenoriu pasakyti, kad mūsų lietuviškumo lygis buvo nusiritęs ligi tokio protezinio pakaitalo kaip „Lietuvos“ ansamblis, bet mes visi murdėmės kažkur netoliese. Mūsų privalumas buvo tik toks, kad gerai supratom, jog „Lietuva“ – nepriimtinas Lietuvos pakaitalas.

O šiaip jau – nė dabar nežinau, kas yra lietuvis. Kol kas niekam nepavyko nukalti tos neegzistuojančios lietuviškos dvasios. Sustabdyk jaunuolį, niršiai mojuojantį tautine trispalve, ir paklausk, ką reiškia jo pasakymas „aš lietuvis“. Jis tegalės atsakyti maždaug taip: aš, mano tėvas, senelis ir proseniai gyveno lietuvių žemėj ir kalbėjo lietuviškai. Tai viskas, ką jis galės logiškai pasakyti. Žinoma, šnekės daug, ypač jei užkalbinsi pleputį.

Jis tau paaiškina, kad Vytautas Didysis išplėtė Lietuvą nuo Baltijos ligi Juodosios jūros.

Na ir kas? Kur čia slypi lietuviškumas? Juo labiau mūsų, šiandien gyvenančiųjų, lietuviškumas? Gal ypatingai lietuviška yra tai, kad vis dar šitai prisimenam?

Tasai tautinis jaunikaitis tau paaiškina, kad lietuviai visad išsimaitindavo patys ir dar pamaitindavo kitus – ne taip, kaip kai kurios gretimos tautos.

Na ir kas? Visos tautos visais laikais išsimaitindavo pačios arba engdavo kitas tautas, antraip jos būtų paprasčiausiai nunykusios. Kur čia ypatingasis lietuviškumas?

Tasai jaunikaitis tau dar paaiškina...

Beje, tu pats puikiai žinai, ką toks jaunikaitis šnekės, jis nieko nepaaiškina, kad ir kaip nuoširdžiai stengtųsi. Vien todėl, kad, norint ką paaiškinti kitam, reikia gerai žinoti šitai pačiam. Mojavimas tautine vėliava to žinojimo neįkvėps.

Nesam metafiziniai belyčiai sliekai, atsisakę lyties savo noru. Esam vargani apgauti invalidai, mūsų galūnes pasalūniškai pakeitė protezais mums bemiegant. Mes kalti nebent tuo, kad miegojom. Mus tokius užaugino, ilgai ir kruopščiai lipdė iš mūsų žmones, neturinčius šaknų ar bent jų nejuočančius. Mes tikrai žinom, kad jos turėtų būti, tad ir skelbiamės jas turį.

Mums nukirto šaknis, išdegino jas chemikalais. Toje fantasmagorinėje įstaigoje, kuri vadinama mokykla, mūsų nė dienos nemokė lietuviškai. Mus mokė lietuvių kalba, tačiau nelietuviškų dalykų. Seniai supratau, kad jei esi lietuvis – net saulę ir mėnulį, vėją ir lietų suvoki lietuviškai. Kitaip ir negali būti, nes matai lietuviškomis akimis, girdi lietuviškomis ausimis, uodi vien lietuviškus kvapus. Mokykloje mus į visa ką mokė žvelgti belytėmis metafizinių sliekų akimis.

Net lietuviškas knygas mums aiškino nelietuviškai, mus mokė mąstyti, kaip mąsto nelietuviškos smegenys. Taip, taip – tas svarbiausia: mums pakeitė protezais ne tik galūnes, bet ir smegenis. Mus panardino į iškreiptą pasaulį, užfiksavo jį mūsų protezinėmis smegenimis.

Sako, Gorkis ar kažkuris kitas buvo sumanęs išleisti didžiąją pasaulinės literatūros biblioteką, kūriniai į ją turėjo būti kruopščiai atrinkti – ne ištisi, dar ir kruopščiai cenzūruoti, šiek tiek pataisyti, kai kur net papildyti. Išleidus tą biblioteką, jokia pasaulinė literatūra nebeturėjo čia būti spausdinama. Ta iškrautuota, perdažyta ir šio bei to pridurstyta biblioteka turėjo atstoti žmonėms pasaulinę visų laikų literatūrą.

Sako, tokios bibliotekos išleisti nepavyko. Tikriau, nepavyko uždrausti visų kitų knygų.

Bet juk buvo pasiekta kur kas daugiau. Fantasmagoriškos mokyklinės programos – tai ne tik literatūros, tai viso pasaulio biblioteka ar muziejus, sudarytas kaip tik tokiu principu.

Baigęs tokią mokyklą, negali būti lietuvių tautos narys, negali būti jokios tautos narys, gali būti tik belytis metafizinis sliekas.

Jokia neoficiali nuostata, šeimos mokykla, seneliai ar dar kas nebegalėjo mums pagelbėti. Gal ir galėjo, bet nepagelbėjo. Daugių daugiausia prismaigstė mus padrikų nuotrupų: apie Vytautą ir Gediminą, apie Darių ir Girėną. Mes pasidarėm tarsi bulvė, prismaigstyta lašinukų – tiesa, prismaigstyta, bet vis dėlto ne mėsa, o bulvė.

Aš ieškojau, labai ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet taip ir neradau. Labai geidaučiau sužinoti, kas ir kada išrado tą lietuvių, apie kurią rašoma gausybėje knygų, apie kurią tolydžio

šnekama – baisiausia, net intymioj draugėj, prie kavos puodelio ir taurelės. Kas išrado fatališkąją „žemdirbių tautą“? Tikrai žinau tik, kas nusišnekėjo, kad lietuvis mieste – tai emigrantas, kurio tikroji tėvynė – kaimas. O kas išrado „jausmą, o ne protą“ ir visas kitas klaikybes? Tomai, tu viską žinai – gal žinai, kas, kada ir kuriam galui visa tai sugalvojo? Kas nusprendė, kad lietuvis turi būti toks, o ne kitoks, kas ir koku būdu ištyrė visus ligi vieno lietuvius, surūšiavo jų bruožus bei savybes ir nustatė, kurie jų vyrauja, dar klaikiau – paskelbė, kad šie yra tikrieji, o anie netikri. Koku stebuklingu prietaisu buvo nustatyta, koks TURI BŪTI lietuvis? Paaiškink man, Tomai, bent dabar paaiškink! Aš šito nesuprantu.

Skaičiau ir girdėjau apie tuos neva lietuviškuosius bruožus, tačiau neaptikau jų savyje. Pradėjau su siaubu svarstyti, kas gi aš toks – gal švedas, gal zulusas, gal baltarusis?

Mano tėvas nei senelis nedirbo žemės – jie meistravo. Mano proseneliai irgi nedirbo žemės – jie dirbo dievus. Ar dėl to aš nebe lietuvis?

Niekas iš mano giminės nebuvo itin jausmingas, nedūsavo, žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, tačiau visi mėgo papostringauti – kuo bendresne tema, tuo geriau. Išėitų, jog tai buvo perdėm nelietuviška?

Labai norėjau priklausyti tautai, didžiai mūsų bendrijai, bet taip ir nesužinojau, kaip jai turiu priklausyti. Jokių teorinių samprotavimų apie tautiškumą būti negalėjo, per savo naivumą bandžiau suburti fakultete Lietuvos istorijos ratelį, dekanas net nebarė manęs, tik griebėsi už galvos ir suvapėjo: „Ar nori, kad likčiau bedarbis?“ Teliko viešai išleista lietuvių literatūra, daugybė jos perskaičiau. Kaži ar buvo Vilniuje žmogus, taip kruopščiai ją skaitęs, taip atidžiai gaudęs kiekvieną užuominą apie lietuvišką dvasią.

Tu šypsaisi, tu net kvatojiesi? O ką aš turėjau skaityti? Net kai griebiausi uždraustų knygų, visos jos buvo rusiškos, apie lietuvišką dvasią ten nieko negalėjo būti.

Skaičiau tai, ką galėjau gauti, ten ir ieškojau atsakymų, bet kuo toliau, tuo labiau ėmiau kažko iš esmės nesuprasti. Knygose rasdavau vis tą patį: arba belyčius metafizinius sliekus, arba žemdirbių tautą, jausmą be proto ir visus bejęgiškumo siaubus: santūrumą, nuolankumą, atsargumą. Nenorėjau patikėti, negalėjau sutikti, kad lietuviuo dvasia yra kaip tik tokia. Knygų lietuvis išties buvo žemdirbys, pasyvus kaip pati žemė. Visos jo savybės buvo pernelyg jau panašios į dvasinę impotenciją.

Bet labiausiai mane pribloškė visuotinis nemąstymas. Knygų lietuvis gyveno kažki kokį ikiintelektinį gyvenimą, jis negebėjo ir nenorėjo mąstyti, jis vien tik jautė – kuo liūdniau ir bejęgiškiau, tuo geriau. Tarp eilučių galėjai įskaityti, kad mąstyti yra labai nelietuviška.

Kone visi rašiniai mane įtikinėjo, kad juslinis pažinimas yra pats giliausias, žmogiškiausias ir dvasingiausias, o intelektas – tai daugmaž šėtono pramanas, piktai antilietuviškas dalykas. Mane kvietė vien juslauti – kitaip tariant, atsiduoti liaukų veiklai – ir šiukštu nemąstyti.

Tu vėl juokiesi? O aš visiškai nejuokauju. Vieno kritiko rašinyje apie labai neprastą knygą perskaičiau kaip tik šitai: girdi, autoriaus N. knyga labai protinga, o tai esą blogai, lietuvių rašytojo knyga turinti būti perdėm jausminga. Tarp eilučių nesunkiai galėjai perskaityti: „perdėm jausminga ir maloniai kvailoka“. Tu vis juokiesi, o aš anaipol nepasakojau tau anekdotų: tas rašinys buvo išspausdintas ne šiaip kur, o „Pergalėje“.

Aš negalėjau priklausyti bendrijai, kuri iš savo narių reikalavo tokių savybių.

Bet juk aš lietuvis. Tai tiesiog faktas, ir tiek. Ir vis dėlto man visą gyvenimą itin sunkiai sekėsi būti santūriam, nuolankiam ar atsargiam. O svarbiausia – aš visą laiką stengiausi mąstyti. Kaip jau išėjo – taip, bet mąstyti. Vengiau duoti valių jausmams, juo labiau – vien jausmais pažinti pasaulį.

Tad niekaip negalėjau pritapti prie žmonių, rodės, mylinčių Lietuvą, daug apie ją šnekančių. Negalėjau prie jų pritapti, nes šitą ką išgirdavau:

– Tarsi paukšteliai žoleles lasiojam, o paskui liūdnas giesmeles giedam... – porindavo vienas.

– Dieve, kaip gražu! Dieve, kaip liūdnai – aikčiodavo kiti.

– Lietuvis dirba savo darbelį, velka kryželį, tuščiai nesiblaško po padebesius... – įterpdavo dar kuris.

– Dieve, kaip teisinga! Dieve, kaip gražu! – atsiliepdavo kiti.

Jeigu bandydavau prakalbėti apie DDN, ekologines nišas, bendriją ir saugumo jausmą, apie fantasmagoriškąsias sporas ar dar ką, kas mane kamavo, būdavau apšauktas modernistu, snobu ir išvis įsivaizdėliu.

Paskui visi valgydavo bulvinius blynus, užgerdami avižiniu kisieliu, retkarčiais cepelinus.

Aš visada labiausiai mėgau gerai įprieskonintą kepsnį ir raudoną sausą vyną.

Gal mano ironizavimas ir kulinariniai prilyginimai nėra itin vykę, bet juk supranti, apie ką šneku. Tu protinguolis, tu viską supranti, tik nieko nedarai. Pasiskelbei nukalsi są neegzistuojančią lietuvišką dvasią, bet jei manai, kad tvėrei ją rašydamas metafizinius dienoraščius, tyrinėdamas pasaulio atspindžius savo viduje – tu labai klysti. Privalėjai ką nors daryti, aš taip to laukiau, taip tikėjaisi: tuoj, sakiau sau, tuoj per rankas pradės eiti Tomo Kelerto knyga apie tikrąjį lietuvių, neilgai beliko laukti. Kuo toliau, tuo aiškiau supratau, kad tik apgaudinėjau save, bet širdies gilumoje vis dar vyliausi.

Kodėl tu mus visus apleidai, Tomai? Juk toks tikrai ne aš vienas. Mūsų buvo gausybė – jaunų ir protingų (kur kas protingesnių už mane) žmonių, nepanorusių pritapti prie to, kas vadinama lietuviška dvasia. Tie žmonės nepanoro būti žemdirbių tauta be proto, nepanoro būti santūrūs, nuolankūs ir atsargūs. O kitko tariamoji lietuviybė jiems negalėjo pasiūlyti. Tad Jie stačia galva paniro į budizmus, krišnaizmus, rokerizmus ir dar nežinau ką. Šitai jiems buvo vis dėlto artimiau negu lasiojantys paukšteliai ir liūdnos giesmelės. O juk tie buvo patys geriausi, patys protingiausi jauni žmonės, Tomai! Deja, lietuvių kultūra, neegzistuojančios dvasios tvėrimas paliko daugiausia kitiems – tiems, kurie dirba darbelį, velka kryželį, į žvaigždes neskrieja, tik dūsauja ir šiukštu nemąsto.

Dabar, tūnant anapus, man atrodo, kad visas tokias ir kitokias savybes itin ir esmingai lietuviškomis paskelbė žmonės, kurių tikslas – tyliai numarinti ir užgesinti lietuvių tautą. Labai tikslus būdas: protingiausius, pramaniausius ir triukšmingiausius atstumti nuo lietuviybės, o kad vieta neliktų tuščia – priglobti nuolankiausius ir atodūsingiausius.

Jei nori pražudyti kokią tautą – pirmiausia atimk jai protą.

Aš parašiau laišką Kafkai:

Gerbiamas Francai,

Man labai įstrigo vienas Tavo parašymas. Ne, aš nenagrinėsiu nei „Proceso“, nei „Pilies“, man įstrigo keletas eilučių iš dienoraščių, berods „Aštuonių sąsiuvinii“.

Tu rašei, kad esi tipiškas vakarų žydas, o tai reiškia, kad neturi nė sekundės ramybės, nieko neturi, Tau viską reikia įsigyti – ne tik dabartį ir ateitį, bet netgi praeitį. Atleisk, jei ne visai tiksliai cituoju, bet juk to įrašo esmė buvo tokia.

Noriu Tau pasakyti, kad mums, lietuviams, dar blogiau. Mes irgi nieko neturim, mums irgi viską reikia įsigyti – ne tik dabartį, ateitį ir praeitį. Mums reikia įsigyti dvasią, tai yra pačius save. Jūs, Vakarų žydai, neturėjot tėvynės, tačiau turėjot Pažadėtąją Žemę. Jus persekiojo ir ujo, bet jūs galėjot laukti Mesijo. Nenusimenkinkit, Francai, jūs turėjot labai daug – turėjot idėją.

Mes turim tėvynę ir kalbą. Mus bandė išguiti, išstremti iš mūsų žemės, bet šiaip ne taip atsigy-nėm. Mūsų kalbą buvo uždraudę, bet šiaip ne taip ją išsaugojom. Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francai, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiame jokio savo Mesijo, o tai yra baisu.

Jeigu nerasim savos, unikalios idėjos, niekuo nesiskirsim nuo kitų, o jei niekuo nesiskirsim – tai kam mums atskiras vardas? Tai ir vadinkimės kaip visi arba suvis niekaip. Ar supranti, kas yra didysis mūsų siaubas, Francai? Jei nerandi savos idėjos – pamaži netenki ir savo vardo. Tik mūsų idėjos mus įvardija. Jums neverta skųstis, Francai, žydai visad buvo ir liko žydai.

Yra ir nelaimingesnių už jus, yra tokių, kurie gerai žino, kaip vadinasi, bet nežino, kodėl kaip tik taip vadinasi, ką reiškia ar turėtų reikšti jų vardas. Yra tokių, kurių vardas tėra blanki etiketė, formalus ženklas. Tokie esame mes, lietuviai.

Turėčiau parašyti savo sąsiuvinuose dar liūdniau, negu Tu: esu tipiškas lietuvis, o tai reiškia, kad neturiu nė mirksnio ramybės, nieko neturiu, man viską reikia įsigyti – netgi savo neegzistuo-jančių dvasių. Vienintelė mintis, kuri teikia man paguodą nykais nebūties vakarais – kad dar suvokiu, jog esu lietuvis, dar suprantu, jog privalau turėti savą dvasią. Vadinas, dar egzistuoju, iš manęs neliko vien pavadinimas, kaip iš daugybės kitų tautų.

Už šitą laišką lietuviškumo aktyvistai mane turbūt užmuštų. Ačiū Dievui, manęs nebegali-ma užmušti. Aš tvyrau anapus, kur jų rankos nesiekia, kur apskritai nėra jokių rankų. Man čia labai nuobodu, todėl galvoju apie gyvenimą netgi daugiau negu gyvieji.

Klausimai ir užduotys

1. Koks laikotarpis vaizduojamas R. Gavelio romane „Jauno žmogaus a) a) memuarai“?
 - a) a) memuarai“?
 - b) vėlyvasis sovietmetis
 - c) stalinizmo metai
 - d) nacių okupacijos metai
 - e) atkurtosios Nepriklausomybės
2. Kuo dramatiškas vaizduojamas laikotarpis? Kas jam būdinga? Kaip manote, ar jis susijęs su dabartimi? Savo požiūriui apginti pateikite argumentų iš romano ir iš savo patirties.
3. Kokie bruožai R. Gavelio „Jauno žmogaus memuarų“ „Dvyliktajame laiške“ priskiriami sovietmečio lietuvių tapatybei, o kokių bruožų jai trūksta? Išvardinkite ir pagrįskite teksto citatomis.
4. Ko, anot R. Gavelio, labiausiai trūksta lietuvių tapatybei?
 - a) jausmingumo ir nuoširdumo
 - b) intelektualumo ir idėjų
 - c) darbštumo ir sąžiningumo
 - d) atkaklumo ir ištvermės
5. „Jauno žmogaus memuarų“ „Dvyliktojo laiško“ epizode – laiške rašytojui Francui Kafkai – teigiama: „Mes turim žemę ir kalbą, tai labai daug. Tačiau neturim savos idėjos, Francai, šit kas mus slogina. Mes vaikštom be tikslo, gyvenam be tikslo ir kalbam be tikslo, mes nelaukiam jokio savo Mesijo, o tai yra baisu.“

Ar pritariate tokiai R. Gavelio minčiai apie lietuvių tapatybę? Išsakykite savo požiūrį.
6. Kokia Lietuvos istorijos samprata kritikuojama R. Gavelio „Jauno žmogaus memuarų“ dvyliktajame laiške? Kodėl lietuvių istorinė sąmonė ironiškai apibūdinama kaip „bulvė, prismaigstyta lašinukų“? Kokį, Jūsų nuomone, santykį su savosios tautos istorija autorius vertintų teigiamai?
7. „Lietuvà“ – nepriimtinas Lietuvės pakaitalas“. Parašykite šio sakinio interpretaciją.
8. Kodėl ironizuojami tipiško „tautinio jaunikaičio“ samprotavimai? Kodėl naudojama ironija kaip meninė išraiškos priemonė? Kokio meninio efekto siekia autorius?
9. „Aš ieškojau savo tautos savojoje tautoje, bet neradau.“ Kodėl jis nerado savo tautos savojoje tautoje? Paaiškinkite, kaip supratote šią paradoksalią mintį. Kuo ji svarbi Jums?

10. „Deja, esam lietuviai.“ Pritariate ar galėtumėte paneigti šį vertinimą? Tai saviniekos ar reiklumo sau, saviesiems išraiška? Emocinis ar racionalus santykis? Kaip interpretuojate tą žodį „deja“?
11. „Gyvųjų pasaulis nuostabus, nes gali ne tik viską suprasti, ko nesu-pratai anksčiau, bet ir viską pakeisti.“

Romanas parašytas kaip laišakai iš Anapus. Kodėl tokią meninę formą renkasi R. Gavelis? Kokių meninių tikslų vedamas? Ką suteikia romanui naudojama **retrospekcija** ir **kultūros** ženklai?

Kalumas vienija metalus, tikslas vienija žvėris ir paukščius, baimė ir godulys vienija kvailius, požiūris vienija dorus žmones.

Visad norėjau rašyti tau laiškus. Šiais réksmingais laikais, kai visi dudena vienas per kitą, neklausydami pašnekovų, galbūt vienintelis būdas išsakyti yra laiškų rašymas. Laiško niekas nepertrauks, neužginčys, nori nenori turės išklausti tavo mintį ligi galo. Seniai taip manau. Visad norėjau rašyti tau laiškus, bet taip ir neišsiunčiau nė vieno. Nors buvau pradėjęs bene šimtą, rašydavau naktimis, kai šeimyna sumigdavo, kartais ligi paryčių. Paskui griūdavau nors valandėlę nusenūsti, sklidiną keisto džiugesio, tačiau rytas, deja, vis būdavo protingesnis už vakarą. Rytą savo skausmingai kurtą laišką sudraskydavau ir išmesdavau, retai kada jis tverdavo ligi popietės. Kartais efekto dėlei sudegindavau. Popierius rangydavosi, anglėdavo, kambaryje pasklisdavo nepakeliamas dvokas. Degdama šratinuko pasta klaikiai užsmirsta.

Ne sykį baudžiausi dar naktį, vos parašęs, įmesti laišką į pašto dėžutę, o paskui – kas bus, tebūnie. Bet taip ir neįmečiau nė vieno. Regėdavau prieš akis tavo liesą skeptišką veidą, juste jusdavau smilkstančios tavo lūpų kampe cigaretės dūmą, beveik žinojau, ką tu man atsakysi. Naikinau tuos laiškus, žudžiau savo mintis, nes tu būtum bemat į jas atsišaukęs.

Troškau rašyti tau laiškus, bet nenorėjau gauti atsakymų.

Iš knygos „Gairės“

VANDA ZABORSKAITĖ. Apie kalbą

Labai giliai žmoguje glūdi kalbos ypatingo vertingumo nuojauta. Įvairių religijų šventose knygos paliudijama dieviška kalbos prigimtis, žvelgiama į ją kaip į esminę žmogaus galią, skiriančią jį nuo visos kitos bežadės kūrinijos. Senajame Testamente Dievas leidžia Adomui suteikti vardus viskam, kas yra Jo sukurtame pasaulyje. Senovės indų panteone yra ir Kalbos Viešpats. Senovės kinai, aukščiausiai iškėlę rašytinio žodžio vertę, rašmenis siejo su Visatos energijos amžinuoju šaltiniu. Su kalba siejami taip pat ir svarbūs doroviniai reikalavimai. Dekaloge pasakyta: „Netark savo Viešpaties vardo be reikalo“, „Nekalbėk netiesos“.

Tik užgimęs vaikas panyra į begalinį kalbos okeaną. Jį apsupa garsų pasaulis, kuris pamažu tampa artikuliuotos kalbos kosmosu. Vaikas ima šnekėti gimtąja – savo tėvų ir savo tautos kalba.

Kalba išauga iš tautos būties, ją apgaubia ir joje gyvena. Ji syja su gamtiniu ir istoriniu tautos buvimu. [...]

Per gimtąją kalbą žmogus yra susijęs tiek su savo paties buvimu, tiek su savąja tauta. Todėl jaugimas į kalbą yra išgyvenamas kaip kažkas be galo sava ir įprasta. Gyvename panardinti joje, dažnai nejausdami, nemąstydami jos – kaip oro, kuriuo kvėpuojame. Pajuntame ją tik susidūrę su kita, svetima kalba, mums nesuprantama ar vos pramokta. Tuomet patiriame, koks džiaugsmas sutikti savo gimtąją šnekantį. Jis iš karto pasidaro mums artimas, tarsi net giminė per tą kalbos bendrumą.

Prisirišimas prie gimtosios kalbos žmogui yra savaiminis, instinktyvus, kaip stipri ir aiški jo žmogiškosios esmės apraiška. Ji – esminis tautą jungiantis ryšys, pasireiškiantis daugelyje lygmenų: nuo kasdieninio, buitinio bendravimo iki filosofijos, poezijos, maldos – aukščiausių žmogaus dvasios atsiskleidimų. Gimtąją kalbą suvokiame ir išgyvename kaip vertybę: mylime, branginame, esame pasirengę ginti, kai į jos teises kėsinamasi. Ji keliama ir aukštinama ypač tada, kai iškyla jai pavojus. Tai žinome ir iš savosios istorijos. Kai Lietuvos aukštuomenė buvo bėpamirštanti gimtąją kalbą, beišstumianti ją iš viešo valstybės gyvenimo ir šviesuomenės būties, M. Daukša kreipėsi į savo knygos skaitytojus įtikinėdamas ir skatindamas: „Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąją kalba ir visados rūpinosi ją išlaikyti, tvirtinti, tobulinti ir gražinti. Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur nebūtų vartojama sava kalba. [...] Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją, – sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę. [...] Carinės imperinės priespaudos naktyje „Aušros“ poetas J.A. Vištelis išaukštino ją tokiais žodžiais: „O brangi lietuviškoji / Šventa kalba prigimtoji! / Už žemčiūgus tu brangesnė / Ir už viską meilingesnė“. O kokia meile ir tikėjimu lietuvių kalbą gaubia J. Degutytės, Just. Marcinkevičiaus, K. Bradūno ir kitų poetų eilės!

[...] Savo kalbą mylintis žmogus nori ją giliau suprasti, išsąmoninti jos turimas raiškos galimybes, sąmoningai gėrėtis jos grožybėmis.

Meilė yra dar ir įsipareigojimas. Išgyvendami gimtąją kalbą kaip vertybę, juntame pareigą ja rūpintis, puoselėti ją. Nepriklausomoje mūsų valstybėje jai nebegresia išoriniai pavojai: niekas neriboja jos vartojimo, ji yra įstatymais įteisinta kaip valstybinė kalba. O vis dėlto pavojų yra, ir jie glūdi, deja, daugiausia mummyse pačiuose, – tai mūsų apsilaidimas, nevalyvumas, nerūpestingumas. Kalbinis aplaidumas gramzdina mus į barbarybės būvį. O Europos kultūrose visuotinai priimta tokia nuostata: gimtosios kalbos kultūra yra bendrosios kultūros kokybės esminis rodiklis.

Tikra meilė visados yra veikli. Tad gimtąją kalbą mylėti – vadinasi, pirmiausia žiūrėti, kad ji skleistųsi visa savo esme: jai būdingu skambėjimu, žodžių sandara ir kaitėba, žodžių junginiais ir prasmėmis. Kad jos negožtų svetimybės, netaisyklingumai, griaunantys patį jos branduolį – sistemą. O visu tuo rūpintis reiškia ugdyti, tobulinti, kultivuoti savo paties kalbą. Atsakomybė už gimtosios kalbos likimą yra labai asmeniška, ji gula ant kiekvieno tautos nario pečių. Kiekvienas kalbą esame paveldėję iš tėvų ir protėvių ir turime ją perduoti ateinančioms kartoms. Todėl už jos gyvybę ir sveikatą atsakome savo pačių elgesiu ir gyvenimu.

Mūsų atsakomybė yra ypač rūsti ir sunki. Tautoms, kurios turėjo palankesnę istorinę likimą (kurios yra gausesnės, kurių geopolitinė padėtis yra saugesnė), negresia gimtosios kalbos praradimas. Gresia negausioms tautoms, gyvenančioms agresyvių jėgų apsuptyje. [...]

Labai svarbu, kad kalba būtų gryna, taisyklinga, gyva. Bet reikia, kad ji dar būtų ir tiesi, t. y. kad išreikštų žmogaus mintis, jausmus, ketinimus, o ne slėptų juos, kad ji būtų susikalbėjimo priemonė, o ne siena, iškylanti tarp žmonių. Dž. Orvelas (G. Orwell) savo antiutopijoje „1984“ vaizduoja visuomenę, šnekančią „naujakalbe“, kur žodžiams suteiktos prasmės, priešingos toms, kurias jie iš tikrųjų turi. Čia sakoma „taika“, kai turimas mintyje „karas“, „tiesa“ – kai norima pasakyti „melas“, „laisvė“ – kai mąstoma „prievarta“. Rašytojas labai įžvalgiai ir sąmojingai iškėlė būdingą sovietinės sistemos ypatumą. Šiandien bjaurėdamiesi nuo tos sistemos nusigręžiame, bet ar jos pėdsakų net kalbos požiūriu nėra likę mumyse? Ar nepasitaiko, kad kas gražiais žodžiais apie tautos reikalus dangstytų savanaudiškumą, postringavimais apie demokratiją – išglebimą ir neorganizuotumą? Pavojus virsti „naujakalbe“ tyko kiekvienos kalbos, taip pat ir mūsų gimtosios. Budėkime!

Žodis gali klaidinti ne tik savo iškreipta prasme. Jis gali būti tuščias, nieko nereiškiantis, pridengiantis abejingumo ir niekybės dykumą. Tokie būna iškilmingi, didūs žodžiai, kurie tariami be vidinio ryšio su kalbančiojo išgyvenimu, mintimi, pasiryžimu. Tokių žodžių labai daug prikalbėta ir prirašyta. Toks vartojimas juos diskredituoja, subanalina, nužemina. [...]

Klausimai ir užduotys

1. Surenkite konferenciją, skirtą gimtosioms kalboms. Parenkite pranešimus pagal temas: „Kuo gimtoji kalba skiriasi nuo kitų, išmoktinių kalbų?“, „Ar be lietuvių kalbos galima išlikti lietuviu?“, „Ar kalba svarbi tapatybei?“, „Ar gimtajai kalbai mes ką nors privalome?“, „Kuo lietuvių kalba unikali?“, „Kuo unikali Jūsų gimtoji kalba?“, „Kodėl privalome gerai mokėti savo gimtąsias kalbas?“, „Ar gali žmogus turėti kelias gimtąsias kalbas?“, „Kelios gimtosios kalbos: didesnės galimybės ar problema?“, „Ar Europos Sąjungos įstatymai gina ir saugo nacionalines kalbas? Ką apie tai žinote?“, „Kalbų įvairybė – didelis pasaulio kultūros lobis“.
2. Raiškiai padeklamuokite kūrinių visomis gimtosiomis kalbomis, kuriomis kalba Jūsų klasės mokiniai.
3. Parašykite savo apmąstymus kaip dienoraščio ištrauką apie kitų klasės mokinių gimtąsias kalbas: ką pajutote ar pastebėjote klausydami nesuprantamos kalbos, ką naujo sužinojote apie klasės draugų kilmę.
4. Parašykite rašinį, susiedami naujai įgytas žinias apie gimtąsias kalbas su gamtos mokslų žiniomis: „Kodėl gamtoje tiek daug įvairovės?“, „Skirtingumo grožis“, „Gamta – didžioji įvairovės mokytoja“.

VANDA ZABORSKAITĖ. Apie patriotizmą

Patriotizmas – gražus ir išdidus žodis. Jis ateina pas mus apsiautęs romėniška toga, atsi-nešdamas su savim romėniškųjų dorybių – narsumo, santūrumo, pilietiškumo – spindesį: *Dulce et decorum est pro patria mori* – „Malonu ir garbinga yra mirti už tėvynę“.

Su lotynišku žodžiu *patria* – tėvynė – susijęs naujųjų laikų žodis patriotizmas. Jį sukūrė Didžiosios prancūzų revoliucijos epocha. Nebe ištikimybė valdovui tampa tautos ir valstybės katalizatoriumi, o ištikimybė ir meilė tėvynei. Iškeliama tautos vertė ir išaukštinamas žmogaus pasišven-timas tautos gerovei. Lietuviams patriotinio dvasios nusiteikimo esmę yra išreiškęs Maironis:

*Gražu už tėvynę pavargti, kentėti;
Palaimintas darbas šalies prigimtos;
Laimingas, kurs, pradedant aušrai tekėti,
Su broliais į darbą kaip milžinas stos!
Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustoję į darbą už mylimą šalį,
Prikelkime Lietuvą mūsų!
[...]*

Maironio poezija suėmė savin visa, kas svarbiausia tėvynės meilės išgyvenimuose: meilė savo žemei, kalbai, istorijai; pasiryžimą visomis išgalėmis dalyvauti kuriant tėvynės dabartį ir ateitį („Paimsim arklą, knygą, lyrą / Ir eisim Lietuvos keliu!“); karžygių ryžtą ginti tėvynės laisvę („Ten už upių plačių žiba mūsų pulkai: / Jie mylimą Lietuvą gina; / Kam nusviro galva, tam Dan-gaus angelai / Vainiką iš deimantų pina“). Ypatingos gėmės ir didumo Maironio patriotiniams motyvams teikia jų siejimas su Dievybės idėja. Teisingumas ir laisvė iškeliami kaip svarbiausios tautos būties vertybės, o pagrindžiamos jos Aukščiausiojo autoritetu. [...]

Tėvynės meilė – tai mąstymas apie savo tautą ir jos likimą, suvokiant savo gyvenimą su-jungtą su tauta, matant jo įprasminimą tautos būtyje. Tautos idėja yra žmogaus gyvenimą orga-nizuojanti ir nukreipianti jėga. Ieškant patriotizmo sąvokos turinio, kelias per grožinę literatūrą yra beveik begalinis: nuolatos į ją grįždami, eidami per visus laikus, įvairius autorius, matysime, kad mintis apie tautą ir žmogaus vietą joje visados yra gyva.

Bet patriotizmas nėra vien vidinių nusiteikimų ir apmąstymų dalykas. Jis būtinai realizuo-jasi žmonių gyvenimuose, apsisprendimuose, poelgiuose. Jų rasime daug – ir tolimoje praeityje, ir artimesnėje, ir dabartyje. [...]

Iš tikrųjų – patriotizmas yra galingas jausmas, galingas žmogaus prigimties balsas. Jis pri-pildo žmogaus širdį šviesiausio džiaugsmo, kaip tą dieną, kai po vergovės ir priespaudos metų Gedimino kalne vėl suplazdėjo Trispalvė, kai Atgimimo mitinguose suskambėjo laisvas tiesos žodis, o Parlamente – atkuriamos Nepriklausomybės deklaracija. Jis pritvinksta sielvarto ir aša-rų, kai Tėvynė laidoja savo vaikus, kritusius už laisvę.

Tačiau jausmas kartais būna aklas, tada jis gali maitinti ne tik palaimingas kuriamąsias jė-gas, bet ir griaunamąsias. [...] Šiandien kalbame apie „ultrapatriotus“, „valio-patriotus“, kuriais

vadinami žmonės, rėksmingai, dažnai ir veidmainiškai deklaruojantys tėvynės meilę, mūsų linkstama vadinti netikra, apsimestine, savanaudiškais interesais skelbiama.

Vadinasi, yra tikra tėvynės meilė ir netikra? Kokią gi laikytume netikra? Jau minėtą „ultrapatriotizmą“, žinoma. Taip pat tokią, kuri susilydžiusi su priešišku kitoms tautoms, kuri agresyvi kitų atžvilgiu; kuri nekritiška savosios tautos atžvilgiu, žodžiu – tokia, kuri nėra nuskaidrinta dorovinių vertybių, pajungta aukštiesiems žmogiškumo principams.

O tikroji tėvynės meilė? Be abejo, tai prisirišimas prie visko, kas sava – kalbos, tradicijų, gyvenimo būdo, kultūros, savo krašto gamtovaizdžio, savosios žemės. Nežinau, ar kas gražiau negu Maironis yra apie tai kalbėjęs: „Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę, / Kame nuo amžių tėvai gyveno...“; „Mylėk jos kalbą, senovės būdą...“; „Mylėk prabočių kapus garbingus...“ Tai iš širdies gilumos kylantis jausmas – spontaniškas ir veržlus. Bet tai ir pastovus, ramus nusiteikimas, gaubias žmogaus gyvenimą ir darbą. Tai ir blavius žvilgsnis į savo tautos būtį, pastanga suprasti jos istoriją ir dabartį. Tai nėra tautos idealizacija, bet pastanga suvokti, kas tautoje yra gera, remtina, ugdytina, o kas silpna, ydinga, keistina. Tai pasiryžimas visas savo jėgas – protą, sugebėjimą, darbą – skirti tautos labui, kad ji būtų dora, šviesi, sveika, turtinga, kad kiekvieno tautos žmogaus gyvenimas galėtų būti vertingas, atitinkantis jo žmogiškąjį orumą.

Stasio Šalkauskio mintimi, tikrasis patriotizmas yra troškimas savajai tautai dvasinės didybės. Šitai žvelgdami, aukščiausio patriotizmo apraišką matome savo tautos žengime į laisvę ir nepriklausomybę, kai sovietinės imperijos brutalią prievartą ir karinę jėgą palaužė tautos dvasios galia – kantrybė, narsa, ryžtas. Pasaulis pamatė, kad dvasia gali žiaurios prievartos tikrovėje ištvirti ir laimėti. Tai yra lietuvių tautos pergalė, reikšminga visoms pasaulio tautoms, savo istorine reikšme pranokstanti Žalgirį. [...]

Tauta kuria valstybę – politinę savo gyvenimo formą, kuri tvirčiausiai laiduoja tautos išlikimą ir visų jos galimybių atsiskleidimą. Iš tautos meilės kyla pareiga ginti ir tobulinti valstybę, gerbti jos institucijas ir simbolius. Bet valstybė yra ne tik vienos tautos, o visų jos piliečių valstybė. Tad valstybėje pagrindinės tautos rūpestis ir pastangos privalo būti skirtos tam, kad kiekviena joje gyvenanti tauta galėtų tvirtinti ir plėsti savo tautinę tapatybę, skleisti savo tautinės kultūros formomis. Tautinis ir valstybinis patriotizmas ne skiria tautą nuo tautos, o sutelkia tautų tautiškumą ir patriotizmą bendros valstybės labui.

Klausimai ir užduotys

1. Kas yra patriotizmas? Kaip jis reiškiasi?
2. Kuo skiriasi tikras ir netikras patriotizmas?
3. Kodėl valstybė svarbi tautai?
4. Tautinis ir valstybinis patriotizmas. Kuo jie skiriasi ir kuo svarbūs?
5. Ar tėvynės meilė ir reiklumas, skaudžios tiesos sakymas yra suderinami?
6. Parašykite esė, pasirinkdami temą: „Ar tėvynės meilė lengva?“, „Ar patogu mylėti tėvynę?“, „Ar tėvynės meilė dar nepaseno?“, „Kokia tėvynės meilė tikroji?“

DONATAS SAUKA. Apie kaltę

Gyvenime mėgstame aiškumą. Jokių problemų, kai žinai: bernas berną sumušė, kaimynas kaimyną apvogė, už tai ir turi „sėti“ pagal įstatymus. Mokykloje taip pat auklėtojas kvočia: kas prišiukšlino klasę, kas suolą sulaužė? Ir namie tėvams rūpi rasti prasižengėlių, kurių dera nubausti. Kas kaltas?

Apsidairyk plačiau: visi ieško kaltų, o jei ieško, tai ir randa. O geriausias pasiteisinimas – tai kito apkaltinimas. Dėl pažymio ne tu, o mokytojas kaltas arba gal draugas, ne tą paruošiuką pasiuntęs. Kad mokykloje nuobodu – tegu atsako vakaro pramogų organizatoriai. Jeigu viena ausim įsiklausai į suaugusiųjų kalbas, girdi tą patį: kalta ta ar ana partija, dabartinė valdžia ar ana, ankstesnioji, dabartinis viršininkas ar prieš jį buvęs. Ir t. t.

Pakaltinti kitą, kad sau pasiteisintum, nereikia daug išminties. Galbūt pasakysi, kad tai visai žmogiška – kaip žmogiškos visos ydos ir silpnybės. [...]

Ne kartą taip atsitiks, kad iškręsta bjauri, nedovanotina šunybė, o nėra kam už ją atsakyti. Visi kalti: visa klasė, visa gatvės šutvė, o kartu – niekas nekaltas. Iš tiesų nemalonu, sunku prisipažinti. Geriau pasislėpti būrio viduryje. Suprask: aš ne blogesnis už kitus, ne aš pirmas pradėjau. O gal Tu imsi ir pradėsi? Prisiimsi atsakomybės dalį. Nenorėsi būti mažesnis už kitus. Nelengva pasiryžti? Žinoma. Visais laikais įsisažmoninti kaltę, ją prisipažinti reikėdavo save įveikti, tai visada būdavo maža didvyriškumo pamoka. Mūsų laikais taip save įveikti gal dar sunkiau. Juk dešimtmečius Jūsų tėvai kaip šventos tiesos buvo mokomi melo. Buvo auklėjami idealais, kurie atrodė gražūs popieriuje, o tikrovėje virsdavo savo priešingybe. Na o kada tiesa – nebe tiesa, tai ir kaltė – nebe kaltė.

Tada lieka tik nuoskaudos. Paklauskite: aimanų, skundų kiekvienas gali paberti visą maišelį.

Nuoskauda yra silpnųjų dalia. Kaltė – drąsiųjų ir stipriųjų prisiimta našta.

Pakalbėkime apie nuoskaudą ir kaltę ne kaip apie pavienį atvejį. Tarkime: vien Tavo sąžinės reikalas, ar tą drąsuolį, kuris ryžosi prisiimti bendrą kaltę, vadinsi padlaiža, išsišokėliu, ar žavėsis juo kaip garbingu tiesos, principo žmogum.

Bet yra dar kita byla, kuri nuo Tavo elgesio tiesiog tartum nepriklauso, ir vis dėlto esi j ją stipriai įveltas. Tai tautos garbės ir kaltės byla. Čia koncentruojasi politinė ir moralinė kaltė, apie kurią lyg apie visos problematikos ašį daugiausia yra kalbėjęs garsusis filosofas ir moralistas K. Jaspersas. Kriminalinę ir metafizinę kaltę kol kas palikime nuošalyje.

Tautos istorinį likimą lemia ne tik objektyvios aplinkybės, bet ir dvasinės, dorovinės sąlygos, tautos charakteris, kurių mes kiekvienas šiek tiek išreiškiame. Pasižiūrėkime į save, ką giliai sąmonės kamputyje saugome. Verta pamąstyti, ar nuo tos bendrosios, visiems – jauniems, seniems, eiliniams ir nusipelnusiems – vienodai krintančios atsakomybės nebėgame kaip tie berniūkščiai, kurie vienas už kito užsiglaudžia, kad tik vyresniųjų akys nė vieno veido neišskirtų, nė vieno vardu – tautos vardu – nepašauktų.

Ką gi: esame nedidelė tauta didžiųjų pašonėje. Kiek nuospaudų ant kojų, per šimtmečius pritrintų! Savo mažumu neapsikęsdami, visada rasdavome kuo didžiutis – kalbos senumu,

papročių gražumu, sienomis nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Čia didžiuojamės, čia vėl dūsaujame – kad „anei rašto, anei druko“ mums nebuvo duota, kad Sibiras, Vorkuta, Laptevo jūros pakrantės lietuvių kaulais boluoja.

Iš pasaulio galingųjų laukiame sau gailėsčio ir užuojautos, panieka neatmieštos. Nors ir neįrėžus pėdsako į šiuolaikinę civilizaciją, baisiai nesmagu, kai pagalvoji, kad didžiosios, garbingosios tautos ims iš aukšto į mus žiūrėti. Bet ir patiems, net į netolimą praeitį atsigręžus, viena data kelia skaudų apmaudą. Dėl tos datos daug rašalo yra išlieję diplomatai ir istorikai. Visa tos datos dėmė iš tiesų krito ant mūsų ir tebekris ant mūsų vaikų. Tai gedulo diena – 1940 metų birželio 15-oji...

Kodėl bailiai, be šūvio Lietuva buvo atiduota Stalino Raudonosios armijos malonei? Susidūrus su agresijos galybe, pasišovusia nušluoti pusę pasaulio, be pasipriešinimo leista sumalti mus istorijos malūno girnomis. Taip paminta vyro, kario garbė – be kraujo lašo įsibrovėliui užleisti savi namai. Buvome teisūs, bet savo tiesos negynėme, tegu klesti melas ir smurtas: prieš vėją nepapūsi... O juk Lietuvoje buvo šauni kariuomenė, gražūs vyrai, rinktiniai! Pasakojama, kad kai žengė pulkai į Vilnių 1939 metais, lenkų merginos negalėjo jų atsižiūrėti. Nedidelio krašto patikima sargyba. Ji taikiai nulenkė galvas prieš atėjūnus, paskui greitai Varėnos poligone buvo nuginkluota, sukimšta į vagonus ir išgrūsta į Šiaurę, iš kur retas besugrįžo. Ko vertas mūsų gynėjų šaunumas, ko vertos nemažos išlaidos kariuomenei išlaikyti, jeigu lemiamą valandą valdančioji viršūnė ir tauta nesusimobilizavo, nepademonstravo savo politinės valios? Tautos, didelės ar mažos, istorinio apsisprendimo valandą arba iškyla aukštai, tampa orumo, savigarbos pavyzdžiu, – kokių iškilo suomiai, 1939–1940 metų žiemą gynę ir apgynę savo laisvę, – arba, atvirkščiai, per vieną dieną praranda savo vėliavos, garbės ženklus, neišvengiamai, kartais, deja, ir visiems laikams išnyksta iš pasaulio žemėlapių, iš tautų atminties. O vis dėlto kas, protingai apsvarstęs, drįs apkaltinti anuometinę Lietuvos vyriausybę, kad nesiuntė savo gynėjų tiesiai į mirtį? Juk tarybinės įgulos jau buvo įsitvirtinusios Lietuvoje, juk mūsų gamtinės sąlygos ne tokios patogios gynybai kaip Suomijoje...

Ne, nesakykite, kad 1940 metų birželis – tai neišlaikytas vyriškumo egzaminas. Bet aiškintis (kaltas-nekaltas) verčia labiau įsigilinti į tautos psichikos paslaptis.

[...]

Gerai žinome Rainius. Tuos 73 kankinius, gražią vasaros dieną ilga gedulinga procesija parvežtus iš Rainių miškelio į Telšius ir čia, miesto kapinių centre, garbingai palaidotus. Bet mūsų atmintis kažkodėl šlubuoja, kad nebe taip aiškiai įsivaizduojame, o gal ir visai nesame girdėję, kokia eiseną tada, per karą, po poros mėnesių traukė priešinga linkme. Nuo kieno aimanų, širdį veriančio kūdikių, moterų klyksmo stingo kraujas gyslose? Ir kodėl žmonėms buvo gėda pažvelgti vienas kitam į akis?

Tai šimtinės voros sušaudyti vedamų žydų mynė rudens purvą. Beginkliai miestiečiai – prekijai, amatininkai, su kuriais kiekvienas buvo įvairių reikalų turėjęs. Taip, iš žydų 1940–1941 metais radosi kaip tik daug tarybų valdžios aktyvistų, radosi ir be galo žiaurių enkavedistų, bet dėl vieno ar kito pernelyg uolaus pareigūno prisidėti prie hitlerininkų surengtų visos tautos skerdy-

nių?! Žmonės gėdijosi žydšaudžių, šturpo iš pasipiktinimo, matydami gobšuolius, prisiplėšusius nelaimingųjų aukso, bet viešai neprotestavo, neišėjo į gatves ir aikštes (kaip pasielgė, regis, danai su karalium priekyje, visi iškart prisisegę geltonas žvaigždes, kuriomis Hitlerio įsakymu turėjo būti gėdingai paženklinti žydai).

Tautos istorija neperrašoma. Sutepti puslapiai iš jos neišplėšiami. Jeigu esi savo tautos sūnus, prisiimi ir jos nepagražintą, neištaisytą istoriją. Blogai, jei atsakomybė už bendrą praeitį užgrūna lyg iš šalies, lyg pikto likimo užkarta našta. Tokia sunkenybė nepakeliama vieno žmogaus pečiams. O kai palūžta pirmas ir antras, ir dešimtas, kas tą naštą bepakeis? Kieno sąžinė budės?

[...]

Tik poetas mums primena: „Mylėk, lietuvi, tą brangią žemę!“ Mylėk ir kentėk už ją! Kančia už savo žemę, tautą, jeigu ją tikrai myli, Tau bus tiktai saldi.

Blogiau bus, jeigu Tau reikės kentėti ne už savo šalį ir jos istorines klaidas. O gyvenimo kilpos mūsų laikais tokios raizgytos, jog gali laukti visokių netikėtumų, net tokių, kad teks mokėti svetimas skolas.

Įsiklausykime, kaip darėsi neramu gyventi Jungtinėse Amerikos Valstijose poetui J. Aisčiui, mąstant apie daug smurto mačiusią šios šalies istoriją. Stebėdamas neproporcingą spalvotųjų mažumos didėjimą baltųjų sąskaita, jis jau vaizduojasi netolimą ateitį, kuri, jo manymu, šioje puikioje šalyje gali iškelti problemų, vargu ar paprastai taikiai išsprendžiamų. Nejučiom poetui įsiskverbta sielon rūpestis, kad pačiam nereikėtų duoti ataskaitos už praeitį, su kuria jo iš tiesų niekas nesieja.

„Asmeniškai nesijaučiu jokie spalvoto žmogaus nuskriaudęs, jo nei žodžiu, nei veiksmu nesu niekad užgavęs. Lygia dalia mano tėvai ir protėviai niekad spalvotam žmogui skersai kelio nėra perėję. Tačiau, įeidamas į šią bendruomenę, prisiimu visą atsakomybę už vietos indėnų išnaikinimą, už jų žemių užgrobimą. Lygia dalia turiu prisiimti bent dalinai ir didelę dalį anglų kolonialės priespaudos, kaip mano paties asmenišką kaltę ir tėvainystę.“

Taip poetas kalba apie šalį, kurią daugumas šiandien savo vaizduotėje rožinėmis spalvomis piešia. Ir tą ramią, patogią buitį šioje šalyje jis vienu baisiu žodžiu prikalta prie kryžiaus: „Niekšybė yra visas šis ramus ir patogus gyvenimas“.

Įsiminkime šiuos poeto žodžius, jie gali būti pranašiškai įspėjantys. Juk nebe toli tas metas, kai žmogus atitrūks nuo grandinių, kurios laiko jį pririšusios prie Kauno, Skuodo ar Vilkaviškio. Nukels kepurę pakelės beržams ir sės į ekspresą, skriejantį Berlyno, Paryžiaus kryptimi. Lengva bus keliauti be kupros – be prisiminimų, atsakomybės ir kaltės už savo kraštą!

Mes jam nepavydėkime. Nebus jis, žinoma, pasirengęs, kaip poetas J. Aistis, dalytis ne tik svetimos šalies turtais, patogumais, bet ir jos gėda ir bėda. Norės vėjo paukščiu paskraidyti po svetimus kraštus. Ir tegu...

O mes verskime naują savo tautos istorijos lapą. Gal ne veltui 1991 metų sausio 13-ąją ir po jos sudėtosios aukos? Gal iš tiesų dalį savo klaidų esame išpirkę? Gal suvokta ir iškentėta kaltė suteiks mums išdidumo tvirtai pasakyti: „Ir ką amžiai pagadino, čėsas yra pataisyti“. Ne tik ištarti tuos žodžius, bet ir vykdyti juos.

Klausimai ir užduotys

1. Kodėl straipsnio autorius išgyvenamą kaltės jausmą pavadina drąsiųjų ir stipriųjų prisiimta našta? Kodėl tokio pasirinkimo nelaiko silpnumo ženklu?
2. Tautos istorinį likimą lemia ne tik objektyvios aplinkybės, bet ir dvasinės, dorovinės savybės, tautos apsisprendimai, poelgiai. Kokiais istoriniais įvykiais autorius grindžia požiūrį, kad ir mūsų istorijoje yra gėdingų faktų?
3. „Savo kaltes pripažinti sveika. Tai rodo, kad mes normalūs,“ – rašė poetas ir eseistas Tomas Venclova. Dėl kokių mūsų istorijos įvykių Jūs jaučiate gėdą? Kodėl?
4. Pagrįskite straipsnyje pateiktais argumentais, kad išpažinti mūsų tautos padarytas istorines klaidas yra stiprumo, doros, o ne silpnumo ženklas. Pateikite pavyzdžių iš kitų tautų, valstybių istorijos gėdingomis laikomų istorinių klaidų.
5. Lietuvos poetas Jonas Aistis, karo metais emigravęs į JAV, jaučia kaltę dėl amerikiečių istorinių klaidų. Kodėl?
6. Ar mes esame atsakingi už praeitį? Pateikite svarių argumentų ir teigiamam, ir neigiamam atsakymui pagrįsti. Surenkite diskusiją klasėje šia tema.

ALGIRDAS JULIUS GREIMAS. Būti lietuviu

„Kaip galima būti lietuviu?“ – paklausė manęs juokais prieš keliolika metų atsitiktinai sutiktas vienas kolega amerikietis, man pritaikydamas garsų Montesquieu nusistebėjimą, liečiantį persus („Comment peut-on Être Persan?“).

Iš žilos senovės rūkų kaip šešėlis iškilusi tauta, istorijos nustumta į Baltijos užkampį, dviejų didžiųjų kaimynų – slavų ir germanų – prispausta, bet neprileista prie jūros; devynioliktojo amžiaus antroje pusėje išleista iš baudžiavos, miestelių daktarų ir bažnytkaimių vikarų prikelta tautiniam atgimimui. Kokias teises tokia tauta turi į laisvą gyvenimą?

Iš gelmių kylantis pasididžiavimo jausmas – tai pirmas atsakymas į klausimą, kaip šiandien žmogus gali būti ir sakyti lietuvis esąs. Pasididžiavimas ne tiek karaliais ir kunigaikščiais – kokia tauta jų neturėjo! – ne tiek Algirdais, kalavijais trupinusi Maskvos vartus, ne tiek Vytautais, mušusiais vokiečių ordinus, kiek tuo ilgu keliu, kuriuo per trumpą laiką, per tris keturias kartas, lietuvių tauta nužengė nuo dūminių pirklių, nuo medinio šakoto arklo iki moderniškų visuomeninių struktūrų, iki mokslo ir technologijos valdymo, iki savitų kultūros vertybių sukūrimo. Tauta – tai ne tik jos garbinga ar liūdna praeitis, ne tik dabarties neišskaitoma, dažnai nesuprantama mišrainė, kur neatskirsi niekšybių nuo žygdarbių; tauta – tai jos sukauptas energijos krūvis, jos atsisakymas priimti kolektyvinę mirtį, jos veržlumas gyventi.

Dvidešimtojo amžiaus pirmoje pusėje šią tautą ištiko stebuklas. Tautai susidarė galimybės išsireikšti organizuotomis formomis, įsikūnyti valstybe. Apie tą nepriklausomą valstybę galima daug ko pasakyti, ir gero, ir blogo. Vienos vyriausybės buvo demokratiškos, kitos – mažiau demokratiškos. Ji vieniems davė žemės, kitiems nedavė, dar kitus išsiuntė į Braziliją ar į Prancūzijos anglių kasyklas. O svarbiausia: tauta išlaikė savo brandos egzaminus. Lietuviai pasidarė savaime aišku, kad jis ne lenkas ir ne gudas, o lietuvis. Jam tapo savaime aišku, kad jis turi teisę, kaip ir kiti, savarankiškai tvarkytis ir gyventi. Kitaip sakant: būti lietuviu jam pasidarė natūralus, normalus, kasdienis jo gyvenimo būdas.

Atėjo nauji laikai, bet jau niekas neišbrauks iš tautos istorijos tų dvidešimties metų. Ar lietuvis šiandien gyvena Lietuvoje, ar Prancūzijoje, ar Amerikoje – jo būdas būti lietuviu yra toks, o ne kitoks dėl to, kad tarp 1918 ir 1940 metų tauta nešiojo – gražiau ar prasčiau pasiūtą – bet savą valstybinį rūbą.

Lietuvių tautos dabartis gali būti apibrėžiama vienu sakiniu: ar imsi visą tautą, ar pavienį individą, ar kalbėsi apie lietuvių Lietuvoje, ar plačiame pasaulyje – lietuvis šiandien tautinė mažuma, ar tos mažumos atstovas. Būti mažuma – nepatogi situacija. Ji ugdo nepasitikėjimo savimi, savo menkavertiškumo jausmus. Lengviausias kelias iš tos padėties: iš gero lietuvių pasidaryti blogu prancūzu, antraeilium amerikiečiu ar rusu. Tačiau tautinės mažumos kompleksas gali duoti ir griežtai priešingų rezultatų: žydų, armėnų, koptų pavyzdžiai rodo, kad tautinės mažumos, svetimų apsuptos, išvysto, atvirksčiai, savimi pasitikėjimo, savo pranašumo, savųjų gabumų ir dar stipresnio tautinio solidarumo jausmus. Pasijutimas svetimoje aplinkoje skirtingam nuo kitų

suteikia dažnai naujos, papildomos energijos savo asmeninę vertę parodyti, savo tautinį išdidumą nuveiktu darbu pagrįsti.

Tokį tautinį išdidumą, tokį lietuvių asmeninės vertės supratimą neabejotinai rodo šiandien lietuvių tauta savo žemėje. Šitoks lietuviškumo supratimas – nepaisant paviršutinių kivirčių, dirbtinų audrų vandens šaukšte – vyrauja ir pasaulio lietuvių išeivijoje. Reikia tik minutei užmiršti kasdieniškas smulkmenas, dažnai neleidžiančias matyti esminių dalykų, ir nustebęs išvys, kaip ir Paržžiaus fabrike, ir New Yorko dangoraižio biure, ir Etiopijos džiunglėse lietuvis tvirtai neša savo kaip lietuvių vardą, kad jis visur taiko savo elgesį pagal tam tikrą, dažnai nesąmoningą idealų lietuvių vaizdą.

Būti mažuma, būti mažumos atstovu – tai ne tik saugoti savo tautinio išdidumo jausmą. Tai kartu ir prisitaikyti prie daugumos, įsiterpti į tą daugumą tam, kad išvystytum savo asmenines ir tautines galimybes. Išlieka tik tie individai, kurie sugeba, savęs neparduodami, surasti sau vietą juos supančioje visuomenėje. Išlieka tik tos tautinės mažumos, kurios, saugodamos savo tautinę asmenybę, intuityviai žino pagal dabar madingą formulę, iki kol galima eiti „per toli“. Tai tautos, kurios turi istorinį patyrimą ir istorinę kantrybę.

Lietuvių tautos išmintis: mokėti laukti.

Viltis...

Ji daigas ir versmė.

Ji malonės šaltinis.

Ji laisvės širdis...

Ji naujo ir jauno žymė.

Ji gėrio versmė,

nes viltis

nuolat suardo pražūtingą įpročio apdarą.

Charles Péguy*

*Skelbiama iš rankraščio.

? Klausimai ir užduotys

1. Kuo svarbi, A. J. Greimo nuomone, lietuviams buvo 1918–1940 m. gyvavusi Lietuvos valstybė?
2. Kokių galimybių tautai randasi iš vadinamojo tautinių mažumų komplekso? Kuo tos galimybės svarbios?
3. Ką Jums reiškia būti lietuviu? Kokioms aplinkybėms esant juo nebūtumėte? Ką reiškia „neparduoti savęs“?
4. Pasidomėkite savarankiškai ir pristatykite atrastą medžiagą klasėje, kuo remdamiesi galėtumėte teigti, kad autoriaus svarstymai apie žmogaus ir tėvynės ryšį yra asmeniškai išgyventi? Taip pat atsakykite į klausimą, kodėl jo gyvenimas sudėtingas ir kodėl labai svarbus Lietuvai?

Apibendriname temą „Žmogus ir tėvynė“

1. Knygos ar kūrinio pavadinimas yra savotiškas raktas, kuriuo atrakiname kūrinio ar knygos reikšmes. Paaiškinkite, kodėl šis straipsnių rinkinys vadinasi „Gairės“? Nurodytas ir knygos adresatas – mokytojai bei mokiniai. Kaip adresatas susijęs su pavadinimu? Labai svarbi aplinkybė yra ir knygos sumanymo idėja, ir išleidimo metai. Paaiškinkite, kuo svarbios šios aplinkybės tada, kai knyga buvo išleista, ir kuo svarbios dabar? Suformuluokite išvadas, susiedami jas su visų nagrinėtų šio rinkinio straipsnių įžvalgomis.
2. Įsivaizduokite, kad Jūs turite parengti straipsnių rinkinį „Gairės“ savo draugams penkiolikmečiams. Galvodami, kas šiuo metu aktualiausia jauniems, kas iškyla kaip didžiausias iššūkis ar net išbandymas, parenkite tokios knygos eskizą, turinį, sudarykite sudėtinų, Jums aktualių, straipsnių sąrašą.
3. Nagrinėtų pamokose ir savarankiškai atrastų straipsnių pagrindu suformuluokite ir užrašykite svarbiausias dabarties jaunuoliams iškylančias problemas, didžiausius iššūkius, spręstinus klausimus.

II tema. Įsivertinimo užduotys

Iš mokinių pokalbio „Tapatybė ir tradicija“, „Gimtosios kalbos svarba“

„Kam man būti lietuviu? Nes nebūdamas savimi, išsižadėdamas šaknų, būsi melas sau, fikcija.“

„Jie yra patys savęs ar aplinkybių išvaryti.“ Apie emigrantus.

„Yra sakoma, kad natūraliausiai, autentiškiausiai gyvenimą galima patirti savo žemėje.“

„Tėvynė yra dvasinė teritorija.“

„Kalba yra įrankis, per kurį mes galime atsiverti visam kitam pasauliui, bet kalba tavyje jau pati turi krūvį, kiekvienas žodis turi krūvį, kurį tu atsineši per kartų kartas iš senovės. Pažinti pasaulį už lietuviybės ribų gali tik suvokdamas, kas esi, suvokdamas save, savo kalbą.“

1. Visas penkias mokinių mintis pakomentuokite atsakydami į vieną vienintelį klausimą – kodėl?
 - 1.1 Kodėl nebūdamas savimi, išsižadėdamas šaknų, būsi melas sau? Kodėl tavo gyvenimas bus savotiška fikcija?
 - 1.2 Kodėl emigracija nėra išsigelbėjimas, nėra išeitis?
 - 1.3 Kodėl autentiškiausiai galima gyvenimą patirti savo žemėje?
 - 1.4 Kodėl tėvynė apskritai gali būti kažkokia dvasinė teritorija?
 - 1.5 Kodėl tokia svarbi gimtoji kalba?
2. Suformuluokite ir užrašykite, kokių naujų klausimų kilo skaitant, nagrinėjant, mąstant apie žmogaus ir tėvynės ryšį? Padiskutuokite apie juos kartu su mokytoja / mokytoju.
3. Internetinėje žiniasklaidoje (pvz., Bernardinai.lt) atraskite kultūros žmonių interviu šia tema.
4. Parašykite viešą laišką žiniasklaidai žmogaus ir tėvynės tema, kuriame išdėstytumėte savo požiūrį pratęsdami sakinį ir išplėtodami mintį: „Norėčiau pastebėti, kad mes, paaugliai...“

Iš mūsų gyvenimų ir iš knygose įamžintų patirčių laike ir pasaulyje klostosi besitęsianti žmogaus, šeimos, tautos ar žmonijos istorija. Pasakojimas apie mus, apie Lietuvą gali nenutrūkti tik tada, jeigu mes pajėgiame būti ta besitęsiančio pasakojimo jungtimi. „Mes gulėme tiltais“; – rašo poetas Justinas Marcinkevičius apie svarbiausią žmogaus gyvenimo vaidmenį istorijoje, kuri dažnai negailestingai triuškina ir laužo likimus, bet kuriai priklausyti reikia. Nes reikia priklausyti. Įsisknyti savo žemėje, savo kultūroje mes privalome, jeigu norime išlikti, ką nors svarbaus reikšti, nebūti tik dulkė vėjyje.

3

Kūryba žmogaus gyvenime

Svarbiausia ieškoti, o ne žinoma kartoti.

IGNAS ŠEINIUS

*Dauguma žmonių nebūna savimi. Jų mintys
atskleidžia kitų žmonių pažiūras, jų gyvenimai –
kitų mėgdžiojimas, o jų aistros – kitų citavimas.*

OSKARAS VAILDAS

Kūryba praturtina ir keičia tikrovę. Kūrėjas kuria meno kūrinčius, bet kuria ir tautą, visuomenę (prisiminkite, kad lietuvių tautą telkė poetai – Maironis, po šimtmečio – Justinas Marcinkevičius, Bernárdas Brazdžionis, Sigítas Gedà).

Kūryba yra ir savęs kūrimasis. Visi mes kuriame savo gyvenimą, savo ir savo bendruomenės tapatybę. Svarbu suprasti, kad mūsų santykis su gyvenimu gali būti dvejopas, – galime gyventi pasyviai, pasiduoti aplinkybėms, kitų įtakai, – tuomet mus kuria kiti. Tačiau gyventi galime (taip ir turėtume gyventi) kūrybiškai, – kurti gyvenimą patys, sąmoningai pasirinkdami įvairiose situacijose. Todėl kūryba yra svarbi kiekvienam, ypač – jaunam žmogui.

Šioje temoje susipažinsite su modernizmo¹ literatūra, – būtent modernizmas iškėlė individualią, nepakartojamą kūrybą ir žmogaus

¹ modernizmas (pranc. *moderne*, vok. *die Moderne* – šiuolaikinis, šiuolaikiškas) – nuo XIX a. vidurio iki XX a. vidurio Europoje ir Amerikoje vyravusių literatūros krypčių ir stilių (simbolizmas, impresionizmas, ekspresionizmas, futurizmas, dadaizmas, siurrealizmas ir kt.) visuma, kuriai priklauso įvairūs literatūriniai judėjimai. Modernistai siekė atsakyti ankstesnių kūrybos normų ir sukurti naujus vaizdavimo būdus, atskleisti žmogaus sąmonę ir tikrovę, kintančią dėl pasaulį pakeitusio mokslo, technikos, filosofijos.

individualumą, savęs kūrimą. Skaitysite du modernizmo klasikos kūrinius, kuriuose kūryba tampa pagrindine tema, – **Įgno Šėiniaus** romaną „**Kuprėlis**“ (1913 m.) ir **Ōskaro Vėildo** romaną „**Doriėno Grėjaus portrėtas**“ (1890 m.).

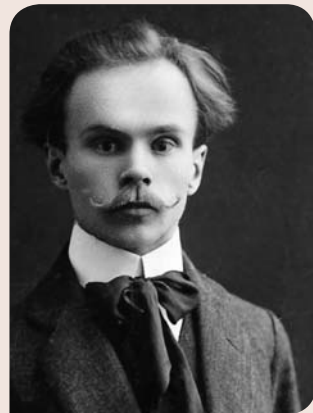
Anglų rašytojas O. Vaildas, kaip ir prancūzų poetas Šėrlis Bodlėras, amerikiečių rašytojas Ėdgaras Alėnas Pō, yra modernizmo pradininkai, turėję didžiulę įtaką visai XX a. literatūrai. Modernizmo kūrėjai ieškojo būdų, kaip išreikšti civilizacijos keičiamą tikrovę ir žmogaus sąmonę, kėlė klausimus, kokia yra meno paskirtis. Skaitydami O. Vėildo romaną „Doriano Grėjaus portretas“ svarstyti esminius kūrybos klausimus, – kas yra tikras menas, ką gali grožis, – turėsite ir Jūs.

Impresionistiniame² I. Šėiniaus romane „Kuprelis“ pirmą sykį lietuvių literatūroje iškelta daugialypė kūrėjo problematika, – ji apima ir meno kūrinio, ir žmogaus gyvenimo kūrybą. Save susikurti turi kiekvienas žmogus, kiekviena karta, – dėl to I. Šėiniaus kūrinys, vaizduojantis, kaip žmogus kuria save, mums yra įdomus.

Skaitytojas irgi yra kūrėjas. Skaitydami I. Šėiniaus ir O. Vėildo romanus, lietuvių poetų eilėraščius, mokysitės nagrinėti meninę kūrinio kalbą, kūrinius lyginti, keisti žiūrėjimo rakursus, pasitelkti argumentus, – taigi mokysitės skaityti kūrybiškai.

² impresionizmas (*pranc. impression* – įspūdis) – dailės, muzikos, literatūros kryptis, atsiradusi XIX a. 8 dešimtmetyje Prancūzijoje. Impresionistų dėmesio centre – kuriančiojo pozicija, požiūrio taškas, iš kurio vienaip ar kitaip matomas pasaulis. Impresionistų kūriniuose vaizduojamas vidinis žmogaus gyvenimas, jausmai, išorinis pasaulis parodomas per veikėjo ar pasakotojo akimirkos įspūdzio, nuotaikos prizmę, būdingas emocijų, spalvų, šviesos ir šešėlių žaismas.

Ignas Šeinius

Kiekvienas gyvas žmogus yra kūrėjas, poetas; kiekvienas kuria pagal savo išgales. (Ignas Šeinius)

Menas – žmogaus gyvybės balsas, trykštąs iš pasąmonės gelmių, todėl kūrėjas privalo mintį kraujuje jausti. (Ignas Šeinius)

Siela? Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys. Sielą turi ne kiekvienas. Tik tas, kas ją pats kuria ir jai tiki. (Ignas Šeinius)

Man patiko, kaip skamba lietuvių kalba. Aš matau pro ją. (Ignas Šeinius)

Tauta tik tuomet gyva, kuomet ji tveria, kuomet siela auga. Ir tverdama eina prieš mirtį, prieš tamsią nežinią, pati turtėja ir kiekvieną mūsų turtina. Ir saviim dedas prie bendrojo, vieno žmonijos amžinybės rūmo, drauge kyla į mėlyną tolą, siekia į saulę. (Ignas Šeinius)

Kūryba tai kova. Patvariai kovai reikia ritmo, laimėjimui – vilties. O ritmas ir viltis – gal du visos gyvybės komponentai. (Ignas Šeinius)

Kas kuria, stumia žemę pirmyn. (Ignas Šeinius)

Igno Šeiniaus kūrybos centre – forma ir žmogus neribota šio žodžio prasme. Jis naudoja ne buitines detales, o spalvas, nuotaikas („dėmes“)... Jo kalba nebe liaudinė, bet kultūrinė, pabrėžtinai individualizuota. (Alfonsas Nyka–Niliūnas)

„Kuprelis“ tiek istorine reikšme, tiek grynai meninėmis savybėmis yra vienas pačių iškiliausių kūrinių visoje mūsų beletristikoje. (Alfonsas Nyka–Niliūnas)

Ignui Šeiniui rūpi kuo gilesnė individualizacija: kuprotas malūnininkas, atsiskeyęs nuo žmonių, pridulkėjusiame kambarėlyje skaito I. Kantą, projektuoja skraidymo aparatą, skelbia, kad žmogus pats privalo susikurti savo sielą, saugo atmintyje likiminius išgyvenimus kaip didįjį dvasios turtą. (Vytautas Kubilius)

Ignas Šeinius (Jurkūnas, 1889–1959) – modernizmo pradininkas lietuvių prozoje, rašęs impresionizmo stiliumi. Svarbiausi kūriniai parašyti prieš Lietuvai atkuriant nepriklausomybę, tačiau jie veikė visą XX a. lietuvių literatūrą. I. Šeinius buvo ne tik rašytojas, bet ir valstybės kūrėjas – diplomatas.

Gimė Šeiniūnuose (pagal vietovę pasirinko slapyvardį) netoli Širvintų. Mokėsi Gėlvonų ir Mūsniškų pradžios mokyklose, „Saulės“ mokytojų kursuose Kaunė, Maskvės universiteto Istorijos–filosofijos fakultete. Maskvoje susipažino su žymiu poetu Jūrgiu Baltrušaičiu ir kitais meno žmonėmis. 1915 m. išvyko į Stokholmą, išmoko švedų kalbą, daug rašė į vietinę spaudą, pristatydamas Lietuvą, pabrėždamas jos kultūrinį savitumą ir nepriklausomybės siekį, vedė švedę Gertrūdą Sydof (Gertrud Sydoff).

Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo I. Šeinius atstovauja Lietuvai Skandinavijos šalyse. 1930 m. grįžta į Kauną, čia aktyviai užsiima literatūrine veikla, tampa pirmuoju Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininku. Nuo 1935 m. dirba spaudos patarėju Klajūpėdos krašto gubernatūroje.

1940-aisiais sovietams okupavus Lietuvą, pasitraukia į Švediją. Karui pasibaigus, I. Šeinius daug rašė ir kovojo už Lietuvos savarankiškumo susigrąžinimą, tačiau jo ir kitų emigrantų pastangos laukiamą rezultatą tuo metu nedavė.

Į lietuvių literatūros istoriją I. Šeinius įėjo kaip romano „Kuprelis“ (1913) autorius. 1932-aisiais rašytojas grįžo prie romano ir jį perrašė. Dabartiniai skaitytojai skaito naująją romano redakciją. Romane I. Šeinius kelia asmens individualybės, lietuviybės, santykio su pasaulio kultūra klausimus, – kūrybiškai svarsto Vydūno iškeltą žmogaus sau, tautai, žmonijai problemą.

Rašytojui, kaip ir daugybei jo kartos žmonių, gimusių ir gyvenusių carinėje imperijoje, buvo svarbi tautinės tapatybės problema, – nebuvo aišku, kas jie yra – lenkai, rusai, lietuviai? Ką reiškia atrasti lietuvių kalbą, kaip savo kalbą, vaikui, kuris yra skatinamas kalbėti svetima kalba, I. Šeinius yra aprašęs atsiminimuose:

„Daugiau įsiklausau. Jau man ne galvoje, ką jis sako, girdžiu tik, kaip jo kalba skamba, sklįsta. Švelni tokia, sodri, aš matau pro ją. Man kyla akyse Šeiniūnų ežero krantas, girdžiu, kaip bangos pliuška, užliedamos jo smėlį. Girdžiu, kaip nendrės šnara, matau, kaip rugių laukai bangomis lekia ir čėža. Skinu, rodos, žvangulius pamiškėje, girdžiu, kaip uosių ir beržų viršūnės linguodamos ošia. Pasigirsta strazdas, atsiliepia lazdyne, jį pralenkdama, lakštingalė.

Man skamba kunigo lietuviškas pamokslas kaip pavasarį patvinęs Liunos upelis. Žodžiai čiurlena, verčias per velėnas, sprūsta iš krantų. Mane pagauna srovė, neša.“³

I. Šeinius romane „Kuprelis“ aprašo savo kartos patirtį, kuri turėjo kurti save kaip XX a. lietuvi. Tačiau kiekviena karta turi susikurti save, – savo individualiąją, tautinę, bendruomeninę tapatybę, – todėl I. Šeinius romaną yra įdomus ir mums, šiuolaikiniams skaitytojams.

„Kuprelis“ parašytas impresionistiniu stiliumi. Impresionistai ieškojo būdų, kaip statiškam kūrinio vaizdai suteikti judėjimo, gyvybės įspūdį, – atrado daugybę spalvų atspalvių, fiksavo

³ Ignas Šeinius „Pakeičiu kalbą“ (*Tėviškės padangėj VI skyrius*), Šeinius I. *Raštai* 8, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 25–28.

nuotaikos, jausmų niuansus. „Kuprelyje“ patiriame dinamišką vaizdą, emocijų, minčių kaitą, – visa tai skaitytoją įtraukia į pasakojamą istoriją.

„Kuprelis“ vadinamas meilės romanu, – pasakotojo ir veikėjų kalbėjimas apie jausmus, jausmų ir kūrybos sąsajas, žmogaus santykį su pasauliu suteikia meilei labai stiprią kuriančiąją galią.

Tačiau romanas yra ir apie kuriančiąją sunkumą, išbandymų galią. Išgyvenęs dramatišką meilę, romano veikėjas Olesis nepalūžta, atvirkščiai, – skaudūs išgyvenimai jį subrandina kaip originalią asmenybę.

Romanas yra ir apie kuriančiąją stiprios ir įdomios asmenybės galią. Kuprelio istorija sujaukina ir sukrečia pasakotoją, – pasakotojas šią istoriją užrašo, tampa kūrėju. Tačiau istorija užrašyta taip, kad skaitytojas patiria kone tą patį, ką klausydamasis Olesio istorijos patyrė Ignasėlis.

I. Šeinius romane kuria istoriją ne tik apie Kuprelį, bet ir apie Kuprelio istorijos klausytoją, taigi, ir apie skaitytoją. Dėl to svarbu atidžiai skaityti ir tai, *apie ką* romane pasakojama, ir stebėti, *kaip* pasakojama. Modernizmo literatūros kūrinyje intrigą kuria ne tik turinys, bet ir kūrinio meninė kalba, forma.

Originalią asmenybės istoriją I. Šeinius atskleidžia romane „Siegfried Immerselbe atsi-jaunina“ (1934 m.), kuriame nagrinėjama to meto Europoje svarbi diktatūros problema. Švedų kalba I. Šeinius parašo keletą dokumentinių apybraižų, – ypač svarbi – „Raudonasis tvanas“ (1940 m.) – pirmasis liudijimas apie Sovietų okupaciją.

Klodo Mone (Claude Monet) paveikslas „Impresija: Saulėtekis“ (1872 m.), davęs pavadinimą impresionizmo krypčiai

I

Jau, rodos, niekas man nekliudys.

Vėl rašau.

Rašau, galvoju. Skraidau tolimam, plačiam neregėtų vaizdų pasaulyje.

Mėlyni pavasario rūkai jį šiandien dengia; mėlynuose rūkuose jis nuskendęs. Ir regimi laukai, ir žalios pievos, ir vėsios girios ten nuskendę.

Girios tylios, ramios stovi. Klausos tik, kaip žolė ir javai aplinkui auga.

Blyksterės, žybterės mintis, ir vėl išnyksta. Sugauti neįstengiu. Ramu šiandien visur.

Anapus durų skubūs žingsniai. Į mane kas ateina.

Tegul sau.

Įeina tėvas. Sustojęs šypsos.

– Žinai, Ignasėl, ko tavęs prašysiu?

– Šiandien nieko negaliu įspėti. Pasakyk.

– Pirmai prižadėk.

– Ne, taip bijau.

– Nėr ko bijoti. Darbas bus nedidelis.

Įdomu, ką jis sugalvojo?

– Na, vis tąsia.

– Gerai! – uždėjo man ranką ant peties. – Nueik mano vietoj malūnan. Nueičiau pats, bet šiandien turiu nuvažiuoti mugėn: reikia Širmį parduoti.

– Kuprelis vienas jokiū būdu nemals, – pastebėjo tėvas, kad mano veidas niaukėsi. – Sakė:

„Kai tik pamatysi, kad sparnai sukasi, tuojau ir eik.“ Jau sukasi – Kuprelis pradėjo malti.

Aš galvoju: „Būti šiandien, tokią dieną, malūne tarp miltų!“ Tėvas turbūt spėjo mano mintį:

– Tu manai, kad jis laikys tave visą laiką prie pikliaus? Jam smagu bus su tavim pasišnekėti.

Juk žinai, kad jis tave mėgsta?

– Bet aš šiandien galvojau apie kitą darbą.

– Nesisukinėk... Grūdų nedaug nuvežiau. Vėjas, matyt, bus geras, spustersit, ir nepamatysi, kaip sumalsit... Ir tau bus geriau. Senus pažįstamus pamatysi. Jau penkta diena, kai parvažiavai, o dar niekur nebuvai išėjęs. Svečias esi, neturi ko namie užsidaręs sėdėti. Dabar dienos tokios gražios.

Padėjęs plunksną, žvilgterėjau langan. Diena atrodė tikrai nuostabi. Oras skaidrus, medžiai nauju žalumu žvaga. Ir pro langą buvo jaučiama, kaip pavasario sula oru sunkias.

– Eisiu! – atsistojau.

Tėvas patenkintas išėjo kinkytis.

IV

Įėjęs vidun, tuojau pamačiau patį malūnininką, Kuprelį. Tokiu vardu jį visi žmonės vadina. Jo tikros pavardės niekuomet nesu girdėjęs. Ta pravardė – tai daviny's žmonių sugebėjimo viską pastebėti. O Kuprelis turi net dvi kupras: vieną krūtinėje, kitą nugaroje. Bet jis dėl to pravardžiovimo nei kiek nepyksta. Nors šiaip žinoma, kad supykti gali. Kai kas nori prisigerint malimo ar kitais reikalais, vadina jį Olesiu, net ir ponu Olesiu. Jam vis tiek.

Kuprelis manęs įeinant nepastebėjo. Dirbo. Pasistojęs suolelio, taiso įplyšusią, du ratus jungiančią juostą. Jo ilgos, laibos, tiesios kojos nuo malūno kratymo virpa jo taktu. Visas kūnas virpa. Atrodo, jis tik malūno daiktas, su juo surištas, su juo suaugęs. Su juo vienu taktu ir ritmu gyvena.

Sudžiūvusiais, smailiais pirštais knaibo ir siuva jis įplyšusią vietą. Liesas, baltas, dar daugiau nuo miltų baltas veidas. Plona, tiesi nosis tik pabrėžia tą liesą baltumą. Vikrios, gyvos kaip žarijos akys tik bėgioja šniūreliu, kuriuo jis siuva.

Matau, Kuprelis toks pat, koks buvo ir pernai. Ir visuomet buvo toks pat, kiek jį pamenu. Nesikeičia, nesensta. Kiek jam metų, niekas nežino. Gal penkios dešimtys, gal daugiau, bet senas jis neatrodo. Jis visuomet toks pat judrus, tik jo nuotaika labai dažnai keičias. Jam nepaprastai lengva smarkiausiai supykti, bet jis greitas ir geru ūpu nelauktai nušvisti.

Laukiu, nenoriu Kupreliui trukdyti. Žiūriu, kaip dideli, miltais nubaltinti voratinkliai kampuose ritmingai supas. Vorai šokdami juose gyvena ir šokių nuotaikoj miltais įdulkintas užklydusias muses gaudo.

Pro mažus langelius ir plyšius įsiveržę nubaltinti spinduliai voratinkliuose balkšvomis, virpančiomis spektro varšomis žvilga. Ir tamsiuose kampuose tamsa atrodo balta, miltuota.

Kuprelis vis dirba, manęs nemato.

Pagaliau sveikinu jį nuoširdžiai, draugingai.

– Labadien, ponas Olesi!

Nesiskubindamas pakėlė galvą. Žiūri į mane, tarytum ir nepažįsta. Nieko neatsako.

Kodėl? Gal nepakankamai greitai atėjau?

Pabaigęs darbą, nulipė nuo suolelio. Priėjo ir duoda kiek šaltą, mažai draugingą ranką. Spaudžiu ją, stengiuos gerumu sušildyt. Jaukiai klausiu:

– Ar tamsta, ponas Olesi, dabar mūsų mali?

– Taigi, – pratarė tampriai, kietai. Paskum tuo pat balsu:

– Ar tėvas jau ir neateis?

– Turbūt, kad ne. Aš jo vieton, – aiškinu, atopakalin kiek atsitraukęs.

– Kodėl neateis? – žybtarėjo Kuprelio akys.

– Mugėn išvažiavo. Labai dideliu reikalu.

– Ar nebūtų galėjęs kitą ketvirtadienį?

– Kad reikalas neatidėtinus.

– Tai kaip dabar bus? – balsas jau kiek švelnesnis.

– Aš pasistengsiu tėvą pavaduoti.

– Kažin, ar galėsi ką? – tiria mane Kuprelis, ypatingai mano rūbus. Jo veidas prašvito, pragiedrėjo kiek.

– Na, jei taip, tai taip. Imk tą maišą, – teikia jis man nurodymus įsakmiai ir smulkiai ir rodo yla kiton pusėn, pro lėtai besisukantį stiebą. – Tenai, matai, maišan iš pikliaus suplėšyti grūdai byra. Atkabink maišą nuo tos rankovės: tuoj bus artipilnio. Jo vieton kitą, dyką užkabink. Nunešęs ant viršaus, išpilk skrynion. Ne pirmutinėn, bet antron. Pirmutinės gornos sugedę. Jomis daugiau nemalu. Blogai. Kai esti geras vėjas, galima ir dvejas paleisti. Bet ką tamstai daug aiškinti. Turbūt meni, kaip seniau ateidavai ir man padėdavai malti? Tik paskum, kai pradėjai aukščiau mokytis, ar suponėjai, ar sustingai.

Patenkintas, kad buvau pripažintas, nuskubinau, kur buvo liepta.

Atkabinęs ir užmovęs kitą maišą, rišu jį į traukiamąją virvę. Girdžiu, Kuprelis juokias.

– Kas jau, ar sveikatos neturi, kad negalėtum šito maišo užnešti! Tamstos metais aš jį be niekur nieko nutarunčkinčiau. Taip virve traukdamas daug laiko sugaiši.

Paraudonijau kaip burokas. Užsiverčiau maišą ant pečių, ir tempiu laiptais viršun. Kad būtų greita, sunku buvo pasakyti. Kuprelis šypsosi ir ragina:

– O! Maišai sveika nešioti, nugarkaulį sustiprina.

Pagaliau užnešiau ir užpyliau.

Nežinau, kur baisiai išsimiltinau. Paieškojau šepečio, neradau. Dulkinuos taip, rankomis.

Girdžiu, Kuprelis dar labiau juokias, antran aukštan paskui mane atėjęs.

– Nesidulkink tamsta, dar ne toks būsi. Pagaliau juodas darbas žmogaus nesutepa. O čia dar miltai.

Rodos, nebuvo ko, bet aš nuo jo ironingų juokų susisarmatijau. Jis tai pastebėjo. Jau nesijuokia. Šneka, pasakoja rimtai. Tai tą, tai kitą daiktą rodo, aiškina.

– Lukterėjęs kiek, vėl nueik tenai apačion pasidairyti. Permainęs maišus, atnešk čionai ir užpilk. Dabok gerai. Saugokis, kad nepamirštum. Baisus tarapotas gali išeiti, tenai užsikimš ir sėlenų pribėgs miltuosna, o čia gornos dykos mals, dils ir akmens prisuks.

Pažvelgė skrynion. Paklausė girnų užimo ir greitai į trečią aukštą nuritėjo.

Tik spėjau linkterėti galvą, parodyti, kad gerai dabosiu.

V

Dažnai mainau maišus. Jei tik ir pusę randu, nepalieku. Suplėšos darosi vis smulkesnės. Bet nesiskubina.

Malūno ūžesys tai apsilpsta, tai vėl staiga pakyla. Matyt, vėjo pajėga mainosi, kinta.

Man gerai atmenamas, pažįstamas tas ratų ratelių teleskavimas ir bildesys. Daug primena iš vaikystės laikų. Ne vieną dieną čia praleidau. Vienas ir su draugais. Ratai man, rodos, ką pasakoja teleskuodami.

Jie pasakoja apie tas dienas, kai aš su Broniu ir Juzuliu klausydavau Kuprelio pasakų; kai mes, akis ištrėškę, prašydavom: „Daugiau, daugiau!“ Kuprelis mums laiko negailėdavo. Nuo jo išgirdavom aibę įvairiausių daiktų. Jis vaizdingai apsakinėdavo, kaip vaidinasi raganos, laumės ir kipšai. Lietuvių karus su totoriais, lenkais, rusais ir kryžiuočiais dar įdomiau atpasakodavo. Jie mums ir tikdavo labiausiai.

Mes pagaliau pradėjom tikėti, kad ir jis pats buvo kare dalyvavęs. Jei ne su totoriais ir kryžiuočiais, tai bent su turkais. Juzulis, kuris buvo vyriausias, pasakojo, kad, kariaujant su turkais, kareiviai turėjo nešioti po kalnus patrankas ant pečių.

– Gal ir Kuprelis nešė ir jį kokia sunki patranka iš viršaus ir suspaudė. – Tas Juzulio aiškinimas mus dar labiau įtikino.

Buvom norėję paties Kuprelio paklausti, bet nediršom. Gal nebuvom pakankamai įsitikinę, gal bijojom ižeisti. Žinojom, kad Kuprelis buvo piktas ir kad jį suerzinti, jo artumoj esant, buvo labai pavojinga.

Eidamas užkliuvęs svarstyklių prisimenu, kad Kuprelis dažnai mus sverdavo. Sakė, daboja, ar greitai augam. Taip pat mėgo mums aitvarus daryti ir mokino, kaip reikia leisti. Jei koks aitvaras pakildavo tiesiai ir aukštai, džiaugsmu jis nesitverdavo. Mes taip nesidžiaugdavom.

Visas Kuprelio pasakas ir geradarybes mes atlygindavom nuo jo toliau būdami visaip, kai kuomet ir nelabai gražiai. Užrakindavom jį vieną, sustabdydavom malūną – tai labiausiai veikdavo. Nediršdavom paskui pasirodyti arti malūno kokią visą savaitę. Paprastai tai prikraudavom galan sparno, audeklo užlankon, akmenų: kai sparnas aukštyn pakyla, akmenys krinta tiesiai ant malūno kepurės ir baisiausiai darda sienomis žemyn; pasitaikydavo, kad neaplenkdavo ir langų. Na, tuomet tai mes kaip pelės bėgam, kiek tik siekt, ir slepiamės duobėsna, iš kurių smėlis imamas. Bet jei Kupreliui pasisekdavo mus tenai surasti, nepaleisdavo taip pigiai. Pabėgti nuo jo būdavo labai sunku: strykters kelis didelius žingsnius, ir jau už apykaklės laiko. Dar žadėdavo ir Sargautui, ir tėvams įškūsti; bet niekuomet neskušdavo ir paskum, neilgai trukus, visai atsileisdavo.

Kai kuomet jis visai mūsų į save neįsileisdavo. Vaikščiodavo liūdnas, susikrimtęs, apniukęs; kas jį graudino, kas krimto, ne mums buvo atjausti. Ir dabar dažnai jo nesuprantu. Kiek kartų buvau norėjęs išgirsti, kaip jis seniau gyveno, ką matė; jis apie save ne tik niekam, bet ir man nei žodžio netaria.

VI

– Ar tamsta nepamiršai savo darbo? – girdžiu. Tai Kuprelis, sugrįžęs iš trečio aukšto. Dirbo tenai ką, dabar čia atėjo.

– Stengiuos, – atsakau.

Tuo metu dingterėjo galvon, kad jau gerokai bus praėję laiko, kai buvau apačioj. Skubinu žemyn, per kelintą laiptą peršokdamas.

Maišas pilnutėlis, prikimštas. Tik tik užtraukiau jį ant pečių. Tempiu įraudęs viršun. Jis ir vienon, ir kiton pusėn nuo nugaros smunka. Prituriu visas lygsvaros pajėgas sutraukęs. Nors neilgam.

– Greičiau nešk, – įsako nuo viršaus Kuprelis. – Girnos tuoj bus dykos.

Nesulaukęs į laiptus prilėkė. Mato, kaip aš su maišu ir nesuvaldoma lygsvara kovoju. Bara ir drauge šypsos.

– Reikia dažniau mainyti. Pilnus maišus nešiodamas, patrūksi ir žmonos negausi.

– Niekai! – atsakiau užtarunčkinęs maišą ir, lyg mylią perlėkęs, patenkintai alsuodamas. – Nepatrūksiu ir žmoną gal gausiu!

Man atrodo, kad tamsta... È! kam man čia tave „tamsta“ vadinti. Ar neatmeni, kai mažą dėl visokių blėnių, kuriuos man su Broniu ir Juzuliu iškrėsdavai, dar ir už ausų lyg kiškelį pakeldavau?

Nuo to priminimo, pats nejudamas, nukaitau.

– Vaikas iš tavęs buvo! – žvilgtėjęs akysna, paskum į viršutinę lūpą. – Man atrodo, kad tau laikas būtų vesti.

– Kodėl? – nustebau.

Bet tas jo nelauktas pasakymas man pakuteno kiek širdį, pakėlė malonius, neaiškius lūkesius.

– Todėl, – aiškino Kuprelis rimtai, – kad jau turi turbūt dvidešimt metų su kaupu. Matai, ir ūsai jau išsikalė, viršun raitosi. Turi mokslą, gerą galvą, žmoną galėsi pramaitinti. Ko dar laukti, ko stinga?

– Dar aš jaunokas tokiam smarkiam žygiui. Pagaliau vienam reikia pirmai gyvenimas išbandyti. Kitaip gali didelio vargo būti.

– Štai kaip! Ar dar gyventi „neišmokai“? Gyventi išmokti negalima. O jei taip, tai dviese lengviau.

Patylėjo kiek.

– Trisdešimties sulaukęs svarstysi, ar verta, ar dar neverta vesti. Keturiasdešimtį privijęs galvosi, ar apskritai verta. Keturiasdešimt penkerių, iš tolo senatvės šešėlį pajutęs, gal ir labai norėsi, bet jauna ir graži neis. Dabar mergaitės mažiau paiso turtingumo, proto ir mokslo. Jas daugiau vilioja jauni ir sveiki vyrai. Taip ir reikia. Tegul nebūna vyrai kvailiai, tegul nelaukia per ilgai. Jei koks žilis bedantis ir gauna kokiū būdu jauną, skaisčią žmoną, jis negali tikėtis jos stiprios ir patvarios meilės. Pakanka, kad koks jaunas vyrukas pasipainiotų, ir jau šeimyninis gyvenimas sugriautas, o senis kokia dešimčia metų keliauja anksčiau į Abraomą. Juk meilė – bent regimo gyvenimo vienatinė prasmė. Nerasti jos – vis tiek, kaip ir to gyvenimo nustoti. Meilės ieškoti nereikia vėluotis. Juo anksčiau, juo geriau. Jaunam vesti reikia, jaunam draugę pasirinkti. Ne laikas „mokintis“ gyventi, kai gyslose karštas kraujas verda ir širdis širdies trokšta. O kai pradėsi galvoti, svarstyti, laukti, tai ir nepamatysi, kaip paliksi visam amžiui vienastypis, beprasmiškas.

Kad Kuprelis pats taip galvotų, man neatrodė.

„Tai tik dėl manęs, jauno“, – maniau.

– Kodėl gi tamsta nevedei? – klausiu.

Į mano, rodos, logingą klausimą jo baltas, drobinis veidas dar labiau pabalo. Raiškios akys ėmė skubiai bėgioti, tarytum ko ieškodamos, nuo vieno daikto į kitą. Štai jos apsistojo ties mažu, keturkampiu malūno langeliu ir žiūri pro jį toli, kur, regis, niekuomet nei susiekti negalėtum.

Pasidarė tylu, net kiek nejauku, lyg ant malūno kas skraistę užmetė. Girnos užia niūkiausiai. Apačioje girdėti pikliaus kimus dūsavimas. Jam nedrąsiai taria ratų ratelių tarškesys. Viršuje lyg šnabžda kas. Bailiai, pavogčiom. Ir vis viena, regis, tylu. Dar sunkesnė tyla.

– Aš? aš? – prašneko Kuprelis. Bet vis dar pro langą žiūri, mato tenai ką. – Daug pasakoti...
– Papasakok tamsta! – prašau. Man labai parūpo sužinoti, kodėl Kuprelis nevedė, kodėl liko vienas.

– Tai ne pasaka ir ne kokia rašyta istorija. Papasakoti tai nelengva. Tai mano gyvenimo nesugydoma žaizda. Jos judinti nenoriu.

Tie žodžiai buvo svarūs. Anapus jų buvo jaučiama giluma ir plotis.

– Papasakok bent kiek.

– Tu tik pasijuoksi. Tu gal per jaunas atjausti.

Aš nežinojau, kas atsakyti, kaip pasiteisinti. Aš tikinau tik savo akimis.

– Ak geras tu buvai vaikas. Mėgau aš tave, ir dabar dar mėgstu.

Mažai, man rodos, panašu, kad Kuprelis būtų mylėjęs ką kuomet. Kur jam buvo mylėti, kad jis iš tolo nuo moters šalinas; niekuomet nesutiks, kad kokia mergiotė ateitų ir padėtų jam malti. Neįsileis, kad ji kažin kokia būtų. Ir ar galėjo dar jį mylėti kas? – O gal?

– Prisėsk, – kviečia Kuprelis, vidun susikaukęs ir pasirengęs. – Apsakysiu tau viską, viską, kaip buvo, kaip Kuprelis mylėjo, kaip džiaugęs jis laime. Kažkuomet. Klausysi manęs gerai?

– Taip! – atsakiau, visas jaunu domingumu užsidegęs.

– Mano mylimoji buvo tikrai kaip ankstyvas pavasaris. Žavinga kaip brėkštanti, žadanti aušra. Jos skaidrios žvilgančios akys tirpino širdį, gundino ją. Aš mylėjau ją, kaip naktis myli lakštingalos dainą...

Liejas jo žodžiai, įkvėpti meilės, ir plaukia iš gilumos prislėgtos širdies. Paskendo ir gyvena jis savo atminimuose.

? Klausimai ir užduotys

1. Kas yra romano pasakotojas? Ką apie jį sužinome iš pirmųjų romano skyrių? Kaip jis charakterizuojamas? Savo teiginius pagrįskite citatomis.
2. Pasakotojas Ignasėlis savo veiklą nusako taip: „Rašau. Galvoju. Skraidau tolimam, plačiam neregėtų vaizdų pasaulyje“. Kaip pasakotojas supranta rašytojo, kūrėjo darbą?
3. Ką iš pirmųjų skyrių sužinome apie pagrindinį romano veikėją Kuprelį? Kuo jis svarbus yra pasakotojui ir kitiems kaimo vaikams? Apie ką ir kaip vaikams pasakodavo Kuprelis?
4. „Gyventi išmokti negalima“,– sako Kuprelis Ignasėliui (VI skyrius). Paašškinkite šią Kuprelio mintį. Kuo ji netikėta?
5. Kodėl būtent Ignasėliui Kuprelis ryžosi papasakoti apie savo meilę?
6. „Juk meilė – bent regimo gyvenimo vienatinė prasmė. Nerasti jos – vis tiek, kaip ir to gyvenimo nustoti.“ – teigiama romane. Ar sutinkate su šia nuomone? Atsakymą pagrįskite.

Vėl pasakoja Kuprelis.

– Pamačiau ją pirmą kartą bažnyčioj.

Matydavau ją nuo viškų kas šventadienis. Prie paskutiniojo piliورياus, ties kairiuoju altorium. Nesistodavo niekur kitur. Kartais atsigrįždavo ir pažiūrėdavo aukštyn į vargonus. Tuomet, būdavo, mūsų akys sulieja akimirksniui savo žvilgsnius. Aš noriu žiūrėti į ją, jos atvirą grakštų veidą, gujas galias akis kuo ilgiausiai, bet ji bematant galvelę pakreipia ir jau į altorių meldžias. Laukiau jos žvilgsnių, nepraleisdavau nei vieno. Sekiau pakėlęs galvą, kuomet ji vėl atsigrįš. Nerūpėjo jau nei gaidų daboti. Iš karto visą puslapį perskaitau ir atmintyje laikau. Ir groti sekėsi geriau negu kuomet. Visa bažnyčia, viskas gaudė mano vargonais. Žmonės darės maldingesni, nuo klebono gaudavau veik kiekvieną šventadienį vis didesni pagyrimą.

Laikė pamokslo būdavo geriausia. Norėdavau, kad kunigas jį sakytų, niekuomet jo nepaigdamas. Tuščia darėsi, kai žmonės pradėdavo eiti iš bažnyčios. Išėdavo ir ji... Dingdavo ūkana pasaka.

Po visam, būdavo, tekinas lekiu į šventorių. Ieškau jos tarp būrelio merginų ir berniokų. Niekur nebūdavo matyt.

Man nuostabu darės, kur ji galėjo taip greitai dingti. Vieną kartą net pamaniau, kad gal man tik vaidinas.

Eidavau namon, tikėdamas ją kitą kartą kuomet pamatyti. Bet drauge slėgė baimė, kad niekuomet daugiau nepamatysiu.

Ateidavo ji bažnyčion sodietiškai, bet gražiai apsirėdžiusi. Matyt, mėgo tamsiai raudonas varsas. Labiausiai jai tiko beveik juosvas sijonas ir balta kaip sniegas bliuze plačiom rankovėm.

Ūgio ji buvo ne aukšto, vidutinio, bet labai dailiai išaugusi. Skaisčiais raudonais veideliais. Kaip pražydusi rožė. Galvelę gobė dideli, tankūs, tamsiai geltoni plaukai. Antakiai dar tamsesni. Iš tolo atrodė net juodi. Ir tai nepaprastai ją dabino.

Įeidavo ji bažnyčion guviai, bet drauge laisvai ir gracingai. Žvilgterėjus kiek atgal, klaupdavo ties tuo paskutiniu piliorium.

Tik ją pamatydavau, visa bažnyčia man nušvisdavo. Apsiniaukdavo, kai pastebėdavau, kad į ją dešimtys berniokų akių žiūri. Kad, rodos, būdavo, įmanyčiau, uždrausčiau vyrams į moteris bažnyčioje žiūrėti.

Nuo to laiko pradėjau daugiau savo išvaizdai domės kaupti. Pasisiūdinau dailesnius rūbus. Susitaisiau minkštus, blizgančius batus. Susigadojau gerą skrybėlę. Nusipirkau lazda sidabrine galva. Prausiaus geresniu muilu, rūpestingiau šukavaus. Ir nepajutau, kaip netrukus virtau visoje apylinkėj geriausiai vilkinčiu vyru.

Pirmai, nors man pinigų netrūkdavo, nesidabinau labai, nesitaisiau nei gerų rūbų, nieko. Ir batus ne taip dažnai šveisdavau.

Skusdavaus tik rečiau. Plaukai ilgiau galėjo kaip norėjo augti. Bet ji, nors jos dar nepažinau, visiškai mane pakeitė.

Ir aš pats nesuprantu, kodėl taip greitai ją pamylėjau. Kodėl taip smarkiai ji iš pirmo pamatymo mane sužavėjo? Tą pat dieną, kai dar pirmą kartą pradėjau groti Skaždžių bažnyčioje. Tik atkeliauju galvą nuo vargonų ir žvilgterėjau žemyn, į žmones, ir pamačiau ją. Man sužėrėjo ir sutemo akyse.

Sapnavau ją kas naktį. Jei kuomet nesusapnuodavau, visą dieną vaikščiojau apniukęs. Nežinojau, kokio darbo imtis. Klausiau ir pykau: „Kodėl aš šiąnakt jos nesusapnavau?“

Šventadienio laukdavau labiau neg vaikai Velykų.

Kartą, kai nepamačiau jos bažnyčioje, negalėjau sau vietos rasti.

„Gal susirgo? O gal jau mirė?“

Mano vargonai gaudė, verkė ir meldėsi drauge su manim. Jei būčiau galėjęs, būčiau lėkęs jos ieškoti. Bet kur ir kokiame krašte ji gyveno, nežinojau.

Mišpams pasibaigus, prireikė klebonijon nueiti. Nunešiau klebonui kažkokius popierius pasirašyti.

– Kas tau? Kodėl tu šiandien toks išblyškęs? – klausia klebonas. Susirūpinęs, nors ir pro juokus. – Matyt, tave kokia liga apima. Ką? Beskuo tu taip grojai ir giedojai graudingu balsu. Eik, atsigulk.

– Nieko, aš sveikas, – teisinuos. – Tik taip man truputį negera.

– Kas gi tau galėtų būti? Gal įsimylėjai ką? Gal patiko kokia mergiotė? O, jos moka pagauti bernioko širdį. Tai niekis. Tą ligą persirgsi.

Nieko neatsakiau. Nustvėriau pasirašytus popierius, ir pro duris. Dar ką klebonas sakė ir juokavo, negirdėjau.

Laukiau, tikėjau, kad ji kuomet atvažiuos kūma, atveš kieno mažutį krikštan. Arba bus kam pomergė, jaunąją prie altoriaus atlydės. Maniau, pamatysiu tuomet ją arčiau, galėsiu susipažinti, kokį žodį tarti ir nuo jos ką išgirsti.

Buvau prasimanęs vaikščioti medžioti. Susigadojau šautuvą. Išlandžiojau visas parapijos girias, išbraidžiau pievas. Nei vieno sodžiaus neaplenkiau. Ir nei miške uogaujant jos nesutikau, nemačiau pievoje šieno grėbiant nei darželyje gėles laistant.

Baigęs vasara. Artinos tamsus ruduo. O aš vis niekur negalėjau jos rasti. Tik bažnyčioje, prie aukštojo pilioriaus.

„Gal man tikrai bažnyčioje vaidenas? Trotina mane kokia pikta dvasia?“

„Ne! Juk aš esu sveikas“, – priešinaus toms mintims.

„Bet gal ji niekuomet apie mane ir nepagalvoja? Gal ji bažnyčioje ne į mane žiūri? Į vargonus? I kitą kokį anapus mano pečių? Myli kitą?“

„Ne! Ne! Ji į mane žiūri, mane mato.“

Ir kovojo, grūmėsi tos mintys, man galvą svaigino, nakčių užmigti neleido.

Ir štai vieną naktį, kai jau viso miestelio gaidžiai urmu giedėjo ir diena aiškiai brėško, atėjo man viena mintis. Visai nauja, labai drąsi.

„Priminsiu klebonui, kad reikalinga bažnyčios choras padidinti. Tik moteriškais balsais. Vyru jau pakanka. Tegul iš sakyklos pasako ir karštai paragina.“

„Bus ir ji!“ – įsitikinimo viltis tiesiog mane iš lovos kėlė.

„Ateis! Tikrai ateis!“

Abejonės išblyško ir draikėsi. Ramu pasidarė. Užmigau ir atsikėliau tik vėlai.

Tuoju nuėjau į kleboną. Žodžių man nestigo choro mažumą ir silpnumą įrodyti. Buvau iškalbingas, išvaizdus. Klebonas jau viduryje mano įtikinimų suriko. Sakė, kad visai taip pat mano.

Laukiau sekmadienio nekantraudamas.

Atėjo ir sekmadienis. Klebonas po pamokslo ilgai ir šiltai ragino. Mergiotės domingai, galvas pakėlę, klausės. Klebonas žadėjo joms daug malonės nuo Dievo ir garbės nuo kitų parapijų.

– Vis tai garbinimas, malda Viešpačiui. O kai malda graži, kai daugelis ją siunčia drauge, tai ji ir Dievui malonesnė, tai Jis ir greičiau jos išklauso, – aiškino.

– Fertig! – džiaugias.

Tuoj po mišparų, kas panorės išmokti giedoti, liepė klebonas visiems į mane susirinkti. Žvilgtėčiau tuo metu į ją – klausos. Paskum persižegnojus greitai pro duris išėjo. Į mane praeidama aukštyn pažiūrėjo ir dailiai šypterėjo. Lyg norėdama būsimam mokytojui kiek įsiteikti. Tai man net kvapą atėmė.

XII

Sekantį šventadienį atsikėliau anksčiau neg paprastai. Tik išaušus nuėjau rytmetinių giedoti. Bažnyčia buvo jau atdara. Bet viduj dar nei vieno žmogaus nebuvo.

Užlipęs ant viškų, sustojau. Gundė su savo drauge sėdi klaupkose prie vargonų! Pamačius mane, išėjo prieš, jaukiai pažįstamai pasisveikino. Paskum grakščiai pakreipė galvą ir sako, tiesiai akysna žiūrėdama:

– O kad mes, tamsta, lietuviškai rytmetines užgiedotumėm? Ką? Pažiūrėtumėm, kaip lietuviškas balsas bažnyčioje skamba?

– Nežinau. Negalima. Ne, visai negalima... Pagaliau juk vis tiek ir lenkiškai, – paaiškinau.

– Ką tamsta sakai?! – šūkterėjo Gundė, atopakalin atsitraukdama. – Iš tamstos žodžių matyt, kad jokio supratimo apie savo tėvynę neturi, Lietuvės nežinai, – nustatė ji pasigailėdama, nustebus.

Nieko aiškaus negalėjau jai į tai atsakyti. Apie savo tėvynę aš tikrai lig tol nedaug turėjau supratimo. Kai augau pas gerą Schonfeldtą, maniau, buvau vokiečiukas. Tas gi senis klebonas, pas kurį pyragus minkiau, mane lenku vadino. Dabar ji štai nustebo, kad nežinau, kad esu lietuvis.

Ėmiau jai aiškinti. Sakiau, kad nors čia visi žmonės ir lietuviškai šneka, bet nuo seniai Dievą bažnyčioj lenkiškai garbina, taigi ir negalima jų papročių pertraukti, naujos maldos įvesti. Dar sakiau, kad Dievas daug kalbų moka, daug jų pažįsta, taigi ir lenkiškai supranta.

Ji į mano aiškinimus tik karčiai nusišypojo. Pastebėjau, kad ir karti šypsena ją dabina.

– Gal bažnyčioje negerai ginčytis, velniai gali juoktis, – visai nuginklavo mane Gundė, radus svaresnį ginklą ir karčią šypseną į draugingesnę pakeitus. – Bet būk geras, atiek kuomet į mus. Mano tėvelis džiaugsis. Tuomet plačiau galėsime pasišnekėti, kodėl čia reikia lietuviškai giedoti, nors pirmai ir kažin kiek būtų lenkiškai giedota. Pradėkim dabar: „Garbinkim Viešpatį Dievą“...

– Na, Ievut, pradėkim! – Susėdo jos klaupkosna ir pradėjo. Negalėdamas atsiremti, išslydus visai mano atsparai iš po kojų, ir aš ėmiau tarti vargonais.

„Koks bus galas?“ – rūpinaus. Prisiminiau Vėlykas, filijos kleboną.

Po truputį pradėjau nurimti. Gundės balsas mane ramino. Rodės, ne mergiotė, bet koks angelas iš dangaus gieda. Ir pačios rytmetinės taip nuostabiai, sklandžiai lietuviškai skambėjo. Lenkiškai panašiai toli gražu negalėtų.

Sugiedojau ir aš, vargonus smarkiai paleidęs.

„Tebūna, kas nori!“

Nežinau kodėl, bet man atrodė, kad aš lietuviškai galiu laisviau giedoti neg lotyniškai ar lenkiškai. Gal vien dėl jos?

Gundė, pastebėjus, kad ir aš giedu, atsigrižę į mane ir nudžiugusiai, padrąsinančiai galvute linkterėjo. Aš dar daugiau sustiprėjau savo naujoj padėtyj.

Davatkos, įėję bažnyčion, tuojau kėlė galvas į viškas. Sustovinėjo ir mustebę klausėsi. Į altorių eidamos, ir tai dar po keletą kartų grįžosi atgalion. Nors davatkos žino, ką reiškia grąžytis bažnyčioje – velnią visam jo baisume gali pamatyti.

Po rytmetinių laukiau, kad Gundė ir rožančių giedos lietuviškai. Net pats buvau pasiūlęs, bet ji manė, kad šiam kartui pakaks.

– Paskum kuomet.

Jos drąsus protingumas ir išrokavimas stebino mane. Visai mane iš pat pradžių sužavėjus, atrodė, kad ji vis daugiau man patinka. Gėrėjau ja, kiekvienu jos žodžiu.

Po mišių klebonas pašaukė mane klebonijon.

„Žiūrėsiu, kas dabar bus!“ – galvojau eidamas, vyriškai visam kam pasiruošęs.

Bet buvau paruošęs ir visišką apgynimą ir sau, ir savo žygiui, nors tikrumoj ir nežinojau argumentų, kam Skařdzių bažnyčioje reikia lietuviškai giedoti. Lyg nujaučiau juos. Iš Gundės, iš jos balso žvilgančio ir spragančio skambesio. Jis vis aidėjo ir mano ausyse, ir širdyje.

– Kaip tu šiandien rytmetines giedojai? – paklausė manęs klebonas rimtai, oficialiai.

– Lietuviškai, – atsakiau drąsiai, pasirengęs nors kardais su juo kirstis.

– Kaip drįsai be mano sutikimo?

– Aš norėjau pabandyti, kaip lietuviškas balsas Skařdzių bažnyčioje skamba. Skamba gražiai.

Klebono oficiališkumas tuojau išnyko. Jis žvilgterėjo į mane palankiai ir net nusišypsojo. Atrodė, kad aš jam patikau ir pasielgimu, ir atsakymu.

– Gerai, kad pradėjai. Labai gerai. Reikėjo jau anksčiau pradėti. Tik aš, neseniai čia atkeltas, nedrįsau. Gerai, kad tu pradėjai. Galėsi dabar kas šventadienis lietuviškai rytmetines giedoti... Paskum toliau ir iš rožančiaus lenkišką kalbą išvysime. Tik nereikia skubėti. Reikia pamažu. Pirma rytmetinės, paskum rožančius, o pagaliau ir kiti giedojimai. Niekas nei nepajus.

Aš pritariau klebonui.

– Kokia mergiotė tau padėjo giedot?

– Dar gerai nepažįstu. Ji čia pat iš miestelio.

– Gražus balsas. Dailiai, labai dailiai gieda. Smagu buvo klausyti.

Džiaugiaus, kad klebonas ją gyrė.

– Ji, matyt, dar pirmą kartą?

– Praeitą sekmadienį atėjo.

– Šiandien ateisiu pažiūrėti, kaip jūs ten mokinatės. Gal dar lietuviškai ką sudainuosim... Reikia Li´etuvą pamažu gaivinti, atsargiai krapštyti iš miego. Staiga nubudus galėtų išsigąsti, – baigė klebonas pamokinančiai. Gal man įspėti, gal save pateisinti.

Visai nelaukiau, kad toks bus galas. Klebonas ateidavo veik kiekvieną šventadienį pasiklausyti, kaip mes giedame, o pagaliau pats pradėjo visus mokinti dainuoti. Po keleto savaitių kad užtraukdavome chorą kokią dainą, net visas miestelis aidėjo.

Nepaprastai dainas pamėgau. Kai dar buvau mažas, mėgau klausyti sodžiaus mergiotes vakarais dainuojant. Tiko man dainų graudingumas, liūdesys. Jų švelnus, smagus liūliavimas. Ir aš pamenu, kad tyliai joms tariu. Ir tardamas lingavau į šonus, tarytum mane kas supė ar vežė laivu per didelį, platų ežerą.

Jau kelinton dienon atnešė man klebonas *Aušros* dvejetą numerių. Skaityti lietuviškai dar nebuvau pratęs, daug žodžių man trūko, daug ko nepermaniau. Jis man noriai aiškino. Netrukus pats viską supratau. Pradėjau laisvai lietuviškai galvoti, lietuviškai jausti.

Nuostabiai greitai pasidariau lietuvis. Tik kažin, kieno buvo didesnis nuopelnas, Gundės ar klebono?

Gundė ateidavo giedoti rytmetinių tik su savo drauge. Kitos giesmininkės visai neateidavo. Joms buvo toli. Tik retai kokia, anksti iš namų išklydus.

Taip sutartinai ir dailiai mes visi trys giedodavom, kad rodės, net šventieji bažnyčioje mūsų Dievo garbinimo klausėsi ir jų gaudūs veidai pragiedrėdavo kiek. Viskas joje virsdavo kitaip, sava ir artima. Ko tik nemelstum, vis rodės, Dievas čia išklausytų. O aš meldžiaus, mano malda meilės prašė. O meilė buvo arti, čia pat.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip Olesio išgyvenama meilė Gundei keičia jį kaip žmogų? Kaip menininką?
2. Panagrinėkite, kaip Kuprelis atranda savo lietuviškąją tapatybę? Kodėl lietuviškumą išreikšti viešai jam tampa svarbu? Kas paskatina ir kas palaiko tokį jo apsisprendimą?
3. Kokios istorinės realijos minimos romane? Ar galima iš jų pasakyti, kada vyksta Kuprelio pasakojama meilės istorija?
4. Kokį vaidmenį, žadinant lietuviškąją ir lietuviškąją sąmoningumą suvaidina „Aušra“ ir lietuviškos giesmės?
5. Koks vaidmuo, gaivinant bendruomenės tautinį sąmoningumą, tenka meno žmogui – kaimo vargonininkui.

XVII (ištrauka)

Vieną pavakarį po Kalėdų, prieš pat Tris Karalius, sėdėjau papietavęs ir patingęs namie ir galvojau. Galvojau apie Gundę. Atėjo pats prietemis. Žiūriu, prasiveria durys ir įleikia ji. Nusigan-dau net, iš kur ji taip ūmai būtų.

– Tuoju slėpk visas lietuviškas knygas! Rytoj žada būti krata miestelyje, gali būti ir pas tamstą,– nepasisveikinus dar išgąsdino.

– Gal tiktai sudeginti?– susirūpinau.

– Nieko. Rasim joms vietą,– ramino Gundė.

– Kai visai sutems, parsinešiu jas namon. Tenai tėvelis paslėps jas drauge su kitomis knygo-mis, nei šuva nesulos. Tik surink gerai, nepalik dar kurios.

Puoliau rinkti, visur kratyti. Surinkau, rodos, visas. Surišiau paskum gerai. Duodu jai.

– Dar nenešiu. Šviesoka. Padėk kur.

Atkėliau vieną grindžių lentą ir paslėpiau ten pundelį.

– Bloga vieta. Na, šiam kartui pakaks. Paskambink dabar ką gražaus, aš paklausysiu.

– Kas labiau patinka?– Viską kitą užmiršau. Tik dabar pajaučiau, kad mes vienu du kambaryje. Tai buvo nuostabu. Ką reiškia tuomet koks pavojus?

– Tamsta pats parink. Tik labai, labai gražaus. Juk taip gerai moki.

Atsisėdau prie fortepijono, ėmiau gaidų ieškoti.

Gundė atsisėdo kėdėje netoliese, fortepijono įlenkime. Pasirėmė alkūne ir laukė galvelę pa-kreipus.

Kambaryj jau visai temo. Šešėliai iš kampų slinko sienomis giliau ir giliau. Klojosi lubomis ir asla. Tik siauri, palši takai nuo langų paliko.

Tylu, ramu, tarytum sutema viską savo plačiuosna skvernuosna suvyniojo ir nutildė.

Užmiršau, kad ir gaidų mano ieškoma. Norėjosi tylėti, tylėti ir žinoti tik, kad jos arti esama. Rodos, mačiau, kaip fortepijono paviršiumi tiesėsi kas nuo jos į mane, nuo manęs į ją.

– Gal šviesą užžibinti?– kuždu nenoromis.

– Kam? Nereikia.

Vėl pradėjau ieškoti. Bet ir ieškoti nenorėjau. Norėjau, kad rankos pačios sugrotų, ją visai sužavėtų.

Užkliuvau Bethoveno devintos sonatos, mano mėgiamiausios, bet lig tol dar nesuprastos.

Pradėjau skambinti. Pirma nedrąsiai, suklysdamas, paskum geriau ir geriau. Nedabojau nei gaidų. Jos mano akyse susiliejo į vieną didelį juodą lopinį ir dingo iš akių. Jų vietoje mačiau jos skaistų, susimąščiusį veidą ir pro tamsą dideles žvilgančias akis. Tik į jas žiūrėjau ir kvėpiau savo sielą, meilės ištroškusią, muzikos garsuosna. Garsai manyje gyveno ir drauge kėlė mane į beribę erdvę, kur nér skirtumo tarp dienos ir nakties, kur ji ir aš– vienas stebėtinas daiktas. Aplinkui tvaskėjo raudoni, mėlyni, žali, mūsų nepastebimi pasauliai. Mes buvom tik sau.

Pajaučiau jos ranką, švelnią, minkštą kaip gėlės palytėjimas, ant savo peties. Garsai apsilpo, tarytum atgalion sugrižo, vis tilo, tolo.

– Kaip gražu! – kuždėjo Gundė.

Savo ranką pratiesė toliau, ant kito peties.

Pamažėl, nejučiomis nustojau grojęs. Atsišlijau nuo fortepijono. Ir pajaučiau, kad mano galva buvo atsišlijus jos krūtinės.

– Kaip gražu! Nuostabu! – kartojo Gundė susimąščius.

– Dabar tamstai nedovanosiu! – sušuko ji staiga linksma.

– Nedovanok...– paėmiau jos rankelę savo delnan. Paspaudžiau kiek, visą savo nedrąsą užmiršęs.

– Žinai, ką nedovanosiu?

– Žinau.

Nutilom. Lyg pavargom kiek į didelį žygį besirengdami. Smagiai pavargom. Girdžiu ir jos, ir mano Širdys tuksi, skubina.

– Kas tamstai mielas Skaždžiuose?– tarė Gundė lėtai, veik negirdimai.

– Tu! Tu! – suspaudžiau ją savo glėbyje, lyg norėdamas savin įtraukti.

– Aš?! – apskabino Gundė mano kaklą ir karštai savo veidą į manąjį priglaudė.

Sustingom, rodos, karštyje. Užmiršom viską. Ir pasaulio tarytum nebūtų, mums iš jo išėjus. Sutemo. Juodi kampai užtiesė savimi visą kambarį ir ties mumis nulinko. Galvojo ką paslaptingo.

– Myli?– jos klausiu.

– Myliu,– atsako.

– Labai?

– Myliu, myliu!

– Kodėl mane myli?

– Tik todėl, kad myliu.

– Visuomet mylėsi?

– Visuomet, visuomet!

Susitiko mūsų lūpos. Susirišė į vieną begalinį pasibučiavimą. Rodėsi, kad tame pasibučiavime ištirpom ir naują gyvą lydinį sudarėm. Daug lengvesnį neg oras ir galingesnį neg laikas.

Tylėjom,– mums žodžių nereikėjo. Susėdom greta, susiglaudėm.

Ėmėm tyliai šnekėtis, tarytum ko bijodami, ko nežinomo, bet sergstančio privengdami.

– Tu esi mano ir būsi mano visuomet. Aš stengsiuos, kad tu būtum laiminga, sunkaus vargo nevalgėtum, o vien žydėtum man ir sau. Tu mane jau pakeitei. Aš, linksmumo nepažinęs, esu linksmas ir laimingas kaip vaikas. Dabar nieko nebijau, esu drąsus kaip plienu apkaustytas karžygis. Galiu grumtis su bet kuo. Noriu grumtis mūsų abiejų, Lietuvos dėlei. – Žodžiai man veržėsi patys savaime, pajėga veržė krūtinę, lyg mane kas užkerėta lazdele būtų palietęs.

– Aš būsiu tavo, tik tavo, be galo, be pabaigos,– kuždėjo Gundė ir glaudės į mane.

Ilgai taip šnekėjomės. Savo skaidrion, didelėn ateitin mintimis ir žodžiais lėkėm. Artima, taip artima ji atrodė. Traukė, mojo į save.

– Kuomet tu tikrai būsi mano? Kuomet tu mane baltą dieną savuoju galėsi pavadinti? Kuomet tai įvyks?

– Kuomet tu panorėsi,– nuleido, nulenkę Gundė galvą ant mano krūtinės. Daugiau nieko nepasakė.

– Kuomet galėsim paprašyti tavo tėvelių palaimos, kad mums Dievulis Aukščiausias gyventi padėtų? Kuomet, Gundė?

– Nežinau, nežinau...– nutraukė, susimąstė kiek.– Pats pagalvok, bernelis esi,– šneką nukreipė kitur. Pralinksmejė. Mąstyti nustojo. Man jau laikas namon.

Lik sveikas, berneli,
atjok pasbalnojęs žirgelį,
prie vartelių lauksiu.

– Žirgelio neturiu,– susijuokiau.

– Nors pėsčias, save pakaustęs, atlėk.

– Atlėksiu. Lauk, Gunde brangioji.

– Lauksiu, lauksiu,
pro langelį žiūrėsiu,
šunys ar neloja–
klausysiu.

– Bet jau lik sveikas. Duok knygas. Sudieu!

– Palauk, dar palydėsiu. Nuo šunų ir blogų žmonių apsaugosiu, draudžiau, ieškodamas kepurės ir nerasdamas niekur.

Kol suradau, Gundė ir išspruko. Išbėgęs paskui žiūriu, ji kieme stovi ir laukia.

– Greičiau, greičiau,– kojelėmis sutrepseno.

Man taip linksma darės į ją žiūrint. Jaučiau širdyje nuostabią šilumą, žinodamas, kad ji mano.

– Bet tu mane netoli lydėsi. Aš eisiu pakluoniais, kad kas nepamatytų. Žinai, kokie mūsų žmonės. Ko gero, dar patys galėtų suimti.

– Nors kelius žingsnius,– prašiau besidžiaugdamas.

O norėjos net namon palydėti.

– Gerai. Ligi Raugalo klojimo.

– Mažai.

– Mažai?

– Labai mažai.

– Tai ligi Krioklio. Gana?

– Gal.

– Dar maža.

– Mažoka.

– Toliau neisiu.

– Sutinku.

Ugi Raugalo klojimo nešnekėjom. Kad ir nereikėjo žodžių. Sniegas po kojų girgždė, spiege. Rodėsi, vėl jo muzikos klausėmės.

– Aštri ta muzika.

– Erzina žmogų.

Tiktai tiek pasakėm jau ties Krioklio klojimu.

– Gal dar toliau?– paklausiau.

– Ne, jau bus gana. Kitą kartą... Reikia skubintis. Šaltis spaudžia... Aš vėl kuomet, prasimetus, atlėksiu... Sudieiu!

– Kuomet gi tėvelių paklausim?– priminiau.

– Pasitarsim, paprašysim. Šiandien tartis šalta.

Mane pabučiavo atsiskirdama.

Nudulkėjo Gundė per pusnis kaip vėjas. Stovėjau ir laukiau, kol visai iš akių išnyko. Jaučiau dar jos lūpas, jų saldų palytėjimą. Nenorėjau nei pakrutėti iš vietos. Stovėčiau ir stovėčiau, rodos, taip.

O žvaigždės danguje nuo šalčio mirgėjo.

? Klausimai ir užduotys

1. „– Kodėl mane myli? / –Tik todėl, kad myliu,“ – į Olesio klausimą atsako Gundė. Kaip romane suvokiama meilė? Ar išgyvenamas jausmas turi protu paaiškinamą priežastį?
2. Aptarkite, kokiais vaizdais rašytojas kuria meilės sceną. Kuo šie vaizdai saviti?

XXI

– Eik, žvilgterėk apačion. Girnos sausos dunda,– nutraukė Kuprelis.

Pašokau, ištrauktas iš savų minčių. Maišas buvo dar tik puspilnis. Užnešęs viršun, skubiai užpyliau.

– Dabar jau paskutinį kartą perleisim. Netrukus bus baigta. Aš ir netikėjau, kad šiandien bus toks geras vėjelis. Mat kaip mala, net klausyt malonu!

Kuprelis, matyt, pastebėjo mano veide susirūpinimą.

– Lik. Neik namon. Dabar malsiu rugius dvarui. Rupiai. Turėsim daugiau laiko, mažiau reikės daboti.

– Ačiū,– sakau,– liksiu. Nors ir lig vėlaus vakaro.

– Tu gal kai kuomet atvaidinsi mano gyvenimą. Parodysi, kaip aš gyvenau, savo kuprų prislėgtas,– sako Kuprelis atvirai ir nuoširdžiai; tik staiga sukando lūpas.

Aš tylėjau.

– Nenoriu ir aš eiti iš šito pasaulio, jame nieko nepalikęs,– taria Kuprelis lėtai. Jam tie žodžiai labai sunkūs. Jis pasveria juos.– Noriu, kad ir apie mane žinotų, ir mane kas minėtų, su manim džiaugtųs ir gal paliūdėtų... Baisu išnykti, nieko nepalikus! Nieko nepadarius!

Man jaunam ta baimė dar nebuvo suprantama, svetima. Bet iš Kuprelio veido mačiau, kad jam buvo ji labai baisi ir sunki.

– Žmogus tam ir sutvertas,– tęsė jis vaikščiodamas ir giliai susimąstęs,– kad po savo neilgo amžiaus, gal po trumpos laimės ir virtinės vargų, paliktų kokią atmintį, pasistatytų kokį paminklą... Vieni nieko daugiau nepalieka, tik savo vaikus. Bet ir tai paminklas, gal visų geriausias! Kiti palieka savo darbus, savo veikalus... Ką aš paliksiu? Rodos, daug norėčiau, daug galėčiau, bet man visko trūksta...– sustojo, nutilo Kuprelis. Žiūri pro mane, pro sienas, į beribį tolių.

Ne tas šiandien Kuprelis. Vis kitoks jis man atrodo, vis mažiau jį pažįstu. Tarytum jis, visą savo gyvenimą pasislėpęs, dabar atvirose duryse ant jo slenksčio atsistojo.

Išgirdęs, kad girnos išmalė, Kuprelis pamėjo ranka ir nuėjo dvaro rugių užpilti.

Aš nuėjau apačion sudoroti sumaltų maišų, sutvarkyti viską.

Išjungęs piklius, užpylęs dvaro rugius, Kuprelis atėjęs man padėjo sustatyti kampan mūsų sumaltus maišus ir juos gerai suraišioti.

Grįžom antran aukštan.

Kuprelis, priėjęs į langą, pasistiebė, pažiūrėjo pro jį ir paklausė, kuri valanda.

– Jau po penktai.

– Lig saulėleidžio laiko turim. Paskum dar kol sutems... Bet aš matau, kad tu alkanas,– susypso jis.

– Iš kur?

– Nesakius aišku. Kadaikščiau kas. Atėjai prieš dešimtą, o dabar jau po penktai. Einam mano kambarėlin. Kuo turėsiu, pavaišinsiu. Juk tu mano geras svečias.

Kuprelio kambarėlis, atidalintas dviem sienelėm nuo viso malūno, atrodo visai jaukiai. Net trikampė išvaizda nieko nekliudo. Sienos melsvais apmušalais išklijuotos. Paveikslais, paveikslėliais nukabinėtos. Daugiausiai jo paties darbo. Reginiai, portretai visoki. Sodietiško rokoko staliukas, šalia tokios pat dvi kėdės. Lova, baltai apdengta. Visur švaru, niekur jokios dulkelės. Čia anksčiau nebuvau dar buvęs. Jis čia paprastai nieko neįsileidžia.

Geriausias kambarėlio papuošalas buvo spinta, pilna knygų. Ten buvo matyt Kant, Leibniz, Ludwig Feuerbach– vokiečių kalboje; Flammarion, Meyer– rusiškai; net Jules Verne su Wells ir Conan Doyle. Ir dar daugybė kitokių.

– Vis tai mano perskaityta,– pastebi Kuprelis kiek pasididžiudamas.

– Iš kur jų tamsta tiek ir ėmei?

– Pripirkau po truputį. Iš kai kur gavau ir dovanoms.

Viename kampe matau labai keistą daiktą. Ne paukštis, ne kas. Spėjau nustebejęs, kad tai modelis kokiam keistam mono planui.

– Ir tai tamstos išradimas?

– Taigi. Matysi, aš skraidžiosiu, nei vanagai nepagaus. Mano bus geresnis neg visi kiti, lig šiol išgalvoti. Jis bus labai lengvas ir valdomas ne koku prietaisu, o paties žmogaus judėjimo. Reikės tiktai truputį pasilenkti, ir jau žemyn skrisi, atsiloši– aukštyn kelsies, pasikreipsi– šonan važiuosi. Vis tai be jokio regulatoriaus... Stebėtina, kad žmonės dar lig šiol negalėjo tinkamai oro pavergti. Juk tai lengviausias ir patogiausias kelias.

Nuėjęs išėmė Kuprelis iš mažutės spintelės sviesto lėkštelę, didelį sūrį, apystorę dešrą ir duonos pusbakanėlį. Iš mažo krepšiuo išėmė du peilius ir dvejus šakutes.

– Būk geras, ragauk,– maloniai kviečia.
– Ačiū, paragausiu.
– Kuo turiu, ir vaišinu. Gal Dievas duos kuomet, geriau galėsiu pavaišinti. Jei tiktai norėsi užsukti į Kuprelį.

– Kodėl ne?

– Tu esi mokytas, o aš kas?

– Niekus tamsta šneki!

– Na, nieko. Ir aš gal kuomet pakilsiu aukščiau. Pinigus dabar kraunu, skatiką į skatiką dedu. Jei tik kokia knyga pavilioja.

– Gardžios tamstos dešros,– norėjau nukreipti šneką kiton pusėn.

– Nieko, gal ir gardžios,– atkando, pažiūrėjo ir padėjo.– Mat kaip keistai pasaulis sutvarkytas, vienas kitą valgom. Iš to tik ir gyvenam... Štai kiaulė bėginėjo, kriukė, ėdė žolę, javus, o dabar mes ją valgom. Jei gamta keletą dienų pati tarp savęs nesipjautų, tuojau visam galas būtų. Kad ir žmogus– valgo visokių gyvulių gyvulėlių mėsą, visokius augalus, vaisius; jį iš savo pusės kamuoja vargai, priespaudos, kankina visokie priešai, ligos. Kas mielą valandą reikia žmogui sau gyvenimas pirkti. Ir kokia brangia kaina! Juk visa žmonija, nuo pat pradžių savo sąmoningumo gyvenimo, stengiasi tą kainą sumažinti, papiginti. Bet ką matom: vieniems gyvenimas paliko pigus, beveik dovanai gaunamas, kitiems be galo brangus, kad ir išsipirkti negali. Ir vėl kadaikščiau kas, kai stengiamasi tą nelygybę prašalinti! Ir prašalinta tiek mažai, kad atrodo, kad pabranginta. Rodos, jokių pajėgų nėra visa tai sulyginti. Ir ar atsiras tokių, nesitikima. Bet tos pajėgos yra, yra, tiktai paslėptos, kelias į jas geležiniais vartais užrakintas, ir raktas niekam nežinomas. Daugelis jas mato tik pro raktų skylutę. Kas neturi gerų akių, nieko nežiūri. Daugelis ir tų pačių vartų nemato... Bet ateis Genijus ir ras tą raktą ir tuos vartus atidarys. Ir išsiverš pro juos vėsula negirdėtos pajėgos, ir nugriaus, suardys jos tas sienas, tas pilis, kurias žmonės patys sau per tūkstančių tūkstančius metų sulipdė ir dabar dar lipdo. Nuplaus, nuneš tų sienų griuvėsius į giliausią jūrą milžinė banga, kur šėldamos vilnys viską sumals, į smulkų smėlį pavers. Ir nušvis kitoks gyvenimas... Jau yra to Genijaus apaštalu, yra pasiuntinių, kurie skubiai skina, ruošia jam taką. Neužilgo ateis...

Nutilo Kuprelis. Užsidengė rankomis akis. Giliai susimąstė. Paskum atkėlė galvą ir klausia manęs, klausia retai tardamas, tarytum jo žodžiai kaip vandens lašai kristų juodon bedugnėn:
– Ar tu lauki to Genijaus?

– Ką aš žinau,– atsiliepiu iš gilumos širdies.

– Gal tu per jaunas, per silpnas tai žinoti.– Vėl užsidega Kuprelis ir tęsia toliau.– Ir tikėjimas bus tuomet kitoks, ir žmonės supras Dievą ir mylės Jį kitaip... Ir žmonės, kam gyvena, žinos ir savo sielą jaus, ir į kitą pasaulį aiškiais laiptais lips... Ir meilė bus nevylinga, tik skaisčiai širdį į širdį riš ir savo vaisius saulės atokaitoje augins...

Vėl nutilo. Vėl paskendo savo giliose mintyse.

Mane lyg šaltis suspaudė ir kausto kaulus, šaldo kraują. Noriu išnykti, dingti. Užmiršti viską... Nieko nematyti.

Ir štai, rodos, keliuos. Keliuos į beribius, išmirusius plotus. Visur lygu, tuščia, tamsu ir šalta. Bet lyg ir gera. Nematau, nežinau, kas ten apačioje dedas, kaip ten viskas grumias, kraujuos pu-toja ir nyksta... Kas man rūpi.

Bet štai balta juosta švysterėjo. Ji tęsiasi, auga. Viską uždengė. Viskas jau balta. Balti, platus tyrynai. Staiga daiktais žalia pasirodo. Plačiau, plačiau. Žalia visur. Žaliumoj rudi, palši taškai sumirgėjo. Vienas į kitą artinas, lekia. Daugiau ir daugiau. Sukibo, susistvėrė. Užmarguliavo. Raudonos dėmės paplito. Vien jau raudona, tik raudona...

Susisukė galvoje.

Nusigandęs pravėriau akis.

Kuprelio jau nėra. Išėjo kur.

Prieinu į langą. Kojos nutirpę, vos pajudinti galiu.

Žiūriu pro jį.

Dangus iš visų pusių niukias. Juodi debesys kyla, voliojasi aukštyn. Vėjas didinas ir didinas. Smarkiai svyra, linguoja Juodalksnyno viršūnės. Rugių laukai lyg jūra siūbuoja. Ir

linksma, kad aš matau mišką, rugius, pievas ir sodžius aplinkui. Ir bekylančius debesius.

Dar linksmiau daros, kai pamatau keliu važiuojant žmogų, dvi kažin kur skubinančias mo-teriškes ir vieną į debesis sužiurusį vaiką. Sugrįžo Kuprelis. Nurimęs, pralinksmejęs kiek.

XXVIII

Jau kelintą kartą, įsiklausęs Kuprelio, giliai susimąstau.

Man kyla įvairių klausimų ir iškyla naujos problemos. Kuprelis vis daugiau mane stebina. Ne tik kuo jis pasakoja, bet ir pasakojimo būdu, jo nepaprastu intensingumu ir ritmingai kintančiu sklandžiu stiliumi.

Kuprelis atrodo man tikras menininkas. Aš jaučiu, ką jis pasakoja, yra tikra, teisinga, bet visu pasakojimo būdu jis iškelia tikrovę aukštesnėn plotmėn, jis kuria iš jos savistovius meno vaizdus. Jie perdeginti, bet neperdege sielos kaitroje – juose girdimas šilto kraujo tuksėjimas. Gyvas, jautrus.

Kiekvienas gyvas žmogus yra kūrėjas, poetas; kiekvienas kuria pagal savo išgales. Kai išgalės išslenka ar kai jų visai nėra, prasideda ardymo, mirties darbas.

Kūryba tai kova. Patvariai kovai reikia ritmo, laimėjimui – vilties. O ritmas ir viltis – gal du visos gyvybės komponentai.

Kuprelis mato, kad susimąščiau ties neatsakomais klausimais. Tyli, laukia. Jam lyg patinka, kad aš mąstau.

– Aš tau, rodos, pasakojau, – sako jis paskum, lyg grįždamas į kokį dar nepaaiškėjusį klausimą, – kad man mažam esant patiko lietuvių dainos. Tiko ir patsai tos kalbos skambesys. Visai kalbą pamėgau, kai išgirdau Gundę šnekant. Taip ypatingai nuostabiai ji mokėjo lietuviškai šne-kėti, jog tiesiog mane sužavėjo. – Aš dabar suprantu, kad jos lietuviška kalba galėjo tikrai sužavėti ir lenką Staševskį, mano meilės priešą.

Lietuvių kalba tiesiog dabino Gundę. Gimta kalba turbūt dabina kiekvieną. Ji sušvelnina žmogaus sielą, pagražina mintį, sulygina patį būdą, net išvaizdą pagražina. Kai išgirdau Gundę kartą lenkiškai šnekant, visai kitaip ji man atrodė, lyg ne ta būtų. Visas tas svetimos kalbos skambesys ją dengė nelygiu, šiurkščiu apsiaustu, nelipo, nesiglaudė į ją. Aš pats visai gerai vokiškai šneku, kur kas geriau neg lenkiškai ir lietuviškai, bet vokiškai šnekėdamas kitaip save jaučiu, ne taip kaip lietuviškai. Pašnekėsiu vokiškai, paimu lietuviškai, tarytum mane kas glosto; žodžiai iš pačios sielos, iš paties kraujo teka. Taip turbūt kiekvienam.

Libiausiai savo kalbą pamėgau, kai susipažinau su Gunde. Ne dėl to, kad ją pamilau, bet tik, kad nebuvo kam pirmai į mano sielą prašnekėti. Tuo pat laiku pažinau ir *Aušrą*, kuri sąmoningai mane pamokino savo kalbą mylėti. Nors tuomet nelabai rūpėjo skaityti, bet *Aušrai* rasdavau laiko. Tuomet skaičiau meilės, gyvenimo didžiausią knygą, varčiau jos įvairius puslapius, kol neperverčiau visų ligi galo...

– Girdi? Perkūnas dunda, – nustebo Kuprelis, tolimą, bet jau smarkų dundesį išgirdęs. – Iš kur ta audra? – atsikėlęs nuėjo į langą. – Ar matai? Pažiūrėk... Beskuo čia, girdžiu, malūnas pradėjo tyliau eiti. Reikia sustabdyti, – skubiai išėjo.

Iš tiesų audra jau buvo visai netoli.

Artinosi juodas, didelis kaip kalnas, verpetais dūkdamas debesis. Žaibai skersai ir įstrižai jį raižė. Perkūnas kratė, dundėjo nesiliaudamas.

Sutemo kaip naktį. Tarytum tas debesis niekuomet nenuslinks, vis turės užgulęs žemę.

Įlėkė Kuprelis visas sušilęs.

– Kiek man vargo! Tiktai lauk, ir nulauš sparną arba net ir visą kepurę nuvers. Menkas daiktas toks malūnas: mažas vėjas – blogai, didelis – dar blogiau.

Staiga sužaubavo, visur šviesiai žaliai nušvito. Net akys apraipo.

Trenkė perkūnas. Visas malūnas sudrebėjo. Ratai vienas į kitą ėmė dardėti.

– Gal malūnan pataikė? – atšokau nuo lango. Įnirtęs vėjas minutei prapuolė. Paskum papylė, lyg debesis būtų pratrukę.

– Ko čia audros paisyti, klausyk, aš pasakosiu. Malūnas apdraustas, nėra ko bijoti, – nusišypsavo Kuprelis atsisėdęs ir ramiai pasakoja toliau. Kai perkūnas smarkiau ima griauti, jis balsiau pasakoja. Viską gerai girdžiu.

Klausimai ir užduotys

1. Ką iš šių romano skyrių nauja sužinome apie Kuprelį? Ką kalba apie veikėją jo aplinka?
2. Kokius egzistencinius klausimus svarsto Kuprelis?
3. Kuo Kuprelis stebina pasakotoją? Kodėl pasakotojas jį laiko tikru menininku?
4. Kaip šioje ištraukoje suprantama kūryba?
5. „Kiekvienas gyvas žmogus yra kūrėjas, poetas; kiekvienas kuria pagal savo išgales.“ – sako pasakotojas. Ar sutinkate su šia nuomone?
6. „Gimtoji kalba turbūt dabina kiekvieną“. Kaip suprantate šią romano mintį?

Kuprelis vėl patylėjo kiek, palaukė.

– Ilgaiėjau, iš namų išėjęs.

Kurėjau, apie tai negalvojau. Buvau kaip pakalnėn paristas akmuo. Vien riedėjau. Toliau nuo namų, toliau nuo žmonių.

Toli nuėjau. Kad ir ieškoję, būtų niekur manęs neradę.

Dieną miegojau kur krūmuosna įlindęs, o naktįėjau, bėgau. Vengiau sustikti žmonių ir iš tolo. Bijojau, kad jie, pamatę mane, pamišėliu paskaitys ir dar, keliuos susirinkę, panorės sugauti.

Jei ir naktį pasivaidindavo kur žmogus, nutildavau ir užsiglausdavau kur.

Dar ir dabar bijau žmonių, labiausiai nepažįstamų. Kai ką sustinku, tuojau žiūriu, ar jis ko neslepia: kišenėje ar akyse.

Vieną šiltą vakarą, nusėdus saulei, ėmė kilti iš pievų balti rūkai, kaip vidurvasaryje. Aš sustojau ir įsižiūrėjau į juos. Jie kilo, sklaistėsi, nėrės pro krūmus, paslėpė upelį. Man kilo galvoje vasaros vaizdai, raiškūs, varsingi – jie svaigino mane.

Ėmiau brist pievon. Tolyne, gilyn. Bet pamažu. Bijojau sudraikyti rūkus ar sudrumsti savo regėjimus.

Štai matau, ten toliau stovi ji, visa balta, apsisiautus nuo galvos lig žemei permatomu apsiaustu. Ji moja į save. Girdžiu ir švelnų, rūkų nešamą kuždesį: „Olesi, Olesi“. Einu į ją, tiesiu rankas. Ji pakyla oran ir slenka pažemiu. Vejuos paskui. Ji slenka greičiau ir vis toliau. Jau pavargstu, man užmuša kvapą, suklumpu pievoje, ji vėl, matau, sustoja ir kužda: „Olesi, Olesi!“ Vėl vejuos, akių nuo jos neatitraukdamas. Štai ji lūkina manęs. Jau visai arti, tiktai penkiais žingsniais nuo manęs atokiai. Dar arčiau, dar arčiau. Štai visai priėjau. Stveriu jos ranką, širdis sustojo iš džiaugsmo, ir ji vėl staiga mane palieka. Bet iš tolo kužda, vilioja.

Štai Gundė įslinko miškan, išnyko. Įlėkiau paskui. Ieškau, graibau apie kiekvieną medį. Ji štai atsiliepia man per kelintą medį. „Au, aš čia!“ Lekiu tenai, ji toliau: „Au! au! Olesi!“ Štai matau, ji medyje ant šakos linguoja; šaka girgžda, ir jos šilkinis permatomas apsiaustas čėža. Pasalomis, slapstydamos prieinu prie to medžio, taikau jau lipt, ji šust! ant kito. Tenai jau supas, linguoja. Žiūri į mane ir piršteliu moja.

Miške vis daugiau temo, bet aš mačiau ją vis viena. Ji man žvilgėjo tamsoje ir kelią rodė.

Naktis nubalto, išaušo, ir Gundė visai nuo manęs pasislėpė. Lyg visą pasakingą reginį šviesa sugėrė.

– Gunde, Gunde, ateik, sugrįžk, sugrįžk! Žiūrėk, kaip čia raudona saulė teka, purpuru uždega girių viršūnes ir auksu tirpina debesis. Klausyk, kaip paukščiai bunda, tolimon kelionėn rengias, rokuojas. Jie skris visi susitarę. Tu išskridai viena...

Sugrįžk, Gunde! Aš visas degu lūkesiu. Sugrįžk ir paimk mane!

Stovėjau miško pakraštyje iškėlęs rankas ir mačiau, kaip augo, skleidė palša diena, persunkta šaltos tikrovės. Nemigęs pradėjau busti.

Laukiau tokių rūkais kylančių vakarų, laukiau ūkanoje Gundės, bet vakarai darė vis šaltesni, – rūkai nekilo. Naktys darė juodesnės, ir temo greičiau.

Jaučiau, kad buvau visai nesveikas. Iro mano kūnas ir dvasia.

Protarpiais, ypatingai rytais, viskas man prablaivėdavo, nuo akių lyg kokia uždanga nukrisdavo. Jaučiaus pasveikęs. Juokiaus pats iš savęs, iš meilės apskritai.

Kvailas daiktas. Dar kvailesnis, kas jai nugarą lenkia.

Ryždavaus tuojau pat grįžti į normalias gyvenimo vėžes ir nejuokinti daugiau pasaulio.

Bet pamažu vienas vaizdas po kito primindavo man Gundę. Girdėjau jos balsą, jaučiau jos kvapą.

Ir man vėl darydavos svaigu. Vėl keitės mano akyse dienos šviesa ir visi daiktai aplinkui.

Jaučiau, kad tie pasveikimo protarpiai man buvo labai nesveiki.

Bet dienos bėgo ir tekino mane kaip vanduo jūros pakraštį kietą akmenį.

Vienam, nežinau kokiam miške radau didelį kiaurą ąžuolą. Susukiau jame savo gūžtą.

Neturėdamas ko daryti, nežinodamas kur dėtis, kiauras dienas slankiojau po mišką. Vakarais grįždavau savo ąžuolan, įlįsdavau drevėn ir užmigdavau tenai, lyg vandenyje nuskandintas. Joks sapnas manęs negundindavo. Miegas būdavo juodas ir tuščias kaip gili duobė. Nubudęs jausdavau, kaip jis mane žemyn slegia ir vėl savo juodon duobėn stumia.

Išalkęs bruknių, spalgenų pasirinkdavau. Sukramtydavau jas. Radęs kur, grybą išsikepdavau. Ir jau būdavau sotus. Visai mažai man reikėjo. Dar gurkšnį vandens šaltinyje išgerdavau. Nuo jo man vėsiau pasidarydavo, galvoti kiek palengvėdavo.

Retkarčiais man būdavo beveik linksma. Vienas, vienas. Miške tylu tylu. Kartais nusigandęs kiškis tarp krūmų švysterėja. Lapė pralekia, vilkas savo sermėgą parodo. Voverė riešutus lazdynuose braškina, gliaudo; įsikandus po vieną apušėn neša. Margai dryžas genys medžiui šokinėja; kala kiek įmanydamas jį iš visų pusių. Žalvarniai plačiose viršūnėse rėkauja, ant laibų šakų grakščiai supasi.

Neatsižiūriu aš į visus miško gyventojus. Visi jie man tapo artimi, lyg kokie giminės, kaimynai. Pažinau jų, regis, kiekvieną, beveik pasveikinti galėčiau. Geniai kalė ir mano ąžuolą, nuo kirminų gynė, ir ne kartą voveraitė ant jo pasėdėti atlėkdavo. Ir lapė nebijodavo pro šalį prasmukti. Vilkas beveik kasdien netolimais praeidavo.

Bet tokiai šviesesnei valandėlei praslinkus, sunku, nepaprastai man būdavo sunku. Rodos, visi debesys ant to miško užgriūdavo. Užtemdavo jame, lyg saulė visai būtų pranykusi.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip Kuprelis išgyvena Gundos netektį? Kaip jo išgyvenimus padeda atskleisti romane kuriama gamtos ir žmogaus paralelė?
2. Kenčiantis Kuprelis, kaip paukštis, susisuka gūžtą kiaurame ąžuolo kamiene. Kodėl veikejas netiesiogiai yra lyginamas su paukščiu? Kodėl jis užuovėjos ieško medyje? Su kokiais tautosakos kūriniais ir senaisiais lietuvių padavimais galėtumėte sieti tokį veikėjo vaizdavimą?

XXXVIII

Visą žiemą slankiojau po Lietuvą. Be prasmės, be tikslo. Nedaug ką matydamas, nieko negalvodamas.

Į pavasarį pradėjau ieškoti darbo. Nubodo rankoms būti palaidoms. Didėjo noras valgyti, o mažėjo sutaupyti pinigai.

Gyvenęs anksčiau svetimas ir vienas tarp žmonių, galėjau gyventi ir dabar.

Bet vargoninku būti niekuomet daugiau nenorėjau.

Gavau malūninko vietą šiame Sargautų malūne.

Man čia patiko.

Pamažu supratau, ką malūno girkos dainuoja:

Gyvenau, gyvenau, daug girdėjau ir mačiau.

Karalius karaliukas karalaitę pamylėjo.

Pamylėjo, pamylėjo.

Ji už kito ištekėjo, ištekėjo.

Tariau tai dainai daugiau linksmas, mažiau suinteresuotas.

Dar būdamas pas Schonfeldtą, mėgau klausytis malūno bildesio, ratų ratelių teleskavimo ir pikliaus dūsavimo, sunkiai girnų slegiamo. Man atrodė, kad aš girdžiu žodžius, matau patį malūną pavidalu balto, daug žinančio ir daugybę girdėjusio senuko.

Jis žino viską. Jis klausos ir klausos ir paskum apsakinėja.

Vėjinį malūną labiau mėgau neg vandeninį.

Jis aukštai ant kalno stovi. Aplinkui dairo, toli mato, kiekvieną vėjo žodį, kiekvieną jo garsą nugauna. Vėjas jam aibę pasakų iš tolimų mėlynų kraštų atneša. Tenai ne tokios kaip čia, mūsų žaliuose laukuose, lėtų žmonių išaustos. Tenai kraujas karštesnis ir žygiai drąsesni.

Gundės meilė liko mano sieloj ir širdyje kaip gili žaizda. Ji vis labiau gijo. Kartais aštriai sugeldavo, kartais atrodė, kad ji mane sunaikins. Bet aš ją gydžiau kaip koks gydytojas.

Geriausias vaistas buvo knygos. Pradėjau ilgėtis jų kaip gero, ištikimo draugo. Jis manęs dar mažo niekuomet vieno nepalikdavo. Rūpestingai augino ir vedžiojo gerai žinomais, išmindytais takais.

Paprašiau Sargauto, kad duotų ką paskaityti. Ką turėjau pirmai, neilgam išteko.

– Ką tau duoti?

Ėmė Sargautas vartyti tarp senų iliustruotų savaitraščių, pasakų rinkinių ir romanų. Niekas man nepatiko.

– Gal Kanto *Gryno proto kritiką*? – juokais ištraukė.

– Paskolink ją tamsta! – beveik sušukau.

– Ar suprasi, kas čia parašyta?

– Gal ne, bet pasistengsiu.

Skaičiau *Gryno proto kritiką* lyg kokį sunkų, bet įdomų darbą dirbdamas. Naktimis nemigau. Kai kurias vietas valandomis skaičiau. Ir tai buvo sunku suprasti. Ir ne viską supratęs, bet knygą perskaitęs jaučiaus praturtėjęs.

Parnešiau *Gryną protą* Sargautui atgal.

– O ką, patiko?

– Labai!

– Nejaugi? – labai nustebė Sargautas.

– Dar ką iš filosofijos... – paprašiau.

Jis pažiūrėjo, pažiūrėjo į mane, paskum ištraukė keletą knygų ir sako:

– Rinkis.

Permečiau visų antraštes ir skubiai paėmiau Feuerbacho *Das Wesen der Religion*⁴, tarytum bijodamas, kad Sargautas atgal jos neatimtų.

Paskum perskaičiau to pat filosofo *Gedanken über Tod und Unsterblichkeit, Das Wesen des Christenthumsir Grundsätze der Philosophie der Zukunft*. Pagaliau išgavau ir Wundto keletą veikalų. Skaičiau ir kitus filosofus, bet Wundt ir Feuerbach man labiausiai patiko.

Toliau aiškiau pradėjau suprasti. Ėmiau ir savistoviai galvoti. Kai kuomet ir Sargautas su manim pasišnekėdavo, savo nuomonę išstardavo, aš jam savo pasakydavau. Mačiau, kad ėmė į mane kitaip žiūrėti. Kartais ir labai ilgai išsinekdavom. Po truputį ėmiau mažiau skaityti, o daugiau vienas sau galvoti.

Vakarais, kai leidos saulė, išeidavau sustabdęs malūną ant kalnelio, atsisėdavau ant didelio raudono akmens, jis dar ir dabar tenai guli, ir išsižiūrėdavau į vakarus. Tyliai, paskendęs saulėleidžio šventėje, savo sielą su gamtos dvasia suliejęs, meldžiaus saulei, dangui, anapus kurio aukščiausia pajėga, žvaigždėmis trykšdama, rėdo. Jaučiau tuomet Dievą mažiausioj gėlėje, kuri saulės pusėn sukas, ir drugelyje, kuris, suglaudęs sparnus, ant jos nutupia. Jaučiau Dievą beržyne, kuris saulėleidį ir vėjui nutilus ošia, ir bandoje, kuri sutemai artėjant pati namon traukia. Dievas tuomet buvo visur. Ore, vandenyje ir dirvoje.

Štai pasislepia saulė, savo spindulius sugaubus. Visa gamta suvirpa. Dievas iš jos atsitraukia, poilsiui palaiminęs. Žvaigždės danguje sužiba. Mėnulis, visas nuraudęs, iškyla iš tarp krūmų. Aukščiau risdamasis, užtiesia žemę žalsvai sidabrinu šydu ir migdo ramiam miegui, žvaigždėmis rytojaus pasaką sakant.

Kai gamta miega, jos alsavimo ritme galima paslaptį išgirsti. Jos toli ieškoti nereikia, o tik naktį įsiklausyti. Tuomet ausis geriau girdi ir mūsų siela aiškiau nujaučia.

Dievas amžinas. Kūrėjas nenuilstamas, kasdien naujus pasaulius kuria. Paima savo sielos mažutę dalį pūsterėja ją beribėn erdvėn, liepia sustoti ir augti tarp milijonų senesnių, seniau jau išskridusių. Ir auga nauja gyvybė, naujas pasaulis, keičiasi, vystosi, savo Tėvą atsiekti stengias. O Dievas daboja ir gėrėsi, kad jo vaikas per kančias, per vargus, per dideles kliūtis į jį kopia ir stiprėja jose.

Mes, mūsų žemė, tai didžiam pasaulyje Dievo kūrybos vienetas, kuris jau yra pusiaukelio atsiekęs. Žmonės jau yra pajautę savyje laisvę. Laisvė tai kūrybos pradas, tai ieškojimas. Pravėrimas akių ir pakėlimas galvos.

⁴ Čia ir toliau išskirti vokiečių filosofo Feuerbacho (Foierbacho) veikalai, parašyti 1830–1846 m.

Bet mes dar tik pusiaukelyje. Blaškomės ir mėtomės, lyg per greit nubudę. Vieni, vartodami laisvę, tik patys save ir aplinkinius sužaloja. Kiti vartoja ją visiems kitiems, pakrikusiems, sugaudyti ir supančioti. Laisvė yra tik tobulinimo įrankis. Ir savęs, ir kitų. Bet tai nedaug dar kas žino.

„Laisvė tai kaip sprogstamoji medžiaga, – galvoju, Kuprelio lakią mintį sekdamas. – Jos pagelba galima sunkiausias kliūtis nuversti ir dailiausius šimtmečių kultūros kūrinius sunaikinti. Laisvę reikia mokėti vartoti.“

– Dar ir dabar nueinu aš kai kuomet į tą raudoną akmenį. Kai saulė sėda ir žemė tyli. – Žiūri Kuprelis pro langelį akmens pusėn. – Sėdžiu ten vienas ir apie daug ką galvoju. Seku kiekvieną gamtos reiškinių, gyvenu su juo ir galvoju. Tai padeda man galvoti, jaučiu, kad nesu vienas. Jaučiu ryšį ir su tuo, kas nematyti. Tuomet lengva galvoti apie Dievą, sielą ir kitas kasdienines ir amžinas problemas.

Sielą? Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys.

Sielą turi ne kiekvienas. Tik tas, kas ją pats kuria ir jai tiki.

Sielą galima nužudyti kaip paukštį ar sudėvėti kaip rūbą.

Sielą tik norima, auginama ir tobulinama gyvena ilgiau neg kūnas ir patveria daugiau neg akmuo.

Dievas tai visaties kuriamoji pajėga, kuri nuolat budi ir kovoja su medžiagos pailsimu ir jos palinkimu mirti.

Dievas nėra vienodas šiandien ir rytoj. Jis kuria, taigi jis keičia ir save. Jis pats auga ir turtėja.

Dievas nėra išmatuojamas ar kokion fizikos formulėn įspraudžiamas. Jis gali būti tik jaučiamas, kaip jaučiama meilė, kaip jaučiamas džiaugsmas. Jis gali būti matomas, kaip matomas proto spindėjimas gabaus žmogaus akyse, kaip matoma mintis jo veide.

Dievui tiki, kas turi sielą, kas jaučia ryšį su Juo.

Dievui tikėti ar jį pajaušti nereikia eiti tik bažnyčion ar važiuoti Jeruzalėn, ar Romon. Jis yra tiek pat čia ir šitam malūne. Ir dar daugiau jaučiamas laisvojo gamtoje, akivaizdoj saulės ar žvaigždžių.

Kažin, ar senovinės tikybos nebuvo artimesnės Dievui neg visos dabartinės, dogmatizuotos? Dievas tapo paslėptas storose knygoje. Jis nepramatomas pro tirštas eiles tikybos amatininkų, kunigų, pastorių ir rabinų. Visi jie reikalauja sau pirmos vietos, visi jie skelbias, kad jiems viskas priklauso. Ne vien Dievo supratimas ir aiškinimas, bet ir žmogaus rūbas, ir jo kasdieninis valgis.

Ar ne daugiau paprasta ir betarpė buvo ir mūsų senovės tikyba? Ar ne stiprūs buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekvienam žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuvis jautė Dievą per saulę, mėnulį, vėją ir audrą – ar tai blogas kelias?

Visos tikybos genda, kai jos pradeda daugiau virsti amatu ir kai ima maišyti grynai tikybinius jausmo reikalus su įvairiais pašaliniais, piniginiiais ar politiniais. Tuomet dažnai nežinia, kaip vieną daiktą atskirti nuo kito. O krinta vieno vertė, krinta ir kito.

Kristui aš tikiu kaip žmogui, kuris, pajautęs gyvą ryšį su Dievu ir matydamas klaidingai tikinčius žmones, pakreipė juos į tiesesnę kelią. Dievo sūnūs tai visi žmonės ir visa žemė. Gal ne kiekvienam skyrium tas vardas pritinka, bet Kristus pats geidė, kad visi būtų lygūs Dievo sūnūs.

Ir Jo atnaujinta tikyba šimtais metų negalėjo išsisaugoti visų pražūtingų nukrypimų, kurie aptemdė ir visas kitas tikybas. Ir jei Jis dabar grįžtų, Jį vėl tuoj nukryžiuotų. Ne žydai, o šių laikų krikščioniški tikybos „žinovai“.

Tikyboms kliudo ir tai, kad jos visos nori universalėmis tapti, visus žmones savaip sutikinti. Kiekviena tauta turi savo kalbą, turi ir savo atskirus simbolius, atskirus Dievą pajausti ženklus. Net pavieniai žmonės taip pat. Tegul tikėtų, kaip kas jaučia. Tuomet kiekvienam kelias į Dievą ir Jo pajautimus būtų daug artimesnis ir tiesesnis. Esperanto visam pasauliui ir visoms tikyboms gali būti tik paviršutinis daiktas.

Dievas kūrė įvairius pasaulius, jis nori, kad ir kiekvienas pasaulis būtų įvairus. Visam kame vienodumas nėra gyvenimas. Ir žmonės, kurie kuria, jie atlieka didžiausią Aukščiausiojo Kūrėjo pavestą uždavinį. Jie įturtina pasaulį, jie daugiau gyvenimo ir noro gyventi jam suteikia. Jie irgi kovoja su medžiagos palinkimu susivienodinti, aprimti, amžinai nutilti.

Kas kuria, stumia žemę pirmyn.

– O kuo aš ją pastūmėsiu? – susimąstė Kuprelis, susiglaudė. – Kaip noriu, kiek stengiuos, lig šiol nieko... Ir nepaliksiu nieko, kas vietoj manęs nors paskum atidirbtų, mano darbą kartu su savo pavarytų... Aš esu sulūžęs... Nenoriu mirti, o mirštu...

Tai ne Kuprelio lūpos kalbėjo, o jis pats, visas, visu savo vidumi. Iš pajautimo, iš sielos gilumos. Perėmė jis mane visas. Aš beveik virpėjau, jo klausydamas.

? Klausimai ir užduotys

1. Kaip nelaimingos meilės sužeistą sielą gydo Kuprelis?
2. Kodėl Kuprelis pasirenka malūnininko darbą? Kokią simbolinę reikšmę romane įgyja malūnas?
3. Ką Kuprelis mąsto apie sielą, savikūrą, žmogaus santykį su Dievu? Užsirašykite jums kilusius klausimus, kuriuos norėtumėte išsamiau aptarti pamokoje.
4. „Laisvė yra tik tobulinimo įrankis. Ir savęs, ir kitų. Bet tai nedaug dar kas žino“, – teigia Kuprelis. Ar sutinkate su tokia laisvės samprata? Surenkite diskusiją „Kas yra laisvė jums?“
5. Išrašykite Jums įdomiausias šio skyriaus citatas apie kūrybą.
6. Kokia romano ištraukos mintis Jus nustebino, kodėl? Parašykite impresiją.

XXXIX

– Meilė mane tokį padarė. Sulaužė, perdegino, – atkėlė Kuprelis galvą.

Žiūri pro langelį, pro kurį mėnulio sidabrinė juosta tiesias per stalą, per aslą, dengia lovos kraštą. Ieško tarytum ko.

Kuprelis lyg ką nubraukė nuo savo veido, atsilošė kėdėje, pažiūrėjo tamson ir jau kitu balsu pasakoja:

– Stebėtina, kaip laikas nudildo viską. Po keletos metų jau vargiai galėjau prisiminti Gundės veidą. Regis, taip viską dar įžiūriu, nors pro rūkus, o veido jau veik nematau.

Negalvojau apie ją jau taip dažnai. Sapnuoti, regis, visai nesapnavau. Bet sieloje, širdyje jaučiu dar ir dabar meilės antspaudą.

Ji tapo ugnimi įdeginta. Jos iš tenai niekas nebeįstengs išdildinti.

Tiesa, ir vėliau neretai galvojau, laukiau, kad štai, štai prasivers malūno durys, guviai sugirgždės laiptai ir Gundė į mane ateis pavargus, bet linksma, štai šitan kambarėlin. Laikiau jį visuomet švaroį, padabintą. Nieko, jokio žmogaus, jin neleidau.

Tai tik jai, brangiai viešniai.

Tu pirmas peržengei slenkstį.

– Kam tave įleidau, nežinau, – lyg kokia mintis Kupreliui skersai kur kelio atsistojo.

Pats čia visuomet skaitau, dirbu, galvoju. Čia viskas sklandžiau man sekasi. Lyg jausčiau Gundę prie savo peties ar girdėčiau ją mūsų vaikams rūbus dorojant.

Prieš trejetą metų įvyko kas, ką ir dabar su kiekviena smulkmena pamenu.

Buvo pavasario ankstyvos nuotaikos vakaras. Ir čia, aukštai būdamas, jaučiau pavasario kvapą. Apėmė noras likti ir nakvoti malūne.

Guliu, miegas neima. Kiekvienas vaizdas, kiekviena smulkmena Gundės meilės pro mano akis palengva plaukia. Visą, regis, tikrai matau. Rodos, kad ne tik matau, bet ir jaučiu, džiaugiuos, gyvenu, kaip ir tuomet. Jau tarytum esu ne malūne, o Skaždžiuose. Jaučiu ir matau, kad esu vargoninkas. Pamilęs nuostabią Gundę, nuostabaus gyvenimo kaitinamas.

Štai mėnesieną naktį laukiu jos su Irša atvažiuojant. Laukiu ilgai, nerimauju. Ji pagaliau atvažiuoja. Linksma, nudžiugus, kad niekas jos nepatriko.

Vedam. Gyvenam vienus metus Prūsijoje. Laimingi, vienas nuo kito negalėdami atsitraukti. Grįžtam Skaždžiuosna, susitaikom su tėvais. Visi mums palankūs, visi draugingi. Aš pastebiu net, kad mano kupros mažėja, mano savijauta auga.

Matau kiekviena detalę, kiekviena smulkmena mūsų gyvenimo. Galiu viską paliesti rankomis, tiek tikra.

Turbūt užmigau...

Švenčiam Olesėlio septynerių metų gimimo dieną. Sveikas, gražus vaikas. Geltonplaukis. Panašus į mamą. Gal daugiau mane mėgsta. Bet nenori būt vargoninku, nenori skambinti, sako, bus malūninkas. Ar inžinierius. Aš džiaugiuos. Šiandien dovanoju jam vėjinį malūną. Pats padirbau, numaliovoju. Štai Olesėlis, darželyje ant šulo jį pastatęs, geresnio vėjo laukia, į visas puses

kraipo. Aš ir Gundė žiūrim pro langą, džiaugiamės, didžiuojamės. Aš apskabinu ją, spaudžiu į save. Ji glaudžias.

– Žiūrėk, Olesėlio malūnas jau sukas, – sako Gundė. Ji taria tą vardą taip ypatingai. Jame jungias ir meilė sūnui, ir man.

– Tėveli, malūno sparnas užsikabino! – šaukia Olesėlis. – Ateik, padėk!

Skubinu padėti...

Nubudau. Pamažu, nenoromis.

Merkiu akis, guliu, noriu toliau sapnuoti.

Pro langelį ryški vėlaus ryto šviesa veržias, bet aš nesikeliu.

Girdžiu Gundės, girdžiu Olesėlio balsą, viską matau. Matau net, kad jo kairės rankos nykštukas aprištas. Įpjovė vakar, statydamas tiltą per upelį sode...

Kas beldžias į duris.

Reikėjo keltis, reikėjo eit malti. Bet visą dieną visur mačiau tik tą sapną. Svaigau nuo jo.

Gyvenau juo ilgai. Mažai valgiau, mažai gėriau. Niekas man nerūpėjo.

Pamažu pajaučiau, kad vėl prasivėrė mano didelė žaizda. Visą vasarą vėl buvau nepanašus į žmogų.

Bet laukiau, nuolat laukiau vėl tokį sapną susapnuoti.

Jis negrižo.

Aš norėčiau mirti, antrą kartą jį susapnavęs. Matyti Gundės žvilgsnį, girdėti Olesėlio balsą.

Ir likti tame sapne...

Nutraukė Kuprelis.

Tyli. Niekur nežiūri. Akys nepaprastai, juodai spindi.

Vis tyli Kuprelis. Laukia ko.

Laukia.

Aš keliuos. Tyliai, palengva.

Einu į dureles, vos liedsdamas aslą.

Kuprelis nemato manęs, negirdi.

Pravėriau, išėjau. Pravėriau dureles po truputį, po truputį.

Lipu laiptais žemyn. Tyliai vos liedsdamas juos.

Malūnas pilnas šešėlių. Sienose, lubose. Jie sėdi ant girnų, glaudžias į piklių. Žiūri į mane.

Aš sustoju, į juos žiūriu.

Čia viskas gyva. Bet viskas dabar tyli.

Aš stoviu, žiūriu, klausaus.

Man nuostabu, sunku daros. Tarytum aš įėjau į kokią paslapčių vietą, iš kur sugrižti negalima.

Stoviu, nedirštu eiti.

XI

– Ignasėli! Kur tu? – tėvo balsas iš apačios.

Prasvito kiek akyse. Bet nedirštu pajudėt: gyvi, slaptingi šešėliai į mane žiūri.

– Kur tu?

– Aš čia! – kuždančiai atsiliepiu.

Bėgu laiptais žemyn. Jaučiu, kad mane kas vejas. Šnabžda, kužda iš užpakalio.

– Ar sumalėt? – klausia tėvas.

Sumalėm. Maišus ratuosna greitai neškim, – puoliau prie vieno maišo ir nešu jį.

– Nenešk taip sunkiai, – priėjo tėvas pagelbon. Sunešėm, sudėjom. Tėvas nespėjo nei paklausti, kam taip skubinau.

– Dabar reikia Kupreliui mokėti, – sako tėvas.

– Kitą kartą.

– Kodėl? – nustebo.

– Nieko, kitą kartą.

– Gal kas atsitiko?

– Ne. Kuprelis miega.

– Jau?

– Jis labai pavargęs.

Įsėdom.

Traukia atgalion pažiūrėti. Negaliu. Atsigrižau.

– Kur tu žiūri? – atsikreipė ir tėvas.

– Važiuok, tėveli, greičiau. Važiuok! – paėmiau jo ranką ir spūsterėjau arklį.

Arkllys nunešė kaip vėjas pakalnėn.

– Pavyko pirkti! Tik tu pažiūrėk, kaip eina – kaip paukštis skrenda. Tai ne Širmis, – giria tėvas.

Negirdžiu jo. Žiūriu tenai, atgalion. Ir viskas kaip paverta man matos. Malūnas stovi juodas, išdidus. Jame sėdi Kuprelis ir laukia.

Mėnesiena lietaus nuskaidrintu pavasariu mėlynuoja. Rasa žvilga, lyg palietas sidabras joje tirptų.

Naktis tyli, žemė miega.

Daug kur, daug kam sapnuojas neregėti sapnai.

Ne visur, ne visiems.

? Klausimai ir užduotys

1. Kuri tikrovė tikresnė Kupreliui – sapno ar gyvenimo? Kodėl?
2. Kaip Kuprelis atskleista gyvenimo paslaptis paveikė Ignasėlį? Savo atsakymą pagrįskite citatomis.
3. Suformuluokite vienu sakiniu, kokia paskutinio romano skyriaus pagrindinė mintis (idėja).
4. Kodėl abu veikėjus – Ignasėlį ir Kuprelį – galime laikyti kūrėjais?

Ignas Šeinius. Įsivertinimo užduotys

1. „Tai mano gyvenimo nesugydoma žaizda,“ – taip Kuprelis nusako savo meilės istoriją. Jeigu meilė skaudi, gal jos reikėtų vengti? Savo atsakymą išdėstykite trumpoje impresionistinio stiliaus esė.
2. Pasvarstykite, kaip žmogus, pasirinkdamas, apsisprendamas, įveikdamas gyvenimo sukrėtimus, kuria save. Šia tema parenkite viešąją kalbą.
3. Išsirinkite Jums prasmingiausią romano citatą ir pagal ją parašykite samprotaujamąjį rašinį.
4. Remdamiesi enciklopedijomis, išsamiau susipažinkite su impresionizmo stiliumi. Atraskite ryškiausias impresionistines raiškos priemones I. Šeinius romane. Jas pristatykite vaizdiniame pranešime (prezentacijoje), lygindami romaną su dailės ir muzikos pavyzdžiais.

Oskaras Vaildas

Nėra moralijų ar nemoralijų knygų. Knygos esti gerai arba blogai parašytos. Ir viskas.

Žmogaus sielos neįmanoma pažinti– štai didysis bet kokios išminties pasiekimas.

Meilė nuostabesnė už Meną.

Tikrasis grožis yra širdies gerumas.

Meną aš paverčiau filosofija, o filosofiją– menu. Mokiau žmones naujai mąstyti ir suteikiau daugeliui dalykų naujų atspalvių; viskas, ką dariau ar sakiau, kėlė žmonėms nuostabą. [...] Meną aš laikiau aukščiausiaja realybe, o gyvenimą– kūrybos išraiškos būdu. Taip įaudrinau savo laikmečio vaizduotę, jog ji sukūrė apie mane mitą ir legendą.

Grožis man stebuklų stebuklas.

Grožis – tam tikra genialumo forma, iš teisybės ji net aukščiau už genialumą, nes grožio net aiškinti nereikia.

OSKARAS VAILDAS

Òskaras Váildas (Oscar Wilde, 1854–1900) – airiù kilmés anglù rašytojas, dramaturgas, poetas, pasakù kùrèjas. Studijavo klasikinë literatùrà Dùblino kolegijoje ir Òksfordo universitete. O. Vaildas skelbè visà modernùjù menà veikusias estetizmo, „menas menui“ idèjas. Išgarsèjo pje-sémis. Pagal Biblijos motyvus parašyta O. Vaildo drama „Salomèja“ tapo garsia ekspresionistine opera, kuriai muzikà 1905 m. sukùrè žymus vokieçiù modernistas Richardas Štrausas.

O. Vaildo kùryba žaižaruoja paradoksaus, netikètais sugretinimais, efektingomis frazémis, aforizmais.

O. Vaildo romanas „Doriano Grèjaus portretas“, parašytas 1880 m., ne tik padarè didžiulè ìtakà visai XX a. literatùrai, bet tebeveikia ir dabarties žmoniù mąstymà bei formuoja literatù-rinì skonì. Romane svarstomi esminiai kùrybos klausimai: kas yra tikras menas, kà gali grožis. O. Vaildo kùryba taip pat skatina mąstyti, kokià reikšmè žmogaus, ypaè jauno, gyvenime turi jo draugai, kas lemia jo nuostatas, ìsitikinimus, kur yra tos ribos, kurias peržengèš prarandi savi-garbà, žmogiškàjì orumà.

„Doriano Grèjaus portretas“ turi daug prasmì: tai ir XIX a. aukštuomenés gyvenimo is-torija, ir biblinis pasakojimas apie parduotà sielà, ir universali žmoniù tarpusavio santykiù bei savés ieškojimo drama. Talentingas dailininkas Bezilis Holvordas, tapydamas dailaus ir tyros širdies jaunuolio Doriano Grèjaus portretà, išaukština jo grožì, ìtiki juo kaip savojo meno ìkvè-pimo šaltiniu. Tačiau dailininko biçiulis Henris Votonas netrunka paveikti jaunuolio mąstymà savo ciniškais svarstymais apie gyvenimo malonumus, kuriuos leidžia patirti žmogaus jaunystè bei žavesys. Dorianas ìtiki, jog neblèstantis jaunystés grožis ir yra didžiausia jo siekiamybè bei viso gyvenimo tikslas. Todèl lemtingà akimirkà pažada savo sielà už galimybè niekada nesenti. Romano siužetas ìgyja mistinë intrigà – laikui bégant keičiasi ne Dorianas, o dailininko nuta-pytasis paveikslas. Veikiamas Henrio Dorianas tampa egoistas, jis ima nepaisyti kitù žmoniù jausmù, nesilaikyti susitarimù. Jo elgesys griauna aplink esançiù žmoniù gyvenimus ir pagaliau pražudo jì patì.

O. Vaildas išaukštino grožì kaip visù didžiausià vertybè. Tačiau šiuo romanu jis parodo, jog doros dèsnìù nepaisantis grožis gali tapti agresyvia, žmogù griaunančia jèga.

II dalis (ištrauka)

Išėjęs į sodą, lordas Henris rado Dorianą Grėjų veidu įsikniaubusį į didelius vėsius alyvų žiedus, karštligiškai geriantį jų kvapą, tarsi tai būtų vynas. Priėjęs uždėjo ranką Dorianui ant peties.

– Taip ir reikia daryti,– tyliai tarė jis.– Niekas kitas neišgydys sielos, tik pojūčiai, kaip ir pojūčių niekas neišgydys, tik siela.

Vaikinas krūptelėjo ir atsitraukė. Jis buvo vienplaukis, lapų sutaršytom neklusniom garbanom ir sunarpliotom auksinėm jų gijom. Jo žvilgsnis buvo išgąstingas lyg staiga iš miego pažadinto žmogaus. Dailiai išlenktos šnervės virpčiojo, o kažkoks slaptas nervas palietė raudonas jo lūpas, ir dabar jos drebėjo.

– Taip,– tęsė lordas Henris, – tai viena didžiausių gyvenimo paslapčių– gydyti sielą pasitelkus pojūčius, o pojūčius– pasitelkus sielą. Jūs nuostabus žmogus. Žinot daugiau, negu tariatės žinąs, bet mažiau, negu norėtumėt žinoti. Dorianas Grėjus susiraukė ir nusigrėžė. Jį traukte traukė tas aukštas grakštus jaunas vyras, kuris stovėjo šalia. Romantiškas tamsaus gymio veidas ir nuvargusi išraiška domino jį. Tylus ilgesingas balsas kerėte kerėjo. Net vėsios baltos, į gėlės žiedus panašios jo rankos buvo savotiškai žavios. Jam šnekant, jos judėjo, lyg būtų kupinos muzikos ir kalbėtų sava kalba. Tačiau Dorianas jo bijojo ir tuo pat metu drovėjosi savo baimės. Kodėl svetimam žmogui lemta atskleisti jam jo paties sielą? Bezilį Holvordą jis pažinojo daugelį mėnesių, tačiau jų draugystė nėmaž jo nepakeitė. Staiga į jo gyvenimą atėjo šitas žmogus ir tarytum atskleidė jam gyvenimo paslaptį. Ir vis dėlto ko jam bijoti? Juk jis ne mokinukas ir ne mergaitė. Kvaile būgštauti.

– Eime, atsisėsim pavėsyje,– tarė lordas Henris.– Parkeris atnešė gėrimus, o jeigu jūs dar ilgiau stovėsit atokaitoj, suges odos spalva, ir Bezilis jūsų niekada nebetapys. Jums negalima įdegti. Tai jums netiktų.

– Negi tai svarbu?– sušuko juokdamasis Dorianas Grėjus, kai jie susėdo ant suolo gale sodo.

– Jums, ponas Grėjau, viskas turėtų būti svarbu.

– Kodėl?

– Todėl, kad jūs turite stebuklingąją jaunystę, o jaunystė – vienintelis turtas, kurį verta branginti.

– Man taip neatrodo, lordai Henri.

– Ne, dabar jums taip neatrodo. Bet kada nors, kai būsit senas, surukęs ir bjaurus, kai mintys bus raukšlėmis išvagojusios kaktą ir aistros baisia liepsna nudeginusios lūpas, pajausite tai visu baisumu. Dabar, kad ir kur eitumėt, jūs visus žavite. Ar visada taip bus?.. Jūsų neapsakomai gražus veidas, ponas Grėjau. Nesiraukykit. Iš tiesų, gražus. O Grožis– tam tikra genialumo forma, iš teisybės ji net aukščiau už genialumą, nes Grožio net aiškinti nereikia. Tai vienas iš didingiausių, reiškinijų pasaulyje, kaip saulės šviesa, pavasario metas ar to mėnuliui vadinamo sidabrinio kiau-

kuto atspindys tamsiame vandenyje. Dėl to nėra jokių abejonių. Grožiui suteikta dieviška teisė pirmauti. Kas jį turi, tie tampa princais. Jūs šypsotės? Nebesišypsosit, kai jį prarasit... Žmonės kartais sako, kad Grožis tuščias. Galbūt. Tačiau jis bent nėra toks tuščias kaip Mintis. Man Grožis – stebuklų stebuklas. Tik paviršutiniški žmonės nesprenčia pagal išvaizdą. Tikroji pasaulio paslaptis tai, kas matoma, o ne tai, kas nematoma... Taip, ponas Grėjau, dievai jums buvo dosnūs. Bet ką dievai duoda, tą veikia ir atsiima. Jūs teturite vos kelerius metus tikram, tobulam, pilnutiniam gyvenimui. Kai praeis jūsų jaunystė, dings ir grožis, ir tada staiga pamatysite, kad nebėra jokių pergalių arba kad reikia tenkintis tomis niekingomis pergalėmis, kurios nuo praeities prisiminimų taps kartesnės už pralaimėjimus. Kiekviena nauja mėnulio delčia vis labiau priartina kažką baisaus. Laikas jums pavydi ir puola jūsų rožes bei lelijas. Jūs nublyksite, skruostai įdubs, akys užges. Jūs baisiai kankinsitės... Ak, naudokitės jaunyste, kol ją turite. Nešvaistykit savo dienų aukso, klausydamas nuobodžių plepių, mėgindamas pataisyti, kas nepataisoma ar eikvodamas gyvenimą neišmanėliams, niekingiesiems ir nevykėliams. Tai liguisti mūsų epochos tikslai, klaidingi idealai. Gyvenkit! Gyvenkit nuostabų, gyvenimą, kuris glūdi jumyse. Nieko nepalikite neišbandęs. Visada ieškokite naujų pojūčių. Nieko nebijokit... Naujasis hedonizmas – štai ko reikia mūsų, amžiu. O jūs galėtumėt tapti akivaizdžiu jo simboliu. Nieko nėra, ko toks žmogus kaip jūs negalėtų atlikti. Pasaulis kurį laiką priklauso jums... Vos jus pamatęs supratau, kad visiškai nesuvokiat, kas iš tikrųjų esat ir kuo galėtumėt tapti. Jūs daug kuo taip mane sužavėjot, kad aš pajutau turįs jums kai ką pasakyti apie jus patį. Pagalvojau, kaip būtų tragiška, jeigu jūsų gyvenimas žūtų veltui. Juk tokia trumpa jūsų jaunystė, tokia trumpa. Paprastos kalvų gėlės vysta, bet jos ir vėl pražysta. Kitą birželį akacijos bus tokios pat geltonos kaip ir dabar. Po mėnesio raganė pasipuoš purpurinėmis žvaigždėmis, kasmet purpurinės žvaigždės žiba žalioje jos lapų naktyje. Bet savo jaunystės mes nebeatgausim. Džiaugsmo pulsas, kuris plaka, kai mums dvidešimt, ima silpti. Sąnariai suglemba, o pojūčiai atbunka. Mes virstam šlykščiomis marionetėmis, negalinčiomis atsikratyti prisiminimų apie aistras, kurių per daug bijojome, apie nuostabias pagundas, kurioms pasiduoti pritrūkom drąsos. Jaunystė! Pasaulyje nieko daugiau nėra, tik Jaunystė!

Dorianas Grėjus klausėsi apstulbęs, plačiai atmerkęs akis. Alyvos šakelė, išslydusi jam iš rankos, nukrito ant žvyro. Atlėkė širšė ir valandėlę zvimbdama suko aplink ją. Paskui ėmė ropštis per žvaigždinį mažų žiedelių gaublį. Dorianas stebėjo ją labai įdėmiai – toks nepaprastas dėmesys menkniekiui kyla tada, kai žmogus išsigąsta ko nors ypatingai svarbaus, kai jį sukrečia naujas jausmas, kurio jis nemoka išreikšti, kai sąmonę netikėtai apninka bauginančios mintys ir reikalauja pasiduoti. Po valandėlės širšė nuskrido. Dorianas matė kaip ji įropojo į margą vijoklio žiedo tūtelę. Gėlė suvirpėjo ir ėmė švelniai linguoti. Staiga dirbtuvės duryse pasirodė dailininkas ir energingais mostais ėmė kviesti juos į vidų. Dorianas ir lordas Henris susižvalgė ir nusišypojo.

– Aš laukiu, – sušuko dailininkas. – Grįžkit. Šviesa kuo puikiausia, o savo gėrimus galite atsinešti.

Jie pakilo ir palengva nuėjo taku. Du baltžaliai drugiai plasnėjo jiems įkandin, o sodo kampe, kriaušėje, pragydo strazdas.

– Jūs džiaugiatės mane sutikęs, ponas Grėjau, – tarė lordas Henris, žvelgdamas į jį.

– Taip, dabar džiaugiuosi. Tik kažin, ar visada džiaugsiuosi?

– Visada? Koks baisus žodis! Šiurpas mane nukrato jį išgirdus. Moterys jį labai mėgsta. Jos sugadina kiekvieną meilę, siekdamos, kad ji truktų, amžinai. Beje, šis žodis irgi beprasmis. Kaprizas ir visą gyvenimą trunkanti aistra skiriasi tik tuo, kad kaprizas užsitęsia kiek ilgiau.

Kai jie įėjo į dirbtuvę, Dorianas Grėjus palietė lordui Henriui ranką.

– Tebūna mūsų draugystė kaprizas,– tyliai tarė jis ir nukaito, susigėdęs savo drąsos; paskui užlipo ant pakyls ir atsistojo reikiama poza. Lordas Henris patogiai atsisėdo į platų pintą fotelį ir ėmė jį stebėti. Kambaryje buvo visiškai tylu, tik teptukas brūkšėjo į drobę ir kartkartėmis Holvordas žingtelėdavo atgal, norėdamas iš tolo pasižiūrėti į savo darbą. Įzambiuose saulės spinduliuose, kurie krito pro atviras duris, dulkės mirguliavo ir spindėjo auksu. Sodrus rožių kvapas tarytum buvo apglėbęs viską aplinkui. Už kokio ketvirčio valandos Holvordas liovėsi tapęs ir ilgai žiūrėjo į Dorianą Grėjų, o paskui vėl ilgai žiūrėjo į paveikslą, suraukęs kaktą, kramtydamas didžiulio savo teptuko galą.

– Visiškai baigta,– pagaliau sušuko jis ir pasilenkęs aukštomis skaisčiai raudonomis raidėmis užrašė savo pavardę kairiajame drobės kampe.

Lordas Henris priėjo arčiau ir ėmė įdėmiai žiūrinėti paveikslą. Iš tikrųjų tai buvo nuostabus meno kūrinys, ir panašumas buvo stulbinantis.

– Mielas bičiuli, nuoširdžiai sveikinu tave,– tarė jis.– Čia puikiausias portretas, nutapytas mūsų dienomis. Ponas Grėjau, prieikit ir pats pasižiūrėkit.

Vaikinas krūptelėjo, tartum iš sapno pažadintas.

– Ar jau tikrai baigta? – tyliai paklausė jis, lipdamas nuo pakyls.

– Visiškai baigta,– atsakė dailininkas.– Šiandien jūs puikiai pozavot. Aš jums be galo dėkingas.

– Čia mano nuopelnas,– įsiterpė lordas Henris.– Ar ne, ponas Grėjau?

Dorianas nieko neatsakė, tik abejingai nuėjo prie portreto ir atsisuko į jį. Pamatęs atsitraukė atgal, ir jam iš pasitenkinimo nukaito skruostai. Akys nušvito džiaugsmu, tartum tik dabar būtų save atpažinęs. Nekrutėdamas, apstulbęs stovėjo ir nors neaiškiai girdėjo Holvordą kažką jam sakant, žodžių nesuprato. Jo paties grožis pribloškė jį nelyginant koks apreiškimas. Ligi tol niekada šito nebuvo jautęs. Bezilio Holvordo komplimentai jam atrodydavo tartum perdėtas žavus draugiškumas. Išklausydavo jų, pasijuokdavo ir užmiršdavo. Jo būdo jie nepaveikė. Ir štai – lordas Henris Votonas, kuris taip neįprastai garbina jaunystę ir taip bauginančiai įspėja dėl jos trumpumo. Jo žodžiai sukrėtė Dorianą, ir dabar, kai jis stovėjo ir žvelgė į savo grožio atspindį, lordo Henrio aprašytas vaizdas visu ryškumu iškilo jam prieš akis. Taip, ateis diena, kai jo veidas suvys ir susiraukšlės, akys apsimblaus ir užges, grakštus stomuo sulinks ir susmuks. Išblės lūpų raudonis, ir laikas pavogs jo plaukų auksą. Gyvenimas, kuris formuos jo sielą, sudarkys kūną. Jis pasidarys baisus, šlykštus, sukriošęs. Taip begalvojant, aštrus skausmas it peiliu persmelkė jį, ir visos kūno ląstelės sudrebėjo. Akys patamsėjo ir virto ametistais, ašarų migla apniaukė jas. Jam rodėsi, kad jo širdį suspaudė ledinė ranka.

– Ar jums nepatinka?– galų gale sušuko Holvordas, mažumėlę įžeistas vaikino tylėjimo ir nesuprasdamas, ką tai reiškia.

– Be abejonės, jam patinka,– tarė lordas Henris.– Kam galėtų nepatikti? Čia vienas didžiausių, šiuolaikinio meno kūrinių. Duosiu tau už jį tiek, kiek paprašysi. Būtinai noriu jį turėti.

– Jis, Hari, man nepriklauso.

– O kam?

– Žinoma, Dorianui,– atsakė dailininkas.

– Kaip jam pasisekė.

– Kaip liūdna! – tyliai tarė Dorianas Grėjus, vis dar neatitraukdamas akių nuo portreto.– Kaip liūdna! Aš pasensiu, pasidarysiu bjaurus ir baisus. O šis portretas visada liks jaunas. Niekada nebus senesnis, negu šią birželio dieną... O jeigu būtų atvirkščiai! Jei visada jaunas galėčiau likti aš, o portretas pasentų! Už tai... Už tai viską atiduočiau. Taip, nieko pasaulyje nepagailėčiau! Savo sielą atiduočiau!

– Vargu ar tau, Bezili, tokie mainai patiktų,– juokdamasis sušuko lordas Henris.– Tavo kūriniui jie būtų nenaudingi.

– Aš, Hari, labai ryžtingai pasipriešinčiau,– tarė Holvordas.

Dorianas Grėjus grįžtelėjo ir pažvelgė į jį.

– Tikiu, kad jūs, Bezili, priešintumėtės. Savo meną jūs branginat labiau negu draugus. Jums esu maža ką vertesnis už kokią pažaliavusios bronzos statulėlę. Vargu ar ir jos esu vertas.

Dailininkas apstulbęs žiūrėjo į jį. Keista buvo girdėti Dorianą šitaip kalbant. Kas nutiko? Jis atrodė ne juokais supykęs. Veidas buvo iškaitęs, skruostai liepsnojo.

– Taip,– tęsė jis.– Mane jūs mažiau branginat negu savo dramblio kaulo Hermį ar tą sidabrinį Fauną. Jie visada jums patiks. O kiek aš jums patiksiu? Tikriausiai tol, kol įsibrėš pirmoji raukšlė. Dabar žinau, kad praradęs grožį, kad ir koks jis būtų, prarandi viską. Jūsų paveikslas man tą atskleidė. Lordas Henris Votonas visiškai teisus. Jaunystė– vienintelis turtas. Kai pastebėsiu, jog senstu, nusižudysiu.

Holvordas išblyško ir pačiupo jo ranką.

– Dorianai! Dorianai! – sušuko jis.– Nekalbėkite šitaip. Niekada nesu turėjęs tokio draugo kaip jūs ir kito tokio niekada nebeturėsiu. Nejau pavydit daiktams? Juk jūs nuostabesnis už juos visus.

– Pavydžiu viskam, kieno grožis nemiršta. Pavydžiu portretui, kurį jūs nutapėt. Kodėl jam lemta išlaikyti tai, ką aš turiu prarasti? Kiekviena prabėganti akimirka kažką atima iš manęs ir kažką atiduoda jam. O, jeigu būtų, atvirkščiai! Jei portretas galėtų, keistis, o aš likčiau toks, koks esu! Kodėl jūs jį nutapėt? Kada nors jis tyčiosis iš manęs, siaubingai tyčiosis!

Karštos ašaros užtvindė jam akis, jis išplėšė ranką iš Holvordo, puolė ant kanapos ir įkniaubė veidu į pagalves tartum melddamasis.

– Čia tavo darbas, Hari,– su kartėliu tarė dailininkas.

Lordas Henris truktelėjo pečiais.

– Čia tikrasis Dorianas Grėjus – štai ir viskas.

Klausimai ir užduotys

Ištraukoje vaizduojamas momentas, kai Dorianas Grėjus įtiki grožio vi-sagalybe. Atlikite užduotis ir išnagrinėkite, kaip tai pakeičia veikėją.

1. Aptarkite išorines pateikto epizodo detales. Kokio efekto siekia auto-rius, kurdamas ir detalizuodamas aplinką?
2. Išsamiai aptarkite veikėjus: jų išvaizdą, užsiėmimus, pomėgius, gyvenimo būdą?
3. Kokį poveikį Dorianui Grėjui daro naujasis jo pažįstamas lordas Henris? Kurios jo mintys jaunuoliui atrodo patraukliausios ir kodėl?
4. Pagrįskite mintį, jog paveiktas lordo Henrio Dorianas keičiasi. Cita-tomis ir jų komentarais parodykite, kaip nuosekliai pakinta jo pasau-lėžiūra.
5. Kuo pavojingos lordo Henrio mintys. Kaip jis *manipuliuoja*¹ jauno žmogaus mąstymu.
6. *Hedonizmas*² yra gyvas bet kurio laiko visuomenėje – nuo Antikos iki šių dienų. Ar atpažįstate jo apraiškų dabarties gyvenime? Kuriose srityse ar kokioje aplinkoje susiduriate su hedonizmu?
7. Paaiškinkite, kaip paveikia Dorianą dailininkas Bezilis Holvordas ir jo nutapytas portretas.
8. Kaip paveikslas paveikia kitus veikėjus ir kaip tie pasikeitimai at-skleidžia jų būdą, pasaulėžiūrą, gyvenimo supratimą?
9. Aptarkite „sielos pardavimo“ momentą: kodėl šis žingsnis tampa svarbus, lemtingas? Kas tekste rodo jį tokį esantį?
10. Apibendrinkite, koks tapo Dorianas Grėjus? Kas pasikeitė? Kuo rem-damiesi tai teigiate?

VII SKYRIUS

Dorianas pamilsta jauną aktorę Sibilę Vein ir jai pasiperša, tačiau Sibilei prastai pasirodžius spektaklyje, kurį žiūrėjo jo draugai, supyksta ir žiauriai ją atstumia. Parėjęs namo pamato, kad Bezilio tapytas jo portretas pasikeitė, veidas paveiksle įgijo žiaurumo. Dorianas išsigąsta.

Jis atsistojo ir užrakino abejas duris. Bent tuo metu, kai žiūrės į savo gėdos kaukę, bus vienas. Paskui nustūmė į šalį širmą ir pažvelgė tiesiai į savo veidą. Tikra teisybė. Portretas buvo pasikeitęs.

¹ Manipuliacija – slaptas psichologinis poveikis kitam žmogui, siekiant naudoti sau.

² Hedonizmas (iš gr. malonumas) – pasaulėžiūra, malonumą laikanti svarbiausiu dalyku, vieninteliu gėriu ir galutiniu žmonijos tikslu; stengimasis patirti kuo daugiau malonumo dabartyje, neatsižvelgiant į savo ateitį ir kitų gerovę.

Vėliau Dorianas ne sykį prisimindavo, ir visada su didele nuostaba, kad iš pradžių jis apžiūrinėjo portretą beveik su mokslininko susidomėjimu. Kad toks pakitimas galėjo įvykti, jam atrodė neįtikėtina. Ir vis dėlto tai buvo faktas. Nejuo egzistuoja koks neapčiuopiamas ryšys tarp cheminių atomų, kurie drobėje virto spalva ir forma, ir sielos, kuri glūdi jame? Negi atomai gali atskleisti tai, ką mąsto jo siela, paversti tikrove tai, apie ką ji svajoja? O gal čia slypi kita, dar siaubingesnė priežastis? Šiurpas perbėgo jo kūnu, jis išsigando, vėl grįžo prie kanapos, atsigulė ir, nutirpęs iš baimės, ėmė žiūrėti į paveikslą. Vieną dalyką portretas tikrai jau buvo padaręs. Portretas padėjo jam suprasti, kaip neteisingai, žiauriai jis pasielgė su Sibile Vein. Dar ne vėlu ištaisyti. Sibilė dar gali tapti jo žmona. Nerealią ir egoistišką jo meilę palenks aukštesnė įtaka, pavers ją kilnesniu jausmu, ir portretas, kurį jam nutapė Bezilis Holvordas, bus jo gyvenimo kelrodis, bus tai, kas vieniems yra šventumas, kitiems – sąžinė, o visiems – Dievo baimė. Yra narkotikų sąžinės grauzimui numaldyti, vaistų, kurie užmigdo doros pajautimą. Bet štai čia, priešais jį, akivaizdus pražūtingo nuodėmės poveikio simbolis. Nuolatinis įrodymas, bylojantis apie tai, kaip žmonės žlugdo savo sielas.

Išmušė trečią valandą, paskui ketvirtą, du sykiu nuaidėjo laikrodžio dūžiai, mušdami pusvalandžius, bet Dorianas nė nekrustelėjo. Jis bandė surankioti raudonas savo gyvenimo gijas ir suauti jas į kokį raštą, rasti kelią kruvinų aistrų labirinte, kuriame klajojo. Nežinojo, ką daryti, ką galvoti. Pagaliau priėjo prie stalo ir sėdo rašyti aistringą laišką mergaitei, kurią buvo mylėjęs, meldamas jos atleidimo, vadindamas save bepročiu. Lapą po lapo prirašė skaudžios atgailos ir dar skaudesnio sielvarto žodžių. Priekaištai sau – savotiška prabanga. Kai kaltinam save, jaučiam, kad niekas kitas neturi teisės mus apkaltinti. Ne kunigas, o pati išpažintis duoda mums nuodėmių atleidimą. Baigęs laišką, Dorianas pajuto, kad kaltė jam atleista.

Staiga kažkas pasibeldė į duris, ir jis išgirdo lordo Henrio balsą.

– Mielas bičiuli, privalau jus pamatyti. Tučtuojau mane įsileiskit. Negaliu pakęsti, kai šitaip sėdit užsidaręs.

Iš pradžių Dorianas nieko neatsakė ir sėdėjo nekrutėdamas. Beldimas netilo, pasidarė dar garsesnis.

Taip, įleis lordą Henriį ir jam paaiškins, kad ketina pradėti naują gyvenimą; ginčysis su juo, jei reikės ginčytis, net išsiskirs, jei išsiskirti būtina. Dorianas pašoko, skubiai uždengė širma paveikslą ir atrakino duris.

– Man labai liūdna, Dorianai,– tarė įėjęs lordas Henris,– tačiau per daug apie tai negalvokit.

– Ar Sibilę Vein turit omenyje?– paklausė vaikas.

– Be abejonės,– atsakė lordas Henris, grimzdamas į fotelį ir pamažu traukdamas nuo rankų geltonas pirštines.– Iš vienos pusės tai iš tikrųjų siaubinga, bet jūs čia niekuo dėtas. Sakykit, ar po spektaklio buvot nuėjęs pas ją į užkulsius?

– Buvau.

– Taip ir maniau. Ir iškėlėt jai sceną?

– Buvau žiaurus, Hari, tikrai žiaurus. Bet dabar viskas gerai. Nesigailiu nieko, kas įvyko. Išmokau labiau save pažinti.

– Ak, Dorianai, kaip aš džiaugiuosi, kad šitaip žiūrit į visa tai. Maniau, kad graužiatės, kad raunat savo puikias garbanas.

– Tai jau praėjo,– atsakė Dorianas, purtydamas galvą ir šypsodamas.– Dabar aš visai laimingas. Visų pirma supratau, kas yra sąžinė. Ne, tai ne tas, ką jūs man sakėt. Tai dieviškiausia, kas mums duota. Daugiau, Hari, nebesityčiokit iš sąžinės, bent man girdint. Noriu būti geras žmogus. Negaliu pakęsti minties, kad mano siela šlykšti.

– Žavus estetiškas pagrindas moralei, Dorianai. Sveikinu jus. O nuo ko pradėsit?

– Vesiu Sibilę Vein.

– Sibilę Vein! – sušuko lordas Henris, stodamas ir žvelgdamas į Dorianą. Jis buvo apstulbęs ir priblokštas.– Bet, mano mielas Dorianai...

– Taip, Hari, žinau, ką norit pasakyti. Kokią baisybę apie santuoką. Nesakykit. Niekada man nebesakykit tokių dalykų. Prieš dvi dienas prašiau Sibilę tekėti už manęs. Nelaužysiu savo žodžio. Ji taps mano žmona.

– Jūsų žmona! Dorianai!.. Neįmanoma negavot mano laiško? Šįryt parašiau ir per savo pasiuntinį atsiunčiau jums laišką.

– Jūsų laiško? Taip, prisimenu. Dar jo neskaicičiau, Hari. Bijojau, kad ten rasiu ką nors, kas man nepatiks. Savo aforizmais jūs gyvenimą skaldot į gabalus.

– Vadinas, nieko nežinot?

– Ko nežinau?

Lordas Henris perėjo per kambarį, atsisėdo šalia Doriano Grėjaus ir, paėmęs abi jo rankas, tvirtai suspaudė.

– Dorianai,– tarė jis.– Savo laiške– tik neišsigąskit– pranešiau jums, kad Sibilė Vein žuvo.

Skausmingas šūksnis išsiveržė iš vaikinų lūpų, ir jis pašoko, išplėšdamas rankas iš lordo Henrio.

– Žuvo! Sibilė žuvo! Netiesa! Baisus melas! Kaip drįstat taip kalbėti?

– Tikra teisybė, Dorianai,– rimtai atsakė lordas Henris.– Visuose rytiniuose laikraščiuose rasit. Parašiau jums, prašydamas, kad, kol ateisiu, su niekuo nesikalbėtumėt. Žinoma, bus tardymas, bet jūs turit neišsivelti į šią istoriją. Tik Paryžiuje per tokius dalykus galima išgarsėti. O Londone žmonės labai prietaringi. Skandalu debituoti čia nedera. Verčiau pasitaupyti, kad senatvėjų būtum įdomus. Tikiuosi, kad teatre niekas nežino jūsų pavardės? Jei nežino, viskas gerai. Ar kas matė, kai buvot jos kambarį? Tantai labai svarbu.

Dorianas valandėlę nieko neatsakė. Jis buvo apkvaitęs iš siaubo. Galų gale užsmaugtu balsu pralemeno:

– Hari, jūs sakot– tardymas? Ką tai reiškia? Ar Sibilė?.. O Hari, aš nebepakelsiu... Nedelskit. Tučtuojau viską pasakykit.

– Esu įsitikinęs, Dorianai, kad ten nebūta nelaimingo atsitikimo, nors šitaip turi būti pranešta visuomenei. Išeidama iš teatro su motina maždaug apie pusę pirmos, ji staiga pasakė pamiršusi kažką viršuje. Kurį laiką jie jos laukė, tačiau ji negrįžo. Galiausiai rado ją grimto kambarielyje nebegyvą ant grindų. Per klaidą ji buvo išgėrusi kažkokių nuodų, kuriuos teatre kažkam

vartoja. Nežinau, kas ten į jų sudėtį įeina– ar ciano rūgštis, ar švino baltalas. Veikiausiai ciano rūgštis, nes ji, regis, mirė tučiuojau.

– Hari, Hari, tai klaiku! – sušuko vaikinai.

– Taip, žinoma, tai labai tragiška, bet jums į tą istoriją nereikia veltis. „The Standart“ rašo, kad jai buvę septyniolika metų. Maniau, kad ji dar jaunesnė. Atrodė visiškai vaikas ir taip menkai nutuokė apie vaidybą. Dorianai, neimkit taip į širdį. Eime su manimi pietų, o paskui užsukim į operą. Šiandien dainuoja Pati, ir visi suvažiuos. Galėsit užėti į mano sesers ložę. Ten bus kelios elegantiškos damos.

– Tad aš nužudžiau Sibilę Vein,– beveik pats sau pasakė Dorianas Grėjus.– Nužudžiau taip, lyg būčiau jai gerklę peiliu perpjovęs. O vis dėlto rožės tokios pat gražios. Ir paukščiai mano sode čiułba taip pat linksmai. Šiandien pietausiu su jumis, paskui eisiu į operą ir turbūt vėliau kur nors vakarieniam. Koks neišpasakytai dramatiškas gyvenimas! Jei visa tai būčiau knygoje perskaičius, Hari, tikriausiai būčiau verkęs. Tačiau kažkodėl dabar, kai tai ištiko mane patį, atrodo taip nepaprasta, jog verkti nebeįmanoma. Štai pirmas aistringas meilės laiškas, kurį parašiau savo gyvenime. Keista, kad pirmas aistringas meilės laiškas skirtas negyvai mergaitei. Kažin, ar jie ką jaučia, tie tylūs išblyškę žmonės, kuriuos vadinam negyvėliais? Sibilė!.. Ar ji jaučia, supranta, girdi? O Hari, kaip aš kadaise ją mylėjau! Dabar atrodo, kad visa tai buvo prieš daugelį metų. Ji man buvo viskas. Paskui atėjo tas klaidus vakaras– neįau tai buvo tik vakar,– kai ji taip prastai vaidino, ir širdis man vos neplyšo. Ji man viską paaiškino. Buvo be balo graudu. Bet manęs nėmaž nesužadino. Galvojau, kad ji lėkšta. Staiga atsitiko vienas dalykas ir išgąsdino mane. Negaliu pasakyti kas, bet buvo baisu. Nusprendžiau grįžti pas ją. Pajutau blogai pasielgęs. O dabar ji nebegyva. Dieve mano, dieve mano! Hari, ką man daryti? Jūs nežinot, koks pavojus man gresia, ir niekas negali man padėti. Ji būtų padėjusi. Ji neturėjo teisės nusizudyti. Tai egoistiška.

– Mielas Dorianai,– tarė lordas Henris, imdamas cigaretę iš savo portsigaro ir išsitraukdamas degtukų dėžutę su aukso plokštelių šonais.– Moteris gali pataisyti vyrą tik įkyrėdama jam tiek, kad jis prarastų norą gyventi. Jei būtumėt vedęs šitą mergaitę, būtumėt buvęs nelaimingas. Be abejo, jūs būtumėt jai malonus. Su žmonėmis, kuriems esi abejingas, visada gali maloniai elgtis. Bet netrukus ji būtų supratusi, kad jūs jai visiškai abejingas. O kai moteris tą sužino apie savo vyrą, ji arba ima baisiai neskoningai rengtis, arba nešioti itin elegantiškas skrybėles, už kurias turi mokėti kitos moters vyras. Nekalbu jau apie tos santuokos socialinę nelygybę– tai būtų buvusi baisi klaida, ir aš tikrai nebūčiau leidęs jai įvykti, bet užtikrinu, kad, šiaip ar taip, toji santuoka būtų buvęs visiškai nesėkminga.

– Tikriausiai,– sumurmėjo Dorianas, kuris išblyškęs kaip drobė vaikštinėjo po kambarį.– Bet aš maniau, kad ją vesti mano pareiga. Nesu kaltas, kad ta šiurpi tragedija man sutrukdė teisingai pasielgti. Prisimenu, kaip kartą jūs sakėt, kad visi geri norai turi kažkokio lemtingumo– jie visi pavėluoti. Mano tikrai tokie buvo.

– Geri norai yra beprasmis bandymas kištis į mokslo dėsnius. Jie kyla iš gryniausios tuštybės. O jų rezultatas– absoliutus nulis. Kartkartėmis jie suteikia mums tų retų bevaisių emocijų, kurios kokią savaitę išlaiko savo žavesį. Tai ir viskas, ką apie juos galima pasakyti. Jie paprasčiausiai čekiai banke, kuriame nėra tavo sąskaitos.

– Hari,– sušuko Dorianas, eidamas artyn ir sėsdamas greta.– Kodėl aš negaliu tos tragedijos išgyventi taip, kaip norėčiau? Nemanau, kad būčiau beširdis. O ką jūs galvojat?

– Jūs, Dorianai, per pastarąsias dvi savaites per daug kvailysčių iškrėtėt, kad galėtumėt save vadinti beširdžiu,– atsakė lordas Henris, maloniai, melancholiškai šypsodamas.

Vaikinas susiraukė.

– Nepatinka man toks aiškinimas, Hari,– atsakė jis,– bet aš džiaugiuosi, kad nelaikot manęs beširdžiu. Nesu toks, žinau, kad nesu. Bet vis dėlto turiu prisipažinti, kad tai, kas įvyko, nejaudina manęs taip, kaip turėtų jaudinti. Man rodosi, kad čia tėra nuostabios pjesės nuostabi pabaiga. Ji kupina šurpaus graikų tragedijos grožio. Man toje tragedijoje buvo skirtas svarbus vaidmuo, tačiau aš likau nesužeistas.

– Įdomus klausimas,– pasakė lordas Henris, kuriam buvo neapsakomai malonu žaisti vaikiną nesąmoningą egoizmu,– be galo įdomus klausimas. Man regis, štai kaip galima jį paaiškinti. Dažnai tikros gyvenimo tragedijos įvyksta taip neestetiskai, jog žeidžia mus savo grubia prievarta, visišku nenuoseklumu, absurdiška beprasmybe, absoliučia stiliaus stoka. Jos bjaurios mums, kaip ir visa, kas vulguru. Matom jose tik šiurkščių jėgą ir prieš ją sukylam. Bet gyvenime kartais tenka patirti tragediją, kurioje slypi meninio grožio elementai. Jei tie grožio elementai tikri, tragedija paveikia mūsų slaptą dramatinio pojūtį. Staiga pasijuntam esą nebe veikėjai, o žiūrovai. O gal veikiau ir vieni, ir kiti. Stebime save, reginio žavumas mus pagauna. Kas gi iš tikrųjų šiuo atveju atsitiko? kažkas nusižudė iš meilės jums. Gaila, kad man neteko to patirti. Tai būtų mane privertę mylėti meilę ligi pat mirties. <...> Jos mirtis man kažkuo graži. Džiaugiuosi, galėdamas gyventi epochoje, kai pasitaiko tokių stebuklų. Jie verčia patikėti realumu tų dalykų, kuriais mes paprastai žaidžiam– romantika, aistra, meile.

– Aš buvau jai neapsakomai žiaurus. Jūs tatau pamirštat.

– Ko gero, moterys labiau už viską vertina žiaurumą, atvirą žiaurumą. Jų instinktai nuostabiai primityvūs. Mes joms davėm laisvę, bet jos vis tiek liko vergės, ieškančios sau šeimininkų. Mėgsta būti valdomos. Neabejoju, kad buvot nuostabus. Nesu jūsų matęs iš tikrųjų smarkiai supykusio, bet galiu įsivaizduoti, kaip pasigėrėtinai atrodėt. Ir pagaliau užvakar jūs man kai ką pasakėt, kas tąsyk man pasirodė grynai fantastiška, bet dabar matau, kad buvot teisus, ir tai viską išsprendžia.

– O ką aš pasakiau, Hari?

– Sakėt, kad Sibilė Vein jums įkūnija visas poezijos herojes, kad vieną vakarą ji Dezdemona, kitą– Ofelija, kad numirusi kaip Džuljeta, ji prisikelia kaip Imodžena.

– Dabar ji niekada nebeprisikels,– sušnibždėjo vaikiną, užsidengdamas rankomis veidą.

– Taip, ji niekada nebeprisikels. Ji suvaidino paskutinį savo vaidmenį. Bet pagalvokit apie tą vienišą mirtį bjauriam grimo kambary kaip apie keistą kraupų fragmentą iš kokios nors Jokūbo Stiuarto laikų tragedijos, kaip apie nuostabią sceną iš Vebsterio, Fordo ar Sirilo Ternerio pjesės. Mergaitė niekada tikrai negyveno, todėl tikrai ir nenumirė. Bet jums ji visada buvo svajonė, dvasia, praskriejusi per Šekspyro pjeses ir suteikusi joms dar daugiau grožio, fleita, pro kurią Šekspyro muzika skambėjo dar sodriau ir džiaugsmingiau. Tą akimirką, kai tik susidūrė su gy-

venimu, ji sutrypė jį, o jis sutrypė ją, todėl jinai pasitraukė. Jei norit, gedėkit Ofelijos. Barstykitės galvą pelenais, apraudodamas pasmaugtą Kordeliją. Keikit dangų, nes žuvo Brabancijaus duktė. Bet neliekit veltui ašarų dėl Sibilės Vein. Ji buvo mažiau reali už jas visas.

Stojo tyla. Kambaryje brėško vakaras. Iš sodo tykiai sidabro kojomis atsėlino šešėliai. Daiktų spalvos palengva blėso.

Po valandėlės Dorianas Grėjus pakėlė akis.

– Hari, jūs man išaiškinot mane patį,– tyliai tarė jis, lyg ir atsidusdamas su palengvėjimu.– Ką jūs kalbėjot, visa tai pats jaučiu, bet kažkodėl man buvo baisu ir neįstengiau sau šito pasakyti. Kaip puikiai jūs mane pažįstat! Tačiau nebekalbėkim apie tai, kas atsitiko. Tai buvo nuostabus pergyvenimas. Štai ir viskas. Kažin, ar gyvenimas man dar duos ką taip nuostabaus.

– Gyvenimas jums viską duos, Dorianai. Tokiam gražiam žmogui viskas pasiekiamas.

– Bet, Hari, juk aš pasidarysiu sudžiūvęs, senas, raukšlėtas. Kas tada?

– A, tada,– atsakė lordas Henris, kildamas eiti,– tada, mielas Dorianai, teks pakovoti dėl savo pergalių. Dabar jos pačios ateina. Ne, jūs privalot išsaugoti savo grožį. Mes gyvename epochoje, kuri negali būti išmintinga, nes per daug skaito, ir negali būti graži, nes per daug galvoja. Jūs mums reikalingas. O dabar verčiau apsirenkit ir važiuojam į klubą. Mes ir taip jau vėluojam.

– Aš gal operoje susitiksiu su jumis, Hari. Jaučiuosi per daug išvargęs ir nenoriu valgyti. Koks jūsų sesers ložės numeris?

– Rodos, dvidešimt septintas. Pirmoje eilėje. Ant durų pamatysit jos pavardę. Bet man labai gaila, kad neisit pietauti.

– Nesinori,– atsainiai tarė Dorianas.– Bet aš nepaprastai dėkingas jums už viską, ką pasakėt. Jūs iš tikrųjų geriausias mano draugas. Niekas manęs taip nesupranta kaip jūs.

– Čia tik mūsų draugystės pradžia, Dorianai,– atsakė lordas Henris, spausdamas jam ranką.– Likit sveikas. Susitiksime prieš pusę dešimtos. Nepamirškite, dainuoja Pati.

Kai lordas Henris uždarė duris, Dorianas Grėjus paskambino, po kelių minučių atėjo lempomis nešinas Viktoras ir užtraukė užuolaidas. Dorianas nekantriai laukė jo išeinant. Jam rodėsi, kad tarnas neapsakomai ilgai gaišta.

Vos tik jam išėjus, Dorianas tučiuojau puolė prie širmos ir atitraukė. Ne, naujų permainų portrete nebuvo. Apie Sibilės mirtį portretas sužinojo anksčiau už Dorianą. Jis pajunta kiekvieną dalyką tuojau, vos jam gyvenime nutikus. Nuožmus žiaurumas, kuris bjaurojo gražias lūpų linijas, be abejonės, atsirado tą pačią akimirką, kai mergaitė išgėrė nuodų. O gal pasekmėms portretas abejingas? Gal reaguoja tik į tai, kas vyksta Doriano sieloje? Taip svarstydamas Dorianas pagalvojo, kad kada nors pamatys, kaip paveikslas keičiasi, jam bežiūrint, ir nuo tos minties šiurpas perbėgo jo kūnu.

Vargšė Sibilė! Kaip tai buvo romantiška! Scenoje ji dažnai vaidindavo mirtį. O paskui Mirtis pati ją palietė ir išsivedė. Kaip ji suvaidino tą pačią paskutinę klaidingą sceną? Ar keikė jį mirdama? Ne, ji mirė iš meilės jam, ir nuo šiol meilė jam bus šventa. Jinai viską išpirko, paaukodama savo gyvybę.

Jis daugiau nebegalvos apie tai, ką iškentė dėl jos tą baisų vakarą teatre. Prisimins ją kaip nuostabų tragišką personažą, pasiūstą į pasaulio sceną įrodyti meilės aukščiausią realybę. Argi

ji ne nuostabus tragiškas personažas? Ašaros užplūdo jam akis, prisiminus vaikišką jos povyžą, linksną žaismingą būdą, baikštų virpantį grakštumą. Jis skubiai nuvijo prisiminimus ir vėl pažvelgė į paveikslą.

Dorianas pajuto, kad tikrai atėjo metas apsispręsti. O gal jis jau apsisprendė? Taip, gyvenimas jau buvo nusprendęs už jį, gyvenimas ir paties Doriano begalinis domėjimasis juo. Amžina jaunystė, nepasotinama aistra, rafinuoti slapti malonumai, pašėlę džiaugsmas ir beprotiškos nuodėmės. Visatai teks jam. O portretas neš jo gėdos našta. Štai ir viskas.

? Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite Dorianą dvasioje vykstančią kovą. Kokie motyvai verčia jį gailėti Sibilės ir jaustis kaltam? Kuo pasiteisinama prieš save patį? Atkreipkite dėmesį į pasakotojo pastabas vaizduojant vidinę Dorianą kovą – ką jos paaiškina?
2. Paaiškinkite, kodėl ištraukos pabaigoje Dorianas teigia esąs laimingas? Kaip galima įvertinti tokią jo poziciją?
3. Kuo lordą Henri ir patį Dorianą žavi Sibilės mirtis? Atsakymą paremkite citatomis.
4. Kaip lordas Henris pakeičia Dorianą požiūrį ir sprendimus?
5. Kaip Dorianas žiūri į Sibilės savižudybę: kaip į tikrovę, ar kaip į meno kūrinį?
6. Įvertinkite Dorianą laikyseną moraliniu požiūriu. Grupės diskusijoje pasvarstykite, ar neetiškus žmogaus poelgius nulemia aplinka ir aplinkiniai. Ar Dorianas niekuo dėtas, o visą situaciją režisuoja lordas Henris? O gal kaltas tik Dorianas? Aptarkite visas galimas pozicijas. Išvadas surašykite ir pristatykite klasėje.
7. Remdamiesi abiem ištraukomis arba perskaitytu visu kūriniu parašykite samprotavimą tema „Kuo Dorianą Grėjaus patirtys svarbios šiandien?“
8. Užduotis perskaičiusiems visą romaną.

Kritikų teigiama, jog vaizduodamas tris pagrindinius personažus – Bezilį, Dorianą ir Henri – O. Vaildas pademonstravo tris to paties žmogaus pavidalus. Neva rašytojas sakęs, jog Bezilis – tas žmogus, kuris jis iš tiesų yra, Henris – tas, kokį jį mato kiti, o Dorianas – tas, kuriuo būti jis svajoja.

Grupėje ar individualiai išanalizuokite veikėjų paveikslus ir parinkite klasei pristatymą tema „Trys romano veikėjai – trys to paties žmogaus pavidalai“.

Apibendriname temą „Kūryba žmogaus gyvenime“

Aptarkite, kaip suvokiama meno, kūrybos paskirtis šiose kūrinuose ar jų ištraukose?

*Kur aš tiktai nukanku,
Reiškiu aukščiausio ranką,
Kurs lapeliais medžius aprėdė.
Reiškiu, giedu, linksminu,
Smūtną žmogų raminu,
Tiešdamas gražiom giesmelėm.
Skrisdamas viršum medžių,
Pačioj viršūnėj sėdžiu,
Leidžiu balsą per tamsias girias.
Sparniukėliais klėsdamas,
Brudną žiemą bardamas,
Pranašauju pavasarėlį.*

(ANTANAS STRAZDAS *Strazdas*, XIX a.)

*Oi dainos dainelės, jūs mano patieka!
Visi širdies skausmai pas jusis palieka.
Tada aš laimingas, kada jums dainuoju,
Kada savo vargus verkdams išrokuoju...*

(ANTANAS VIENAŽINDYS *Daina*, XIX a.)

*Tada, paėmęs aukso lyrą,
pravirkdžiau stygomis aidus,
būrys, apstojęs skausmo vyrą:
„Poeta, – nutarė, – graudus!“
Raminas skurdžios jų krūtinės balsais,
kaip balsimo lašu:
patsai ramumo nepažinęs,
kitiems išganymą nešu.*

(MAIRONIS *Poeta*, XX a.)

HENRIKAS RADAUSKAS. *Dainos gimimas*

Aš nestatau namų, aš nevedu tautos,
Aš sėdžiu po šakom akacijos baltos,

Ir vėjas dangiškas į jos lapus atklysta,
Ir paukštis čiulbantis joj suka savo lizdą,

Ir skamba medyje melodija tyli,
O aš klausausi jos ir užrašau smėly,

Ir vamzdį paimu, ir groju, ir dainuoju
Su vėju ir paukščiu ir su medžiu baltuoju,

Ir ūžia debesys nežemiškos spalvos
Virš tos dainuojančios ir grojančios kalvos.

AIDAS MARČĖNAS. *Ars poetika*

Pasaulis baigias, todėl
reikia rašyti eilėraščius.

Kas dieną tvirtai pasiryžus,
lyg dirbtum kokį prasmingą,
tik tau vienam suprantamą darbą:
statytum namus, laivą
nykstančiai savo šeimynai,
arba restauruotum šventyklą
numirusios andai religijos.

Reikia rašyti eilėraščius
net ir sekmadieniais, nes
tai yra šventė, tai yra darbas,
prilygstantis kunigo darbui.
Nes pasaulis baigias diena po dienos,
pasaulis baigias netgi sekmadieniais.

Todėl reikia rašyti eilėraščius,
reikia statyti namus, jei juose
ir nebus kam gyventi,
reikia kantriai pamatą rėsti,
diena po dienos, nes galas,
jei Dievas numirs anksčiau nei kalba,
ir kalba anksčiau nei pasaulis.

? Klausimai
ir užduotys

1. Perskaitykite pateiktus „ars poetika“ tipo eilėraščius ir pasiaiškinkite, kaip kiekvienas iš poetų išreiškia savo santykį su kūryba, kaip suvokia kūrybos paskirtį.

III tema. Įsivertinimo užduotys

1. Kas menas yra Jums? Suformuluokite patys arba, remdamiesi skaitytų kūrinių pavyzdžiais, pritarinkite ar atmeskite šiuos meno apibūdinimus:
Menas – grožio kūryba.
Menas – tikrumo ir tiesos ieškojimas.
Menas – patirties liudijimas.
Menas – laiko ir istorijos įprasminimo būdas.
Menas – pokalbis su gyvaisiais ir mirusiais.
Menas – terapija.
Menas – formų žaismas.
Menas – žaidimas, pokštas.
Menas – saviraiška.
Menas–....
2. Kaip įvairių **skirtingų sričių (dailės, muzikos, teatro, kino, literatūros)** menininkai suvokia kūrybos vaidmenį? Paskaitykite memuarinės literatūros arba ieškokite internetinėje žiniasklaidoje Jums įdomių menininkų interviu apie tai, kodėl jie kuria, kodėl kūryba jiems patiems svarbi. Pristatykite savarankiškai namuose parengtas savo užduotis, pagrindžiančias skirtingai suvokiamą kūrybos vaidmenį žmogaus gyvenime.
3. Kas sieja šias tris citatas apie meną?
Kas yra poezija, kuri neišgelbsti nei tautų, nei žmonių? (Česlovas Milošas)
Menas nereikalingas, dėl to jis gyvybiškai būtinas. (Šarūnas Sauka)
Kam poezija?
O kam rožės? (Jorge Luis Borchesas)
3.1. Klausimu į klausimą atsako Borchesas. Kodėl, kuo tai svarbu?
3.2. O kam iš tikrųjų reikalingos rožės?
3.3. Rožės įvaizdis. Ką simbolizuoja rožė? Į ką ji nurodo, kieno atitiktumu ji, kaip dalis atspindinti visumą, yra?
3.4. Ką apie labai svarbaus meną pasako Č. Milošas, Š. Sauka, J. L. Borchesas?
4. Pasidalykite savo asmenine patirtimi, ką Jums asmeniškai davė menas, literatūra, kinas, teatras, muzika? Pateikite įvairių meno kūrinių pavyzdžių, pakeitusių ar sukrėtusių jus. Paaiškinkite, kuo ir kodėl buvo jie svarbūs? Ką Jums apie save, kitą žmogų ir pasaulį apskritai padėjo suprasti šie meno paskirties apmąstymai?
5. Parašykite įsivaizduojamo **Meno dienoraščio** puslapį. Beje, tokį iš tikrųjų rekomenduojama turėti, bet... sprendžiate Jūs.

Turinys

Pratarmė	3
1. Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį	4
Apie knygos ir skaitymo vertę	6
LEONIDAS DONSKIS. Svarbu nuolat skaityti pačias geriausias knygas	6
LEONIDAS DONSKIS. Alternatyva: lėtojo skaitymo atgimimas	7
NYLAS GEIMENAS. Kodėl mūsų ateitis priklauso nuo bibliotekų, skaitymo ir svajojimo	11
VANDA JUKNAITĖ. Išsiduosi. Balsu	21
MARKAS HEDONAS. Tas keistas nutikimas šuniui naktį	53
JUSTINAS ŽILINSKAS. Knygos recenzija	59
„Autizmas – ne liga: tiesa ir mitai“. Interviu su Lina Sasnauskiene	61
Apibendriname temą „Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį“	63
I tema. Įsivertinimo užduotys	64
2. Žmogus ir tėvynė	66
Sigito Gedos asmenybė	68
SIGITAS GEDA. Giesmė apie pasaulio medį	76
Vydūno asmenybė	80
VYDŪNAS. Tėvynė ir žmogus	89
RIČARDAS GAVELIS. Jauno žmogaus memuarai	91
Rekomenduojami tekstai	
VANDA ZABORSKAITĖ. Apie kalbą	99
VANDA ZABORSKAITĖ. Apie patriotizmą	102
DONATAS SAUKA. Apie kalnę	104
ALGIRDAS JULIUS GREIMAS. Būti lietuviu	108
Apibendriname temą „Žmogus ir tėvynė“	110
II tema. Įsivertinimo užduotys	111
3. Kūryba žmogaus gyvenime	113
IGNAS ŠEINIUS. Kuprelis	115
OSKARAS VAILDAS. Dorianą Grėjaus portretas	147
Apibendriname temą „Kūryba žmogaus gyvenime“	160
III tema. Įsivertinimo užduotys	163